V.I. LENJIN

# ŠTA DA SE RADI ?

★ naš program
★ najpreči zadaci našeg pokreta
★ protest socijaldemokrata Rusije

»SVJETLOST« SARAJEVO

ἔθος · BIBLIOTEKA Etos

IZBOR IZ DJELA KLASIKA MARKSIZMA

*(Druga serija, knjiga 3)*



*Odgovorni urednik*
MARIO VUKIĆ

V. I. LENJIN

# ŠTA DA SE RADI?

»SVJETLOST«, OOUR IZDAVAČKA DJELATNOST, SARAJEVO
1976.

Prevod
ZVONKO TKALEC

Izbor
dr FRANC CENGLE I dr ARIF TANOVIĆ

## ČITAOCU

*Lenjinovo djelo »Šta da se radi?« — nastalo je 1901—1902. godine, uoči istorijskog drugog kongresa Ruske socijaldemokratske radničke partije. Na tom kongresu, kao što je poznato, ujedinile su se sve ruske socijalističke organizacije i grupe u jedinstvenu radničku političku partiju, ali došlo je i do rascjepa »iskrovaca« na boljševike i menjševike. Djelo »Šta da se radi?« govori, dakle, o uslovima stvaranja boljševičke partije i ono je, pored toga što ima značaj istorijskog svjedočanstva, primjer povezivanja teorije i prakse, naučnog socijalizma i proleterskog pokreta. Poznato je, takođe, po radikalnoj Lenjinovoj kritici »ekonomizma«, klanjanja pred spontanošću, tredjunionizma, Bernštajnovog revizionizma i oportunizma, kako u ruskoj tako i u međunarodnoj socijaldemokratiji. S tim djelom učvršćeni su temelji revolucionarne socijaldemokratske orijentacije u međunarodnom radničkom pokretu, te je ono, u tom pogledu, trajan uzor marksističkog teorijskog i praktičkog stvaralaštva i doslijednosti.*

*Ovo Lenjinovo djelo je osobito značajno po tome što na prelomu stoljeća iznova energično pokreće temeljna pitanja revolucionog pokreta radničke klase. Između ostalog, pitanje odnosa revolucionarne teorije i revolucionarne političke organizacije radničke klase, kao i pitanje o bitnoj ulozi proleterske klasne svijesti u daljem razvitku radničkog pokreta. Lenjin smatra, naime, da se svako odstupanje u teoriji neposredno iskazuje i u odstupanju od oblika organiziranosti i u odstupanju od osnovnih pravaca djelovanja radničke klase. Drugim riječima, jedinstveno zastupanje teorijskih principa ima za konsekvenciju i političko jedinstvo kako radničke klase tako i njene avangarde*

*i obratno, svako odstupanje u oblasti teorije nužno uslovljava i odstupanja u oblicima organizacije i političke borbe. S obzirom na sve to, moglo bi se reći da ovo Lenjinovo djelo ima epohalno značenje, jer ono je u najvišem stepenu aktuelno i s obzirom na potrebu razjašnjavanja problema odnosa teorije i prakse u današnjem radničkom pokretu, koji je suočen sa novim oblicima revolucionarnog ostvarivanja osnovnih učenja osnivača i klasika marksizma.*

# ŠTA DA SE RADI?

## GORUĆA PITANJA NAŠEG POKRETA

»... Partijska borba daje partiji snagu i vitalnost; najveći dokaz slabosti partije jeste njena rasplinutost i zatupljivanje oštro markiranih granica; partija se jača time što sebe čisti ...«

(Iz LASALOVA pisma Marksu od 24. juna 1852)

još u listu »Rabočaja Gazeta«[1], prilikom jednog od neuspjelih pokušaja njegova obnavljanja (vidi glavu V). Ali prvobitna namjera da se u brošuri ograničim na analizu samo tih triju pitanja i da izložim svoje poglede po mogućnosti u pozitivnom obliku, ne pribjegavajući ili gotovo ne pribjegavajući polemici, pokazala se kao potpuno neostvarljiva iz dva razloga. S jedne strane, ekonomizam se pokazao kudikamo žilaviji nego što smo pretpostavljali (mi upotrebljavamo riječ ekonomizam u širokom smislu, onako kako je ta riječ objašnjena u br, 12 »Iskre« (decembar 1901) u članku »Razgovor s pobornicima ekonomizma«, koji predstavlja, tako da kažem, konspekt ove brošure, s kojom izlazi pred čitaoca). Postalo je jasno da se različiti pogledi na rješenje tih triju pitanja objašnjavaju kudikamo više korjenitom suprotnošću dvaju pravaca u ruskoj socijaldemokratiji nego razmimoilaženjem u pojedinostima. S druge strane, zbunjenost ekonomista povodom faktičkog provođenja naših shvaćanja u »Iskri« očigledno je pokazivala da mi često govorimo bukvalno raznim jezicima, da se stoga *ne možemo* ni u čemu sporazumjeti ako ne počnemo ab ovo[2], da je potrebno učiniti pokušaj jednog što je moguće popularnijeg, ilustriranog mnogobrojnim i konkretnim primjerima, *sistematskog »objašnjenja«* sa *svim* ekonomistima *o svim* osnovnim tačkama naših neslaganja. I ja sam odlučio da učinim takav pokušaj da se »objasnim«, potpuno shvaćajući da će to veoma jako povećati opseg brošure i usporiti njeno izlaženje, ali ne videći u isto vrijeme nikakve mogućnosti da *drukčije* ispunim obećanje koje sam dao u članku »Od čega početi?«. Na taj način isprici za zakašnjenje moram dodati još i ispriku za velike nedostatke u književnoj obradi brošure: morao sam raditi *u najvećoj žurbi,* prekidan uz to svakojakim drugim poslovima.

Analiza gore spomenutih triju pitanja čini, kao i prije, glavnu temu brošure, ali sam morao početi od dva općija pitanja: zašto je tako »nevina« i »prirodna« parola kao što je »slo-

---

[1] »Rabočaja Gazeta« — list kijevskih socijaldemokrata. I kongres SDRPR proglasio ju je za centralni organ partije. Lenjin je za taj list napisao niz članaka, ali njegovo izdavanje nije moglo da se obnovi. *Prev.*

[2] — od samog početka *Prev.*

boda kritike« za nas pravi pravcati signal za borbu? zašto se mi ne možemo sporazumjeti čak ni u osnovnom pitanju o ulozi socijaldemokratije prema spontanom masovnom pokretu? Dalje, izlaganje pogleda na prirodu i sadržaj političke agitacije pretvorilo se u objašnjavanje razlike između tredjunionističke i socijaldemokratske politike, a izlaganje pogleda na organizacione zadatke — u objašnjavanje razlike između sitničarstva kojim se zadovoljavaju ekonomisti i neophodno potrebne, po našem mišljenju, organizacije revolucionara. Zatim, na »planu« općeruskog političkog lista ja insistiram utoliko više ukoliko su prigovori iznijeti protiv njega bili neosnovaniji i ukoliko mi je manje dan stvaran odgovor na pitanje postavljeno u članku »Od čega početi?«: kako bismo se mogli istovremeno sa svih strana latiti građenja organizacije koja nam je neophodno potrebna. Naposljetku, ja se nadam da ću u završnom dijelu brošure pokazati da smo učinili sve što je od nas zavisilo da spriječimo odlučan raskid s ekonomistima, koji se ipak pokazao kao neizbježan; — da je »Rabočeje Djelo« steklo naročito ako hoćete »istorijsko« značenje time što je najpotpunije, najreljefnije izrazilo ne dosljedni ekonomizam, nego onu zbrku i ona kolebanja koja su činila karakterističnu crtu *čitavog perioda* u istoriji ruske socijaldemokratije; — da stoga dobiva značenje i pretjerano detaljna, na prvi pogled, polemika s »Rabočim Djelom«, jer mi ne možemo ići naprijed ako definitivno ne likvidiramo taj period.

*Februar 1902.* *N. Lenjin*

I

# DOGMATIZAM I »SLOBODA KRITIKE«

## a) Šta znači »Sloboda kritike«?

»Sloboda kritike« to je nesumnjivo parola koja je danas najviše u modi, koja se najčešće upotrebljava u sporovima između socijalista i demokrata svih zemalja. Na prvi pogled teško je zamisliti nešto čudnovatije od tih svečanih pozivanja jedne od stranaka u sporu na slobodu kritike. Zar su se iz sredine naprednih partija čuli glasovi protiv ustavnog zakona većine evropskih zemalja koji zajamčuje slobodu nauke i naučnog ispitivanja? »Tu nešto nije u redu!« — reći će svaki čovjek sa strane koji je čuo kako se parola koja je sad u modi ponavlja na svim ćoškovima, a koji nije još ušao u suštinu neslaganja među onima koji se spore. »Ta parola je, očigledno, jedna od onih kanvencionalnih riječi koje se, kao nadimci, ozakonjuju upotrebom i postaju gotovo zajedničke imenice«.

Doista, ni za koga nije tajna da su se u savremenoj međunarodnoj[3] socijaldemokratiji formirala dva pravca, među ko-

[3] Uzgred budi rečeno: u istoriji modernog socijalizma gotovo je jedinstvena i u svojoj vrsti veoma utješna pojava da se raspra među različitim pravcima u socijalizmu prvi put pretvorila od nacionalne u internacionalnu. Ranije su sporovi između lasalovaca i ajzenahovaca, između gedista i posibilista, između fabijanaca i socijaldemokrata, između narodovoljaca i socijaldemokrata ostali čisto nacionalni sporovi, održavali su čisto nacionalne osobenosti, vodili su se, tako reći, na raznim planovima. Danas (sad se to već jasno vidi) engleski fabijanci, francuski ministerijalisti, njemački berenštajnovci, ruski kritičari, — sve je to

jima se borba čas razgara i plamti jakim plamenom, čas stišava i tinja pod pepelom impozantnih »rezolucija o primirju«. U čemu se sastoji »novi« pravac koji se »kritički« odnosi prema »starom, dogmatskom« marksizmu — to je dovoljno određeno *kazao* Bernštajn i *pokazao* Mileran.

Socijaldemokratija treba da se od partije socijalne revolucije pretvori u demokratsku partiju socijalnih reformi. Taj politički zahtjev Bernštajn je podupro cijelom baterijom dosta dobro koordiniranih »novih« argumenata i razloga. Poricala se mogućnost da se socijalizam naučno obrazloži i da se dokaže, s gledišta materijalističkog shvaćanja istorije, njegova nužnost i neizbježnost; poricala se činjenica sve veće bijede, proletarizacije i zaoštravanja kapitalističkih protivrječnosti; proglašavao se neodrživim sam pojam »*krajnjeg cilja*« i bezuslovno se odbacivala ideja diktature proletarijata; poricala se principijelna suprotnost između liberalizma i socijalizma; poricala se *teorija klasne borbe* kao, tobože, neprimjenljiva na strogo demokratsko društvo, kojim se upravlja po volji većine, itd.

Na taj način, zahtjev da se učini odlučan zaokret od revolucionarne socijaldemokratije k buržoaskom socijalreformatorstvu bio je praćen ne manje odlučnim zaokretom k buržoaskoj kritici svih osnovnih ideja marksizma. A kako se ta kritika već odavno vodila protiv marksizma i s poltičke tribine i s univerzitetske katedre, i u masi brošura i u nizu učenih traktata, kako se sav podmladak obrazovanih klasa u toku decenija sistematski odgajao na toj kritici, nije čudo što je »novi kritički« pravac u socijaldemokratiji ispao nekako odjednom sasvim završen, kao Minerva iz Jupiterove glave. Što se tiče njegova sadržaja, taj pravac nije mogao ni da se razvija ni da se formira; on je bio direktno prenijet iz buržoaske literature u socijalističku.

Dalje. Ako su Bernštajnova teoretska kritika i njegove političke aspiracije nekome još ostale nejasne, Francuzi su se pobrinuli da očigledno demonstriraju »nov metod«. Fran-

---

jedna porodica, svi oni jedan drugog hvale, jedan od drugog uče i zajednički se okomljuju na »dogmatski« marksizam. Možda će u ovom doista prvom međunarodnom okršaju sa socijalističkim oportunizmom međunarodna revolucionarna socijaldemokratija dovoljno ojačati da učini kraj političkoj reakciji koja već odavno vlada u Evropi?

cuska je i ovaj puta pravdala svoju staru reputaciju »zemlje u čijoj su istoriji klasne borbe više nego igdje drugdje svaki put dovođene do odlučnog kraja« (Engels, iz predgovora Marksovu djelu: »Der 18. Brumaire«). Francuski socijalisti uzeli su ne da teoretiziraju, nego da odmah pređu na posao; političke prilike u Francuskoj, razvijenije u demokratskom pogledu, dopustile su im da odmah pređu na »praktično bernštajnijanstvo« u svim njegovim konsekvencama. Mileran je dao odličan primjer tog praktičnog bernštajnijanstva, — nisu uzalud i Berštajn i Volmar tako revnosno poletjeli da brane i hvale Milerana! Zaista: ako je socijademokratija u suštini prosto partija reformi i ako treba da ima hrabrosti da to otvoreno prizna, — onda socijalist ne samo što ima pravo da uđe u buržoasko ministarstvo, nego je čak i dužan da uvijek za tim teži. Ako demokratija u suštini znači uništenje klasne vladavine, — zašto onda socijalistički ministar ne bi očaravao cio buržoaski svijet govorima o saradnji klasa? Zašto on ne bi ostajao u ministarstvu čak i onda kad su ubistva radnika od strane žandarma pokazala po stoti i hiljaditi put pravi karakter demokratske saradnje klasa? Zašto on ne bi lično uzeo učešća u dočeku cara koga francuski socijalisti sad ne zovu drukčije nego junakom vješala, knuta i progonstva (knouteur, pendeur et déportateur)? A naknada za to beskrajno ponižavanje i pljuvanje na socijalizam pred cijelim svijetom, za kvarenje socijalističke svijesti radničkih masa — te jedine baze koja nam može zajamčiti pobjedu, — naknada za to su bučni *projekti* mizernih reformi, toliko mizernih da se od buržoaskih vlada uspijevalo postići više!

Ko namjerno ne zatvara oči, taj mora vidjeti da novi »kritički« pravac u socijalizmu nije ništa drugo nego novi varijetet *oportunizma.* I ako o ljudima sudimo ne po sjajnom mundiru koji su oni sami obukli, ne po efektnom nadimku koji su oni sami uzeli, nego po tome kako oni rade i što u stvari propagiraju, — onda će postati jasno da »sloboda kritike« jeste sloboda oportunističkog pravca u socijaldemokratiji, sloboda pretvaranja socijaldemokratije u demokratsku partiju reformi, sloboda unošenja buržoaskih ideja i buržoaskih elemenata u socijalizam.

Sloboda je velika riječ, ali pod zastavom slobode industrije vodili su se najrazbojnićkiji ratovi, pod zastavom slobode

rada — pljačkali su trudbenike. Ista takva unutrašnja laž krije se u današnjoj upotrebi riječi: »sloboda kritke«. Ljudi stvarno uvjereni u to da su pomakli nauku naprijed zahtijevali bi ne slobodu novih pogleda uporedo sa starima ,nego zamjenu starih pogleda novima. A sadašnji poklici »živjela sloboda kritike!« i suviše podsjećaju na basnu o praznom buretu.

Mi idemo, kao kompaktna grupa, strmim i teškim putem, držeći se čvrsto za ruke. Mi smo opkoljeni sa svih strana neprijateljima, i moramo gotovo uvijek ići pod njihovom vatrom. Mi smo se sjedinili, po slobodno donesenoj odluci, baš zato da se borimo protiv neprijatelja i da ne odstupamo u susjednu močvaru, čiji su nas stanovnici od samog početka kudili zbog toga što smo se izdvojili u posebnu grupu i izabrali put borbe, a ne put mirenja. I eto, neki od nas počinju da viču: hajdemo u tu močvaru! — a kad počnu da ih kore, oni odgovaraju: kako ste vi zaostali ljudi i kako se ne stidite odricati nam slobodu da vas zovemo na bolji put! — O da, gospodo, vi imate slobodu ne samo da zovete nego i da idete kud god hoćete, ako hoćete i u močvaru; mi smatramo da je vaše pravo mjesto baš u močvari, i mi smo spremni da vam pružimo svaku pomoć da se *vi* tamo preselite. Ali samo pustite onda naše ruke, ne hvatajte se za nas i ne prljajte veliku riječ sloboda, jer i mi imamo »slobodu« da idemo kuda mi hoćemo, slobodu da se borimo ne samo protiv močvare nego i protiv onih koji skreću u močvaru!

### b) Novi pobornici »slobode kritike«

I eto, tu parolu (»sloboda kritike«) svečano je istaklo u najnovije vrijeme »Rabočeje Djelo« (br. 10), organ zagraničnog »Saveza ruskih socijaldemokrata«, istaklo ne kao teoretski postulat, nego kao politički zahtjev, kao odgovor na pitanje: »da li je moguće ujedinjenje socijaldemokratskih organizacija koje rade u inostranstvu?« — »Za čvrsto ujedinjenje potrebna je slobodak ritike« (str. 36).

Iz te izjave proizlaze dva potpuno određena zaključka: 1. »Rabočeje Djelo« uzima pod svoju zaštitu oportunistički pravac u međunarodnoj socijaldemokratiji uopće; 2. »Rabočeje

Djelo« zahtijeva slobodu oportunizma u ruskoj socijaldemokratiji. Da razmotrimo te zaključke.

»Rabočemu Djelu« »naročito se ne sviđa »sklonost »Iskre« i »Zarje« poricanju rascjepa između *Montanje* i *Žironde* u međunarodnoj socijaldemokratiji«.[4]

»Za nas je uopšte — piše urednik »Rabočeg Djela« B. Kričevski — razgovor o *Montaniji* i *Žirondi* u redovima socijaldemokratije površna istorija analogija koja čudno zvuči pod perom marksista: Montanja i Žironda nisu predstavljale različite temperamente ili intelektualne struje, kao što to može da izgleda istoričarima-ideolozima, nego različite klase ili slojeve: srednju buržoaziju — s jedne strane, i sitnu buržoaziju i proletarijat — s druge. A u modernom socijalističkom pokretu nema sukoba klasnih interesa, on sav u cjelini, u *svim* (kurziv, B. Kr.) svojim varijetetima, uključujući i najnotornije bernštajnovce, stoji na tlu klasnih interesa proletarijata, njegove klasne borbe za političko i ekonomsko oslobođenje.« (Str. 32—33.)

Smjelo tvrđenje! Zar B. Kričevski nije čuo o već davno zapaženoj činjenici da je baš široko učešće *sloja* »akademski obrazovanih ljudi« u socijalističkom pokretu posljednjih godina omogućilo tako brzo širenje bernštajnijanstva? A što je najglavnije: na čemu naš pisac zasniva svoje mišljenje da i »najnotorniji bernštajnovci« stoje na tlu klasne borbe za političko i ekonomsko oslobođenje proletarijata? Ne znamo. Odlučna obrana najnotornijih bernštajnovaca nije potkrijepljena apsolutno nikakvim argumentima ni razlozima. Pisac, očigledno, misli da kad ponavlja ono što govore o sebi i najnotorniji bernštajnovci, — da mu onda za njegovo tvrđenje nisu potrebni nikakvi dokazi. No, može li se zamisliti nešto »površnije« od tog suđenja o čitavom jednom pravcu na osnovu onoga što govore sami o sebi predstavnici tog pravca? Može li se zamisliti nešto površnije od »naravoučenija« na slijede-

[4] Poređenje dviju struja u revolucionarnom proletarijatu (revolucionarne i oprtunističke) sa dvjema strujama u revolucionarnoj buržoaiji XVII vijeka (jakobinskom—»Montanja«—i žirondinskom) učinjeno je u uvodniku »Iskre« br. 2 (februar 1901). Pisac tog članka je Plehanov. O »jakobinstvu« u ruskoj socijaldemokratiji još i sad veoma vole da govore i kadeti, i »bezglavci« i menjševici. Ali o tome da je Plehanov prvi upotrebio taj pojam protiv desnog krila socijaldemokratije, o tome oni danas više vole da šute ili ...da zaboravljaju (Piščeva napomena u izdanju 1907. godine. *Prev.)*

ćim stranicama o dva različita i čak dijametralno suprotna tipa ili puta partijskog razvitka (str. 34—35. »Rabočeg Djela«)? Njemački socijaldemokrati, vidite li, priznaju potpunu slobodu kritike, a Francuzi ne, i upravo njihov primjer pokazuje svu »štetnost netrpeljivosti«.

Baš primjer B. Kričevskog — da odgovorimo mi na to — pokazuje da marksistima ponekad nazivaju sebe ljudi koji gledaju na istoriju doslovno »po Ilovajskom«[5] Da bi se objasnilo jedinstvo njemačke i rascjepkanost francuske socijalističke partije, nije uopše potrebno preturati po osobenostima istorije ove ili one zemlje, porediti uslove vojnog poluapsolutizma i republikanskog parlamentarizma, analizirati posljedice Komune i izuzetnog zakona o socijalistima, porediti ekonomski život i ekonomski razvitak, govoriti o tome kako je »besprimjerni porast njemačke socijaldemokatije« pratila besprimjerna u istoriji socijalizma energija borbe ne samo protiv teoretskih (Milberger, Diring[6], kateder-socijalisti) nego i protiv taktičkih (Lasal) zabluda, itd. itd. Sve to nije potrebno! Francuzi se svađaju zato što su netrpeljivi, Nijemci su jedinstveni zato što su poslušna djeca.

I imajte na umu da se pomoću te nečuvene dubokomislenosti »poništava« činjenica koja potpuno pobija obranu bernštajnovaca. Da li oni *stoje* na tlu klasne borbe proletarijata, to pitanje može se definitivno i zauvijek riješiti jedino pomo-

---

[5] Ilovajski — pisac službenih udžbenika istorije na kojima su se đaci u carskoj Rusiji odgajali u duhu »odanosti prijestolju«. Nepismenost i antiistoričnost tih udžbenika postale su poslovične. *Prev.*

[6] Kad se Engels okomio na Diringa, Diringovim pogledima naginjali su mnogi predstavnici njemačke socijaldemokratije, i optuživanja za oštrinu, netrpeljivost, nedrugarsku polemiku itd. sručivala su se na Engelsa čak i javno na partijskom kongresu. Most i drugovi podnijeli su (na kongresu 1877. godine) prijedlog da se Engelsovi članci više ne štampaju u »Vorwärts-u« kao članci »koji nisu ni od kakvog interesa za ogromnu većinu čitalaca«, a Valtajn je izjavio da je štampanje Engelsovih članaka nanijelo veliku štetu partiji, da je Diring također učinio usluge socijaldemokratiji: »mi moramo iskorišćavati sve u interesu partije, a ako se profesori prepiru među sobom, »Vorwärts« uopće nije mjesto za vođenje takvih prepirki« (»Vorwärts« 1877, br. 65 od 6. juna). Kao što vidite, to je također primjer obrane »slobodne kritike«, i ne bi bilo zgorega da naši ilegalni kritičari i ilegalni oportunisti, koji vole da se pozivaju na primjer, malo porazmisle o tom primjeru!

ću istorijskog iskustva. Prema tome, najveće značenje ima u tom pogledu baš primjer Francuske, kao jedine zemlje u kojoj su bernštajnovci pokušali da samostalno *stanu* na noge, uz vatreno odobravanje svojih njemačkih kolega (a dijelom i ruskih oportunista: vidi »Rabočeje Djelo« br. 2—3, str. 83—84). Pozivanje na »nepomirljivost« Francuza — pored svog istorijskog« (u nozdrevskom smislu) značenja — jeste prosto pokušaj da se pomoću ljutih riječi zataškaju vrlo neprijatne činjenice.

A ni Nijemce mi još nikako ne mislimo da darujemo B. Kričevskom i drugim mnogobrojnim pobornicima »slobode kritike«. Ako »najnotornije bernštajnovce« trpe još u redovima njemačke partije, trpe ih samo utoliko ukoliko se oni *podvrgavaju* i hanoverskoj rezoluciji, koja je odlučno odbila Bernštajnove »dopune«, i libečkoj rezoluciji, koja sadrži (i pored sve diplomatičnosti) direktnu opomenu Bernštajnu. Može se diskutirati, s gledišta interesa njemačke partije, o tome koliko je diplomatičnost bila umjesna, da li je u danom slučaju bolji mršav mir ili debela parnica, jednom riječju, moguća su razmimoilaženja u ocjeni svrsishodnosti ovog ili onog *načina* odbacivanja bernštajnijanstva, ali je nemoguće ne vidjeti činjenicu da je njemačka partija dva puta *odbacila* bernštajnijanstvo. Zato, misliti da primjer Nijemaca potvrđuje tezu: »najnotorniji bernštajnovci stoje na tlu klasne borbe proletarijata za njegovo ekonomsko i političko oslobođenje«, — znači apsolutno ne razumijevati ono što se dešava pred očima svih?[7]

[7] Treba napomenuti da se u pitanju bernštajnstva u njemačkoj partiji »Rabočeje Djelo« uvijek ograničavalo na prosto pre pričavanje činjenica, »uzdržavajući se« potpuno od davanja svoje ocjene tih činjenica. Vidi, na primjer, br. 2—3, str. 66. — o Štutgartskom kongresu; sva neslaganja svedena su na »taktiku«, i samo se konstatira da je ogromna većina vjerna ranijoj revolucionarnoj taktici. Ili br. 4—5, str. 25. i dalje — prosto prepričavanje govora na Hanoverskom kongresu s navođenjem Bedelove rezolucije i kritika Bernštajna ostavljeni su opet (kao i u br. 2—3) za »specijalan članak«. Interesantno je da na str. 33. u br. 4—5 čitamo: »... pogledi koji je Bedel izložio imaju za sobom ogromnu većinu kongresa«, a nešto niže »... David je branio Bernštajnove poglede... Prije svega on se trudio da dokaže da.... Bernštajn i njegovi prijatelji ipak (sic!) stoje na tlu klasne borbe«... To je pisano decembra 1899, a septembra 1901. »Rabočeje Djelo« razuvjerilo se, valjda, već u to da Bedel ima pravo i ponavlja Davidov pogled kao svoj vlastiti!

I ne samo to. »Rabočeje Djelo« istupa, kao što smo već pomenuli, pred *rusku* socijaldemokratiju sa zahtjevom »slobode kritike« i s obranom bernštajnijanstva. Ono se, očigledno, uvjerilo u to da su kod nas nepravedno vrijeđali naše »kritičare« bernštajnovce? A koje? tko? gdje? kad? u čemu je upravo bila ta nepravda? — O tome »Rabočeje Djelo« šuti, ne spominjući nijedanput nijednog ruskog kritičara i bernštajnovca! Ostaje nam samo da učinimo jednu od dviju mogućih pretpostavki. *Ili* nepravedno, uvrijeđena strana nije niko drugi nego sâmo »Rabočeje Djelo« (to se potvrđuje time što se u oba članka desetog broja govori samo o uvredama koje su »Zarja« i »Iskra« nanijele »Rabočem Djelu«). Čime u tom slučaju da se objasni tako čudna stvar da »Rabočeje Djelo« koje je uvijek tako uporno poricalo svaku solidarnost s bernštajnijanstvom, nije moglo da se odbrani a da ne reče koju riječ u prilog »najnotornijih bernštajnovaca« i u prilog slobodne kritike? *Ili* su nepravedno uvrijeđena neka treća lica. Zašto se onda ta lica ne spominju?

Na taj način, mi vidimo da se »Rabočeje Djelo« i dalje igra žmurke kao što se igralo (kao što ćemo pokazati dolje) od samog svog postanka. A zatim obratite pažnju na tu *prvu* faktičku primjenu hvaljene »slobode kritike«. U stvarnosti ona se odmah svela ne samo na odsustvo svake kritike nego i na odsustvo samostalnog rasuđivanja uopće. To isto »Rabočeje Djelo«, koje o ruskom bernštajnijanstvu šuti kao o tajnoj bolesti (kako se sretno izrazio Starover), predlaže za liječenje te bolesti da se *prosto naprosto prepiše* nanoviji njemački recept protiv njemačkog varijeteta bolesti! Umjesto slobode kritike — ropsko... gore: majmunsko podražavanje! Isti socijalnopolitički sadržaj savremenog internacionalnog oportunizma manifestira se u ovim ili onim varijetetima, već prema nacionalnim osobenostima. U jednoj zemlji grupa oportunista istupala je odavno pod posebnom zastavom, u drugoj su oportunisti omalovažavali teoriju, vodeći u praksi politiku radikala-socijalista, u trećoj — nekoliko članova revolucionarne partije prebjeglo je u tabor oportunizma i nastoji da postigne svoje ciljeve ne otvorenom borbom za principe i za novu taktiku, nego postepenim, neopaženim i, ako se tako može reći, nekažnjivim kvarenjem svoje partije, u četvrtoj — takvi prebjezi služe se istim metodima u mraku političkog rop-

stva i pri sasvim originalnom uzajamnom odnosu »legalne« i »ilegalne« djelatnosti, itd. Uzeti govoriti o slobodi kritike i bernštajnijanstva kao o uslovu ujedinjenja *ruskih* socijaldemokrata, a pri tome ne analizirati ono u čemu se upravo manifestiralo i kakve je naročite plodove dalo *rusko* bernštajnijanstvo, — to znači uzeti govoriti zato da se ništa ne kaže.

Mi ćemo pokušati da sami kažemo, makar u nekoliko riječi, ono što nije htjelo da kaže (ili možda nije moglo ni da shvati) »Rabočeje Djelo«.

## c) Kritika u Rusiji

Osnovna osobenost Rusije u razmatranom pogledu sastoji se u tome što je već *sam početak* spontanog radničkog pokreta, s jedne strane, i zaokreta naprednog javnog mnjenja k marksizmu, s druge strane, bio obilježen spajanjem očigledno raznorodnih elemenata pod zajedničkom zastavom i radi borbe protiv zajedničkog protivnika (zastarjelog socijalnopolitičkog pogleda na svijet). Riječ je o medenom mjesecu »legalnog marksizma«. To je bila uopšte veoma originalna pojava, u čiju mogućnost osamdesetih ili početkom devedesetih godina niko ne bi mogao čak ni vjerovati. U apsolutističkoj zemlji, gdje je štampa potpuno porobljena, u periodu strašne političke reakcije, koja je proganjala i najmanje klice političkog nezadovoljstva i protesta, — iznenada probija sebi put u *cenzuriranu* literaturu teorija revolucionarnog marksizma, izlagana ezopovskim, ali za sve »zainteresirane« razumljivim jezikom. Vlada je navikla da smatra za opasnu samo teoriju (revolucionarnog) narodovoljstva, ne zapažajući, kao što to obično biva, njenu unutrašnju evoluciju, radujući se *svakoj* kritici uperenoj protiv te teorije. Dok se vlada trgla, dok je glomazna armija cenzora i žandarma pronašla novog neprijatelja i okomila se na njega, — dotle je prošlo dosta (po našem ruskom računu) vremena. A za to vrijeme su izlazile jedna za drugom marksističke knjige, pokretali su se marksistički časopisi i listovi, svi su odreda postajali marksisti, marksistima se laskalo, marksistima su se udvarali, izdavači su bili oduševljeni neobično dobrom prođom maksističkih knjiga. Sasvim je razumljivo da se među marksistima-

početnicima, okruženim atmosferom takve opijenosti, našlo dosta »pisaca koji su se uzoholili«...

Danas se o tom periodu može govoriti mirno, kao o prošlosti. Nije ni za koga tajna da je kratkovremeno cvjetanje marksizma na površini naše literature bilo izazvano savezom ljudi ekstremnih i ljudi veoma umjerenih. U suštini, ovi drugi su bili buržoaski demokrati, i taj se zaključak (do očiglednosti potvrđen njihovim daljim »kritičkim« razvitkom) nametao ponekome još onda kad je »savez« bio neokrnjen[8].

A ako je tako, zar najveća odgovornost za kasniju »smutnju« ne pada baš na revolucionarne socijaldemokrate koji su stupili u taj savez s budućim »kritičarima«[9] Takvo pitanje, kao i potvrdan odgovor na njega, čujemo ponekad od ljudi koji suviše pravolinijski gledaju na stvar. Ali ti ljudi apsolutno nisu u pravu. Bojati se privremenih saveza, pa bilo i s nepouzdanim ljudima, može samo onaj ko se sam ne uzda u sebe, i nijedna politička partija ne bi mogla postojati bez takvih saveza.. A udruživanje s legalnim marksistima bilo je svoje vrste prvi stvarno politički savez ruske socijaldemokratije. Zahvaljujući tom savezu, bili su postignuti nevjerojatno brza pobjeda nad narodnjaštvom i ogromno rasprostranjenje ideje marksizma (mada i u vulgariziranom obliku) u širinu. Uz to, savez nije bio zaključen prosto bez ikakvih »uslova«. Dokaz: marksistički zbornik »Materijal o pitanju ekonomskog razvitka Rusije«[10], koji je 1895. godine spalila cenzura. Ako se literarni sporazum s legalnim marksistima može uporediti s političkim savezom, onda se ta knjiga može uporediti s političkim ugovorom.

Raskid, naravno, nije bio izazvan time što su »saveznici« ispali buržoaski demokrati. Naprotiv, predstavnici buržoaskodemokratskog pravca prirodni su i poželjni saveznici socijaldemokratije ukoliko se radi o njenim demokratskim zadacima, koje današnja situacija u Rusiji ističe u prvi plan. Ali

[8] Ovdje se misli na članak K. Tulina protiv Struvea napisan na osnovu referata koji je imao naslov« Odraz marksizma u buržoaskoj literaturi«. (Piščeva napomena u izdanju 1907. godine. *Prev.)*

[9] »Kritičari u Rusiji« — legalni marksisti« — kritičari Marksa: Struve, Bulgakov, Berdjakov i dr. *Prev.*

[10] U tom zborniku nalazili su se članci Lenjina (»Tulina«), Plehanova, Potresova, Struvea i dr. *Prev.*

neophodan uslov za takav savez jeste puna mogućnost za socijaliste da pokazuju radničkoj klasi neprijateljsku suprotnost njenih interesa i interesa buržoazije. A bernštajnijanstvo i »kritički« pravac, kuda je nagrnula većina legalnih marksista, oduzimali su tu mogućnost i kvarili socijalističku svijest vulgarizirajući marksizam, propovijedajući teoriju zatupljivanja socijalnih protivrječnosti, proglašavajući ideju socijalne revolucije i diktature proletarijata za apsurd, svodeći radnički pokret i klasnu borbu na uski tredjunionizam i »realističku« borbu za sitne, postepene reforme. To je bilo potpuno isto što i poricanje socijalizmu, od strane buržoaske demokratije, prava na samostalnost, a, prema tome, i prava na opstanak; u praksi, to je značilo nastojanje da se radnički pokret koji se počeo razvijati pretvori u prirepak liberala.

Prirodno je da je u takvim uslovima raskid bio nužan. Ali »originalna« osobenost Rusije ispoljila se u tome što je taj raskid značio prosto eliminiranje socijaldemokrata od potpuno pristupačne svima i široko rasprostranjene »legalne« literature. U njoj su se ušančili »bivši marksisti«, koji su se okupili »pod znakom kritike« i dobili gotovo monopol na »kolportiranje« marksizma. Poklici: »protiv ortodoksije« i »živjela sloboda kritike« (koje sad ponavlja »Rabočeje Djelo«) ušli su odmah u modu, i da toj modi nisu mogli odoljeti ni cenzori ni žandarmi, vidi se iz činjenica kao što je pojava *triju* ruskih izdanja knjige čuvenog (herostratski čuvenog) Bernštajna ili kao što je Zubatovljevo preporučivanje knjiga Bernštajna, g. Prokopoviča i drugih (»Iskra«, 10). Sad su socijaldemokrati imali težak zadatak, težak sam po sebi i nevjerojatno otežan još i čisto spoljnim preprekama: da se bore protiv nove struje. A ta struja se nije ograničila na oblast literature. Zaokret ka »kritici« bio je praćen paralelnim naginjanjem praktičara-socijaldemokrata »ekonomizmu«.

Kako je nastala i kako je rasla veza i uzajamna zavisnost legalne kritike i ilegalnog ekonomizma — to zanimljivo pitanje moglo bi biti predmet specijalnog članka. Ovdje je dovoljno da ukažemo na nesumnjivo postojanje te veze. Famozni je »Credo« i stekao tako zasluženu čuvenost zato što je otvoreno formulirao tu vezu i izbrbljao osnovnu političku tendenciju »ekonomizma«: radnici neka vode ekonomsku borbu (bilo bi tačnije reći: tredjunionističku borbu, jer ova obu-

hvaća i specifično radničku politiku), a marksistička inteligencija neka se stapa s liberalima radi »borbe« političke. Tredjunionistički rad »u narodu« bio je ispunjavanje prve, — legalna kritika — druge polovine tog zadatka. Ta izjava bila je tako odlično oružje protiv ekonomizma, da kad i ne bi postojao »Credo« — njega bi trebalo izmisliti.

»Credo« nije bio izmišljen, ali je bio objavljen mimo volje i, može biti, čak protiv volje svojih pisaca. U svakom slučaju, pisac ovih redova, koji je uzimao učešća u iznošenju novog »programa«[11] na svjetlost dana, imao je prilike da čuje žalbe i prebacivanja povodom toga što je bačeni na papir rezime pogledâ govornikâ bio rasprostranjen u kopijama, dobio etiketu »Credo« i dospio čak u štampu zajedno s protestom! Mi spominjemo tu epizodu zato što ona otkriva vrlo interesantu crtu našeg ekonomizma: strah od publiciteta. To je crta ekonomizma uopće, a ne samo pisaca »Creda«: nju su pokazivali i »Rabočaja Misl«, najotvoreniji i najpošteniji pristalica ekonomizma, i »Rabočeje Djelo« (revoltirajući se zbog objavljivanja »ekonomističkih« dokumenata u »Vademecum«-u[12] i Kijevski komitet, koji prije neke dvije godine nije htio dati dozlovu da se njegov »Profession de foi«[13] objavi zajedno s probijanjem[14] koje je bilo napisano protiv njega, i mnogi, mnogi pojedini predstavnici ekonomizma.

Taj strah od kritike koji pokazuju pristalice slobode kritike ne može se objasniti samo lukavstvom (iako ponekad, nesumnjivo, ne ide ni bez lukavstva, nerazborito je izlagati napadu protivnika još neočvrsle klice novog pravca!). Ne, ve-

---

[11] Riječ je *o protestu sedamnaestorice* protiv »Creda«. Pisac ovih redova je učestvovao u sastavljanju tog protesta (krajem 1899. godine). Protest je zajedno s »Credom« objavljen u inostranstvu u proljeće 1900. godine. Danas je već iz članka gopođe Kuskove (čini mi se u »Byloe«) poznato da je pisac »Creda« bila ona, a da je među zagraničnim »ekonomistima« onog vremena igrao vrlo vidnu ulogu g. Prokopovič. (Piščeva napomena u izdanju 1907. godine.) *Prev.*

[12] »Vademecum« (»Vodič«) redakcije »Rabočeg Djela« — zbornik dokumenata o ekonomizmu; sastavio ga je Plehanov. *Prev.*

[13] »Profession de foi« (»Ispovijedanje vjere«), dokument u kome su bili izloženi oportunistički pogledi Kijevskog komiteta. Sadržaj dokumenata u mnogome se poklapa s poznatim »Credom« ekonomista«. *Prev.*

[14] Koliko nam je poznato, sastav Kijevskog komiteta se otada izmijenio.

ćina ekonomista sasvim iskreno gleda (i, po samoj prirodi ekonomizma, mora gledati) porijeklo na sve teoretske sporove, frakcijska neslaganja, široka politička pitanja, projekte za organiziranje revolucionara, itd. »Sve bi to trebalo prenijeti u inostranstvo!« — rekao mi je jednom jedan dosta dosljedan ekonomist, i on je time izrazio vrlo rašireno (i opet čisto tredjunionističko) shvaćanje: naša stvar je radnički pokret, radničke organizacije ovdje, u našem kraju, a ostalo su izmišljotine doktrinara, »precjenjivanje ideologije«, kao što su rekli autori pisma u br. 12 »Iskre«[15] u jedan glas sa br. 10 »Raboćeg Djela.«

Pita se sad: u čemu bi, s obzirom na takve osobenosti ruske »kritike« i ruskog bernštajnijanstva, imao biti zadatak onih koji su htjeli da budu, na djelu, a ne samo na riječima, protivnici oportunizma? Prvo, trebalo se pobrinuti o obnovi onog teoretskog rada koji je tek bila otpočela epoha legalnog marksizma i koji je sad opet padao na ilegalne radnike; bez takvog rada bio je nemoguć uspješan razvitak pokreta. Drugo, trebalo je aktivno stupiti u borbu protiv legalne »kritike«, koja je jako kvarila umove. Treće, trebalo je aktivno ustati protiv zbrke i kolebanja u praktičnom pokretu, demaskirajući i pobijajući sve pokušaje da se svjesno ili nesvjesno snižava naš program i naša taktika.

Da »Raboćeje Djelo« nije činilo ni jedno, ni drugo, ni treće — to je poznato, i mi ćemo niže podrobno objašnjavati tu poznatu istinu s najrazličitijih strana. Sad ćemo samo pokazati u kakvoj vapijućoj protivrječnosti stoji zahtjev za »slobodu kritike« s osobenostima naše domaće kritike i ruskog ekonomizma. Pogledajte, u stvari, tekst rezolucije kojom je »Savez ruskih socijaldemokrata u inostranstvu« potvrdio gledište »Raboćeg Djela«:

»U interesu daljeg idejnog razvitka socijaldemokratije mi smatramo slobodu kritike socijaldemokratske teorije u partijskoj literaturi bezuslovno potrebnom, ukoliko se kritika ne kosi s klasnim i revolucionarnim karakterom te teorije« (Dva kongresa«, str. 10).

A motivacija: rezolucija se »u prvom svom dijelu poklapa s rezolucijom libečkog partijskog kongresa povodom Bern-

---

[15] To pismo »ekonomista« navodi Lenjin u članku: »Razgovor s pobornicima ekonomizma«. *Prev.*

štajna«... U svojoj duševnoj prostoti »savezovci« i ne primjećuju kakav testimonium pauperatitis (svjedodžbu siromaštva) oni sami sebi potpisuju tim kopiranjem!... »ali ... u drugom dijelu ona jače ograničava slobodu kritike nego što je to učinio libečki partijski kongres«.

Dakle, rezolucija »Saveza« uperena je protiv ruskih bernštajnovaca? Inače bi bilo potpuno apsurdno pozivati se na Libek! Ali nije tačno da ona »jače ograničava slobodu kritike«. Nijemci su u svojoj hanoverskoj rezoluciji odbili tačku po tačku *baš one* izmjene koje je predlagao Bernštajn, a u libečkoj su opomenuli *Bernštajna* lično, spomenuvši mu ime u rezoluciji. Međutim, naši »slobodni« imitatori ne prave *ni jednom jedinom riječi* aluziju *ni na jednu* manifestaciju specijalno ruske »kritike« i ruskog ekonomizma; pri takvom prešutkivanju golo pozivanje na klasni i revolucionarni karakter teorije ostavlja kudikamo više mjesta krivim tumačenjima, naročito kad »Savez« odbija da uvrsti u oportunizam »takozvani ekonomizam« (»Dva kongresa«, str. 8, uz točku I). Ali to samo uzgred. A glavno je: da je u Njemačkoj i u Rusiji stav oportunista prema revolucionarnim socijaldemokratima dijametralno suprotan. Kao što je poznato, u Njemačkoj su revolucionarni socijaldemokrati za očuvanje onog što postoji: za stari program i taktiku, koji su poznati svima i koji su u svim pojedinostima objašnjeni na iskustvu mnogih decenija. »Kritičari«, pak, hoće da unesu izmjene, i kako je tih kritičara sasvim malo, a njihove su revizionističke težnje vrlo bojažljive, razumljivi su motivi zbog kojih se većina ograničava na suho odbacivanje »novotarije«. A kod nas u Rusiji kritičari i ekonomisti su za očuvanje onog što postoji: »kritičari« hoće da i dalje budu smatrani za marksiste i da im bude osigurana »sloboda kritike«, kojom su se oni u svakom pogledu služili (jer oni nikakvih *partijskih* veza, u stvari, nikad nisu priznavali[16], a uz to kod nas nije ni bilo općepriznatog partij-

[16] Već samo to nepostojanje otvorenih partijskih veza i partijske tradicije predstavlja takvu kardinalnu razliku između Rusije i Njemačke, da bi ona morala upozoriti svakog pametnog socijalista da se kloni slijepog imitiranja. A evo primjera za to dokle dolazi »sloboda kritike« u Rusiji. Ruski kritičar, g. Bulgakov, ovako kori austrijskog kritičara Herca: »Uza svu nezavisnost svojih zaključaka, Herc u ovoj tački (o zadrugama) ipak, sudeći po svemu, ostaje odveć vezan mišljenjima svoje partije i, razilazeći se u pojedinostima, ne usuđuje se da se rastane s općim

skog organa koji bi mogao »ograničiti« slobodu kritike makar savjetom); ekonomisti hoće da revolucionari priznaju »punopravnost pokreta u sadašnjosti« (Rabočeje Djelo« br. 10. str. 25), tj. »zakonitost« postojanja onog što postoji; da »ideolozi« ne pokušavaju »da odvuku« pokret s onog puta koji je »uslovljen uzajamnim djelovanjem materijalnih elemenata i materijalne sredine« (»pismo« u br. 12 »Iskre«); da priznaju kao poželjnu onu borbu »koju radnici jedino mogu voditi u danim prilikama«, a kao moguću onu borbu »koju oni stvarno vode u danom momentu« (»Poseban prilog »Raboče Misli««, str. 14). Naprotiv, mi revolucionarni socijaldemokrati nismo zadovoljni tim klanjanjem pred spontanošću, tj. pred onim što postoji »u danom momentu«; mi tražimo da se promijeni taktika koja je vladala posljednjih godina, mi izjavljujemo da je, »prije nego što se ujedinimo, i zato da bismo se ujedinili, potrebno da se najprije odlučno i tačno razgraničimo« (iz oglasa o pokretanju »Iskre«). Jednom riječi, Nijemci ostaju pri postojećem, odbijajući izmjene; mi zahtijevamo izmjenu postojećeg, odbacujući klanjanje pred tim postojećim i mirenje s njim.

Tu »malu« razliku nisu ni opazili naši »slobodni« kopiranti njemačkih rezolucija!

### d) Engels o značenju teoretske borbe

»Dogmatizam, doktrinarstvo«, »okoštavanje partije — neizbježna kazna za nasilno ukalupljivanje misli«, — to su neprijatelji protiv kojih viteški kreću u boj pobornici »slobode kritike« u »Rabočem Djelu«. — Nama je vrlo milo što se to pitanje stavlja na dnevni red, samo bismo predložili da se ono dopuni drugim pitanjima:

A ko su suci?

---

principom« (»Kapitalizam i poljoprivreda«, tom II, str. 237). Podanik politički porobljene države, u kojoj je 999/1000 stanovnika do srži u kostima iskvareno političkim sluganstvom i potpunim neshvaćanjem partijske časti i partijskih veza, — prigovara s visine građaninu ustavne države zbog odveć velike »vezanosti mišljenjima partije«! Našim ilegalnim organizacijama i ne ostaje ništa drugo nego da se late pisanja rezolucija o slobodi kritike...

Pred nama su dva oglasa o izdavanju literature. Prvi — »Program periodičkog organa Saveza ruskih socijaldemokrata »Rabočeje Djelo«« (otisak iz br. 1 »Rabočeg Djela«). Drugi — »Oglas o obnavljanju izdanja grupe «Oslobođenje rada««. Oba su datirana sa 1899. godinom, kad je »kriza marksizma« već odavno bila na dnevnom redu. I što vidimo? U prvom spisu uzalud ćete tražiti ukazivanje na tu pojavu i određeno izlaganje stava koji u tom pitanju namjerava da zauzme nov organ. O teoretskom radu i njegovim najosnovnijim zadacima danas nema ni riječi ni u tom programu ni u onim njegovim dopunama koje je usvojio treći kongres »Saveza« 1901. godine (»Dva kongresa«, str. 15—18). Za sve to vrijeme redakcija »Rabočeg Djela« ostavljala je po strani teoretska pitanja, i pored toga što su ona uzbuđivala sve socijaldemokrate u cijelom svijetu.

Drugi oglas, naprotiv, ukazuje, prije svega, na slabljenje interesa za teoriju posljednjih godina, uporno zahtijeva »budnu pažnju prema teoretskoj strani revolucionarnog pokreta proletarijata« i poziva na »nemilosrdnu kritiku bernštajnovskih i drugih antirevolucionarnih tendencija« u našem pokretu. Dosadašnji brojevi »Zarje« pokazuju kako se ispunjavao taj program.

Dakle, mi vidimo da zvučne fraze protiv okoštavanja misli itd. prikrivaju bezbrižnost i bespomoćnost u razvijanju teoretske misli. Primjer ruskih socijaldemokrata osobito jasno ilustrira tu općeevropsku pojavu (koju su već davno konstatirali i njemački marksisti) da famozna sloboda kritike ne znači zamjenu jedne teorije drugom, nego slobodu od svake cjelovite i prostudirane teorije, da ona znači eklekticizam i besprincipijelnost. Tko iole poznaje stvarno stanje našeg pokreta, taj ne može ne vidjeti da je široko rasprostranjivanje marksizma bilo praćeno izvjesnim snižavanjem teoretskog nivoa. Pokretu je, zbog njegova praktična značenja i praktičnih uspjeha, prilazilo mnogo ljudi vrlo malo, ili čak nimalo, teoretski pripremljenih. Po tome se može suditi koliko malo takta pokazuje »Rabočeje Djelo« kad pobjedonosno ističe Marksove riječi: »svaki korak stvarnog pokreta važniji je nego tuce programa«. Ponavljati te riječi u epohi teoretske zbrke, to je isto što i pri susretu sprovoda vikati: »dabogda i sutra nosili!« Osim toga, te su Marksove riječi uzete iz njegova pi-

sma o Gotskom programu, u kome on oštro *osuđuje* što je bio dopušten elektricizam u formulisanju principa: ako je već trebalo da se ujedinjavate — pisao je Marks vođama partije — onda sklapajte sporazume radi zadovoljavanja praktičnih ciljeva pokreta, ali ne dopuštajte trgovinu principima, ne pravite teoretske »ustupke«. Eto to je bila, Marksova misao, a kod nas ima ljudi koji, u njegovo ime, hoće da oslabe značenje teorije!

Bez revolucionarne teorije ne može biti revolucionarnog pokreta. Nemoguće je dovoljno naglasiti koliko je potrebno insistirati na toj misli u vrijeme kad oduševljavanje najužim oblicima praktične djelatnosti ide ruku pod ruku s modnim propovijedanjem oportunizma. A što se tiče ruske socijaldemokratije, značenje teorije za nju pojačavaju još tri okolnosti koje se često zaboravljaju, naime: prvo, što se naša partija tek formira, što ona tek izgrađuje svoju fizionomiju i još ni izdaleka nije pročistila račune s drugim pravcima revolucionarne misli, koji prijete da odvuku pokret s pravilnog puta. Naprotiv, baš najnovije vrijeme odlikovalo se (kao što je to ekonomistima već odavno proricao Akselrod) oživljavanjem nesocijaldemokratskih revolucionarnih pravaca. U takvim uslovima, greška koja na prvi pogled »nije važna« može izazvati najžalosnije posljedice, i samo kratkovidi ljudi mogu smatrati da su frakcijski sporovi i strogo razlikovanje nijansa nepravovremeni ili izlišni. Od učvršćenja ove ili one »nijanse« može zavisiti budućnost ruske socijaldemokratije za mnogo i mnogo godina.

Drugo, socijaldemokratski pokret je internacionalan, po samoj svojoj suštini. To znači da se mi moramo boriti ne samo protiv nacionalnog šovinizma. To znači i to da pokret koji počinje u mladoj zemlji može biti uspješan samo onda ako on asimilira iskustvo drugih zemalja. A za to asimiliranje nije dovoljno prosto poznavanje tog iskustva ili prosto prepisivanje posljednjih rezolucija. Za to je potrebno umjeti se kritički odnositi prema tom iskustvu i samostalno ga provjeravati. Ko samo pomisli o tome kako se gigantski razrastao i razgranao savremeni radnčki pokret, taj će shvatiti koliko je mnogo teoretskih snaga i političkog (a i revolucionarnog) iskustva potrebno za ispunjavanje tog zadatka.

Treće, nacionalni zadaci ruske socijaldemokratije takvi su kakvih još nije bilo ni pred jednom socijalističkom par-

tijom na svijetu. Mi ćemo govoriti niže o političkim i organizacionim dužnostima koje nam nameće taj zadatak oslobođenja cijelog naroda od jarma samodržavlja. A sad ćemo samo istaći da *ulogu avangardnog borca može odigrati samo partija koja se rukovodi naprednom teorijom.* A čitalac, da bi bar koliko-toliko konkretno predstavio sebi što to znači, neka se sjeti preteča ruske socijaldemokratije kao Hercena, Bjelinskog, Černiševskog i sjajne plejade revolucionara sedamdesetih godina: neka razmisli o svjetskom značenju koje sad dobiva ruska literatura; neka... ali dosta je i to!

Da navedemo Engelsove napomene o pitanju značenja teorije u socijaldemokratskom pokretu, iz 1874. godine. Engels priznaje *ne dva* oblika velike borbe socijaldemokratije (politički i ekonomski) — kao što se to obično radi kod nas — *nego tri, stavljajući naporedo s njima i teoretsku borbu.* Njegov savjet praktički i politički ojačalom njemačkom radničkom pokretu tako je poučan s gledišta današnjih pitanja i sporova, da se čitalac, nadamo se, neće ljutiti na nas zbog dugačkog citata iz predgovora brošure »Der deutsche Bauernkrieg«[17], koja je već odavno postala velika bibliografska rijetkost:

»Njemački radnici imaju dvije bitne prednosti pred radnicima ostale Evrope. Prvo — to što oni pripadaju najteoretskijem narodu Evrope i što su sačuvali teoretski smisao, koji su gotovo potpuno izgubile takozvane »obrazovane« klase u Njemačkoj. Njemački naučni socijalizam, jedini naučni socijalizam koji je ikad postojao, nikad se ne bi pojavio da mu nije prethodila njemačka filozofija, specijalno filozofija Hegelova. Bez teoretskog smisla kod radnika taj naučni socijalizam nikad im ne bi toliko ušao u krv, kako je to sad slučaj. A koliko je to ogromna prednost, pokazuje, s jedne strane, ona ravnodušnost prema svakoj teoriji koja je jedan od glavnih uzroka što engleski radnički pokret, i pored sve izvrsne organizacije pojedinih struka, tako sporo napreduje, a, s druge strane, ona zbrka i ona pometnja koje je napravio prudonizam, u svom prvobitnom obliku kod Francuza i Belgijanaca, u svom od strane Bakunjina dalje karikiranom obliku kod Španjolaca i Talijana.

---

[17] Dritter Abdruck. Leipzig, 1875. Verlag der Genossenschaftsbuchdruckerei.

Druga prednost jeste to što su Nijemci uzeli učešće u radničkom pokretu gotovo kasnije od svih. Kao što njemački teoretski socijalizam neće nikad zaboraviti da stoji na leđima Sen-Simona, Forijea i Ovena, triju mislilaca koji, pored sve fantastičnosti i svega utopizma svojih učenja, spadaju među najveće glave svih vremena i koji su genijalno anticipirali bezbroj istina čiju pravilnost mi sad naučno dokazujemo, — tako i njemački praktični radnički pokret ne smije nikad zaboravljati da se on razvijao na leđima engleskog i francuskog pokreta, da je mogao prosto iskoristiti njihovo skupo plaćeno iskustvo, izbjeći sad njihove greške, koje se tada, u većini slučajeva, nisu mogle izbjeći. Gdje bismo sad bili bez primjera engleskih tredjuniona i francuskih radničkih političkih borba, bez kolosalnog podsticaja koji je naročito dala Pariska komuna?

Njemačkim radnicima treba priznati da su oni s rijetkim razumijevanjem iskoristili prednost svog položaja. Prvi put otkako postoji radnički pokret vodi se borba u sva tri njena pravca — u teoretskom, političkom i praktično-ekonomskom (otpor kapitalistima) — skladno, povezano i planski. U tom, tako reći, koncentričnom napadu i jeste snaga i nepobjedivost njemačkog pokreta.

S jedne strane, uslijed tog svog povoljnog položaja, s druge strane, uslijed inzularnih osobenosti engleskog i nasilnog ugušivanja francuskog pokreta, njemački radnici u ovom momentu stoje na čelu proletrske borbe. Koliko će im događaji ostavljati to časno mjesto — to se ne može unaprijed reći. Ali dokle ga budu držali, oni će, nadamo se, ispunjavati svoje dužnosti kao što treba. Za to su potrebni udvostručeni napori u svim oblastima borbe i agitacije. Naročito će biti dužnost vođa da se sve više i više prosvjećuju u svim teoretskim pitanjima, da se sve više i više oslobađaju utjecaja tradicionalnih fraza koje pripadaju stranom pogledu na svijet i da uvijek imaju pred očima da socijalizam, otkad je postao nauka, traži da se s njim postupa kao s naukom, tj. da se studira. Na taj način stečenu svijest, koja postaje sve jasnija, treba sve revnosnije širiti među radničkim masama, i sve čvršće zbijati organizaciju partije i organizaciju strukovnih saveza...

...Ako njemački radnici budu tako išli naprijed, ne može se reći da će oni baš marširati na čelu pokreta — nije uopšte

u interesu pokreta da radnici bilo koje pojedine nacije marširaju na njegovu čelu, — ali će zauzimati časno mjesto u borbenoj liniji; i oni će biti pod oružjem kad neočekivano teška iskušenja ili veliki događaji iznenada zatraže od njih više hrabrosti, više odlučnosti i energije.«

Engelsove riječi bile su proročanske. Poslije nekoliko godina na njemačke radnike sručila su se teška iskušenja u obliku izuzetnog zakona o socijalistima. I njemački radnici su ih zaista dočekali pod oružjem i pobjedonosno su izišli iz njih.

Ruski proletarijat očekuju još kudikamo teža iskušenja, očekuje borba protiv nemani u poređenju s kojim izuzetni zakon u ustavnoj zemlji izgleda pravi pigmej. Istorija je sad postavila pred nas neposredni zadatak, koji je *najrevolucionarniji* od svih *neposrednih* zadataka proletarijata ma koje druge zemlje. Ostvarenje tog zadatka, rušenje najmoćnijeg bedema ne samo evropske nego (sad možemo reći) i azijske reakcije, učinilo bi ruski proletarijat avangardom međunarodnog revolucionarnog proletarijata. I mi imamo pravo da računamo da ćemo osvojiti to časno ime, koje su zaslužili već naši preteče, revolucionari sedamdesetih godina, ako budemo umjeli da naš hiljadu puta širi i dublji pokret nadahnemo isto takvom bezgraničnom odlučnošću i energijom.

## II

## SPONTANOST MASA I SVJESNOST SOCIJALDEMOKRATIJE

Rekli smo da je naš pokret, kudikamo širi i dublji nego pokret sedamdesetih godina, potrebno nadahnuti isto, kao i onda, bezgraničnom odlučnošću i energijom. I zaista, dosad, izgleda, još niko nije posumnjao u to da je snaga sadašnjeg pokreta — buđenje masa (i, poglavito, industrijskog proletarijata), a slabost njegova — nedostatak svjesnosti i inicijativnosti rukovodilaca-revolucionara.

Međutim, tu nedavno učinjeno je jedno zapanjujuće otkriće, koje prijeti da okrene naglavce sve poglede koji su o tom pitanju dosad vladali. To otkriće učinilo je »Rabočeje Djelo«,... koje se, polemizirajući s »Iskrom« i »Zariom«, nije ograničilo samo na pojedine zamjerke nego je pokušalo da »opće neslaganje« svede na dublji korijen — na »različitu ocjenu *relativnog* značenja spontanog i svjesno »planskog« elementa«. Teza-optužba »Rabočeg Djela« glasi: »*preumanjivanje značenja objektivnog ili spontanog elementa razvitka*«[18]. Mi ćemo na to reći: čak da polemika »Iskre« i »Zarje« nije dala nikakve druge rezultate osim što je potakla »Rabočeje Djelo« da dođe na misao o tom »općem neslaganju«, već sam taj rezultat pričinio bi nam veliko zadovoljstvo: toliko ima veliku važnost ta teza, toliko ona jasno osvjetljava svu suštinu današnjih teoretskih i političkih neslaganja među ruskim socijaldemokratima.

---

[18] »Rabočeje Djelo« br. 10, sept. 1901, str. 17. i 18. Kurziv »Rabočeg Djela«.

Eto zbog čega je pitanje o odnosu svjesnosti prema spontanosti od ogromnog općeg interesa, i na tom se pitanju treba zadržati sa svom iscrpnošću.

## a) Početak spontanog poleta

Mi smo u prethodnoj glavi istakli *opće* oduševljenje za teoriju marksizma kod ruske obrazovane omladine sredinom devedesetih godina. Takav isti opći karakter dobili su nekako u isto vrijeme radnički štrajkovi poslije čuvenog petrogradskog industrijskog rata 1896. godine. Njihovo širenje po cijeloj Rusiji jasno je svjedočilo o dubini narodnog pokreta koji se ponovo dizao, i kad već govorimo o »spontanom elementu«, onda, naravno, baš taj štrajkaški pokret treba u prvom redu smatrati za spontani. Ali ima spontanosti i spontanosti. Štrajkova je bilo u Rusiji i sedamdesetih i šezdesetih godina (čak i u prvoj polovini XIX vijeka), koje je pratilo »spontano« lomljenje mašina, itd. U poređenju s tim »pobunama« štrajkovi devedesetih godina mogu se čak nazvati »svjesnim« — toliko je značajan korak naprijed koji je za to vrijeme učinio radnički pokret. To nam pokazuje da »spontani element« ne predstavlja, u suštini, ništa drugo nego *embrionalni oblik* svjesnosti. I primitivne pobune već su bile izraz izvjesnog buđenja svjesnosti: radnici su gubili iskonsku vjeru u nepokolebljivost poretka koji ih guši, počinjali su... neću reći shvaćati, nego osjećati potrebu kolektivnog otpora, i odlučno su kidali s ropskom pokornošću pred vlašću. Ali to je ipak bila kudikamo više manifestacija očajanja i osvete, nego *borba*. Štrajkovi devedesetih godina pokazuju nam kudikamo više proplamsaja svjesnosti: ističu se određeni zahtijevi, unaprijed se računa koji će momenat biti povoljniji, pretresaju se izvjesni slučajevi i primjeri u drugim mjestima, itd. Dok su pobune predstavljale prosto revolt potlačenih ljudi, dotle su sistematski štrajkovi predstavljali već zametke klasne borbe, ali samo zametke, i ništa više. Uzeti sami za sebe, ti štrajkovi su bili tredjunionistička, ali ne još socijaldemokratska borba; oni su značili buđenje antagonizma između radnika i poslodavaca, ali kod radnika nije bilo, i nije moglo ni biti, svijesti da njihovi interesi stoje u nepomirljivoj su-

protnosti s interesima čitavog savremenog političkog i društvenog sistema, tj. svijesti socijaldemokratske. U tom smislu štrajkovi devedesetih godina, i pored toga što su predstavljali ogroman progres u poređenju s »pobunama«, ostajali su čisto spontani pokret.

Rekli smo da socijaldemokratske svijesti kod radnika *nije moglo ni biti.* Ona je mogla biti donesena samo spolja. Istorija svih zemalja pokazuje da radnička klasa isključivo svojim snagama može izgraditi samo tredjunionističku svijest, tj. uvjerenje da je potrebno udruživati se u saveze, voditi borbu protiv poslodavaca, natjerivati vladu da izda ove ili one za radnike neophodne zakone, itd.[19] A učenje socijalizma izraslo je iz onih filozofskih, istorijskih i ekonomskih teorija koje su razrađivali obrazovani predstavnici imućnih klasa, inteligencija. Osnivači modernog naučnog socijalizma, Marks i Engels, pripadali su i sami, po svom socijalnom položaju, buržoaskoj inteligenciji. Tako isto je i u Rusiji teoretsko učenje socijaldemokratije poniklo sasvim nezavisno od spontanog rastenja radničkog pokreta, poniklo kao prirodan i neizbježan rezultat razvitka misli kod revolucionarnosocijalističke inteligencije. U vrijeme o kome je ovdje riječ, tj. sredinom devedesetih godina, to učenje je već bilo ne samo potpuno formirani program grupe »Oslobođenje rada« nego je i pridobilo za sebe većinu revolucionarne omladine u Rusiji.

Na taj način, imali smo i spontano buđenje radničkih masa, buđenje za svjesni život i svjesnu borbu, i socijaldemokratskom torijom naoružnu revolucionarnu omladinu koja je hrlila k radnicima. Pri tome je naročito važno konstatirati činjenicu, koja se često zaboravlja (i koja je relativno malo poznata), da *prvi* socijaldemokrati tog perioda, *baveći se revnosno ekonomskom agitacijom* — (i u tom pogledu potpuno vodeći računa o zaista korisnim uputstvima tada još rukopisne brošure »O agitaciji«) — ne samo što je nisu smatrali za svoj jedini zadatak, nego naprotiv, *od samog početka* isticali su i najšire istorijske zadatke ruske socijaldemokratije

---

[19] Tredjunionizam nipošto ne isključuje svaku »politiku«, kako se ponekad misli. Tredjunioni su uvijek vodili izvjesnu (ali ne socijaldemokratsku) političku agitaciju i borbu. O razlici između tredjunionističke i socijaldemokratske politike govorićemo u slijedećoj glavi.

uopće i zadatak obaranja samodržavlja napose. Tako je, na primjer, ona grupa petrogradskih socijademokrata koja je osnovala »Savez borbe za oslobođenje radničke klase« spremila još krajem 1895. godine prvi broj lista pod naslovom »Rabočeje Djelo«. Taj broj, koji je već bio sasvim gotov za štampu, konfiskovali su žandarmi kad su u noći između 8. i 9. decembra 1895. upali kod jednog od članova grupe, Anat. Aleks. Vanjejeva[20], i»Rabočem Djelu« prve formacije nije bilo suđeno da ugleda svjetlost dana. Uvodnik tog lista (koji će, možda, kroz jedno 30 godina izvući kakva »Ruskaja starina« iz arhiva departmenta policije) izlagao je istorijske zadatke radničke klase u Rusiji i na čelo tih zadataka stavljao osvajanje političke slobode. Zatim je dolazio članak »O čemu misle naši ministri«, posvećen raspuštanju komitetâ za osnovno obrazovanje, od strane policije, i niz dopisa ne samo iz Petrograda nego i iz drugih krajeva Rusije (npr. o ubijanju radnika u Jaroslavskoj guberniji). Tako je taj, ako se ne varamo, »prvi pokušaj« ruskih socijaldemokrata devedesetih godina bio ne list uskolokalnog, pogotovu ne »ekonomskog« karaktera, nego list koji je išao za tim da spoji štrajkašku borbu s revolucionarnim pokretom protiv samodržavlja i da privuče u pomoć socijaldemokratiji sve one koje ugnjetava politika reakcionarnog mračnjaštva. I niko ko je iole upoznat sa stanjem pokreta u to vrijeme neće posumnjati u to da bi takav list naišao na punu simpatiju i radnika prijestonice i revolucionarne inteligencije, i da bi stekao najširu popularnost. A neuspjeh pothvata dokazao je samo to da tadašnji socijaldemokrati nisu bili kadri da zadovolje osnovni zahtjev momenta zbog nedostatka revolucionarnog iskustva i pripremljenosti za praktičan rad. To isto treba reći i za »SPB. Rabočij listok«[21], i naročito za »Rabočuju gazetu« i za »Manifest« Socijaldemokratske radničke partije Rusije, koja je osnovana u proljeće 1898. godine. Samo se po sebi razumije da nama

[20] A. A. Vanjejev, umro je 1899. godine u istočnom Sibiru od sušice, koju je dobio u samici u istražnom zatvoru. Zbog toga i smatramo da možemo objaviti podatke koje navodimo u tekstu, za vjerodostojnost kojih jamčimo, jer oni potječu od osoba koje su lično dobro poznavale A. A. Vanjejeva.

[21] »SPB. Rabočij Listok« (»Petrogradski radnički list«) — novine koje je izdavao petrogradski »Savez borbe« 1897. Izišla su svega dva broja. *Prev.*

ni na pamet ne pada da za tu nepripremljenost bacamo krivicu na tadašnje socijaldemokrate. Ali da bi se iskoristilo iskustvo pokreta i da bi se iz tog iskustva izvukle praktične pouke, treba da nam budu potpuno jasni uzroci i značenje ovog ili onog nedostatka. Zato je veoma važno utvrditi da je jedan dio (može biti čak većina) socijaldemokrata koji su radili između 1895. i 1898. godine s punim pravom smatrao da se već tada, u samom početku »spontanog« pokreta, može istupati s najširim programom i borbenom taktikom[22]. A nepripremljenost većine revolucionara, budući pojava sasvim prirodna, nije mogla izazivati nikakve naročite bojazni. Kad su jednom zadaci bili pravilno postavljeni, kad je jednom postojala energija za ponavljanje pokušaja da se ti zadaci ostvare, privremeni neuspjesi bili su samo pola zla. Revolucionarna iskusnost i organizatorska vještina stvari su koje se mogu steći. Treba samo imati volju za izgrađivanjem kod sebe potrebnih kvaliteta! Treba samo biti svjestan nedostataka — što u revolucionarnom radu znači više nego polovinu ispraviti!

Ali pola zla pretvorilo se u pravo zlo kad je ta svijest počela tamnjeti (a ona je kod članova gore spomenutih grupa bila veoma živa), kad su se pojavili ljudi — čak i socijaldemokratski organi— koji su bili spremni da nedostatak pretvore u vrlinu, koji su pokušali čak i da *teoretski* obrazlože svoje *metanisanje i klanjanje pred spontanošću.* Vrijeme je da se sumiraju rezultati tog pravca, čiji se sadržaj vrlo neprecizno označava pojmom »ekonomizam«, koji je i suviše uzak da ga izrazi.

---

[22] »Odnoseći se negativno prema djelatnosti socijaldemokrata kraja devedesetih godina, »Iskra« ne uzima u obzir nepostojanje u to vrijeme uslova ni za kakav drugi rad osim za borbu za sitne zahtjeve« — (»Iskra« br. 12). Činjenice navedene u tekstu dokazuju da je to tvrđenje o »nepostojanju uslova« *dijametralno suprotno istini.* Ne samo krajem nego i sredinom devedesetih godina postojali su svi uslovi za *drugi* rad, a ne samo za borbu za sitne zahtjeve, svi uslovi osim dovoljne spreme rukovodilaca. I mjesto da otvoreno priznaju taj nedostatak spreme kod nas, ideologa, rukovodilaca, — »ekonomisti« hoće da svale sve na »nepostojanje uslova«, na utjecaj materijalne sredine, koja određuje put s kojeg nikakvi ideolozi ne mogu skrenuti pokret. Što je to ako ne metanisanje pred spontanošću? ako ne zaljubljenost »ideologa« u svoje nedostatke?

### b) Klanjanje pred spontanošću »Rabočaja misl«

Prije nego što pređemo na literarne manifestacije tog klanjanja, istaći ćemo slijedeću karakterističnu činjenicu (koju uzimamo iz gore spomenutog izvora), koja baca izvjesnu svjetlost na to kako je među drugovima koji su radili u Petrogradu nicala i rasla razlika dvaju budućih pravaca ruske socijaldemokratije. Početkom 1897. godine. A. A. Vanjejev i neki njegovi drugovi[23] imali su prilike da prije nego što su poslani u progonstvo prisustvuju jednom privatnom sastanku, na kojem su se sastali »stari« i »mladi« članovi »Saveza borbe za oslobođenje radničke klase«. Razgovaralo se uglavnom o organizaciji i specijalno o onom »statutu radničke klase« koji je u svom definitivnom obliku štampan u br. 9—10. »Listka »Rabotnika«« (str. 46). Odmah je između »starih« (»dekabrista«, kako su ih tada u šali nazivali petrogradski socijaldemokrati) i nekih od »mladih« (koji su kasnije uzimali neposrednog učešća u listu »Rabočaja Misl«) izbilo oštro neslaganje i razbuktala se živa polemika. »Mladi« su branili glavna načela statuta u onom obliku u kome je on štampan. »Stari« su govorili da nam je potrebno prije svega ne to, nego konsolidacija »Saveza borbe« kao organizacije revolucionara, kojoj imaju biti potčinjene razne radničke kase, kružoci za propagandu među školskom omladinom, itd. Samo se po sebi razumije da su diskutanti bili daleko od pomisli da u tom neslaganju vide početak razmimoilaženja, smatrajući ga, naprotiv, za nešto usamljeno i slučajno. Ali ta činjenica pokazuje da postanak i širenje »ekonomizma« nisu ni u Rusiji tekli bez borbe protiv »starih« socijaldemokrata (to često zaboravljaju sadašnji ekonomisti). I što ta borba nije ostavila, većinom, »dokumentarnih« tragova, uzrok je *jedino* taj što se sastav kružoka koji su radili mijenjao nevjerojatno često, nije se uspostavljao nikakav kontinuitet, te se zato i neslaganja nisu fiksirala ni u kakvim dokumentima.

---

[23] »Neki drugovi A. A. Vanjejeva« — to su Lenjin, Križanovski i drugi članovi petrogradskog »Saveza borbe«, koji su 26. februara 1897, nekoliko dana prije nego što su bili poslani u Sibir, izišli iz zatvora i iskoristili to vrijeme da se sastanu s »mladim« članovima Saveza koji su ostali na slobodi. Ovi su naginjali »ekonomizmu«. *Prev.*

Pojava »Raboče Misli« izvela je ekonomizam na svjetlost dana, ıli također ne odmah. Potrebno je konkretno zamisliti uslove rada i kratkotrajnost života mase ruskih kružoka (a konkretno može zamisliti to samo onaj ko je to preživio), pa shvatiti kako je mnogo slučajnog bilo u uspjehu ili neuspjehu novog pravca u raznim gradovima i kako ni pristalice ni protivnici tog »novog« za dugo nisu mogli, doslovno nisu imali nikakve mogućnosti, da odrede da li je to doista poseban pravac ili je prosto izraz nepripremljenosti pojedinih lica. Na primjer, prvi hektografirani brojevi »Radoče Misli« ostali su čak potpuno nepoznati ogromnoj većini socijaldemokrata, i što se mi sad možemo pozivati na uvodnik njena prvog broja, za to imamo da zahvalimo samo njegovu preštampavanju u članku V. I—na [23a] (»Listok Rabotnika« br. 9—10, str. 47. i dalje), koji razumije se, nije propustio priliku da revnosno — nerazumno revnosno — pohvali novi list, koji se tako oštro razlikovao od listova i projekata listova koje smo gore spomenuli[24]. A na tom uvodniku vrijedi se zadržati — toliko je on reljefno izrazio *sav duh* »Raboče Misli« i ekonomizma uopšte.

Ukazavši na to da ruka »s plavom manžetom«[25] neće moći da zadrži razvitak radničkog pokreta, uvodnik veli dalje: »... Za tu vitalnost radnički pokret ima da zahvali tome što najzad sam radnik uzima u ruke svoju sudbinu, istrgavši je iz ruku rukovodilaca«, — i ta se osnovna teza detaljno razvija dalje. U stvari, rukovodioce (tj. socijaldemokrate, organizatore »Saveza borbe«) istrgla je policija, može se reći, iz ruku radnika[26], — a stvar se prikazuje tako kao da su radnici vodili bor-

[23a] *V. I—n* = V. P. Ivanšin (1869—1904), socijaldemokrat, jedan od lidera »ekonomizma«, po zanimanju statističar. *Prev.*

[24] Uzgred rečeno, ta pohvala listu »Rabočaja Misl« u novembru 1898, kad se ekonomizam, naročito u inostranstvu, potpuno oformio, potjecala je od onog istog V. I—na koji je uskoro postao jedan od redaktora »Rabočeg Djela«. I »Rabočeje Djelo« je poricalo postojanje dvaju pravaca u ruskoj socijaldemokratiji, kao što i sad poriče!

[25] Carski žandarmi nosili su plave mundire. *Prev.*

[26] Da je to poređenje pravilno, može se vidjeti iz slijedeće karakteristične činjenice. Kad se poslije hapšenja »dekabrista« među radnicima šliselburskog druma proširila vijest da je hapšenju pomogao provokator N. N. Mihajlov (zubni liječnik), čovjek

bu protiv tih rukovodilaca i oslobodili se njihova jarma! Umjesto da se poziva naprijed — na učvršćivanje revolucionarne organizacije i širenje političke aktivnosti, počelo se pozivati *nazad* — na isključivo tredjunionističku borbu. Proglasilo se da »ekonomsku osnovu pokreta pomračuje težnja da se stalno ima na umu politički ideal«, da je deviza radničkog pokreta — »borba za ekonomski položaj« (!) ili, još bolje, »radnici za radnike«; proglašavalo se da su štrajkaške kase »vrednije za pokret nego stotina drugih organizacija« (uporedite to tvrđenje od oktobra 1897. sa sporom »dekabrista« i mladih početkom 1879. godine), itd. Fraze kao što su: da na prvo mjesto treba staviti ne »krem« radnika, nego »prosječnog« radnika, masovnog radnika, da »politika uvijek poslušno ide za ekonomikom«[27], itd., itd., postale su moda i stekle su neodoljiv utjecaj na masu omladine koju je privlačio pokret, a koja je u većini slučajeva bila upoznata samo s odlomcima marksizma u njegovu legalnom izlaganju.

To je bilo potpuno gušenje svjesnosti spontanošću — spontanošću onih »socijaldemokrata« koji su ponavljali »ideje« g-na V. V.[27a], spontanošću onih radnika koji su podlijegali argumentu da je kopejka na rubalj bliža i vrednija nego svaki socijalizam i svaka politika, da oni treba da vode »borbu znajući da se bore ne za nekakva buduća pokoljenja, nego za sebe i za svoju djecu« (uvodnik br. 1 »Raboče Misli«). Takve fraze predstavljale su uvijek omiljeno oružje onih zapadnoevropskih buržuja koji su, mrzeći socijalizam, sami radili (kao njemački »socijal-političar« Hirš) na presađivanju engleskog tredjunionizma na domaće tlo, govoreći radnicima da je

---

blizak jednoj od grupa koje su bile u vezi s »dekabristima«, radnici su bili toliko revoltirani da su odlučili da ubiju Mihajlova.

[27] Iz istog uvodnika prvog broja »Raboče Misli«. Po tome se može suditi kolika je bila teoretska pripremljenost tih »V. V. ruske socijaldemokratije« koji su ponavljali grubu vulgarizaciju »ekonomskog materijalizma« baš u ono vrijeme kad su u literaturi marksisti vodili rat protiv pravog g. V. V., koji je već odavno bio prozvan »majstorom reakcije« zbog *takvog istog* shvaćanja odnosa između politike i ekonomike!

[27a] *V. V.* — pseudonim za V. P. Voroncova (1847—1918), ideologa liberalnog narodnjaštva 80—90-tih godina. »V. V, — ima ruske socijaldemokratije« Lenjin naziva predstavnike oportunističke struje u ruskoj socijaldemokratiji, »ekonomiste« *Prev.*

samo-strukovna borba[28] borba za same sebe i za svoju djecu, a ne za neka buduća pokolenja s nekakvim budućim socijalizmom, — a sad su »V. V. ruske socijaldemokratije« uzeli da ponavljaju te buržoaske fraze. Ovdje je važno istaći tri momenta, koji će nam vrlo dobro doći pri daljoj analizi *sadašnjih* neslaganja[29].

Prvo, spomenuto gušenje svjesnosti spontanošću izvršeno je također *spontanim putem*. To izgleda kalambur, ali to je — avaj! — gorka istina. Ono nije izvršeno putem otvorene borbe dvaju sasvim suprotnih shvaćanja i pobjede jednog nad drugim, nego putem »istrzanja« sve većeg i većeg broja revolucionara-»starih« od strane žandarma i putem sve većeg i većeg izlaženja na pozornicu »mladih« »V. V. ruske sociajldemokratije«. Svako ko je — neću reći: učestvovao u *savremenom* ruskom pokretu, nego bar omirisao njegov zrak, vrlo dobro zna da stvari stoje baš tako. I kad mi ipak naročito insistiramo na tome da čitalac potpuno jasno shvati tu općepoznatu činjenicu, kad mi radi očiglednosti, tako da kažem, navodimo podatke o »Rabočem Djelu« prve formacije i o sporu između »starih« i »mladih« početkom 1897. godine, — mi to činimo zato što ljudi koji se hvale svojim »demokratizmom« špekuliraju time što tu činjenicu ne zna široka publika (ili sasvim mlada omladina). Mi ćemo se još na to vratiti niže.

Drugo, već u prvoj literarnoj manifestaciji ekonomizma možemo vidjeti onu veoma specifičnu i za razumijevanje svih neslaganja među savremenim socijaldemokratima izvanredno karakterističnu pojavu da pristalice »čisto radničkog pokreta«, poklonici najtješnje i »najorganskije« (izraz »Rabočeg Djela«) veze s proleterskom borbom, protivnici svake neradničke inteligencije (makar to bila i socijalistička inteligencija) mogu radi obrane svog stava pribjegavati argumentima *buržoaskih* »samo-tredjunionista«. To nam pokazuje da se

[28] Nijemci imaju čak specijalnu riječ »Nur-Gewerkschaftler«, kojom se obilježavaju pristalice »samo-strukovne« borbe.

[29] Mi podvlačimo *sadašnjih* za one koji će farizejski slegnuti ramenima i reći: sad je lako bacati drvlje i kamenje na »Rabočuju Misl«, ali to je arhaizam! Mutato nomine de te fabula narratur ( pod drugim imenom o tebi se priča. *Prev.*) — odgovorićemo mi takvim sadašnjim farizejima, za koje će biti niže *dokazano* da potpuno robuju idejama »Raboče Misli«.

»Rabočaja Misl«, od samog svog početka, latila — a da ni sama nije bila toga svjesna — ostvarivanja programa »Creda«. To pokazuje — (što »Rabočeje Djelo« nikako ne može da shvati) — da *svako* klanjanje pred spontanošću radničkog pokreta, svako smanjivanje uloge »svjesnog elementa«, uloge socijaldemokratije *znači* samim tim — *potpuno nezavisno od toga želi li to onaj koji je smanjuje ili ne — jačanje utjecaja buržoaske ideologije na radnike.* Svi oni koji govore o »precjenjivanju ideologije«,[30] o preuveličavanju uloge svjesnog elementa[31] itd., zamišljaju da čisto radnički pokret može sam po sebi izgraditi i da će izgraditi sebi samostalnu ideologiju čim radnici »istrgnu iz ruku rukovodilaca svoju sudbinu«. A to je velika zabluda. Kao dopunu gore rečenog navešćemo još ove, duboko tačne i važne riječi K. Kautskog, koje je on rekao povodom nacrta novog programa austrijske socijaldemokratske partije[32]

»Mnogi od naših revizionističkih kritičara misle da je Marks tvrdio da ekonomski razvitak i klasna borba stvaraju ne samo uslove za socijalističku proizvodnju nego i direktno *svijest* (kurziv K. K.) o njenoj nužnosti. I onda ti kritičari brže bolje odgovaraju da je zemlja najvišeg kapitalističkog razvitka, Engleska, od svih modernih zemalja najdalje od te svijesti. Na osnovu nacrta moglo bi se misliti da i austrijska komisija koja je izrađivala program stoji na tobože »ortodoksnomarksističkom« gledištu, koje je na spomenuti način pobijeno. Jer, u projektu se kaže: »Ukoliko više razvitak kapitalizma umnožava proletarijat, utoliko više proletarijat mora i može da vodi borbu protiv kapitalizma. Proletarijat dolazi do svijesti« o mogućnosti i nužnosti socijalizma, itd. U takvoj vezi socijalistička svijest proletarijata izgleda kao nužan direktni rezultat proleterske klasne borbe. A to je potpuno netačno. Dakako, socijalizam kao učenje ima isto tako svoj korijen u današnjim ekonomskim odnosima kao i klasna borba proletarijata, i isto tako kao i ona proistječe iz borbe protiv siromaštva masa i bijede masa koju rađa kapitalizam. Ali socijalizam i klasna borba nastaju jedno pored drugog, a ne jedno iz drugog, i pod različitim uslovima. Moderna socijalistička svijest može da nastane samo na osnovu duboko naučnog znanja. U stvari, današnja ekonomska nauka je isto toliko uslov socijalističke proizvodnje koliko, recimo, i današnja

[30] Pismo »ekonomistâ u br. 12 »Iskre«.

[31] »Rabočeje Djelo« br. 10.

[32] »Naue Zeit« 1901—1902, XX, I, br. 3, str. 79. Nacrt komisije o kome govori K, Kautski primio je Bečki kongres (krajem prošle godine) u nešto izmijenjenom obliku.

tehnika, a proletarijat, i pored najbolje volje, ne može stvoriti ni jednu ni drugu; obje one nastaju iz današnjeg društvenog procesa. A nosilac nauke nije proletarijat, nego *buržoaska inteligencija* (kurziv K. K.): u glavama pojedinih članova tog sloja nastao je i moderni socijalizam, i tek oni su ga saopštili izdignutim po svom intelektualnom razvitku proleterima, koji ga onda unose u klasnu borbu proletarijata ondje gdje to dopuštaju prilike. Socijalistička svijest je, dakle, nešto što je spolja uneseno (von aussen Hineingetragenes) u klasnu borbu proletarijata, a ne nešto što je iz nje nastalo spontano (urwüching). U skladu s tim stari Hajnfeldski program kaže sasvim pravilno da je zadatak socijaldemokratije da unosi u proletarijat *svijest* (doslovno: da ispunjava proletarijat sviješću) o njegovu položaju i njegovu zadatku. To ne bi bilo potrebno kad bi ta svijest samo po sebi proizlazila iz klasne borbe. Novi nacrt je uzeo tu postavku iz starog programa i prikačio ju je gore spomenutoj. A time je tok misli sasvim prekinut...«

Kad o samostalnoj, od samih radničkih masa u samom toku njihova pokreta izgrađivanoj ideologiji ne može biti ni govora[33], onda se pitanje postavlja *samo ovako:* buržoaska ili socijalistička ideologija. Sredine tu nema (jer čovječanstvo nije izgradilo nikakvu »treću ideologiju, i uopće u društvu koje razdiru klasne suprotnosti ne može ni biti nikad izvanklasne ili natklasne ideologije). Zato *svako* smanjivanje socijalističke ideologije, *svako udaljavanje* od nje znači samim tim jačanje buržoaske ideologije. Mnogo se govori o spontanosti. Ali *spontani* razvitak radničkog pokreta vrši se baš u pravcu njegova potčinjavanja buržoaskoj ideologiji, *vrši se baš po programu* »Creda«, jer spontani radnički pokret jeste tredjunionizam, jeste Nur-Gewerkschaftlerei, a tredjunioni-

[33] To ne znači, naravno, da radnici ne učestvuju u tom izgrađivanju. Ali oni učestvuju ne kao radnici, nego kao teoretičari socijalizma, kao Prudon i Vajtlingi, učestvuju, drugim riječima, samo tada i utoliko ukoliko im u većoj ili manjoj mjeri polazi za rukom da ovladaju znanjem svog doba i da to znanje kreću naprijed. A da bi radnicima *ovo češće polazilo za rukom*, potrebno je brinuti se što je najviše moguće o povišenju nivoa svjesnosti radnika uopšte, potrebno je da se radnici ne zatvaraju u umjetno sužene okvire *»literature za radnike«*, nego da se uče sve više i više ovladivanju *opštom literaturom*. Bilo bi čak tačnije reći umjesto »da se ne zatvaraju« — da ih ne zatvaraju, jer radnici sami čitaju i hoće da čitaju sve što piše i za inteligenciju, i samo neki (rđavi) intelektualci misle da je »za radnike« dovoljno pričati o prilikama u tvornici i preživakati odavno poznate stvari.

zam baš znači idejno porobljavanje radnika od strane buržoazije. Zato se naš zadatak, zadatak socijaldemokratije, sastoji u *borbi protiv spontanosti*, sastoji u tome da se radnički pokret *odvuče* od tog spontanog teženja tredjunionizma pod okrilje buržoazije i da se privuče pod okrilje revolucionarne socijaldemokratije. Zato je rečenica pisaca »ekonomističkog« pisma u br. 12 »Iskre«: da nikakvi napori ni najinspiriranijih ideologa ne mogu odvući radnički pokret s puta koji je određen uzajamnim djelovanjem materijalnih elemenata i materijalne sredine — *apsolutno isto što i odricanje od socijalizma*, i kad bi ti pisci bili sposobni da razmisle, potpuno hrabro i dosljedno, o onom što govore, kao što mora razmišljati svako ko istupa na arenu literarne i društvene djelatnosti, njima ne bi ostalo ništa drugo nego da »svoje nepotrebne ruke skrste na praznim grudima« i ... i da ostave polje rada gospodi Struveima i Prokopovičima, koji vuku radnički pokret »linijom najmanjeg otpora«, tj. linijom buržoaskog tredjunionizma, ili gospodi Zubatovima, koji ga vuku linijom popovsko-žandarmske »ideologije«.

Sjetite se primjera Njemačke. U čemu je bila Lasalova istorijska zasluga za njemački radnički pokret? U tome što je on *odvukao* taj pokret s puta progresističkog tredjunionizma i kooperativizma, kojim je on spontano udario *(uz blagonaklono učešće Šulce-Deličâ i njima sličnih).* Za izvršenje tog zadatka bilo je potrebno nešto što nimalo ne liči na razgovore o preumanjivanju spontanog elementa, o taktici-procesu, o uzajamnom djelovanju elemenata i sredine, itd. Za to je bila potrebna *ogorčena borba protiv spontanosti*, i samo zahvaljujući toj dugo i dugo godina vođenoj borbi, bilo je, na primjer, postignuto da radničko stanovništvo Berlina od uporišta progresističke partije postane jedna od najboljih tvrđava socijaldemokratije. A ta borba nije ni do danas završena (kako bi to moglo izgledati ljudima koji proučavaju istoriju njemačkog pokreta po Prokopoviču, a filozofiju tog pokreta po Struveu). I danas je njemačka radnička klasa, ako se tako može reći, rascjepkana na nekoliko ideologija: jedan dio radnika je organiziran u katoličkim i monarhističkim radničkim savezima, drugi — u Hirš-Dunkerovim, koje su osnovali buržoaski poklonici engleskog tredjunionizma, treći — u socijaldemokratskim. Posljednji dio je kudikamo veći od svih

ostalih, ali je socijaldemokratska ideologija mogla da stekne i moći će da sačuva tu nadmoćnost samo putem nepokolebljive borbe protiv svih ostalih ideologija.

Ali zašto — upitaće čitalac — spontani pokret, pokret koji ide linijom najmanjeg otpora, vodi baš gospodstvu buržoaske ideologije? Iz prostog razloga što je bužoaska ideologija po svom postanku kudikamo starija od socijalističke, što je svestranije razrađena, što raspolaže *neuporedivo* većim sredstvima za širenje[34]. I ukoliko je socijalistički pokret u nekoj zemlji mlađi, utoliko energičnija mora biti borba protiv svih pokušaja da se učvrsti nesocijalistička ideologija, utoliko odlučnije treba upozoravati radnike na one rđave savjetodavce koji viču protiv »preuveličavanja svjesnog elementa«, itd. Pisci ekonomističkog pisma grme, u jedan glas s »Rabočim Djelom«, protiv netrpeljivosti svojtsvene periodu djetinjstva pokreta. Mi ćemo odgovoriti na to: da, naš se pokret zaista nalazi u svom djetinjstvu, i da bi on što prije postao zreo i jak, on se baš mora zaraziti netrpeljivošću prema ljudima koji svojim klanjanjem pred spontanošću usporavaju njegovo rastenje. Ništa nije smješnije i ništa nije štetnije nego praviti se starcem koji je već odavno preživio sve odlučne epizode borbe!

Treće, prvi broj »Raboče Misli« pokazuje nam da termin »ekonomizam« (koji mi, razumije se, ne mislimo da odbacimo, jer se taj nadimak, ovako ili onako, već uobičajio) ne izražava dovoljno tačno suštinu novog pravca. »Rabočaja Misl« ne negira potpuno političku borbu: u statutu kase koji je objavljen u br. 1 »Raboče Misli« govori se o borbi protiv vlade. »Rabočaja Misl« samo smatra da »politika ide uvijek poslušno za ekonomikom« (»Rabočeje Djelo« varira tu vezu, uvjeravajući u svom programu da je »u Rusiji, više

---

[34] Često se kaže: radnička klasa *spontano* naginje socijalizmu. To je potpuno tačno u tom smislu što socijalistička teorija dublje nego ijedna druga i tačnije nego ijedna druga formulira uzroke nedaća radničke klase, i zato je radnici tako lako i usvajaju, samo *ako* ta teorija sama ne polaže oružje spontanošću, samo *ako* ona potčinjava sebi spontanost. Obično se to podrazumijeva samo po sebi, ali *»Rabočeje Djelo«* zaboravlja i izopačuje baš ono što se podrazumijeva. Radnička klasa spontano naginje socijalizmu, ali najraširenija (i stalno uskrsavana u najrazličitijim oblicima) buržoaska ideologija radniku se ipak spontano najviše nameće.

nego i u jednoj drugoj zemlji, ekonomska borba *nerazdvojna* od politike«). Te postavke »Raboče Misli« i »Rabočeg Djela« potpuno su netačne *ako se pod politikom razumije socijaldemokratska politika.* Vrlo često ekonomska borba radnika biva povezana (iako ne nerazdvojno) s politikom buržoaskom, klerikalnom itd., kao što smo već vidjeli. Postavke »Rabočeg Djela« tačne su ako se pod politikom razumije politika tredjunionistička, tj. opća težnja svih radnika da od države izvojuju ove ili one mjere uperene protiv nedaća koje su svojstvene njihovu položaju, ali mjere koje još ne likvidiraju taj položaj, tj. ne uništavaju potčinjenost rada kapitalu. Ta težnja je zaista zajednička i engleskim tredjunionistima, koji se prema socijalizmu odnose neprijateljski, i katoličkim radnicima, i »zubatovskim« radnicima i ostalim. Ima politike i politike. Na taj način mi vidimo da i što se tiče političke borbe »Rabočaja Misl« ispoljava ne toliko negiranje te borbe koliko klanjanje pred njenom *spontanošću,* pred njenom nesvjesnošću. Priznajući sasvim političku borbu (tačnije: političke želje i zahtjeve radnika) koja spontano izrasta iz samog radničkog pokreta, ona se potpuno odriče *samostalnog izgrađivanja* specifično *socijaldemokratske politike* koja odgovara općim zadacima socijalizma i današnjim ruskim prilikama. Niže ćemo pokazati da istu tu grešku čini i »Rabočeje Djelo«.

### c) »Grupa samooslobođenja«[35] i »Rabočeje Djelo«

Mi smo tako podrobno analizirali malo poznati i danas gotovo zaboravljeni uvodnik prvog broja »Raboče Misli« zato što je on najranije i najreljefnije izrazio opću struju, koja je kasnije izbila na svjetlost dana u bezbroj sitnih struja. V. I—n je imao potpuno pravo kad je, hvaleći prvi broj i uvodnik »Raboče Misli«, rekao da je taj uvodnik napisan »oštro, sa žarom« (»Listok »Rabotnika« br. 9—10, str. 49). Svaki čovjek koji je uvjeren u svoje mišljenje i koji smatra da daje nešto novo piše »sa žarom« i piše tako da reljefno

---

[35] »Grupa samooslobođenja radničke klase« — mala, slabo utjecajna grupa »ekonomističkog« pravca osnovana u Petrogradu krajem 1898. godine. *Prev.*

izražava svoje poglede. Samo ljudi koji su navikli da sjede na dvije stolice nemaju nikakvog »žara«, samo takvi ljudi mogu, pohvalivši jučer žar »Raboče Misli«, danas napadati zbog »polemičkog žara« njene protivnike.

Ne zadržavajući se na »Posebnom prilogu »Raboče Misli«« (mi ćemo se morati kasnije povodom raznih stvari pozivati na taj spis, koji najdosljednije izražava ideje ekonomista), spomenućemo samo ukratko »Proglas grupe samooslobođenja radnika« (mart 1899, preštampan u londonskom »Nakanune« br. 7, juli 1899). Pisci tog proglasa kažu sasvim tačno da se »radnička Rusija *tek budi iz sna,* da se tek obazire oko sebe i *instinktivno laća* sredstava za borbu *koja joj prva dođu pod ruku«,* ali izvode iz toga isti nepravilni zaključak koji i »Rabočaja Misl«, zaboravljajući da instinktivnost jeste nesvjesnost (spontanost), kojoj moraju doći u pomoć socijalisti, da će u današnjem društvu sredstva za borbu koja »prva dođu pod ruku« biti uvijek tredjunionistička sredstva za borbu, a ideologija koja »prva dođe pod ruku« — buržoaska (tredjunionistička) ideologija. Tako isto ti pisci ne »negiraju« ni politiku, nego samo (samo!) ponavljaju za g. V. V. da je politika nadgradnja i da, prema tome, »politička agitacija mora biti nadgradnja nad agitacijom u korist ekonomske borbe, da ona mora izrastati na tlu te borbe i ići za njom«.

Što se tiče »Rabočeg Djela«, ono je direktno počelo svoju djelatnost »odbranom« ekonomista. Rekavši *direktnu neistinu* već u prvom svom broju (br. 1, str. 141—142): da ono tobože »ne zna o kojim je to mladim drugovima govorio Akselrod«, koji je opominjao ekonomiste u svojoj poznatoj brošuri[36], »Rabočeje Djelo« je u polemici s Akselrodom i Plehanovom, koja se razbuktala povodom te neistine, moralo priznati da je ono »u obliku dvoumljenja htjelo da *obrani* sve mlađe zagranične socijaldemokrate od te nepravedne optužbe« (optužbe zbog uskosti, koju je protiv ekonomista podigao Akselrod). U stvari, ta optužba je bila sasvim pravilna, i »Rabočeje Djelo« je vrlo dobro znalo da se ona odnosila, pored ostalih, i na člana njegove redakcije V. I—na. Uzgred ću napomenuti da je u spomenutoj polemici Akselrod apsolutno imao pravo i

[36] »Prilog pitanju o sadašnjim zadacima i taktici ruskih socijaldemokrata«. Ženeva, 1898. Dva pisma listu »Rabočaja gazeta«, pisana 1897. godine.

da »Rabočeje Djelo« apsolutno nema pravo u svom tumačenju moje brošure »Zadaci ruskih socijaldemokrata«. Ta brošura pisana je 1897. godine, još prije nego što je počela izlaziti »Rabočaja Misl«, kad sam ja smatrao i kad sam imao pravo da smatram da je *prvobitni* pravac petrogradskog «Saveza borbe«, koji sam gore okarakterizirao, vladajući pravac. I u najmanju ruku do polovine 1898. godine taj pravac je doista bio vladajući. Zato »Rabočeje Djelo« nije imalo ni najmanjeg prava da se poziva, da bi demantiralo postojanje i opasnost ekonomizma, na brošuru koja je izlagala poglede koje su u Petrogradu 1897—1898. godine *istisnuli* »ekonomistički« pogledi[37].

Ali »Rabočeje Djelo« ne samo što je »branilo« ekonomiste, nego je i samo stalno padalo u njihove glavne zablude. Uzrok tog padanja bio je u mogućnosti dvosmislenog shvaćanja slijedeće teze programa »Rabočeg Djela«: »za najvažniju pojavu ruskog života, koja *će* poglavito *određivati zadatke* (kurziv je moj) i karakter literarne djelatnosti Saveza, smatramo *masovni radnički pokret* (kurziv »Rabočeg Djela«) koji je nastao posljednjih godina«. Da je masovni pokret najvažnija pojava, o tome ne može biti spora. Ali je cijelo pitanje u tome kako treba shvatiti »određivanje zadataka« od strane tog masovnog pokreta. To se može shvatiti dvojako: *ili* u smislu klanjanja pred spontanošću tog pokreta, tj. svođenja uloge socijaldemokratije na prosto posluživanje radničkog pokreta kao takvog (shvaćanje »Raboče Misli«, »Grupe samooslobođenja« i drugih ekonomista); *ili*, pak, u smislu

[37] Prvu svoju neistinu (»mi ne znamo o kojim je to mladim drugovima govorio P. B. Akselrod«) »Rabočeje Djelo« je, braneći se, dopunilo drugom, kad je reklo u »Odgovoru«: »Otkad je napisana recenzija na »Zadatke«, među nekim ruskim socijaldemokratima pojavile su se ili su se više ili manje jasno ispoljile tendencije k ekonomskoj jednostranosti, tendencije koje predstavljaju korak nazad u poređenju s onim stanjem našeg pokreta koje je opisano u »zadacima« (str. 9). Tako veli »Odgovor«, koji je izašao *1900. godine.* A prvi broj »Rabočeg Djela« (s recenzijom) izašao je *u aprilu 1899.* Da se nije ekonomizam pojavio tek 1899. godine? Ne, 1899. godine prvi put se čuo protest *ruskih* socijaldemokrata protiv ekonomizma (protest protiv »Creda«). A ekonomizam se pojavio 1897. godine, kao što to vrlo dobro zna »Rabočeje Djelo«, jer je *V. I—n* još *novembra 1898.* (Listok Rabotnika«, br. 9—10) hvalio »Rabočuju Misl«.

da masovni pokret stavlja pred nas *nove* teoretske, političke i organizacione zadatke, kudikamo složenije od onih s kojima smo se mogli zadovoljavati u periodu prije pojave masovnog pokreta. »Rabočeje Djelo« naginjalo je i naginje baš prvom shvaćanju, jer ono ni o kakvim novim zadacima nije ništa određeno govorilo, nego je stalno rezoniralo baš tako kao da nas taj »masovni pokret« *oslobađa* potrebe da jasno shvatimo i riješimo zadatke koje on postavlja. Dovoljno je pozvati se na to da je »Rabočeje Djelo« smatralo za nemoguće da postavlja kao *prvi* zadatak masovnog radničkog pokreta — obaranje samodržavlja, snižavajući taj zadatak (u ime masovnog pokreta) na zadatak borbe za neposredne političke zahtjeve (»Odgovor«, str. 25).

Ostavljajući na stranu članak redaktora »Rabočeg Djela« B. Kričevskog u br. 7 — »Ekonomska i politička borba u ruskom pokretu«, članak koji ponavlja iste greške[38], preći ćemo odmah na br. 10 »Rabočeg Djela«. Mi se nećemo, naravno, upuštati u analizu pojedinih zamjerki B. Kričevskog i

[38] »Teorija stadijâ ili teorija »bojažljivog cikcaka« u političkoj borbi izražava se, na primjer, u tom članku ovako: »Politički zahtjevi, koji su po svom karakteru zajednički za cijelu Rusiju, ipak moraju u prvo vrijeme« (to je pisano u augustu 1900!) »odgovarati iskustvu koje je izvukao dani sloj (sic!) radnika iz ekonomske borbe. Samo (!) na bazi tog iskustva može se i mora pristupiti političkoj agitaciji« itd. (str. 11). Na str. 4. pisac, ustajući protiv sasvim neosnovanih, po njegovu mišljenju, optužbi zbog ekonomističke hereze, patetički uzvikuje: »Koji socijaldemokrat ne zna da po učenju Marksa i Engelsa ekonomski interesi pojedinih klasa igraju odlučujuću ulogu u istoriji i da, *prema tome*, specijalno borba proletarijata za svoje ekonomske interese mora imati prvorazredno značenje za njegov klasni razvitak i oslobodilačku borbu?» (kurziv je moj). Ovo »prema tome« sasvim je neumjesno. Iz toga što ekonomski interesi igraju odlučujuću ulogu *nikako ne proizilazi* bilo kakav zaključak o prvorazrednom značenju ekonomske (= strukovne) borbe, jer najbitniji, »odlučujući« interesi klasa mogu biti zadovoljeni *samo* korjenitim *političkim* preobražajima uopšte; specijalno, osnovni ekonomski interes proletarijata može biti zadovoljen samo pomoću političke revolucije koja diktaturu buržoazije zamjenjuje diktaturom proletarijata. B. Kričevski ponavlja rasuđivanje »V. V. ruske socijaldemokratije« (— politika ide za ekonomikom itd.) i bernštajnovca njemačke socijaldemokratije (na primjer, Voltman je baš takvim rasuđivanjem dokazivao da radnici moraju najprije steći »ekonomsku snagu«, pa tek onda misliti o političkoj revoluciji).

Martinova »Zarji« i »Iskri«. Nas ovdje interesira samo principijelni stav koji je zauzelo »Rabočeje Djelo« u br. 10. Mi nećemo, na primjer, analizirati kuriozum da je »Rabočeje Djelo« našlo »dijametralnu suprotnost« između teze:

»Socijaldemokratija ne vezuje sebi ruke, ne sužava svoju djelatnost nekim — unaprijed izmišljenim planom ili metodom političke borbe, — ona priznaje sva sredstva borbe, samo ako ona odgovaraju postojećim snagama partije« itd. (»Iskra« br. 1).

i teze:

»Ako nema čvrste organizacije, oprobane u političkoj borbi u svakoj situaciji i u svakom periodu, onda ne može biti ni govo- o sistematskom, čvrstim principima, osvijetljenom i nepokolebljivo provođenom planu rada, koji jedino i zaslužuje naziv taktike« (»Iskra« br. 4).

Pomiješati *principijelno* priznavanje svih sredstava borbe svih planova i metoda, samo ako su oni svrsishodni, — sa zahtjevom da se *u danom političkom momentu* rukovodimo nepokolebljivo provođenim planom, kad je riječ o taktici, to bi bilo isto što i miješati priznavanje od strane medicine raznih sistema liječenja sa zahtjevom da se pridržavamo jednog određenog sistema pri liječenju dane bolesti. Ali stvar i jeste u tome što »Rabočeje Djelo«, pateći sâmo od bolesti koju smo nazvali klanjanje pred spontanošću, neće da prizna nikakve »sisteme liječenja« *te* bolesti. Zato je ono učinilo jedno kolosalno otkriće: da »taktika-plan protivrječi osnovnom duhu marksizma« (br. 10, str. 18), da je taktika »*proces rastenja partijskih zadataka koji rastu zajedno s partijom*« (str. 11, kurziv »Rabočeg Djela«). Ova posljednja rečenica ima sve izglede da postane čuvena izreka, trajan spomenik »pravca« »Rabočeg Djela«. Na pitanje: »*kuda ići?*«, rukovodeći organ daje odgovor: kretanje je proces mijenjanja udaljenosti između polazne i slijedeće tačke kretanja. Ali ta dubokomislenost kojoj nema ravne ne predstavlja samo kuriozum (tada se na njoj ne bi trebalo naročito zadržavati), nego i *program cijelog pravca,* naime: onaj isti program koji je R. M.( u »Posebnom prilogu »Rabočе Misli««) izrazio riječima: poželjna je ona borba koja je moguća, a moguća je ona koja se vodi u danom momentu. To baš i jeste pravac bezgraničnog oportunizama, koji se pasivno prilagođava spontanosti.

»Taktika-plan protivrječi osnovnom duhu marksizma!« Pa to je klevetanje marksizma, pretvaranje marksizma u onu istu karikaturu koju su nam, u borbi protiv nas, suprotstavljali narodnjaci. To je snižavanje inicijative i energije svjesnih boraca, dok marksizam, naprotiv, daje gigantski impuls inicijativi i energiji socijaldemokrata, otvarajući pred njim najšire perspektive, stavljajući mu (ako se tako može reći) na raspolaganje moćne snage miliona i miliona radničke klase koja se »spontano« diže u borbu! Sva istorija međunarodne socijaldemokratije kipti planovima koje je isticao čas jedan, čas drugi politički vođa, potvrđujući dalekovidosti i tačnost političkih i organizacionih pogleda jednog, pokazujući kratkovidost i političke pogreške drugog. Kad se u Njemačkoj vršio jedan od najvećih istorijskih preloma — stvaranje carstva, otvaranje Rajhstaga, davanje općeg izbornog prava, — jedan plan socijaldemokratske politike i rada uopće imao je Libkneht, drugi — Švajcer. Kad se na njemačke socijaliste sručio izuzetni zakon, — jedan plan imali su Most i Haselman, koji su bili spremni da prosto pozivaju na nasilje i teror, drugi — Hehberg, Šarm i (donekle) Bernštajn, koji su socijaldemokratima uzeli da propovijedaju da su svojom nerazumnom oštrinom i revolucionarnošću izazvali donošenje tog zakona i da sad primjernim ponašanjem moraju zaslužiti oproštenje; treći plan — oni koji su pripremali i ostvarivali izdavanje ilegalnog organa. Osvrćući se unazad, poslije mnogo godina otkako se borba oko pitanja o izboru puta završila i istorija rekla svoju posljednju riječ o tome koliko je izabrani put bio pravilan, — nije, naravno, teško pokazati dubokomislenost pomoću rečenice o rastenju partijskih zadataka koji rastu zajedno s partijom. Ali u momentu pometnje[39], kad ruski »kritičari« i ekonomisti snižavaju socijaldemokratiju do tredjunionizma, a teroristi uporno propovijedaju usvajanje »taktike-plana« koji ponavlja stare greške, — u takvom momentu ograničavati se na takvu dubokomisle-

[39] Ein Jahr der Verwirrung (godina pometnje) — takav je naslov dao Mering onoj glavi svoje »Istorije njemačke socijaldemokratije« u kojoj opisuje kolebanje i neodlučnost koju su socijalisti ispočetka pokazali pri izboru »taktike-plana« koji bi odgovarao novim uslovima.

nost znači izdavati sebi »svjedodžbu siromaštva«. U momentu kad mnogi ruski socijaldemokrati boluju baš od nedostatka »inicijative i energije, od nedostatka »širine političke propagande, agitacije i organizacije«[40], od nedostatka »planova« šireg postavljanja revolucionarnog rada, — u takvom momentu govoriti »taktika-plan protivrječi osnovnom duhu marksizma« znači ne samo teoretski vulgarizirati marksizam nego i praktički *vući partiju nazad.*

»Revolucionar-socijaldemokrat ima zadatak — poučava nas dalje »Rabočeje Djelo« — da svojim svjesnim radom samo ubrzava objektivni razvitak, a ne da ga ukida ili zamjenjuje subjektivnim planovima. »Iskra« u teoriji sve to zna. Ali ogromno značenje koje marksizam s pravom pridaje svjesnom revolucionarnom radu vuče je u praksi, uslijed njena doktrinarskog pogleda na taktiku, *preumanjivanja značenja objektivnog ili spontanog elementa razvitka.*« (Str. 18.)

Opet ogromna teoretska konfuzija, dostojna gospodina V. V. i bratije. Zapitali bismo našeg filozofa: u čemu se može izraziti »preumanjivanje« objektivnog razvitka od strane sastavljača subjektivnih planova? Očigledno u tome što će on izgubiti iz vida da taj objektivni razvitak stvara ili jača, upropašćuje ili slabi te i te klase, slojeve, grupe, te i te nacije, grupe nacija itd., uslovljavajući time takvu i takvu međunarodnu političku grupaciju snaga, poziciju revolucionarnih partija, itd. Ali krivica takvog sastavljača biće u tom slučaju ne u preumanjivanju spontanog elementa, nego, naprotiv, u preumanjivanju *svjesnog e*lementa, jer će mu nedostajati »svjesnosti« za pravilno shvaćanje odjektivnog razvitka. Zato već sam razgovor o »ocjeni *relativnog* (kurziv »Rabočeg Djela«) značenja« spontanosti i svjesnosti pokazuje potpuno odsustvo »svjesnosti«. Ako su izvjesni »spontani elementi razvitka« uopće pristupačni ljudskoj svijesti, onda će njihova nepravilna ocjena biti isto što i »preumanjivanje svjesnog elementa«. A ako oni nisu pristupačni svijesti, onda ih mi ne znamo i ne možemo govoriti o njima. A o čemu govori B. Kričevski? Ako on nalazi da su »subjektivni planovi« »Iskre« pogrešni (a on ih proglašava za pogrešne), onda bi on morao pokazati koje objektivne činjenice ignoriraju ti planovi i op-

---

[40] Iz uvodnika br. 1 »Iskre«.

tužiti »Iskru« zbog tog ignoriranja *za nedostatak svjesnosti*, za »preumanjivanje svjesnog elementa«, da se izrazimo njegovim jezikom. A ako on, nezadovoljan subjektivnim planovima, nema drugih argumenata osim pozivanja na »preumanjivanje spontanog elementa« (!!), onda on time samo dokazuje da on (1) teoretski — shvaća marksizam à la Karejevi i Mihajlovski, koje je dovoljno ismijao Beljtov[41], (2) da je praktično — potpuno zadovoljan onim »spontanim elementima razvitka« koji su odvlačili naše legalne marksiste u bernštajnijanstvo, a naše socijaldemokrate u ekonomizam, i da je »veoma ljut« na ljude koji su se odlučili da pod svaku cijenu *odvuku* rusku socjaldemokratiju s puta »spontanog« razvitka.

A dalje su već sasvim vesele stvari. »Isto onako kao što će se ljudi, bez obzira na sve uspjehe prirodnih nauka, razmnožavati na pradjedovski način, — tako će i dolazak na svijet novog društvenog poretka, bez obzira na sve uspjehe društvenih nauka i na porast svjesnih boraca, i ubuduće biti *prvenstveno* rezultat spontanih eksplozija« (19). Isto onako kao što pradjedovska mudrost glasi: da bi imao djece, kome je još pameti nedostajalo? — tako i mudrost »najnovijih socijalista« (à la Narcis Tuporilov) glasi: da bi učestovao u spontanom dolasku na svijet novog društvenog poretka svako će imati dovoljno pameti. I mi mislimo da će je svako imati dovoljno. Za takvo učešće dovoljno je *ne opirati se* — ekonomizmu kad vlada ekonomizam — terorizmu kad se pojavio terorizam. Tako je »Rabočeje Djelo« u proljeće ove godine, kad je bilo tako važno upozoriti na štetnost oduševljenja terorom, u nedoumici stajalo pred pitanjem koje je bilo za njega »novo«. A sad, pola godine kasnije, kad je pitanje prestalo da bude tako aktuelno, ono nam u jedno i isto vrijeme servira i izjavu: »mi mislimo da zadatak socijaldemokratije ne može i ne smije biti suzbijanje poleta terorističkih raspoloženja« (»Rabočeje Djelo« br. 10, str. 23) i rezoluciju kongresa: »Kongres smatra da je sistematski ofanzivni teror nepravovremen« (»Dva kongresa«, str. 18). Kako je to izvanredno jasno i logično! Ne suzbijamo, — ali proglašavamo za nepravovremeno, i to proglašavamo tako da »rezolucija« ne obuhvaća nesistematski i odbrambeni teror. Treba priznati da

[41] Beljtov — pseudonim G. V. Plehanova. *Prev.*

je takva rezolucija sasvim bezopasna i da je potpuno sigurno da u njoj neće biti grešaka, — kao što je sigurno da neće napraviti pogreške čovjek koji govori zato da ništa ne kaže! I za sastavljanje takve rezolucije potrebno je samo jedno: umjeti se držati *za rep* pokreta. Kad je »Iskra« ismijala to što je »Rabočeje Djelo« proglasilo pitanje o teroru za novo pitanje onda je »Rabočeje Djelo« ljutito optužilo »Iskru« za »upravo nevjerojatnu pretenziju da partijskoj organizaciji nameće rješenje taktičkih pitanja koja je dala grupa pisaca-emigranata prije više od 15 godina« (str. 24). Zaista, kakva pretencioznost i kakvo preuveličavanje svjesnog elementa: rješavati pitanje najprije teoretski, da bi se zatim i organizacija, i partija i masa uvjeravale u pravilnost tog rješenja![42] Koliko je jednostavnije ponavljati opće poznate stvari i, ništa nikome ne »namećući«, potčinjavati se svakom »zaokretu« i u pravcu ekonomizma i u pravcu terorizma. »Rabočeje Djelo« čak uopćava tu veliku zapovijest životne mudrosti, optužujući »Iskru« i »Zarju« da one »suprotstavljaju svoj program pokretu kao duh koji se diže nad bezobličnim haosom« (str. 29). A u čemu je uloga socijaldemokratije ako ne u tome da bude »duh« koji se ne samo diže nad spontanim pokretom nego taj pokret i *uzdiže do »svog programa«?* Nije valjda u tome da se vuče na *repu* pokreta: u najboljem slučaju to je nekorisno za pokret, u najgorem — veoma i veoma štetno. »Rabočeje Djelo«, pak, ne samo što ide za tom »taktikom-procesom« nego je uzdiže do principa, tako da bi njegov pravac bilo tačnije nazvati ne oportunizmom, nego (od riječi: rep) *prirepaštvom.* I mora se priznati da su ljudi koji su čvrsto odlučili da idu uvijek za pokretom kao njegov rep zauvijek i apsolutno osigurani od »preumanjivanja spontanog elementa razvitka«.

Uvjerili smo se, dakle, da se osnovna pogreška »novog pravca« u ruskoj socijaldemokratiji sastoji u klanjanju pred spontanošću, u neshvaćanju da spontanost mase zahtijeva od

[42] Ne treba zaboravljati također ni to da je grupa »Oslobođenje rada«, »teoretski« rješavajući pitanje terora, *uopćavala* iskustvo prethodnog revolucionarnog pokreta.

nas, socijaldemokrata, masu svjesnosti. Ukoliko je spontani polet masa veći, ukoliko pokret postaje širi, utoliko neuporedivo brže raste potreba za masom svjesnosti i u teoretskom, i u političkom i u organizacionom radu socijaldemokratije.

Spontani polet masa u Rusiji izvršio se (i vrši se i dalje) takvom brzinom da se socijaldemokratska omladina našla nepripremljena za izvršenje tih gigantskih zadataka. Ta nepripremljenost je naša opća nevolja, nevolja *svih* ruskih socijaldemokrata. Polet masa vršio se i širio stalno i kontinuirano, ne samo ne prestajući tamo gdje je započeo nego i zahvaćajući nove krajeve i nove slojeve stanovništva (pod utjecajem radničkog pokreta oživljelo je i vrenje među školskom omladinom, inteligencijom uopće, i čak među seljaštvom). A revolucionari su *zaostajali* za tim poletom i u svojim »teorijama« i u svojoj djelatnosti: njima nije polazilo za rukom da stvore stalnu i kontinuiranu organizaciju, koja bi mogla da *rukovodi* cjelokupnim pokretom.

U prvoj glavi mi smo utvrdili da »Rabočeje Djelo« snižava značenje naših teoretskih zadataka i da ono »spontano« ponavlja modnu parolu »sloboda kritike«: kod onih koji su je ponavljali nedostajalo je »svjesnosti« da shvate dijametralnu suprotnost pozicija »kritičarâ«-oportunistâ i revolucionarâ u Njemačkoj i u Rusiji.

U slijedećim glavama razmotrićemo kako se to klanjanje pred spontanošću izražavalo u oblasti političkih zadataka i u organizacionom radu socijaldemokratije.

## III

## TREDJUNIONISTIČKA I SOCIJALDEMOKRATSKA POLITIKA

Počećemo opet s pohvalom »Rabočem Djelu«. »Razgolićivačka literatura i proleterska borba« — tako je nazvao Martinov svoj članak u br. 10 »Rabočeg Djela« o neslaganjima s »Iskrom«. »Mi se ne možemo ograničiti samo na razgolićivanje prilika koje stoje na putu njena (radničke partije) razvitka. Mi moramo također reagirati na najbliže i današnje interese proletarijata« (str. 63) — tako je on formulirao suštinu tih neslaganja. »... »Iskra« ... je faktično organ revolucionarne opozicije koji razgolićuje naše prilike i poglavito političke prilike ... A mi radimo i radićemo za radničku stvar u uskoj organskoj vezi s proleterskom borbom« (na istom mjestu). Mi moramo biti zahvalni Martinovu za tu formulaciju. Ona dobiva izvanredno veliko opće značenje, jer ona, u suštini, obuhvaća ne samo naša neslaganja s »Rabočim Djelom«, nego i uopće sva neslaganja između nas i »ekonomista« u pitanju političke borbe. Mi smo već pokazali da »ekonomisti« ne negiraju bezuvjetno »politiku«, nego samo da skreću stalno sa socijaldemokratskog shvaćanja politike na tredjunionističko. Isto kao i oni skreće i Martinov, i mi ćemo ga baš zato uzeti kao *obrazac* ekonomističkih zabluda u danom pitanju. Za takav izbor — mi ćemo se pobrinuti da to pokažemo — neće imati prava da se žale na nas ni pisci »Posebnog priloga »Raboče Misli««, ni pisci proklamacije Grupe samooslobođenja«, ni pisci ekonomističkog pisma u br. 12 »Iskre«.

## a) Politička agitacija i njeno sužavanje od strane ekonomista

Svima je poznato da je široko populariziranje i učvršćivanje ekonomske[43] borbe ruskih radnika išlo ruku pod ruku sa stavaranjem »literature« ekonomskih (tvorničkih i strukovnih) razgolićavanja. Glavni sadržaj »letaka« bio je razgolićavanje prilika u tvornici, i među radnicima se ubrzo razbuktala prava strast za razgolićavanjima. Čim su radnici vidjeli da kružoci socijaldemokrata hoće i mogu da im daju letke nove vrste, koji iznose cijelu istinu o bijednom životu, o neizmjerno teškom radu i njihovu bespravnom položaju, — oni su počeli, može se reći, da zasipaju dopisima iz tvornica i zavoda. Ova »razgolićavalačka literatura« izazvala je ogromnu senzaciju ne samo u tvornici čije je prilike šibao dotični letak nego i u svim tvornicama u kojima se nešto čulo o razgolićenim činjenicama. A kako bijeda i nevolja radnika raznih preduzeća i raznih struka imaju mnogo zajedničkog, »istina o radničkom životu« oduševljavala je *sve*. Među najzaostalijim radnicima razvila se prava strast »da budu štampani«, plemenita strast za taj embrionalni oblik rata protiv čitavog današnjeg društvenog poretka, izgrađenog na pljački i ugnjetavanju. I »leci« su u ogromnoj većini slučajeva bili zaista objava rata, jer je razgolićavanje izazivalo strašan revolt, izazivalo kod radnika opći zahtjev uklanjanja najgorih gadosti i spremnost da se ti zahtjevi podupru štrajkovima. Sami fabrikanti su na kraju krajeva tako potpuno morali priznati značenje tih letaka kao objave rata, da najčešće nisu htjeli ni čekati sam rat. Razgoličivanja su, kao i uvijek, postala snaga već samim tim što su se pojavila, stekla su značenje snažnog moralnog pritiska. Događalo se često da je već samo pojavljivanje letka bilo dovoljno da budu zadovoljeni svi zahtjevi ili jedan njihov dio. Jednom riječi, ekonomska (tvornička) razgoličivanja bila su i ostaju važna poluga ekonomske bor-

[43] Napomenućemo, da bi se izbjegli nesporazumi, da u toku daljeg izlaganja pod ekonomskom borbom svuda razumijevamo (prema upotrebi riječi koja se kod nas uobičajila) onu »praktično-ekonomsku borbu« koju je u gore navedenom citatu Engels nazvao »otporom kapitalistima» i koja se u slobodnim zemljama naziva strukovnom, sindikalnom ili tredjunionističkom borbom.

be. I to značenje ona će imati dok bude postojao kapitalizam, koji neminovno rađa samoodbranu radnika. U najnaprednijim evropskim zemljama može se i sad vidjeti kako razgolićivanje gadosti u nekoj zabačenoj» industriji« ili u nekoj od svih zaboravljenoj grani kućne industrije služi kao polazna tačka za buđenje klasne svijesti, za početak strukovne borbe i širenja socijalizma[44].

Ogromna većina ruskih socijaldemokrata posljednjeg vremena bila je gotovo potpuno zauzeta tim radom na organiziranju tvorničkih razgolićivanja. Dovoljno je sjetiti se »Raboče Misli«, pa vidjeti dokle je išla ta zauzetost, kako se pri tom zaboravljalo da to *samo po sebi*, u suštini, još nije socijaldemokratska, nego samo tredjunionistička djelatnost. Razgolićivanja su obuhvaćala, u suštini, samo odnose radnika *izvjesne struke* prema njihovim poslodavcima i postizala su samo to da su se prodavci radne snage učili da povoljnije prodaju tu »robu« i da se bore protiv kupca na bazi čisto komercijalne pogodbe. Ta razgolićivanja mogla su da postanu (pod uvjetom izvjesnog njihova iskorišćivanja od strane organizacije revolucionara) početak i sastavni dio socijaldemokratske djelatnosti, ali su mogla tako isto (a pod uvjetom klanjanja pred spontanošću morala) da vode »samo-strukovnoj« borbi i nesocijaldemokratskom radničkom pokretu. Socijaldemokratija rukovodi borbom radničke klase ne samo za povoljne uslove prodaje radne snage nego i za uništenje društvenog sistema koji primorava neimućne da se prodaju bogatašima. Socijaldemokratija predstavlja radničku klasu ne

---

[44] U ovoj glavi mi govorimo samo o *političkoj* borbi, o širem ili užem shvaćanju njenom. Zato ćemo samo uzgred spomenuti, prosto kao kuriozum, optužbu »Raboćeg Djela« protiv »Iskre« zbog »suvišnog uzdržavanja« u pogledu ekonomske borbe (»Dva kongresa«, str. 27; Martinov je to prežvakao u svojoj brošuri »Socijaldemokratija i radnička klasa«). Kad bi gospoda tužioci izrazili recimo u pudovima ili u štampanim arcima (kao što to oni rado čine) rubriku ekonomske borbe u »Iskri« za godinu dana i uporedili to s odgovarajućom rubrikom »Raboćeg Djela« i »Raboče Misli«, uzetih zajedno, oni bi lako vidjeli da zaostaju čak i u tom pogledu. Očigledno, svijest o toj prostoj istini goni ih da pribjegavaju argumentima koji jasno pokazuju njihovu zbunjenost. »Iskra« — pišu oni — »htjela ne htjela (!) mora(!) voditi računa o potrebama koje nameće život i bar (!!) donositi dopise o radničkom pokretu« (»Dva kongresa«, str. 27). Ovaj nas argument zaista ubija!

samo u njenu odnosu prema danoj grupi kapitalista nego i u njenu odnosu prema svim klasama modernog društva, prema državi kao organiziranoj političkoj snazi. Otuda je razumljivo da se socijaldemokrati ne samo ne mogu ograničiti na ekonomsku borbu nego ne mogu dopustiti ni to da organiziranje ekonomskih razgolićivanja bude njihova glavna djelatnost. Mi se moramo aktivno latiti političkog odgajanja radničke klase, razvijanja njene političke svijesti. S tim se *sad*, poslije prvog napada na ekonomizam od strane »Zarje« i »Iskre«, »svi slažu« (iako neki samo na riječima, kao što ćemo odmah vidjeti).

Pita se: u čemu treba da se sastoji političko odgajanje? Možemo li se ograničiti na propagandu ideje o neprijateljstvu radničke klase prema samodržavlju? Naravno, ne. Nije dovoljno *objašnjavati* političko ugnjetavanje radnika (kao što nije bilo dovoljno *objašnjavati* im suprotnost njihovih interesa i interesa poslodavaca). Potrebno je agitirati povodom svake konkretne manifestacije tog ugnjetavanja (kao što smo počeli agitirati povodom konkretnih manifestacija ekonomskog ugnjetavanja). A kako *to* ugnjetavanje pada na najrazličitije klase društva, kako se ono manifestira u najrazličitijim oblastima života i rada: i strukovnog, i općegrađanskog, i ličnog, i porodičnog, i vjerskog, i naučnog itd., itd., zar nije očigledno da *mi nećemo izvršiti svoj zadatak* razvijanja političke svijesti radnika ako ne *uzmemo na sebe* organiziranje *svestranog političkog razgolićivanja* samodržavlja? Jer, da bi se agitiralo povodom konkretnih manifestacija ugnjetavanja, potrebno je razgolititi te manifestacije (kao što je bilo potrebno razgolićivati zloupotrebe po tvornicama, da bi se vodila ekonomska agitacija)!

Činilo bi se da je to jasno. Ali baš tu se pokazuje da se s potrebom *svestranog* razvijanja političke svijesti »svi« slažu samo na riječima. Baš tu se pokazuje da »Rabočeje Djelo«, na primjer, ne samo što nije uzimalo na sebe zadatak da organizira (ili da započne da organizira) svestrana politička razgolićivanja nego je počelo da *vuče nazad* i »Iskru«, koja se latila tog zadatka. Čujte: »Politička borba radničke klase je samo« (baš nije samo) »najrazvijeniji, najširi i najstvarniji oblik ekonomske borbe« (program »Rabočeg Djela«, »Rabočeje Djelo« br. 1, str. 3). »Sad pred socijaldemokratima stoji

zadatak: kako dati po mogućnosti samoj ekonomskoj borbi politički karakter« (Martinov u br. 10, str. 42). »Ekonomska borba je najšire primjenljivo sredstvo za uvlačenje mase u aktivnu političku borbu« (rezolucija kongresa Saveza i »izmjene i dopune«: »Dva kongresa«, str. 11. i 17). Sve te postavke prožimaju »Rabočeje Djelo«, kao što vidi čitalac, od samog njegova postanka pa sve do posljednjih »instrukcija redakciji«, i sve one izražavaju, očigledno, jedan pogled na političku agitaciju i borbu. Ispitajte taj pogled s gledišta vladajućeg mišljenja kod svih ekonomista: da politička agitacija mora *ići za* ekonomskom. Da li je tačno da je ekonomska borba uopće[45] »najšire primjenljivo sredstvo« za uvlačenje mase u političku borbu? Apsolutno nije. Isto toliko su »široko primjenljivo« sredstvo za takvo »uvlačenje« i *sve moguće* manifestacije policijskog ugnjetavanja i apsolutističke samovolje, a ne samo manifestacije koje su vezane za ekonomsku borbu. Zemski načelnici i tjelesne kazne seljaka, podmitljivost činovnika i postupak policije prema »prostom narodu« u gradu, borba protiv gladnih i hajka na narodnu težnju za svjetlošću i znanjem, cijeđenje poreza i proganjanje sektaša, dresiranje vojnika i kaplarsko ponašanje prema studentima i liberalnoj inteligenciji, — zašto bi te sve manifestacije ugnjetavanja, i hiljadu drugih, koje nisu neposredno vezane za »ekonomsku« borbu, predstavljale uopće *manje* »široko primjenljiva« sredstva i povode za političku agitaciju, za uvlačenje mase u političku borbu? Baš naprotiv: u općem zbroju onih slučajeva iz života kad radnik pati (zbog sebe ili zbog bliskih mu ljudi) od bespravlja, samovolje i nasilja — slučajevi policijskog ugnjetavanja u strukovnoj borbi predstavlja-

[45] Mi velimo »uopće«, jer se u »Rabočem Djelu« govori baš o općim principima i općim zadacima čitave patrije. U praksi, nesumnjivo, ima slučajeva kad politika zaista *mora* ići za ekonomikom, — ali govoriti o tome u rezoluciji koja je namijenjena čitavoj Rusiji mogu samo ekonomisti. Ima i takvih slučajeva kad se »od samog početka« *može* voditi politička agitacija »samo na ekonomskoj bazi«, — i opet je »Rabočeje Djelo« naposljetku došlo do zaključka da za to »nema nikakve potrebe« (»Dva kongresa«, str. 11). Mi ćemo u slijedećoj glavi pokazati da taktika »političara« i revolucionara ne samo ne ignorira tredjunionističke zadatke socijaldemokratije, nego, naprotiv, ona jedino i *osigurava* njihovo dosljedno izvršavanje.

ju nesumnjivo samo neznatnu manjinu. Zašto unaprijed *sužavati* širinu političke agitacije, proglašavajući »najšire primjenljivim« samo *jedno* sredstvo, kad za socijaldemokrata uporedo s tim sredstvom treba da postoje i druga sredstva koja su, općenito govoreći, ne manje »široko primjenjiva«?

U vrijeme koje je davno i davno prošlo (prije godinu dana!...) »Rabočeje Djelo« je pisalo: »Neposredni politički zahtjevi postaju pristupačni masi poslije jednog ili, u krajnjem slučaju, poslije nekoliko štrajkova«, »čim vlada upotrijebi policiju i žandarmeriju« (br. 7, str. 15, *august* 1900). Tu oportunističku teoriju stadijâ danas je već odbacio Savez, koji nam čini ustupak izjavljujući: »nema nikakve potrebe da se od samog početka vodi politička agitacija samo na ekonomskoj bazi« (»Dva kongresa«, str. 11). Samo iz ovog, iz činjenice što se »Savez« odriče jednog dijela svojih starih zabluda, budući istoričar ruske socijaldemokratije vidjeće bolje nego iz ikakvih dugih rasprava koliko su nisko spuštali socijalizam naši ekonomisti! Ali koliko je Savez bio naivan kad je mislio da će po cijenu tog odricanja od jednog oblika sužavanja politike moći da nas privoli da pristanemo na drugi oblik sužavanja! Zar ne bi bilo logičnije i tu reći da ekonomsku borbu treba voditi što je moguće šire, da nju uvijek treba iskorišćivati za političku agitaciju, ali da »nema nikakve potrebe« smatrati ekonomsku borbu kao *najšire* primjenljivo sredstvo za uvlačenje mase u aktivnu političku borbu?

Savez pridaje značenje činjenici što je izraz »najbolje sredstvo«, koji se nalazi u odgovarajućoj rezoluciji IV kongresa Jevrejskog radničkog saveza (Bunda), zamijenio izrazom »najšire primjenljivo sredstvo«. Nama, iskreno da kažemo, ne bi bilo lako reći koja je od tih rezolucija bolja: po našem mišljenju — *obje su gore*. I Savez i Bund ovdje skreću (donekle, možda, čak i nesvjesno, pod utjecajem tradicije) na ekonomističko, tredjunionističko tumačenje politike. Suštinu stvari ni najmanje ne mijenja to da li se to skretanje vrši pomoću riječi »najbolji« ili pomoću izraza »najšire primjenljiv«. Da je Savez rekao da je »politička agitacija na ekonomskoj bazi« najšire primjenjivano (a ne »primjenljivo«) sredstvo, on bi imao pravo u pogledu izvjesnog perioda u razvitku našeg socijaldemokratskog pokreta. Upravo, on bi imao pravo u pogledu *ekonomista*, u pogledu mnogih prakti-

čara (ako ne i većine njih) od 1898—1901. godine, jer su ti praktičari-ekonomisti, stvarno, političku agitaciju *primjenjivali* (ukoliko su je uopće primjenjivali!) *gotovo isključivo na ekonomskoj bazi. Takvu* političku agitaciju priznavale su i čak preporučivale, kao što smo vidjeli i »Rabočaja Misl« i »Grupa samooslobođenja«! »Rabočeje Djelo« je trebalo da *odlučno osudi* to što je korisna stvar ekonomske agitacije bila praćena štetnim sužavanjem političke borbe, a ono, umjesto toga, proglašava najšire *primjenjivano (od strane ekonomista)* sredstvo za najšire *primjenljivo!* Nije nikakvo čudo što tim ljudima kad ih mi nazivamo ekonomistima ne ostaje nego da nas grde na pasja kola, nazivajući nas i »mistifikatorima«, i »dezorganizatorima«, i »papskim nuncijama« i »klevetnicima«[46], da plaču pred svima i svakim kako smo im učinili krvavu nepravdu, da izjavljuju malone pod zakletvom: »sad se apsolutno nijednoj socijaldemokratskoj organizaciji ne može predbaciti ekonomizam«[47]. Ah, ti klevetnici, pakosni — političari. Zar nisu oni namjerno izmislili cio ekonomizam, da bi, iz čiste mržnje prema čovjeku, činili ljudima krvave nepravde?

Kakav konkretan, realan smisao ima, u ustima Martinova, postavljanje socijaldemokratiji zadatka: »dati samoj ekonomskoj borbi politički karakter«? Ekonomska borba je kolektivna borba radnika protiv poslodavaca za povoljnije uslove *prodaje radne snage,* za poboljšanje uslova rada i života radnika. Ta borba je nužno strukovna borba, jer su uslovi rada raznih struka neobično različiti, i, prema tome, borba za *poboljšanje* tih uslova može se voditi samo po strukama (preko strukovnih saveza na Zapadu, preko privremenih strukovnih udruženja i letaka u Rusiji, itd.). Dati »samoj ekonomskoj borbi politički karakter« znači, prema tome, boriti se za ostvarenje tih istih strukovnih zahtjeva, tog istog poboljšanja uslova rada u dotičnoj struci putem »zakonodavnih i administrativnih mjera« (kako kaže Martinov na slijedećoj, 43. stranici svog članka). To baš rade i uvijek su radili svi strukovni radnički savezi. Zavirite u djelo temeljnih učenjaka (i »temeljnih« oportunista) supruga Veb, i vidjećete da su engleski radnički savezi još odavno shvatili i da ostvaruju zada-

[46] Doslovni izrazi brošure »Dva kongresa«, str. 31, 32, 38. i 30.
[47] »Dva kongresa«, str. 32.

tak: »dati samoj ekonomskoj borbi politički karakter«, da se oni još odavno bore za slobodu štrajkova, za uklanjanje svih mogućih pravnih prepreka zadružnom i sindikalnom pokretu, za izdavanje zakona za zaštitu žena i djece, za poboljšanje uslova rada pomoću zdravstvenog i tvorničkog zakonodavstva, itd.

Na taj način, iza kitnjaste fraze: »dati *samoj* ekonomskoj borbi politički karakter«, koja zvuči »strašno« dubokomisleno i revolucionarno, krije se, u suštini, tradicionalna težnja da se socijaldemokratska politika *snizi* do politike tredjunionističke! Pod izgovorom ispravljanja jednostranosti »Iskre«, koja stavlja — vidite li — »revolucioniranje dogme iznad revolucioniranja života«[48], servira nam se kao nešto novo *borba za ekonomske reforme*. U stvari, rečenica: »dati samoj ekonomskoj borbi politički karakter« ne sadrži apsolutno ništa drugo osim borbe za ekonomske reforme. Martinov bi i sam mogao doći do tog sasvim prostog zaključka da je dobro razmislio o značenju svojih vlastitih riječi. »Naša partija — veli on, upotrebljavajući svoju najtežu artiljeriju protiv »Iskre« — mogla bi i morala stavljati vladi konkretne zahtjeve za zakonodavne i administrativne mjere protiv ekonomske eksploatacije, protiv nezaposlenosti, protiv gladi, itd.« (str. 42—43. u br. 10 »Rabočeg Djela«). Konkretni zahtjevi za mjere — zar to nije zahtjev za socijalne reforme? I mi još jednom pitamo nepristrane čitaoce: klevetamo li mi »rabočedelence« (neka mi oproste za ovaj nezgrapni izraz koji je u upotrebi!) nazivajući ih prikrivenim bernštajnovcima kad oni kao svoje *neslaganje* s »Iskrom« ističu tezu o potrebi borbe za ekonomske reforme?

Revolucionarna socijaldemokratija uvijek je uključivala i uključuje u svoj rad borbu za reforme. Ali »ekonomsku« agitaciju ona iskorišćuje da bi postavila vladi ne samo zahtjeve za razne mjere nego i (i prije svega) zahtjeve da ova prestane biti apsolutistička vlada. Osim toga, ona smatra za svoju dužnost da postavlja taj zahtjev vladi *ne samo* na bazi ekonom-

---

[48] »Rabočeje Djelo«. br. 10, str. 60. To je Martinovljeva varijanta primjenjivanja teze: »svaki korak realnog pokreta važniji je nego tuce programa« na sadašnje, haotično stanje našeg pokreta, primjenjivanja koje smo mi već okarakterisali gore. U suštini, to je samo prevod na ruski famozne Bernštajnove rečenice: »Kretanje je sve, krajnji cilj — ništa«.

ske borbe nego i na bazi uopće svih manifestacija društvenog i političkog života. Jednom riječi, ona potčinjava borbu za reforme, kao dio cjelini, revolucionarnoj borbi za slobodu i za socijalizam. A Martinov uskrsava u drugom obliku teoriju stadijâ, nastojeći da propiše, tako da kažem, pošto-poto ekonomski put razvitka političke borbe. Istupajući u momentu revolucionarnog poleta s tobože naročitim »zadatkom« borbe za reforme, on time vuče partiju nazad i ide naruku i »ekonomističkom« i liberalnom oportunizmu.

Dalje. Stidljivo sakrivši borbu za reforme iza visokoparne teze: »dati samoj ekonomskoj borbi politički karakter«, Martinov je kao nešto naročito istakao *jedino ekonomske* (i čak jedino tvorničke) *reforme*. Zašto je on to učinio, mi ne znamo. Možda iz nepažnje? Ali kad on ne bi imao u vidu isključivo »tvorničke« reforme, onda bi cijela njegova teza, koju tek što smo naveli, izgubila svaki smisao. Možda zato što on smatra da su »ustupci« od strane vlade mogući i vjerojatni jedino u ekonomskoj oblasti?[49] Ako je tako, onda je to čudna zabluda: ustupci su mogući i događaju se i u oblasti zakonodavstva o batinjanju, o pasošima, o plaćanjima otkupa, o sektama, o cenzuri itd., itd. »Ekonomski« ustupci (ili pseudoustupci) za vladu su, razumije se, najjeftiniji i najprobitačniji, jer se ona nada da će time uliti povjerenje radničkim masama prema sebi. Ali baš zato mi socijaldemokrati *ne smijemo* ni na koji način i apsolutno ničim davati mjesta mišljenju (ili nerazumijevanju) da su nam ekonomske reforme milije, da mi baš njih smatramo za naročito važne itd. »Takvi zahtjevi — kaže Martinov o konkretnim zahtjevima za zakonodavne i administrativne mjere, zahtjevima koje je on gore istakao — ne bi bili prazna riječ, jer bi ih radnička masa mogla aktivno podržati, zato što oni obećavaju izvjesne opipljive rezultate«... Mi nismo ekonomisti, o ne! Mi se samo isto onako ropski klanjamo pred »opipljivošću« konkretnih rezultata kao i gospoda Bernštajni, Prokopoviči, Struvei, R. M. i tutti quanti[50]! Mi samo dajemo na znanje (za-

---

[49] Str. 43: »Naravno, kad mi preporučujemo radnicima da postavljaju vladi izvjesne ekonomske zahtjeve, mi to činimo zato što je u oblasti *ekonomskoj* apsolutistička vlada silom prilika spremna da pravi izvjesne ustupke.«

[50] —svi njima slični! *Prev.*

jedno s Narcisom Tuporilovom) da je sve ono što ne »obećava opipljive rezultate« — »prazna riječ«! Mi samo kažemo da je radnička masa nesposobna (i da nije dokazala svoju sposobnost, uprkos onima koji svoje filistarstvo svaljuju na nju) da aktivno podržava *svaki* protest protiv samodržavlja, čak i onaj *koji joj ne bi obećavao apsolutno nikakve opipljive rezultate!*

Uzmite makar one primjere »mjera« protiv nezaposlenosti i gladi koje je naveo sam Martinov. Dok se »Rabočeje Djelo« bavi, sudeći po njegovu obećanju, izradom i razradom »konkretnih (u obliku nacrtâ zakona?) zahtjeva za zakonodavne i administrativne mjere« »koje obećavaju opipljive rezultate«, — dotle je »Iskra«, »koja uvijek stavlja revolucioniranje dogme iznad revolucioniranja života«, nastojala da objasni nerazdvojnu vezu nezaposlenosti s cijelim kapitalističkim sistemom, upozoravala da je »glad na pragu«, razgolićivala policijsku »borbu protv gladnih« i odvratna »privremena tamnička pravila«, dotle je »Zarja« izdavala kao poseban otisak, kao agitacionu brošuru, dio »Unutrašnjeg pregleda« posvećen gladi. Ali, bože moj, kako su »jednostrani« bili pri tom nepopravljivo uski ortodoksi, gluhi za zapovijesti dogmatike» samog života«! Ni u jednom od njihovih članaka nije bilo — strašno! — *nijednog*, zamislite: apsolutno nijednog »konkretnog zahtjeva« »koji obećava opipljive rezultate«! Jadni dogmatičari! Treba ih poslati da se uče kod Kričevskih i Martinova, kako bi se uvjerili da je taktika proces rastenja koji raste itd. i da je potrebno *s a m o j* ekonomskoj borbi dati politički karakter!

»Ekonomska borba radnika protiv poslodavaca i protiv vlade (*»ekonomska* borba protiv vlade«!!) ima, pored svog neposrednog revolucionarnog značenja, još i to značenje što ona stalno gura radnike na pitanje njihova političkog bespravlja« (Martinov, str. 44). Mi smo ispisali taj citat ne zato da po stoti i po hiljaditi put ponavljamo ono što je već gore rečeno, nego zato da naročito zahvalimo Martinovu za tu novu i odličnu formulaciju: »Ekonomska borba radnika protiv poslodavaca i protiv vlade«. Da divne formulacije! S kakvim je originalnim talentom, s kakvim je majstorskim eliminiranjem svih djelomičnih neslaganja i razlika u nijansama među ekonomistima izražena ovdje u kratkoj i jasnoj

postavci *sva suština* ekonomizma, počevši od pozivanja radnika na »političku borbu koju oni vode u općem interesu, imajući u vidu poboljšanje položaja svih radnika«[51], pa nastavljajući s teorijom stadijâ i završavajući s rezolucijom kongresa o »najširoj primjenljivosti«, itd. »Ekonomska borba protiv vlade i jeste tredjunionistička politika, od koje je još vrlo i vrlo daleko do socijaldemokratske politike.

### b) Priča o tome kako je Martinov produbio Plehanova

»Koliko se socijaldemokratskih Lomonosova pojavilo kod nas u posljednje vrijeme!«, rekao je jedanput jedan drug, imajući u vidu nevjerojatno veliku sklonost mnogih lica koja naginju ekonomizmu da pošto-poto »svojom pameću« dolaze do velikih istina (kao što je istina da ekonomska borba gura radnike na pitanje o bespravlju) i da pri tome ignoriraju, s veličanstvenim omalovažavanjem rođenog talenta, sve ono što je već dao prethodni razvitak revolucionarne misli i revolucionarnog pokreta. Baš takav rođeni talenat je Lomonosov-Martinov. Zavirite u njegov članak: »Aktuelna pitanja«, i vidjećete kako se on *približava* »svojim umom« onome što je već davno rekao Akselrod (o kome naš Lomonosov, razumije se, mudro šuti), kako on *počinje*, na primjer, shvaćati da mi ne možemo ignorirati opozicionarstvo ovih ili onih slojeva buržoazije (»Rabočeje Djelo« br. 9, str. 61, 62, 71 — uporedi s »Odgovorom« redakcije »Rabočeg Djela« Akselrodu, str. 22, 23—24) itd. Ali — avaj! — samo »se približava« i samo »počinje«, i ništa više, jer on ipak Akselrodove misli toliko još nije shvatio, da govori o »ekonomskoj borbi protiv poslodavaca i vlade«. U toku tri godine (1898—1901) »Rabočeje Djelo« se upinjalo da razumije Akselroda, i — opet ga nije razumjelo! Možda to dolazi i otuda što socijaldemokratija, »slično čovječanstvu«, uvijek postavlja sebi samo ostvarljive zadatke?

Ali Lomonosovi se odlikuju ne samo time što oni mnogo štošta ne znaju (to bi bilo samo pola nevolje!) nego i time što nisu svjesni svog neznanja. To je već prava nevolja, i ta

[51] »Rabočaja Misl«, »Posebni prilog«, str. 14.

ih nevolja pobuđuje da se odmah laćaju »produbljivanja« Plehanova.

»Mnogo je vode proteklo — priča Lomonosov-Martinov — otkako je Plehanov pisao spomenutu knjižicu (»O zadacima socijalista u borbi protiv gladi u Rusiji«). Socijaldemokrati, koji su u toku 10 godina rukovodili ekonomskom borbom radničke klase... nisu još stigli da dadu široko teoretsko obrazloženje partijske taktike. Sad je to pitanje sazrelo, i, kad bismo htjeli da damo takvo teoretsko obrazloženje, mi bismo svakako morali znatno produbiti one taktičke principe koje je nekad razvijao Plehanov... Mi bismo sad razliku između propagande i agitacije morali definirati drukčije nego što je to učino Plehanov« (Martinov je neposredno prije toga citirao Plehanovljeve riječi: »propagandist daje mnogo ideja jednoj osobi ili nekolikim osobama, a agitator daje samo jednu ili samo nekoliko ideja, ali zato čitavoj masi osoba«), »Pod propagandom mi bismo razumjeli revolucionarno osvjetljavanje cjelokupnog postojećeg sistema ili pojedinih njegovih manifestacija, bez obzira na to da li se to čini u obliku koji je pristupačan pojedincima ili širokoj masi. Pod agitacijom u strogom smislu riječi (sic!) mi bismo razumjeli pozivanje mase na izvjesne konkretne akcije, pomaganje neposrednog revolucionarnog mišljenja proletarijata u društveni život.«

Čestitamo ruskoj — pa i međunarodnoj — socijaldemokratiji novu, Martinovljevu, terminologiju, strožu i dublju. Mi smo dosad mislili (zajedno s Plehanovom, pa i sa svim vođama međunarodnog radničkog pokreta) da propagandist, kad uzima, na primjer, pitanje nezaposlenosti, treba da objasni kapitalističku prirodu kriza, da pokaže uzrok njihove neizbježnosti u savremenom društvu, da ocrta potrebu pretvaranja tog društva u socijalističko društvo, itd. Jednom riječi, on mora dati »mnogo ideja«, toliko mnogo da će sve te ideje, u svoj njihovoj cjelokupnosti, moći u prvi mah shvatiti samo malo (relativno) osoba. A agitator će, govoreći o tom istom pitanju, uzeti primjer koji je najpoznatiji i najočigledniji svim njegovim slušaocima — recimo, umiranje od gladi nezaposlene porodice, rastenje bijede itd. — i usmjeriti sve svoje snage na to da, koristeći se tom svima poznatom činjenicom, dâ »masi« *jednu ideju:* ideju o besmislenosti protivrječnosti između porasta bogatstva i porasta bijede, pobrinuće se da kod mase *podstakne* nezadovoljstvo i ogorčenje protiv te vapijuće nepravde, ostavljajući propagandistu da potpuno objasni tu protivrječnost. Zato propagandist djeluje

mahom putem *štampane*, agitator — putem *žive* riječi. Od propagandista ne traže se ona svojstva koja se traže od agitatora. Kautskog i Lafarga mi ćemo nazvati, na primjer, propagandistima, Bebela i Gedea — agitatorima. A izdvajati treću oblast ili treću funkciju praktične djelatnosti, funkciju koja bi se sastojala u »pozivanju mase na izvjesne konkretne akcije«, najveća je besmislica, jer »pozivanje«, kao pojedini akt, ili prirodno i neizbježno dopunjuje i teoretsku raspravu, i propagandističku brošuru i agitacioni govor, ili predstavlja jednu čisto izvršnu funkciju. Uzmite, na primjer, sadašnju borbu njemačkih socijaldemokrata protiv carine na žito. Teoretičari pišu rasprave o carinskoj politici, »pozivajući«, recimo, na borbu za trgovinske ugovore i za slobodu trgovine; propagandist čini to isto u časopisu, agitator —u javnim govorima. »Konkretne akcije« mase — u ovom momentu jesu potpisivanje peticija Rajhstagu protiv povišenja carina na žito. Pozivanje na te akcije potječe posredno od teoretičara, propagandista i agitatora, neposredno — od onih radnika koji raznose po tvornicama i raznim privatnim stanovima liste za potpisivanje. Po »Martinovljevoj terminologiji« izlazi da su Kautski i Bebel — propagandisti, oba, a raznosači lista za potpisivanje — agitatori, zar ne?

Primjer Nijemaca podsjetio me je na njemačku riječ Verballhornung, doslovno: balhorniziranje. Johan Balhorn bio je lajpciški izdavač u XVI vijeku; izdao je bukvar, na koji je, po običaju, stavio i sliku pijetla; ali umjesto obične slike pijetla s ostrugama na nogama, on je naslikao pijetla bez ostruga, ali s nekoliko jaja oko njega. A na koricama bukvara dodao: »*popravljeno* izdanje Johana Balhorna«. Otada Nijemci i kažu Verballhornung za »popravljanje« koje u stvari znači kvarenje. I nehotice se čovjek sjeća Balhorna kad vidi kako Martinovi »produbljuju« Plehanova...

Zašto je naš Lomonosov »izumio« tu zbrku? Da ilustrira kako »Iskra« »obraća pažnju samo na jednu stranu stvari, isto kao što je to radio Plehanov još prije petnaestak godina« (39). »Kod »Iskre«, bar danas, zadaci propagande potiskuju zadatke agitacije u pozadinu« (52). Ako tu rečenicu prevedemo s Martinovljeva jezika na općečovječanski jezik (jer čovječanstvo još nije stiglo da usvoji novootkrivenu terminologiju), dobićemo ovo: kod »Iskre« zadaci političke propa-

gande i političke agitacije potiskuju u pozadinu zadatak »postavljanja vladi konkretnih zahtjeva za zakonodavne i administrativne mjere« koji »obećavaju izvjesne opipljive rezultate« (ili zahtjeve za socijalne reforme, ako je dozvoljeno bar još jedanput upotrijebiti staru terminologiju starog čovječanstva, koje još nije na visini Martinova). Neka čitalac s tom tezom uporedi ovu tiradu:

»Zaprepašćuje nas u tim programima« (programima revolucionarnih socijaldemokrata) »i što oni vječno ističu u prvi plan preimućstva djelatnosti radnika u (nepostojećem kod nas) parlamentu, dok potpuno ignoriraju (uslijed svog revolucionarnog nihilizma) važnost učešća radnika u postojećim kod nas zakonodavnim skupštinama tvorničara za regulisanje tvorničkih pitanja... ili bar učešća radnika u gradskoj samoupravi«...

Pisac ove tirade izražava nešto direktnije, jasnije i otvorenije istu misao do koje je svojim umom došao Lomonosov-Martinov. A taj pisac je R. M. u »Posebnom prilogu »Raboče Misli«« (str. 15).

### c) Politička razgolićivanja i »odgajanje revolucionarne aktivnosti«

Ističući protiv »Iskre« svoju »teoriju« »povišenja aktivnosti radničke mase«, Martinov je faktički pokazao težnju da *snizi* tu aktivnost, jer je za prvenstveno, naročito važno, »najšire primjenljivo« sredstvo buđenja i poprište te aktivnosti proglasio onu istu ekonomsku borbu pred kojom su se do pasa klanjali i svi ekonomisti. Ta je zabluda i karakteristična zato što nije osobina samo Martinova. Faktički, pak, »povišenje aktivnosti radničke mase« može se postići *samo* pod uslovom ako se *ne budemo ograničavali* na »političku agitaciju na ekonomskoj bazi«. A jedan od osnovnih uslova nužnog proširenja političke agitacije jeste organiziranje *svestranih* političkih razgolićivanja. Samo se na tim razgolićivanjima *i može* odgojiti politička svijest i revolucionarna aktivnost masa. Zato djelatnost te vrste predstavlja jednu od najvažnijih funkcija cijele međunarodne socijaldemokratije, jer politička sloboda nikako ne uklanja, nego samo donekle pomiče sferu

protiv koje su ta razgolićavanja uperena. Na primjer, njemačka partija izvanredno jača svoje pozicije i širi svoj uticaj baš zahvaljujući nesmanjenoj energiji svoje političkorazgolićivačke kampanje. Svijest radničke klase ne može biti prava politička svijest ako radnici ne umiju da reagiraju na *sve moguće* slučajeve tiranije i ugnjetavanja, nasilja i zloupotrebe, *ma koje se klase* ti slučajevi ticali; — i uz to da reagiraju baš sa socijaldemokratskog, a ne s nekog drugog gledišta. Svijest radničkih masa ne može biti prava klasna svijest ako se radnici na konkretnim i uz to bezuslovno aktuelnim političnim činjenicama i događajima ne nauče promatrati *svaku* od ostalih društvenih klasa u *svim* manifestacijama intelektualnog, moralnog i političkog života tih klasa; — ne nauče primjenjivati u praksi materijalističku analizu i materijalističku ocjenu *svih* strana djelatnosti i života *svih* klasa, slojeva i grupa stanovništva. Ko obraća pažnju, pozornost i svijest radničke klase isključivo ili makar pretežno na nju samu, — taj nije socijaldemokrat, jer je samopoznavanje radničke klase nerazdvojno povezano s potpuno jasnim shvaćanjima ne samo teoretskih ... tačnije bi čak bilo reći: ne toliko teoretskih koliko na iskustvu političkog života izgrađenih predodžbi o uzajamnom odnosu *svih* klasa modernog društva. Eto zašto je tako duboko štetna i tako duboko reakcionarna po svom praktičnom značenju propovijed naših ekonomista da je ekonomska borba najšire primjenljivo sredstvo za uvlačenje masa u politički pokret. Da bi postao socijaldemokrat, radnik mora imati jasnu predodžbu o ekonomskoj prirodi i socijalno-političkom liku spahije i popa, visokog činovnika i seljaka, studenta i lumpenproletera, poznavati njihove jake i slabe strane, umjeti se snalaziti u frazeologiji i svim mogućim sofizmima kojima svaka klasa i svaki sloj *prikriva* svoje egoističke žudnje i svoju pravu »unutrašnjost«, umjeti vidjeti koje institucije i zakoni odražavaju i kako odražavaju ove ili one interese. A tu »jasnu predodžbu« ne može čovjek pocrpsti ni iz kakve knjige: nju mogu dati samo žive slike i na osnovu svježih tragova sastavljena razgolićivanja onoga što se u danom momentu dešava oko nas, o čemu na svoj način svi govore ili bar šapuću, što se manifestira u takvim i takvim događajima, u takvim i takvim ciframa, u takvim i takvim sudskim presudama itd., itd., Ta svestrana politička raz-

golićivanja su neophodan i *osnovni* uvjet odgajanja revolucionarne aktivnosti masa.

Zašto ruski radnik još slabo manifestira svoju revolucionarnu aktivnost povodom zvjerskog postupanja policije s narodom, povodom hajke na sektaše, batinanja seljaka, povodom gadosti cenzure, maltretiranja vojnika, hajke na najnevinije kulturne pothvate, itd.? Je li zato što ga na to ne »gura« »ekonomska borba«, što mu to »obećava« malo »opipljivih rezultata«, što mu daje malo »pozitivnog«? Ne, tako mišljenje, ponavljamo, nije ništa drugo nego pokušaj da se krivica svali sa sebe na drugog, da se svoje vlastito filistarstvo (i bernštajnijanstvo) svali na radničku masu. Mi moramo kriviti sebe, svoje zaostajanje za pokretom masa, što još nismo uspjeli da organiziramo dosta široka, oštra, brza razgolićivanja svih tih gnusoba. Učinimo li to (a mi to moramo i možemo učiniti), — onda će i najobičniji radnik shvatiti *ili osjetiti* da se sa studentom i sektašem, mužikom i piscem sprda i tjera šegu s njim ona ista mračna sila koja i njega ugnjetava i pritiskuje na svakom koraku njegova života, a kad on to osjeti, on će poželjeti, neodoljivo će poželjeti da reagira i sam, on će tada umjeti — danas prirediti cenzorima mačji koncert, sutra demonstrirati pred kućom gubernatora koji je ugušio seljačku bunu, prekosutra naučiti pameti žandarme u mantiji koji vrše zanat svete inkvizicije, itd. Mi smo još vrlo malo učinili, gotovo ništa, za *bacanje* u radničke mase svestranih i svježih razgolićivanja. Mnogi od nas još i ne shvaćaju tu svoju *dužnost,* nego se spontano vuku za »sivom svakodnevnom borbom« u uskom okviru tvorničkog života. Kad tako stvari stoje, govoriti: »»Iskra« ima tendenciju da umanjuje značenje progresivnog toka sive svakodnevne borbe u poređenju s propagandom bljeѕtavih i završenih ideja« (Martinov, str. 61) — znači vući partiju nazad, znači braniti i slaviti našu nepripremljenost, zaostalost.

Što se tiče pozivanja mase na akciju, ono će doći samo od sebe, čim bude postojala energična politička agitacija, živa i oštra razgolićavanja. Uhvatiti nekoga na mjestu zločina i odmah ga žigosati pred svima i svuda — to djeluje samo po sebi bolje nego ikakvo »pozivanje«, to često djeluje tako da se poslije neće moći odrediti tko je zapravo »pozivao« masu

i ko je zapravo istakao ovaj ili onaj plan demonstracije itd. Pozvati — ne u općem, nego u konkretnom smislu riječi — moguće je samo na mjestu akcije, pozvati može samo onaj ko i sam odmah ide. A naša je stvar, stvar socijaldemokratskih publicista, da produbljujemo, proširujemo i pojačavamo politička razgolićivanja i političku agitaciju.

Uzgred — o »pozivanjima«. *Jedini organ* koji je *prije* proljetnih događaja *pozvao* radnike da se aktivno umiješaju u pitanje koje radniku ne *obećava* apsolutno nikakve *opipljive rezultate,* kao što je prisilno slanje studenata u vojsku, — *bila je »Iskra«.* Odmah poslije objavljivanja naredbe od 11. januara o »slanju 183 studenta u vojsku« »Iskra« je o tome donijela članak (br. 2, februar) i, *prije* nego što su uopće počele demonstracije, direktno *pozivala* »radnika da pritekne u pomoć studentu«, pozivala »narod« da otvoreno odgovori vladi na njenu drsku provokaciju. Mi pitamo svakog: kako i čime da se objasni taj veoma važan momenat da Martinov, govoreći tako mnogo o »pozivanjima«, izdvajajući »pozivanja« čak kao posebnu vrstu djelatnosti, nije ni riječju spomenuo *ovo* pozivanje? I zar nije filistarstvo kad Martinov poslije toga kaže za »Iskru« da je *jednostrana,* jer ona nedovoljno »poziva« na borbu za zahtjeve »koji obećavaju opipljive rezultate«?

Naši ekonomisti, računajući tu i »Rabočeje Djelo«, imali su uspjeha zahvaljujući tome što su se prilagođavali zaostalim radnicima. Ali radnik-socijaldemokrat, radnik-revolucionar (a broj takvih radnika jednako raste) odbiće s negodovanjem sva ta rasuđivanja o borbi za zahtjeve »koji obećavaju opipljive rezultate« itd., jer on će razumjeti da su to samo varijante stare pjesme o kopejki na rubalj. Takav radnik reći će svojim savjetodavcima iz »Raboče Misli« i iz »Rabočeg Djela«: uzalud ste se užurbali, gospodo, miješajući se odveć revnosno u posao s kojim mi i sami izlazimo na kraj i izvlačeći se od izvršavanja vaših pravih dužnosti. Nije nimalo pametno kad kažete da je zadatak socijaldemokratâ — dati samoj ekonomskoj borbi politički karakter; to je samo početak, i to nije glavni zadatak socijaldemokratâ, jer u cijelom svijetu, pa i u Rusiji *policija često sama počinje da daje* ekonomskoj borbi politički karakter, radnici se sami uče da

shvaćaju na čijoj je strani vlada[52]. Ta, ovu »ekonomsku borbu radnika protiv poslodavaca i vlade«, kojom se vi zanosite kao da ste otkrili Ameriku, — vode u velikom broju zabačenih mjesta u Rusiji sami radnici koji su o štrajkovima slušali, a o socijalizmu nisu gotovo ništa ni čuli. Ta, ova »aktivnost« nas radnika, koju, vi svi hoćete da pomažete ističući konkretne zahtjeve koji obećavaju opipljive rezultate, kod nas već postoji, i mi sami u našem svakodnevnom, strukovnom, sitnom radu ističemo te konkretne zahtjeve često bez ikakve pomoći intelektualaca. Ali nama nije dovoljna *takva* aktivnost; mi nismo djeca koja će biti sita ako im daš kašicu same »ekonomske« politike; mi hoćemo da znamo sve ono što znaju i drugi, mi hoćemo da se detaljno upoznamo sa *svim* stranama političkog života i da *aktivno* učestvujemo u svakom političkom događaju. Za to je potrebno da intelektualci manje ponavljaju ono što mi i sami znamo[53], a da nam daju više

[52] Zahtjev: »samoj ekonomskoj borbi dati politički karakter« najreljefnije izražava *klanjanje pred spontanošću u oblasti* političke djelatnosti. Politički karakter ekonomska borba uzima najčešće *spontano,* tj. bez intervencije »revolucionarnog bacila — inteligencije«, bez intervencije svjesnih socijaldemokrata. Politički karakter je dobila, na primjer, i ekonomska borba radnika u Engleskoj bez ikakva učešća socijalista. Zadatak socijaldemokrata ne iscrpljuje se političkom agitacijom na ekonomskoj bazi, njihov je zadatak — *pretvoriti* tu tredjunionističku politiku u socijaldemokratsku političku borbu, — *koristiti* se onim proplamsajima političke svijesti koje je kod radnika izazvala ekonomska borba, kako bi *uzdigli* radnike do *socijaldemokratske* političke svijesti. A Martinovi, umjesto da podižu i guraju naprijed političku svijest koja se spontano budi, *padaju ničice pred spontanošću* i ponavljaju, ponavljaju tako često da se čovjeku od toga smuči, da ekonomska borba »gura« radnike na pitanje o njihovu političkom bespravlju. Rđavo je, gospodo, što vas to spontano buđenje tredjunionističke političke svijesti ne »gura« na pitanje o vašim socijaldemokratskim zadacima!

[53] Za dokaz da cio ovaj govor radnika ekonomistima nismo tek onako izmislili, pozvaćemo se na dva svjedoka koji su bez sumnje upoznati s radničkim pokretom neposredno i koji su najmanje skloni da budu pristrani prema nama, »dogmatičarima«, jer jedan svjedok je ekonomist (koji čak »Rabočeje Djelo« smatra za politički organ!) drugi — terorist. Prvi svjedok je autor izvanrednog po svojoj istinitosti i živosti članka »Petrogradski radnički pokret i praktični zadaci socijaldemokratije« u br. 6. »Rabočeg Djela«. On dijeli radnike na: 1) svjesne revolucionare, 2) sredinski sloj i 3) ostalu masu, I taj sredinski sloj »često se više interesira pitanjima političkog života nego

onog što mi još ne znamo, onog što mi sami iz svog tvorničkog i »ekonomskog« iskustva i ne možemo nikad doznati, naime: političkog znanja. To znanje možete steći vi, intelektualci, i vi ste *dužni* da nam ga dajete stotinu i hiljadu puta više nego što ste to činili dosad, i da nam ga dajete, uz to, ne samo u obliku rasprava, brošura i članaka (koji su često — oprostite za iskrenost! — pomalo dosadni), nego pošto-poto u obliku živih *razgolićivanja* onoga što baš u ovom momentu čini naša vlada i naše vladajuće klase u svim oblastima života. Ispunjavajte revnosnije tu svoju dužnost i *manje pričajte o »povišenju aktivnosti radničke mase«*. Kod nas ima aktivnosti kudikamo više nego što vi mislite, i mi umijemo da otvorenom, uličnom borbom podupiremo čak i zahtjeve koji ne obećavaju nikakve »opipljive rezultate«! I nije vaša stvar da »povisujete« našu aktivnost, jer i *vama samima najčešće nedostaje baš aktivnosti*. Manje se klanjajte pred spontanošću i više mislite o povišenju *svoje* aktivnosti, gospodo!

### d) Šta je zajedničko ekonomizmu i terorizmu?

Mi smo gore, u napomeni, uporedili ekonomista i nesocijaldemokrata-terorista, koji su slučajno ispali solidarni. Ali, uopće govoreći, između jednih i drugih postoji ne slučajna, nego nužna unutrašnja veza, o kojoj ćemo niže još morati govoriti i koje se moramo dotaći baš u pitanju odgajanja revolucionarne aktivnosti. Ekonomisti i današnji teroristi

---

svojim najbližim ekonomskim interesima, čija je veza s opštim socijalnim uslovima odavno shvaćena« ... »Raboču Misl« »oštro kritiziraju«: »sve jedno te isto, odavno poznato, odavno smo čitali«, »u političkom pogledu opet nema ničeg« (str. 30—31), Ali čak i treći sloj: »osjetljiva, mlađa, manje iskvarena krčmom i crkvom radnička masa, nemajući gotovo nikad mogućnosti da dođe do knjige s političkim sadržajem, naopako tumači pojave političkog života, razbijajući glavu nad fragmentranim podacima o studentskim nemirima«, itd. A terorist piše: ».... Jedanput ili dvaput pročitaće čovjek o sitnicama iz tvorničkog života, u raznim, ne svojim gradovima, a onda će ostaviti ... Dosadno ... Ne govoriti u radničkom listu o državi ... znači gledati na radnika kao na malo dijete ... Radnik nije dijete« (»Svoboda«, izd. revolucionarno-socijalističke grupe, str. 69 i 70).

imaju jedan zajednički korijen: to je ono *klanjanje pred spontanošću,* o kome smo govorili u prethodnoj glavi kao o općoj pojavi i koje sad razmatramo s gledišta njegova utjecanja na oblast političke djelatnosti i političke borbe. Na prvi pogled, naše tvrđenje može izgledati kao paradoks: toliko je velika, rekao bi čovjek, razlika među ljudima koji ističu »sivu svakodnevnu borbu« i ljudima koji pozivaju na najsamopregorniju borbu pojedinaca. Ali to nije paradoks. Ekonomisti i teroristi klanjaju se pred raznim polovima spontanog pravca: ekonomisti — pred spontanošću »čisto radničkog pokreta«, teroristi — pred spontanošću najžešćeg revolta intelktualaca koji ne umiju ili nemaju mogućnosti da revolucionarni rad povežu u jednu cjelinu s radničkim pokretom. Ko je izgubio vjeru ili nikad nije vjerovao u tu mogućnost, taj će doista teško naći drugi izlaz svom revoltu i svojoj revolucionarnoj energiji osim terora. Na taj način, klanjanje pred spontanošću kod oba spomenuta pravca nije ništa drugo nego *početak ostvarivanja* čuvenog programa »Creda«: radnici vode svoju »ekonomsku borbu protiv poslodavaca i vlade« (neka nam pisac »Creda« oprosti što njegove misli izražavamo Martinovljevim riječima! Mi smatramo da imamo pravo da to činimo, jer se i u »Credu« govori o tome kako se radnici u ekonomskoj borbi »sudaraju s političkim režimom«), — a intelektualci vode svojim snagama političku borbu, prirodno, putem terora! To je sasvim logičan i neizbježan *zaključak,* na kome se mora insistirati, *makar oni* koji počinju ostvarivati taj program *sami i ne bili svjesni* neizbježnosti tog zaključka. Politička djelatnost ima svoju logiku, koja ne zavisi od svijesti onih koji s najboljim namjerama pozivaju ili na teror ili na davanje političkog karaktera samoj ekonomskoj borbi. Dobrim namjerama popločan je pakao, i u danom slučaju dobre namjere još ne spasavaju od spontanog naginjanja »liniji najmanjeg otpora«, liniji *čisto buržoaskog* programa »Creda«. Nije tako isto slučajan ni taj momenat što mnogi ruski liberali — i otvoreni liberali i oni koji nose marksističku masku — svom dušom simpatiziraju s terorom i nastoje da podrže polet terorističkih raspoloženja u ovom momentu.

I eto, kad se pojavila »revolucionarnosocijalistička grupa Svoboda«, koja je postavila sebi zadatak baš svestrano pomaganje radničkog pokreta, ali unoseći *u program* teror i

emancipirajući se, tako reći, od socijaldemokratije, — ta činjenica još jedanput je potvrdila izvanrednu pronicljivost P. B. Akselroda, koji je *bukvalno predskazao* te rezultate socijaldemokratskih kolebanja *još krajem 1897. godine* (»Prilog pitanju o sadašnjim zadacima i taktici«) i skicirao svoje čuvene »dvije perspektive«. Svi kasniji sporovi neslaganja među ruskim socijaldemokratima nalaze se već, kao biljka u sjemenu, u tim dvjema perspektivama[54].

Sa spomenutog gledišta postaje razumljivo i to što »Rabočeje Djelo«, koje nije odoljelo spontanosti ekonomizma, nije odoljelo ni spontanosti terorizma. Vrlo je zanimljivo istaći ovdje naročitu argumentaciju u obranu terora koju je dala »Svoboda«. Zastrašujuću ulogu terora ona »potpuno poriče« (»Preporod revolucionizma«, str. 64), ali zato ističe njegov »ekscitativni (uzbuđujući) značaj«. To je karakteristično, prvo, kao jedan od stadija raspadanja i propadanja onog tradicionalnog (predsocijaldemokratskog) kruga ideja koji je primoravao da se ostane pri teroru. Priznati da je danas vladu »zastrašiti« — a prema tome, i dezorganizirati — terorom nemoguće, znači, u suštini, potpuno osuditi teror kao sistem borbe, kao programom sankcioniranu oblast djelatnosti. To je još karakterističnije, drugo, kao primjer nerazumijevanja naših najaktuelnijih zadataka u stvari »odgajanja revolucionarne aktivnosti masa«. »Svoboda« propagira teror kao sredstvo da se »ekscitira« radnički pokret, da mu se dâ »snažan impuls«. Teško je zamisliti argumentaciju koja bi očiglednije

---

[54] Martinov »zamišlja drugu, realniju (?) dilemu« (»Socijaldemokratija i radnička klasa«, 19): »Ili socijaldemokratija uzima na sebe neposredno rukovođenje ekonomskom borbom proletarijata i time (!) je pretvara u revolucionarnu klasnu borbu« ... »Time« — to jest, očigledno, neposrednim rukovođenjem ekonomskom borbom. Neka nam Martinov kaže gdje je to pošlo za rukom da se *samim* rukovođenjem strukovnom borbom tredjunionistički pokret pretvori u revolucionarni klasni pokret? Zar on ne razumije da se mi radi tog »pretvaranja« moramo aktivno latiti »neposrednog rukovođenja« *svestranom* političkom agitacijom? ... »Ili druga perspektiva: socijaldemokratija se udaljuje od rukovođenja ekonomskom borbom radnika i time... podsijeca sebi krila« ... »Udaljuje se«, po gore navedenom mišljenu »Rabočeg Djela«, »Iskra«. Ali mi smo vidjeli da ona za rukovođenje ekonomskom borbom radi *kudikamo više nego »Rabočeje Djelo«*, pri čemu se ona ograničava na to i *ne sužava* radi toga svoje političke zadatke.

pobijala samu sebe! Postavlja se pitanje: zar u ruskom životu ima malo gadosti da treba izmišljati naročita sredstva za »ekscitiranje«? I, s druge strane, ako nekog ne ekscitira i ne može ekscitirati čak ni ruski despotizam, zar nije jasno da će on na dvoboj između vlade i šačice terorista također gledati »čeprkajući nos«? Stvar i jeste u tome što se radničke mase silno ekscitiraju gnusobama ruskog života, ali mi ne umijemo skupljati, ako se tako može reći, i koncentrirati sve one kapljice i potočiće narodnog revolta koji izbijaju iz ruskog života u kudikamo većoj količini nego što mi svi to predstavljamo i mislimo, a koje treba spojiti u *jednu* ogromnu rijeku. Da je to ostvarljiv zadatak, nepobitno dokazuje ogroman porast radničkog pokreta i gore već spomenuta žeđ radnika za političkom literaturom. A pozivanja na teror, kao i pozivanja da se samoj ekonomskoj borbi dade politički karakter, predstavljaju razne oblike *izvlačenja* od najpreče dužnosti ruskih revolucionara: organizirati vođenje svestrane političke agitacije. »Svoboda« hoće da agitaciju *zamijeni* terorom, priznajući otvoreno: »kad počne intenzivna, energična agitacija u masama, njegova ekscitativna (uzbuđujuća) uloga je odigrana« (str. 68. »Preporod revolucionizma«). Ovo baš pokazuje da i teroristi i ekonomisti *potcjenjuju* revolucionarnu aktivnost masa, uprkos jasnom svjedočanstvu proljetnih događaja[55], pri čemu jedni jure za umjetnim »ekscitativima«, drugi govore o »konkretnim zahtjevima«. Ni jedni ni drugi ne obraćaju dovoljno pažnju na razvitak *svoje vlastite aktivnosti* u stvari političke agitacije i organiziranja političkih razgolićivanja. A *zamijeniti* tu stvar nečim drugim niti je moguće danas niti ikad.

### e) Radnička klasa kao avangardni borac u borbi za demokratiju

Vidjeli smo da je vođenje najšire političke agitacije, i, prema tome, i organiziranje svestranih političkih razgolićivanja bezuvjetno potreban i *najpreče* potreban zadatak djelatnosti,ako je to djelatnost zaista socijaldemokratska. Ali taj

---

[55] Riječ je o proljeću *1901.* godine, kad su počele velike ulične demonstracije. (Piščeva napomena u izdanju 1907. godine. *Prev.)*

smo zaključak izveli polazeći *samo* od najnasušnije potrebe radničke klase za političkim znanjem i političkim odgojem. Međutim, isključivo takvo postavljanje pitanja bilo bi suviše usko, ignoriralo bi općedemokratske zadatke svake, socijaldemokratije uopće i današnje ruske socijaldemoktratije napose. Da bismo što konkretnije objasnili tu postavku, pokušaćemo da stvari priđemo sa strane koja je ekonomistu »najbliža«, naime se praktične strane. »Svi se slažu« da je potrebno razvijati političku svijest radničke klase. Pita se: *kako* da se to učini i što je potrebno da bi se to učinilo? Ekonomska borba »gura« radnike samo na pitanja o odnosu vlade prema radničkoj klasi i zato, *ma koliko mi nastojali* oko zadatka: »dati samo ekonomskoj borbi politički karakter«, mi *nikad nećemo moći* da razvijemo političku svijest radnika (do stepena socijaldemokratske političke svijesti) u okviru tog zadatka, jer je *sam taj okvir uzak*. Martinovljeva formula nije za nas dragocjena zato što ilustrira njegovu sposobnost da brka stvari, nego zato što reljefno izražava osnovnu pogrešku svih ekonomista, naime uvjerenje da je moguće razviti klasnu političku svijest radnika *iznutra,* tako da kažem, njihove ekonomske borbe, tj. polazeći samo (ili bar pretežno) od te borbe, bazirajući se samo (ili bar pretežno) na toj borbi. Takvo shvaćanje je iz osnova pogrešno, — i baš zato što ekonomisti, ljuteći se na nas zbog polemike protiv njih, neće da dobro razmisle o izvoru neslaganja, i imamo situaciju da mi doslovno ne razumijemo jedni druge, govorimo raznim jezicima.

Klasna politička svijest može biti donesena radniku *samo spolja,* tj. izvan ekonomske borbe, izvan sfere odnosa radnikâ prema poslodavcima. Oblasti iz koje se jedino i može pocrpsti to znanje jeste oblast odnosa *svih* klasa i slojeva prema državi i vladi, oblast uzajamnih odnosa među *svim* klasama. Zato se na pitanje: što da se radi da bi se radnicima donijelo političko znanje? ne može davati isključivo i samo onaj odgovor kojim se u većini slučajeva zadovoljavaju praktičari, da i ne govorimo o praktičarima koji su skloni ekonomizmu, naime odgovor: »ići k radnicima«. Da bi *radnicima* donijeli političko znanje, socijaldemokrati moraju *ići u sve klase stanovništva,* moraju slati *na sve strane* odrede svoje vojske.

Mi namjerno uzimamo takvu grubu formulaciju namjerno se izražavamo uprošćeno oštro — ne nikako iz želje da govorimo paradokse, nego zato da onako pošteno »gurnemo« ekonomiste na zadatke koji oni neoprostivo zanemaruju, na razliku između tredjunionističke i socijaldemokratske politike, koju oni neće da shvate. I zato molimo čitaoca da ne pada u vatru, nego da nas pažljivo sasluša do kraja.

Uzmite najrašireniji u poslednje vrijeme tip socijaldemokratskog kružoka i dobro pogledajte njegov rad. On ima »veze s radnicima« i zadovoljava se time što izdaje letke u kojima se šibaju tvorničke zloupotrebe, pristrano držanje vlade prema kapitalistima i policijska nasilja; na sastancima s radnicima razgovor obično ne prelazi ili gotovo ne prelazi okvir tih istih tema; referati i razgovori o istoriji revolucionarnog pokreta, o pitanjima unutrašnje i vanjske politike naše vlade, o pitanjima ekonomske evolucije Rusije i Evrope i položaja ovih ili onih klasa u savremenom društvu itd. predstavljaju najveću rijetkost, a na sistematsko stjecanje i širenje veza u drugim klasama društva niko i ne pomišlja. U suštini, u većini slučajeva članovi takvog kružoka zamišljaju idealnog borca kao nešto što mnogo više liči na sekretara tredjuniona nego na socijalista — političkog vođu. Jer sekretar ma kog, na primjer engleskog, tredjuniona uvijek pomaže radnicima da vode ekonomsku borbu, organizira tvornička razgolićivanja, objašnjava nepravičnost zakona i mjera koji ograničavaju slobodu štrajkova, slobodu postavljanja štrajkaških straža (radi upoznavanja svih i svakog da je u izvjesnoj tvornici štrajk), objašnjava pristranost izabranog suca koji pripada buržoaskim klasama naroda itd., itd. Jednom riječi, svaki sekretar tredjuniona vodi i pomaže vođenje »ekonomske borbe protiv poslodavaca i protiv vlade«. I ne može se dovoljno naglasiti koliko je važno insistirati na tome *da to još nije* socijaldemokratizam, da za socijaldemokrata ideal ne smije biti sekretar tredjuniona, nego *narodni tribun* koji umije da reagira na sve moguće manifestacije samovolje i ugnjetavanja, ma gdje se one dešavale, ma kojeg se sloja ili klase one ticale, koji umije da uopćava sve te manifestacije u jednu sliku policijskog nasilja i kapitalističke eksploatacije, koji umije da iskoristi svaku sitnicu da *pred svima* izlaže svoja socijalistička uvjerenja i svoje demokratske zahtjeve, da objašnjava *svi-*

*ma* i svakome svjetskoistorijski značaj oslobodilačke borbe proletarijata. Uporedite, na primjer, vođe kao što su Robert Najt (poznati sekretar i vođa saveza kotlarskih radnika, jednog od najmoćnijih engleskih tredjuniona) i Vilhelm Libkneht — i pokušajte da primijenite na njih one suprotnosti na koje Martinov svodi svoja neslaganja s »Iskrom«. Vidjećete — ja počinjem da prelistavam Martinovljev članak — da je R. Najt kudikamo više »pozivao mase na izvjesne konkretne akcije« (39), a da se V. Libkneht više bavio »revolucionarnim osvjetljavanjem čitavog današnjeg sistema ili pojedinih njegovih manifestacija« (38—39); da je R. Najt »formulirao neposredne zahtjeve proletarijata i ukazivao na sredstva za njihovo ostvarenje« (41), a da se V. Libkneht, radeći i to, nije odricao ni toga da »istovremeno rukovodi aktivnom djelatnošću raznih opozicionih slojeva«, da »im diktira pozitivni akcioni program«[56] (41); da je R. Najt baš nastojao: »dati po mogućnosti samoj ekonomskoj borbi politički karakter) (42) i da je odlično umio »postavljati vladi konkretne zahtjeve koji obećavaju izvjesne opipljive rezultate« (43), dok se V. Libkneht kudikamo više bavio »jednostranim« »razgolićivanjima« (40); da je R. Najt pridavao veći značaj »progresivnom toku sive svakodnevne borbe« (61), a V. Libkneht — »propagandi blještavih i završenih ideja« (61); da je V. Libkneht od lista kojim je rukovodio stvarao baš »organ revolucionarne opozicije koj razgolićuje naš sistem, i pretežno politički sistem, ukoliko se ovaj sukobljava s interesima najrazličitijih slojeva stanovništva« (63), dok je R. Najt »radio za radničku stvar u tijesnoj organskoj vezi s proleterskom borbom« (63) — ako »tijesnu i organsku vezu« shvaćamo u smislu onog klanjanja pred spontanošću koje smo ispitivali gore na primjerima Kričevskog i Martinova — i »sužavao sferu svog utjecaja«, uvjeren, naravno, kao i Martinov, u to da on »tim samim čini jačim sam utjecaj« (63). Jednom riječi, vidjećete da Martinov de facto snižava socijaldemokratiju do tredjunionizma, ma da on to, razumije se, nikako ne čini zato što ne želi dobra socijaldemoktratiji, nego naprosto zato što se malo suviše po-

[56] Na primjer, za vrijeme francusko-pruskog rata Libkneht je diktirao akcioni program *cjelokupnoj demokratiji,* a još više su to činili Marks i Engels 1848. godine.

žurio da produbi Plehanova, umjesto da se potrudi da shvati Plehanova.

Ali vratimo se našem izlaganju. Rekli smo da socijaldemokrat, ako nije za potrebu svestranog razvijanja političke svijesti proletarijata samo na riječima, mora »ići u sve klase stanovništva«. Nameću se pitanja: kako to učiniti? imamo li mi snage za to? imamo li baze za takav rad u svim drugim klasama? neće li to značiti odstupanje ili voditi odstupanju od klasnog gledišta? Da se zadržimo na tim pitanjima.

»Ići u sve klase stanovništva« mi moramo i kao teoretičari, i kao propagandisti, i kao agitatori i kao organizatori. Da teoretski rad socijaldemokratâ mora biti usmjeren na izučavanje svih osobenosti socijalnog i političkog položaja pojedinih klasa, — u to nitko ne sumnja. Ali se u tom pogledu radi vrlo, vrlo malo, nerazmjerno malo u poređenju s radom koji je usmjeren na izučavanje osobenosti tvorničkog života. U komitetima i kružocima naći ćete ljude koji čak duboko ulaze u specijalno upoznavanje neke grane metalne industrije, — ali gotovo nećete naći primjera da se članovi organizacija (prinuđeni, kako to često biva, da se iz ovog ili onog razloga udalje od praktičnog rada) specijalno bave skupljanjem materijala o nekom aktuelnom pitanju našeg društvenog i političkog života, koje može dati povod za socijaldemokratski rad u drugim slojevima stanovništva. Kad se govori o slaboj pripremljenosti većine današnjih rukovodilaca radničkog pokreta, mora se spomenuti i spremanje u tom pogledu, jer je to također povezano s »ekonomističkim« shvaćanjima »tijesne organske veze s proleterskom borbom«. Ali glavno je, rezumije se, — *propaganda* i *agitacija* u svim slojevima naroda. Zapadnoevropskom socijaldemokratu olakšavaju taj zadatak narodni zborovi i mitinzi, na koje dolazi *svako* ko hoće, — olakšava parlament, u kome on govori pred poslanicima *svih* klasa. Kod nas nema ni parlamenta ni slobode zbora i dogovora, — ali mi ipak umijemo da organiziramo sastanke s radnicima koji žele da čuju *socijaldemokrata.* Mi moramo također znati organizirati sastanke s predstavnicima svih klasa stanovništva koji samo hoće da čuju *demokrata.* Jer nije socijaldemokrat onaj ko na djelu zaboravlja da »komunisti pomažu svaki revolucionarni pokret«, da smo mi zato dužni *pred cijelim narodom* izlagati i podvlačiti *općedemo-*

*kratske zadatke,* ne skrivajući ni za trenutak svoja socijalistička uvjerenja. Nije socijaldemokrat onaj ko na djelu zaboravlja svoju dužnost da bude *ispred svih* u postavljanju, zaoštravanju i rješavanju *svakog* općedemokratskog pitanja.

»S tim se apsolutno svi slažu!« — prekida nas nestrpljivi čitalac — i nova instrukcija za redakciju »Rabočeg Djela«, donijeta na posljednjem kongresu Saveza, izričito kaže: »Kao povodi za političku propagandu i agitaciju treba da služe sve pojave i događaji društvenog i političkog života koji se tiču proletarijata bilo neposredno kao posebne klase bilo kao *avangarde svih revolucionarnih snaga u borbi za slobodu*« »Dva kongresa«, str. 17, kurziv je moj). Da, to su vrlo tačne i vrlo lijepe riječi, i mi bismo bili potpuno zadovoljni kad bi ih »Rabočeje Djelo« *shvaćalo, kad ono ne bi pored tih riječi govorilo i ono što se kosi s njima.* Jer, malo je nazvati sebe »avangardom«, vodećim odredom, — treba i raditi tako da *svi* ostali odredi vide i da moraju priznati da mi idemo ispred svih. I mi pitamo čitaoca: zar su predstavnici ostalih »odreda« takve budale da će nam povjerovati na riječ da smo mi »avangarda«? Zamislite samo konkretno ovakvu sliku. U »odred« ruskih obrazovanih radnika ili liberalnih konstitucionalista dolazi socijaldemokrat i kaže: mi smo avangarda; »sad pred nama stoji zadatak — kako dati po mogućnosti samoj ekonomskoj borbi politički karakter«. Iole pametniji radikal ili konstitucionalist (a među ruskim radikalima i konstitucionalistima ima mnogo pametnih ljudi) samo će se osmjehnuti kad čuje takav govor, i reći ( u sebi, naravno, jer je on u većini slučajeva iskusan diplomat): »e, ala je naivna ta »avangarda«! Ne razumije čak ni to da je naš zadatak, zadatak naprednih predstavnika buržoaske demokratije — dati *samoj* ekonomskoj borbi radnika politički karakter. Ta i mi, kao i svi zapadnoevropski buržuji, hoćemo da uvučemo radnike u politiku, *ali samo u tredjunionističku, a ne u socijaldemokratsku politiku.* Tredjunionistička politika radničke klase jeste baš *buržoaska politika* radničke klase. A formulacija od strane te »avangarde« svog zadatka jeste baš formulacija tredjunionističke politike! Zato neka oni sebe nazivaju, koliko god hoće, socijaldemokratima. Ta valjda nisam dijete da se uzrujavam zbog etiketa! Samo neka ne nasjedaju tim štetnim ortodoksnim dogmatičarima, neka ostavljaju

»slobodu kritike« onima koji nesvjesno vuku socijaldemokratiju u tredjunionističke vode!«

I laki osmijeh našeg konstitucionalista pretvoriće se u homerovski smijeh kad sazna da se socijaldemokrati koji govore o sociajldemokratiji kao avangardi u ovo vrijeme gotovo potpune dominacije spontanosti u našem pokretu boje više nego ičega »preumanjivanja spontanog elementa«, da se boje »umanjiti značenje progresivnog toka sive svakodnevne borbe u poređenju s propagandom blještavih i završenih ideja«, itd., itd.! »Vodeći« odred koji se boji da svjesnost ne prestigne spontanost, koji se boji da istakne smjeli »plan« koji primorava da bude opće priznat i od onih koji se s njim ne slažu! Da ne miješaju oni riječ avangarda s riječju arijergarda?

U stvari, razmislite malo bolje o slijedećem rasuđivanju Martinova. On kaže na str. 40. da je razgolićivalačka taktika »Iskre« jednostrana, da, »ma koliko sijali nepovjerenje i mržnju prema vladi, mi ćemo postići cilj dok god nam ne pođe za rukom da razvijemo dovoljno aktivnu društvenu energiju za njeno obaranje«. Ta je, u zagradi rečeno, nama već poznata briga o povišenju aktivnosti mase uz istovremenu težnju da se snizi vlastitta aktivnost. Ali sad se ne radi o tome. Martinov, dakle, govori ovdje o *revolucionarnoj* energiji (»za obaranje«). I do kakvog zaključka on dolazi? Kako u obično vrijeme razni društveni slojevi neizbježno idu svak na svoju stranu, »jasno je uslijed toga da mi socijaldemokrati ne možemo istovremeno rukovoditi aktivnom djelatnošću raznih opozicionih slojeva, ne možemo im diktirati pozitivni akcioni program. ne možemo im pokazivati na koji se način treba iz dana u dan boriti za svoje interese... Liberalni slojevi sami će se već pobrinuti o aktivnoj borbi za svoje neposredne interese, koja će ih dovesti u direktan sukob s našim političkim režimom« (41). Na taj način, počevši da govori o revolucionarnoj energiji, o aktivnoj borbi za obaranje samodržavlja, Martinov je odmah skrenuo na strukovnu energiju, na aktivnu borbu za neposredne interese! Samo po sebi je jasno da mi ne možemo rukovoditi borbom studenata, liberala i drugih za njihove »neposredne interese«, ali o tome nije ni bila riječ, mnogopoštovani ekonomiste! Riječ je bila o mogućem i neophodnom učešću raznih društvenih slojeva

u obaranju samodržavlja, a *tom* »aktivnom djelatnošću raznih opozicionih slojeva« mi ne samo što *možemo* nego i pošto-poto moramo rukovoditi ako hoćemo da budemo »avangarda«. Da bi naši studenti, naši liberali i drugi »dolazili u direktan sukob s našim političkim režimom«, o tome se neće pobrinuti samo oni sami, — o tome će se prije svega i najviše pobrinuti sama policija i sami činovnici apsolutističke vlade. A »mi«, ako hoćemo da budemo napredni demokrati, mi se moramo pobrinuti da ljude koji su nezadovoljni samo univerzitetskim ili samo zemskim itd, sistemom *guramo* na misao o tome da ne valja čitav politički sistem. *Mi* moramo uzeti na sebe zadatak organiziranja takve svestrane političke borbe pod rukovodstvom *naše* partije, da bi toj borbi i toj partiji svi opozicioni slojevi mogli pružati i počeli stvarno pružati pomoć koliko mogu. *Mi* moramo izgrađivati od praktičara socijaldemokrata političke vođe koji će umjeti rukovoditi svim manifestacijama te svestrane borbe, koji će umjeti u potrebnom momentu »izdiktirati pozitivni akcioni program« i studentima-demonstrantima, i nezadovoljnim zemcima, i ogorčenim sektašima i uvrijeđenim učiteljima osnovnih škola itd., itd. Stoga je *potpuno netačno* Martinovljevo tvrđenje da »u odnosu prema njima mi možemo istupati *samo u negativnoj* ulozi razgolićivaoca sistema . . . Mi možemo *samo* ubijati njihove nade u razne vladine komisije« (kurziv je moj). Kad to kaže, Martinov tim samim pokazuje da *apsolutno ništa ne razumije* u pitanju stvarne uloge revolucionarne »avangarde«. I kad čitalac uzme to u obzir, postaće mu jasan *pravi smisao* ovih završnih riječi Martinova: »»Iskra« je organ revolucionarne opozicije koji razgolićuje naš sistem, i poglavito politički sistem, ukoliko se ovaj sukobljava s interesima najrazličitijih slojeva stanovništva. A mi radimo i radićemo za radničku stvar u tijesnoj organskoj vezi s proleterskom borbom. Sužavajući sferu svog utjecaja, mi tim samim činimo jačim sam utjecaj« (63). Pravi smisao tog zaključka je ovaj: »Iskra« hoće da *uzdiže* tredjunionističku politiku radničke klase (na koju se iz nerazumijevanja, nepripremljenosti ili iz uvjerenja tako često ograničavaju naši praktičari) do socijaldemokratske politike. »Rabočeje Djelo« hoće da *snižava* socijaldemokratsku politiku do tredjunionističke politi-

ke. I uz to ono još uvjerava svakog da su to »potpuno spojivi stavovi u zajedničkoj stvari« (63). O, sancta simplicitas!

Pođimo dalje. Imamo li mi snage da usmjerimo svoju propagandu i agitaciju u *sve* klase stanovništva? Imamo, naravno. Naši ekonomisti, koji su često skloni da to poriču, gube iz vida onaj gigantski korak naprijed koji je učinio naš pokret od 1894. (otprilike) do 1901. godine. Budući pravi »prirepaši«, oni često žive u predodžbama davno minulog perioda, perioda početka pokreta. Onda je kod nas zaista bilo nevjerojatno malo snaga, onda je riješenost da se potpuno posvetimo radu među radnicima i da strogo osuđujemo svako odstupanje od njega bila prirodna i opravdana, onda se cio zadatak sastojao u tome da se učvrstimo u radničkoj klasi. Sad je u pokret uvučena ogromna masa snaga, nama prilaze svi najbolji predstavnici mladog pokoljenja obrazovanih klasa, svuda i na svakom mjestu po čitavoj unutrašnjosti moraju da sjede ljudi koji su već uzimali ili žele da uzmu učešća u pokretu, ljudi koji naginju socijaldemokratiji (dok su se 1894. godine ruski socijaldemokrati mogli izbrojati na prste). Jedan od osnovnih političkih i organizacionih nedostataka našeg pokreta jeste — što mi *ne umijemo* zaposliti sve te snage, dati svima odgovarajući posao (detaljnije ćemo o tome govoriti u slijedećoj glavi). Ogromna većina tih snaga potpuno je lišena mogućnosti da »ide k radnicima«, tako da o opasnosti odvlačenja snaga od našeg osnovnog rada ne može biti ni govora. A da bi se radnicima dalo pravo, svestrano i živo političko znanje, potrebni su »svoji ljudi«, socijaldemokrati, svuda i na svakom mjestu, u svim društvenim slojevima, na svim pozicijama gdje se mogu upoznati unutrašnje opruge našeg državnog mehanizma. I potrebni su takvi ljudi ne samo u propagandističkom i agitacionom nego još više u organizacionom pogledu.

Ima li podloge za djelatnost u svim klasama stanovništva? Ko to ne vidi, taj opet zaostaje svojom svjesnošću iza spontanog poleta masa. Radnički pokret je izazvao i izaziva i dalje nezadovoljstvo kod jednih, nade u podršku opozicije kod drugih, svijest o nemogućnosti samodržavlja i neizbježnosti njegova sloma kod trećih. Mi bismo samo na riječima bili »političari« i socijaldemokrati (kao što to u stvarnosti vrlo, vrlo često biva) kad ne bismo bili svjesni svog zadatka — isko-

rišćavati sve moguće manifestacije nezadovoljstva, skupljati i obrađivati sve mrvice protesta, makar on bio još u začetku. Nećemo ni govoriti o tome da će sva mnogomilionska masa radnog seljaštva, kustara, sitnih zanatilija itd., uvijek željno slušati riječi koliko-toliko vještog socijaldemokrata. A zar je moguće naći makar jednu klasu stanovništva u kojoj ne bi bilo ljudi, grupa i kružoka nezadovoljnih bespravljem i despotizmom, i zato pristupačnih riječima socijaldemokrata kao tumača gorućih općedemokratskih potreba? A ko hoće da konkretno zamisli tu političku agitaciju socijaldemokrata u *svim* klasama i slojevima stanovništva, tome ćemo ukazati na *političko razgolićivanje* u širokom smislu te riječi kao na glavno (ali, razumije se, ne jedino) sredstvo te agitacije.

»Mi moramo — pisao sam u članku »Od čega početi?« (»Iskra« br. 4, maj 1901), o kome ćemo detaljno govoriti niže — probuditi kod svih iole svjesnih slojeva naroda strast za *političkim* razgolićivanjima. Ne treba na nas zbunjuje to što su glasovi političkog razgolićivanja danas tako slabi, rijetki i bojažljivi. Uzrok tome nije nikako neko opće mirenje s policijskom samovoljom. Uzrok je to što ljudi koji su sposobni i spremni da razgolićuju nemaju tribine s koje bi mogli govoriti, — nemaju auditorija koji željno sluša i bodri govornike, — što oni ne vide nigdje u narodu snage kojoj bi se vrijedilo obraćati sa žalbom protiv »svemoćne« ruske vlade... Mi sad možemo i moramo stvoriti tribinu za svenarodno razgolićavanje carske vlade; — ta tribina mora biti socijaldemokratski list.«

Takav idealni auditorij za politička razgolićavanja jeste radnička klasa, kojoj je svestrano i živo političko znanje potrebno prije svega i više od svega; koja je najsposobnija da to znanje pretvara u aktivnu borbu, makar ta borba i ne obećavala nikakve »opipljive rezultate«. A tribina za *svenarodna* razgolićivanja može biti samo općeruski list. »Bez političkog organa ne može se u savremenoj Evropi ni zamisliti pokret koji zaslužuje ime političkog pokreta«, a Rusija u tom pogledu, nesumnjivo, spada također u savremenu Evropu. Štampa je kod nas već odavno postala snaga — inače vlada ne bi trošila na desetke hiljada rubalja na korumpiranje štampe i subvencioniranje raznih Katkova i Meščerskih. I nije novost u apsolutističkoj Rusiji da je ilegalna štampa probijala brane cenzure i *primoravala* legalne i konzervativne organe da o njoj otvoreno govore. Tako je bilo i sedamdese-

tih i, čak, pedesetih godina prošlog vijeka. A koliko su danas širi i dublji oni narodni slojevi koji su spremni da čitaju ilegalnu štampu i da uče iz nje »kako živjeti i kako umirati«, da upotrijebimo riječ jednog radnika koji je poslao pismo »Iskri« (br. 7). Politička razgolićivanja jesu isto tako objavljivanje rata *vladi* kao što su ekonomska razgolićivanja objavljivanje rata fabrikantu. I to objavljivanje rata ima utoliko veće moralno značenje ukoliko je ta kampanja razgolićivanja šira i jača, ukoliko je mnogobrojnija i odlučnija društvena *klasa* koja *objavljuje rat da bi počela rat.* Zato su politička razgolićivanja već sama po sebi jedno od najmoćnijih sredstva za *dezorganiziranje* neprijateljskog sistema sredstava za odvajanje od neprijatelja njegovih slučajnih ili privremenih saveznika, sredstava za sijanje mržnje i nepovjerenja među stalnim učesnicima apsolutističke vlasti.

Avangarda revolucionarnih snaga moći će danas postati samo partija koja *organizira* doista *svenarodna* razgolićivanja. A ta riječ: »svenarodna« ima vrlo velik sadržaj. Ogromna većina razgolićivalaca iz neradničke klase (a da bi se postalo avangarda, potrebno je privući druge klase) — trezveni su političari i hladnokrvni ljudi koji znaju posao. Oni vrlo dobro znaju kako je opasno »žaliti se« čak i na nižeg činovnika, a kamoli na »svemoćnu« rusku vladu. I oni će se *nama* obratiti sa žalbom samo onda kad vide da ta žalba zaista može da utječe, kad vide da smo mi *politička snaga.* A da bismo postali takva snaga u očima ljudi sa strane, potrebno je da mnogo i uporno radimo na *povišenju* svoje svjesnosti, inicijativnosti i energije; za to nije dovoljno na teoriju i praksu arijergarde prilijepiti etiketu »avangarda«.

Ali ako mi moramo uzeti na sebe organiziranje doista svenarodnih razgolićivanja vlade, u čemu će se onda izraziti klasni karakter našeg pokreta? — upitaće nas i već nas pita pretjerano revnostan poklonik »tijesne organske veze s proleterskom borbom«. — Pa baš u tome što ta svenarodna razgolićivanja organiziramo mi, socijaldemokrati; — u tome što će se osvjetljivanje svih pitanja pokrenutih agitacijom davati u dosljedno socijaldemokratskom duhu bez ikakvih popuštanja namjernim ili nenamjernim izopačivanjem marksizma; — u tome što će tu svestranu političku agitaciju voditi partija koja spaja u jednu nerazdvojnu cjelinu i pritisak na

vladu u ime čitavog naroda, i revolucionarno odgajanje proletarijata, uporedo s obranom njegove političke samostalnosti, i rukovođenje ekonomskom borbom radničke klase, iskorišćavanje onih njenih spontanih sukoba s njenim eksploatatorima koji bude i privlače u naš tabor nove i nove slojeve proletarijata!

A jedna od najkarakterističnijih crta ekonomizma jeste baš neshvaćanje te veze — štaviše: tog poklapanja najnasušnije potrebe proletarijata (svestrano političko odgajanje putem političke agitacije i političkih razgolićivanja) i potrebe općedemokratskog pokreta. Neshvaćanje se izražava ne samo u »Martinovljevim« frazama nego i u pozivanjima, koja su po smislu istovjetna s tim frazama, na tobože klasno gledište. Evo, na primjer, kako govore o tome pisci »ekonomističkog« pisma u br. 12 »Iskre«[57]: »Taj isti osnovni nedostatak »Iskre« (precjenjivanje ideologije) uzrok je njene nedosljednosti u pitanjima odnosa socijaldemokratije prema raznim društvenim klasama i pravcima. Riješivši putem teoretskih konstrukcija...« (a ne putem »rastenja partijskih zadataka koji rastu zajedno s partijom...«) »zadatak neposrednog prelaza na borbu protiv apsolutizma i osjećajući, vjerojatno, svu teškoću tog zadatka za radnike pri sadašnjem stanju stvari«... (i ne samo osjećajući nego i vrlo dobro znajući da radnicima taj zadatak izgleda manje težak nego »ekonomističkim« inteligentima s njihovom brigom o maloj djeci, jer su radnici spremni da se bore čak i za zahtjeve koji ne obećavaju, govoreći jezikom nezaboravnog Martinova, nikakve »opipljive rezultate«)... »ali nemajući strpljenja da čeka da oni priberu više snage za tu borbu, »Iskra« počinje da traži saveznike u redovima liberala i inteligencije«...

Da, da, mi smo stvarno izgubili već svako »strpljenje« da »čekamo« blaženo vrijeme, koje nam još odavno obećavaju svakojaki »miritelji«, kad će naši ekonomisti prestati da sva-

---

[57] Zbog nedostatka prostora nije nam bilo moguće da u »Iskri« iscrpno odgovorimo na ovo, za ekonomiste izvanredno karakteristično pismo. Mi smo se jako obradovali njegovoj pojavi, jer su glasovi o nedosljednosti klasnog gledišta »Iskre« dolazili do nas već odavno i s najrazličitijih strana, i mi smo samo tražili zgodnu priliku ili formulirani izraz te trivijalne optužbe, pa da na nju odgovorimo. A odgovarati na napade mi smo navikli ne odbranom, nego protivnapadom.

ljuju *svoju* zaostalost na radnike, da pravdaju nedostatak svoje energije tobožnjim nedostatkom snaga kod radnika. Mi pitamo naše ekonomiste: u čemu treba da se sastoji »pribiranje snaga kod radnika za tu boru«? Zar nije očigledno da se ono sastoji u političkom odgajanju radnika, u razgolićivanju pred njima *svih* strana našeg odvratnog samodržavlja? I zar nije jasno da su nam *baš za taj rad* potrebni »saveznici u redovima liberala i inteligencije« koji su spremni da zajedno s nama razgolićuju političku ofanzivu na zemce, učitelje, statističare, studente itd.? Zar je zbilja tako teško shvatiti tu neobično »lukavu mehaniku«? Zar vam P. B. Akselrod ne govori neprestano već od 1897. godine: »Zadatak sticanja pristalica i direktnih ili indirektnih saveznika među neproleterskim klasama ruski socijaldemokrati rješavaju prije svega i poglavito karakterom propagandističke djelatnosti u samom proletarijatu«? A Martinovi i drugi ekonomisti ipak i dalje zamišljaju stvar tako da radnici moraju *najprije* u »ekonomskoj borbi protiv poslodavaca i protiv vlade« pribrati snage (za tredjunionističku politiku), i tek *onda* »preći«, — po svoj prilici, od tredjunionističkog »odgajanja aktivnosti« na socijaldemokratsku aktivnost!

»...U svojim traženjima — nastavljaju ekonomisti — »Iskra« često silazi s klasnog gledišta, zataškavajući klasne protivrječnosti i ističući na prvi plan opće nezadovoljstvo vladom, iako su uzroci i stupanj tog nezadovoljstva kod »saveznika« veoma različiti. Takav je, na primjer, stav »Iskre« prema zemstvu«... »Iskra« tobože »obećava plemićima koji su nezadovoljni vladinom milostinjom pomoć radničke klase, ne rekavši pri tom ni riječi o klasnoj razlici tih slojeva stanovništva«. Ako čitalac uzme članke »Samodržavlje i zemstvo« (br. 2 i 4 »Iskre«), o kojima, *vjerojatno*, govore autori pisma vidjeće da su ti članci[58] posvećeni odnosu *vlade* prema »blagoj agitaciji staleško-birokratskog zemstva«, prema »inicijativi čak imućnih klasa«. U članku se kaže da radnik ne smije da gleda ravnodušno na borbu vlade protiv zemstva, a zemci se pozivaju da se manu blagih govora i da kažu odlučnu i oštru riječ kad se pred vladom pojavi u svoj veličini revolucionarna socijaldemokratija. S čim se tu ne slažu pisci pisma?

[58] A *između* tih članaka (br. 3 »Iskre«) štampan je članak specijalno o klasnim antagonizmima u našem selu.

— ne zna se. Misle li oni da radnik »neće razumjeti« riječi: »imućne klase« i »staleško-birokratsko zemstvo«? — da *podsticanje* zemaca da pređu od blagih na oštre riječi predstavlja »precjenjivanje ideologije«? Misle li oni da radnici mogu »pribrati snage« za borbu protiv apsolutizma ako ne budu znali kakav je odnos apsolutizma i prema zemstvu? Ni to se također ne zna. Jasno je samo jedno: da pisci imaju vrlo maglovitu predodžbu o političkim zadacima socijaldemokratije. To je još jasnije iz njihove rečenice: »Isti je takav« (tj. i on »zamračuje klasne antagonizme«) »i stav »Iskre« prema studentskom pokretu«. Umjesto da pozivamo radnike da javnom demonstracijom izjave kako pravo žarište nasilja, izgleda i razularenosti nisu studenti, nego ruska vlada (br. 2 »Iskre«), — trebalo je, vjerojatno, da štampamo umovanje u duhu »Raboče Misli«! I takve misli iznose socijaldemokrati u jesen 1901. godine, poslije februarskih i martovskih događaja, uoči novog studentskog poleta, koji pokazuje da i u toj oblasti »spontanost« protesta protiv samodržavlja *prestiže* svjesno rukovođenje pokretom od strane socijaldemokratije. Spontana težnja radnika da ustanu u obranu studenata koje premlaćuju policija i Kozaci prestiže svjesnu djelatnost socijaldemokratske organizacije!

»Međutim, u drugim člancima — nastavljaju autori pisma — »Iskra« oštro osuđuje svake kompromise i ustaje, na primjer, u obranu netrpeljivog držanja gedista.« Mi savjetujemo ljudima koji povodom neslaganja među današnjim socijaldemokratima obično tako samouvjereno i tako lakomisleno izjavljuju da ta neslaganja tobože nisu bitna i da ona ne opravdavaju rascjep, — da dobro razmisle o tim riječima. Mogu li u jednoj organizaciji uspješno raditi ljudi koji kažu da smo mi učinili nevjerojatno malo u stvari objašnjavanja neprijateljstva samodržavlja prema najrazličitijim klasama, u stvari upoznavanja radnika s opozicijom najrazličitijih slojeva prema samodržavlju — i ljudi koji u toj stvari vide »kompromis«, očigledno kompromis s teorijom »ekonomske borbe protiv poslodavaca i protiv vlade«?

Mi smo govorili o potrebi unošenja klasne borbe u selo povodom četrdesetogodišnjice oslobođenja seljaka (br.3) i o nespojivosti samouprave i samodržavlja povodom Viteova tajnog memoranduma (br. 4); mi smo povodom novog zako-

na napadali na feudalizam zemljovlasnika i vlade koja im služi (br. 8) i pozdravili nelegalni zemski kongres, podstićući zemce da od poniznih molbi pređu na borbu (br. 8); — mi smo podsticali studente koji su počeli da shvaćaju potrebu političke borbe i da prelaze na nju (br. 3), i u isto vrijeme šibali »krajnje neshvaćanje« koje su pokazali pristalice »samo studentskog« pokreta pozivajući studente da ne učestvuju u uličnim demonstracijama (br. 3, povodom proglasa Izvršnog komiteta moskovskih studenata od 25. februara); — mi smo raskrinkavali »besmislene snove« i »lažnu licemjernost« liberalnih farizeja iz lista »Rosija« (br. 5) i u isto vrijeme ukazivali na bjesnilo vladine glavnjače koja se »obračunavala s mirnim književnicima, sa starim profesorima i učenjacima, s poznatim liberalnim zemcima« (br. 5: »Policijski nalet na knjževnike«); mi smo iznosili na vidjelo pravo značenje programa »državnog staranja za poboljšanje uslova života radnika« i pozdravili »dragocjeno priznanje« da je »bolje reformama odozgo predusresti zahtjeve odozdo nego čekati posljednje« (br. 6); — mi smo podsticali statističare koji su protestirali (br. 7) i osuđivali statističare-štrajkbrehere (br. 9.) Ko vidi u takvoj taktici zamračivanje klasne svijesti proletarijata i *kompromis s liberalizmom,* — taj tim samim pokazuje da apsolutno ne shvaća pravo značenje programa »Creda« i da de facto *provodi baš taj program,* ma koliko ga se on odricao! Jer on *tim samim* vuče socijaldemokratiju k »ekonomskoj borbi protiv poslodavaca i protiv vlade« i *polaže oružje pred liberalizmom,* odričući se zadatka da se aktivno miješa u *svako* »liberalno« pitanje i da određuje *svoj,* socijaldemokratski stav prema tom pitanju.

### f) Još jedanput »klevetnici«, još jedanput »mistifikatori«

Ove ljubazne riječi pripadaju, kao što se čitalac sjeća, »Rabočemu Djelu«, koje tako odgovara na našu optužbu da ono »indirektno priprema teren za pretvaranje radničkog pokreta u oruđe buržoaske demokratije«. U svojoj duševnoj bezazlenosti »Rabočeje Djelo« je zaključilo da ta optužba nije ništa drugo nego polemički ispad: ti pakosni dogmatičari rije-

šili su, biva, da nam kažu svakojake neprijatnosti: e, a šta može biti neprijatnije nego biti oruđe buržoaske demokratije? I eto, masnim slovima štampa se »demanti«: »ničim neuljepšana kletva« (»Dva kongresa«, str. 30), »mistifikacija« (31), »maskarada« (33). Kao Jupiter, »Rabočeje Djelo« (iako ono ne liči mnogo na Jupitera) ljuti se baš zato što nije u pravu, dokazujući svojim brzopletim psovkama nesposobnost da uđe u tok misli svojih protivnika. A nije potrebno mnogo misliti da bi se shvatilo zašto je *svako* klanjanje pred spontanošću masovnog pokreta, *svako* snižavanje socijaldemokratske politike do tredjunionističke — baš pripremanje terena za pretvaranje radničkog pokreta u oruđe buržoaske demokratije. Spontani radnički pokret sam po sebi može stvoriti (i nezbježno stvara) samo tredjunonizam, a tredjunionistička politika radničke klase jeste buržoaska politika radničke klase. Učešće radničke klase u političkoj borbi i čak u političkoj revoluciji ne čini još nikako njenu politiku socijaldemokratskom politikom. Da ne misli »Rabočeje Djelo« da to poriče? Da ne misli ono da najzad izloži pred svima otvoreno i bez uvijanja svoje shvaćanje gorućih pitanja međunarodne i ruske socijaldemokratije? — O ne, njemu neće nikad pasti nešto tako na pamet, jer se ono čvrsto drži onog metoda koji se može nazvati metodom nema i nije«. Ja nisam ja, konj nije moj, ja nisam kočijaš. Mi nismo ekonomisti, »Rabočaja Misl« nije ekonomizam, u Rusiji uopće nema ekonomizma. To je izvanredno vješt i »politički« metod, koji ima samo tu malčice nezgodnu stranu što organima koji se njime služe obično daju nadimak: »što izvolite?«

»Rabočemu Djelu« izgleda da je uopće buržoaska demokratija u Rusiji »fantom« (»Dva kongresa«, str. 32)[59]. Sretni ljudi! Kao noj, skrivaju oni glavu u pijesak, i zamišljaju da tako iščezava sve što je oko njih. Niz liberalnih publicista koji

[59] Tu je i pozivanje na »konkretne ruske prilike koje neminovno guraju radnički pokret na revolucionarni put«. Neće ljudi da shvate da revolucionarni put radničkog pokreta može biti i nesocijaldemokratski put! Ta sva zapadnoevropska buržoazija za vrijeme apsolutizma »gurala je«, svjesno radnike na revolucionarni put. A mi, socijaldemokrati, ne možemo se zadovoljiti time. I ako mi ma čime snižavamo socijaldemokratsku politiku od spontane, tredjunionističke politike, mi baš time i idemo na ruku buržoaskoj demokratiji.

svakog mjeseca objavljuju svima svoj trijumf povodom raspadanja i čak nestanka marksizma; niz liberalnih listova (»SPB. Vjedomosti«, »Rusije vjedomosti« i mnogi drugi) koji potiču one liberale koji među radnike unose Brentanovo shvaćanje klasne borbe i tredjunionističko shvaćanje politike; — plejada kritičara marksizma čije je prave tendencije tako dobro pokazao »Credo« i čija literarna roba jedina bez carine i trošarina šeta po Rusiji; — oživljavanje revolucionarnih *ne*-socijaldemokratskih pravaca, naročito poslije februarskih i martovskih događaja; — sve je to, dakle, fantom! I sve to nema nikakve veze s buržoaskom demokratijom!

»Rabočeje Djelo« i autori ekonomističkog pisma u br. 12 »Iskre« trebalo bi da »razmisle o tome zašto su proljetni događaji izazvali takvo oživljavanje revolucionarnih nesocijaldemokratskih pravaca, umjesto da izazovu jačanje autoriteta i prestiža socijaldemokratije. — Zato što mi nismo bili na visini zadatka, aktivnosti radničkih masa ispala je viša od naše aktivnosti, kod nas se nije našlo dovoljno pripremljenih revolucionarnih rukovodilaca i organizatora koji bi dobro poznavali raspoloženje u svim opozicionim slojevima i umjeli stati na čelo pokreta, pretvoriti spontanu demonstraciju u političku, proširiti njen politički karakter, itd. U takvoj situaciji našim zaostajanjem neizbježno će se koristiti pokretniji, energičniji revolucionari nesocijaldemokrati, i radnici, ma kako se oni požrtvovano i energično tukli s policijom i vojskom, ma kako oni revolucionarno istupali, biće samo snaga koja pomaže te revolucionare, biće arijergarda buržoaske demokratije, a ne socijaldemokratska avangarda. Uzmite njemačku socijaldemokratiju, od koje naši ekonomisti žele da uzmu samo njene slabe strane. Zašto *nijedan* politički događaj u Njemačkoj ne ostaje bez utjecaja na sve veće i veće jačanje autoriteta i prestiža socijaldemokratije? Zato što je socijaldemokratija uvijek ispred svih u najrevolucionarnijoj ocjeni tog događaja, u odbrani svakog protesta protiv tiranije. Ona se ne uključuje rezoniranjima da će ekonomska borba gurnuti radnike na pitanje njihova bespravlja i da konkretni uslovi neminovno guraju radnički pokret na revolucionarni put. Ona se miješa u sve oblasti i u sva pitanja društvenog i političkog života, i pitanje Vilhelmova odbijanja da potvrdi izbor gradonočelnika iz redova buržoaskih progre-

sista (naši ekonomisti nisu još uspjeli da uvjere Nijemce da je to, u suštini kompromis s liberalizmom!), i u pitanje donošenja zakona protiv »nemoralnih« knjiga i slika, i u pitanje vladina utjecanja na izbor profesora itd., itd. Oni su svuda ispred svih, budeći političko nezadovoljstvo u svim klasama, budeći sanjive, gurajući naprijed one koji zaostaju, dajući svestran materijal za razvitak političke svijesti i političke aktivnosti proletarijata. I zahvaljujući tome, čak i svjesni neprijatelji socijalizma puni su poštovanja prema naprednom političkom borcu, i dešava se da često neki važan dokument ne samo iz buržoaskih nego čak i birokratskih i dvorskih krugova dolazi nekim čudom u redakciju »Vorwärts«-a.

Eto gdje je odgonetka one prividne »protivrječnosti« koju toliko ne može da shvati »Rabočeje Djelo« da ono samo diže ruke i viče: »maskarada«! Zamislite stvarno: mi, »Rabočeje Djelo«, smatramo *za osnovno masovni* radnički pokret (i štampamo to masnim slovima!), mi upozoravamo sve i svakog da se čuvaju preumanjivanja značenja spontanog elementa, mi hoćemo da damo samoj *samoj, samoj* ekonomskoj borbi politički karakter, mi hoćemo da ostanemo u tijesnoj i organskoj vezi s proleterskom borbom! A nama kažu da spremamo teren za pretvaranje radničkog pokreta u oruđe buržoaske demokratije. I ko to kaže? Ljudi koji prave »kompromis« s liberalizmom, miješajući se u svako »liberalno« pitanje (kakvog li neshvaćanja »organske veze s proleterskom borbom«!), obraćajući tako mnogo pažnje i na studente i čak (strašno!) na zemce! Ljudi koji uopće hoće da poklone veliki (u poređenju s ekonomistima) procenat svojih snaga djelatnosti među neproleterskim klasama stanovništva! Zar to nije »maskarada«??

Jadno »Rabočeje Djelo«! Da li će ono ikad moći da odgonetne tu lukavu mehaniku?

## IV

## SITNIČARSTVO EKONOMISTA I ORGANIZACIJA REVOLUCIONARA

Tvrđenja »Raboček Djela«, koja smo naprijed analizirali, da je ekonomska borba najšire primjenljivo sredstvo političke agitacije, da je naš zadatak sad — dati samoj ekonomskoj borbi politički karakter itd., izraz su uskog shvaćanja ne samo naših političkih nego i naših *organizacionih* zadataka. Za »ekonomsku borbu protiv poslodavca i protiv vlade« apsolutno nije potrebna — i zato se na takvoj borbi ne može ni izgraditi — općeruska centralizirana organizacija, koja bi ujedinjavala u jedan opći napad sve moguće manifestacije političke opozicije, protesta i revolta, organizacija koja bi se sastojala od revolucionara po profesiji i kojom bi rukovodili pravi politički vođe cijelog naroda. To je i razumljivo. Karakter organizacije svake institucije prirodno je i neizbježno određen sadržajem djelatnosti te institucije. Zato »Raboček Djelo« svojim gore analiziranim tvrđenjima posvećuje i ozakonjuje ne samo uskost političke djelatnosti nego i uskost organizacionog rada. Kao i uvijek, ono je i u ovom slučaju organ čija svjesnost polaže oružje pred spontanošću. A međutim klanjanje pred oblicima organizacije koji nastaju spontano, odsustvo svijesti o tome koliko je naš organizacioni rad uzak i primitivan, koliko smo mi »sitničari« u toj važnoj oblasti, odsustvo te svijesti, velim, predstavlja pravu bolest našeg pokreta. Samo se po sebi razumije, to nije bolest opadanja, nego bolest rastenja. Ali baš sad kad talas spontanog revolta zapljuskuje, može se reći, nas kao rukovodioce i organizatore pokreta, naročito je potrebna najnepomirljivija bor-

ba protiv svake obrane zaostalosti, protiv svakog ozakonjavanja uskosti u toj stvari, naročito je potrebno probuditi u svakom ko učestvuje u praktičnom radu ili se tek sprema da ga se lati — nezadovoljstvo sa *sitničarstvom* koje kod nas vlada i čvrstu odlučnost da se oslobodimo njega.

### a) Šta je sitničarstvo?

Da pokušamo na to pitanje odgovoriti jednom malom slikom djelatnosti tipičnog socijaldemokratskog kružoka iz 1894.—1901. Mi smo već ukazivali na opće oduševljenje marksizmom kod školske omladine tog perioda. To oduševljavanje ticalo se, razumije se, ne samo i čak ne toliko marksizma kao teorije, nego kao odgovora na pitanje: »šta da se radi?«, kao poziva da se ide u boj protiv neprijatelja. I novi borci išli su u boj s nevjerojatno primitivnim naoružanjem i pripremom. U većini slučajeva čak nije bilo gotovo nikakvog naoružanja ni apsolutno nikakve pripreme. Išli su u boj kao seljaci od pluga, zgrabivši samo batinu. Kružok studenata, bez ikakve veze sa stranim aktivistima pokreta, bez ikakve veze s kružocima u drugim krajevima ili čak u drugim dijelovima grada (ili u drugim školama), bez ikakve organizacije pojedinih sektora revolucionarnog rada, bez ikakva sistematskog plana djelatnosti za koliko-toliko veći period, uspostavlja veze s radnicima i laća se posla. Kružok postepeno razvija sve širu i širu propagandu i agitaciju, privlači činjenicom svog istupanja simpatije dosta širokih slojeva radnika, simpatije izvjesnog dijela obrazovanog društva, koje daje novac i stavlja na raspolaganje »Komitetu« nove i nove grupe omladine. Raste privlačna snaga komiteta (ili saveza borbe), raste razmah njegove djelatnosti, i on proširuje tu djelatnost sasvim spontano: oni isti ljudi su prije godinu dana ili prije nekoliko mjeseci istupali u studentskim kružocima i rješavali pitanje: »kuda da se ide?«, koji su uspostavljali i održavali veze s radnicima, sastavljali i izdavali letke, uspostavljaju veze s drugim grupama revolucionara, nabavljaju literaturu, laćaju se izdavanja mjesnog lista, počinju da govore o organiziranju demonstracija, prelaze najzad na otvorene vojne operacije (pri čemu ta otvorena vojna operacija može biti, prema pri-

likama, i prvi agitacioni letak, i prvi broj lista, i prva demonstracija). I odbično već prvi početak tih operacija povlači za sobom odmah potpunu provalu. Odmah i potpunu baš zato što te vojne operacije nisu bile rezultat sistematskog, unaprijed smišljenog i postepeno pripremljenog plana duge i uporne borbe, nego naprosto spontano rastenje tradicionalnog rada u kružocima; zato što je policija, prirodno, gotovo uvijek znala sve glavne vođe mjesnog pokreta, koji su se »preporučili« još iz studentskih klupa, i samo je čekala najpovoljniji momenat za hapšenje, namjerno puštajući da se kružok dovoljno razraste i razvije, da bi dobila opipljiv corpus delicti, i namjerno ostavljajući uvijek nekoliko poznatih joj lica »za sjeme« (kako glasi tehnički izraz koji upotrebljavaju, koliko ja znam, i naši i žandarmi). Takav rat mora čovjek uporediti s pohodom seljačkih gomila naoružanih batinama protiv moderne vojske. I treba se samo diviti vitalnosti pokreta, koji se širio, rastao i održavao pobjede bez obzira na potpuno odsustvo pripreme kod boraca. Doduše, s istorijskog gledišta, primitivnost naoružanja bila je u početku ne samo neizbježna nego *čak i zakonita*, kao jedan od uslova širokog privlačenja boraca. Ali čim su počele ozbiljne vojne operacije (a one su počele, u suštini, već od ljetnih štrajkova 1896. godine), — nedostaci naše vojne organizacije počeli su se sve jače i jače osjećati. Zbunivši se u prvi mah i učinivši niz grešaka (kao što je proglas građanstvu u kome se opisuju zlodjela socijalista ili protjerivanje radnika iz prijestonica u industrijske centre provincije), vlada se brzo prilagodila novim uslovima borbe i umjela je da postavi na odgovarajuća mjesta svoje, potpuno moderno naoružane, odrede provokatora, špijuna i žandarma. Pogromi su počeli bivati tako česti, obuhvatati toliku masu lica, brisati tako čisto mjesne kružoke da je radnička klasa gubila doslovno sve rukovodioce, pokret dobivao nevjerojatno skokovit karakter, i apsolutno nije bilo moguće uspostaviti nikakav kontinuitet i povezanost rada. Nevjerojatno velika rascjepkanost mjesnih aktivista, slučajan sastav kružoka, nepripremljenost i uzak horizont u oblasti teoretskih, političkih i organizacionih pitanja bili su neizbježan rezultat opisanih uslova. Uslijed naše nedovoljne upornosti i konspirativnosti stvar je došla dotle da radnike u nekim mjestima obuzima nepovjerenje prema inteligenciji

i oni se nje klone: intelektualci, vele oni, zbog svoje nepromišljenosti dovode do provala!

Da su to sitničarstvo naposljetku svi socijaldemokrati koji misle počeli osjećati kao bolest, — to zna svako ko je iole upoznat s pokretom. A da čitalac koji s njim nije upoznat ne bi pomislio da mi umjetno »konstruiramo« specijalni stadij ili specijalnu bolest pokreta, — mi ćemo se pozvati na već jedanput spomenutog svjedoka. Neka se ne ljute na nas zbog dugačkog citata.

»Ako postepeni prilaz na široku praktičnu djelatnost — piše B—v u br. 6 »Rabočeg Djela«, — prelaz koji se nalazi u direktnoj zavisnosti od općeg prelaznog vremena koje preživljuje ruski radnički pokret, predstavlja karakterističnu crtu... postoji još jedna, ne manje zanimljiva crta u općem mehanizmu ruske radničke revolucije. Mi imamo na umu *opći nedostatak revolucionarnih snaga sposobnih za akciju*[60] koji se osjeća ne samo u Petrogradu nego i u cijeloj Rusiji. S općim oživljavanjem radničkog pokreta, s općim razvitkom radničke mase, sa sve češćim slučajevima štrajkova i sa sve otvorenijom masovnom borbom radnika, koja pojačava proganjanja, hapšenja, deportiranja i protjerivanja od strane vlade, taj *nedostatak kvalitativno visokih revolucionarnih snaga postaje sve primjetniji* i, nesumnjivo, *ne* ostaje *bez utjecanja na dubinu i opći karakter pokreta*. Mnogi štrajkovi protječu bez snažnog i neposrednog utjecaja revolucionarnih organizacija... osjeća se oskudica u agitacionim lecima i ilegalnoj literaturi... radnički kružoci ostaju bez agitatora... Uporedo s tim osjeća se stalna oskudica u novčanim sredstvima. Jednom riječi, *porast radničkog pokreta ide ispred porasta i razvitka revolucionarnih organizacija*. Brojni sastav aktivnih revolucionara odveć je mali da bi mogao usredsrijediti u svojim rukama utjecaj na svu ustalasalu radničku masu, da bi mogao svim nemirima dati bar malo usklađenosti i organiziranosti... Pojedini kružoci, pojedini revolucionari nisu okupljeni, nisu ujedinjeni, ne čine jedinstvenu, snažnu i discipliniranu organizaciju s planski razvijenim dijelovima«... I, napomenuvši da brzo pojavljivanje novih kružoka umjesto razbijenih »dokazuje samo vitalnost pokreta... ali ne pokazuje još postojanje dovoljnog broja potpuno sposobnih revolucionara«, pisac zaključuje: »Praktična nepripremljenost petrogradskih revolucionara odražava se i u rezultatima njihova rada. Posljednji procesi, naročito procesi grupa »Samooslobođenje« i »Borba rada protiv kapitala«, pokazali su jasno da mladi agitator, koji nije detaljno upoznat s uslovima rada i, prema tome, agitacije u izvjesnoj tvornici, koji ne zna principe konspiracije i koji je usvojio« (da li je usvojio) »samo opće poglede socijaldemokratije, može da

[60] Kurziv je svuda moj.

radi nekih 4, 5, 6 mjeseci. Zatim dolazi hapšenje, koje često povlači za sobom uništenje čitave organizacije ili u najmanju ruku jednog njenog dijela. Pita se: da li je moguća uspješna i plodna djelatnost grupe ako se život te grupe mjeri mjesecima?... Očigledno, nedostatke postojećih organizacija ne treba u potpunosti pripisati samo prelaznom vremenu... očigledno, kvantitativni i, što je glavno, kvalitativni sastav aktivnih organizacija igra ovdje važnu ulogu, i prvi zadatak naših socijaldemokrata... mora biti *realno ujedinjenje organizacija uz strog izbor članova.*«

## b) Sitničarstvo i ekonomizam

Moramo se sad zadržati na pitanju koje se sigurno već nameće svakom čitaocu. Može li se dovesti u vezu to sitničarstvo, kao bolest rastenja svojstvena *čitavom* pokretu, s ekonomizmom, kao *s jednom* od struja u ruskoj socijaldemokratiji? Mi mislimo da može Praktična nepripremljenost, neupućenost u organizacioni rad, zajednička je doista *svima nama*, ubrajajući tu i one koji su od samog početka nepokolebljivo stajali na gledištu revolucionarnog marksizma. I zbog nepripremljenosti, same po sebi, niko ne bi mogao, naravno, ni kriviti praktičare. Ali pored nepripremljenosti u pojam »sitničarstva« ulazi još i nešto drugo: uzak razmah čitavog revolucionarnog rada uopće, neshvaćanje da se na bazi tog uskog rada ne može ni izgraditi dobra organizacija revolucionara, naposljetku — i to je najglavnije — pokušaji da se ta uskost opravda i uzdigne do naročite »teorije«, tj. klanjanje pred spontanošću i u toj oblasti. Čim su se ispoljili takvi pokušaji, — postalo je nesumnjivo da je sitničarstvo povezano s ekonomizmom i da se mi nećemo osloboditi uskosti naše organizacione djelatnosti dok se ne oslobodimo ekonomizma uopće (tj. uskog shvaćanja i teorije marksizma i uloge socijaldemokratije i njenih političkih zadataka). A ti su se pokušaji ispoljili u dva pravca. Jedni su počeli govoriti: radnička masa nije još ni sama istakla one široke i borbene političke zadatke koje joj »naturaju« revolucionari, ona se još mora boriti za *neposredne* političke zahtjeve, voditi »ekonomsku borbu protiv poslodavaca i protiv vlade«[61] (a toj

[61] »Robočaja Misl« i »Robočeje Djelo«, naročito »Odgovor« Plehanovu.

borbi, »pristupačnoj« masovnom pokretu, odgovara prirodno i »pristupačna« čak i najnepripremljenijoj omladini organizacija). Drugi, koji su daleko od svake »postepenovštine«, počeli su govoriti: moguće je i treba »izvršiti političku revoluciju«, ali za to nije nikako potrebno stvarati jaku organizaciju revolucionara koja bi odgajala proletarijat za nepokolebljivu i upornu borbu; za to je dosta da se svi mi latimo »pristupačne« i poznate već batine. Govoreći bez alegorija — da organiziramo generalni štrajk[62], ili da oživimo »mlitav« tok radničkog pokreta putem »ekscitativnog terora«[63]. Oba ova pravca, i oportunisti i »revolucionisti«, polažu oružje pred vladajućim sitničarstvom, ne vjeruju u mogućnost oslobođenja od njega, ne shvaćaju naš prvi i najpreči praktični zadatak: stvoriti *organizaciju revolucionara* koja može da osigura energiju, postojanost i kontinuitet političke borbe.

Mi smo maloprije naveli riječi B—va: »porast radničkog pokreta ide ispred porasta i razvitka revolucionarnih organizacija«. Ovo »dragocjeno saopćenje neposrednog promatrača« (mišljenje redakcije »Rabočeg Djela« o članku B— va) ima za nas dvostruku vrijednost. Ono pokazuje da smo mi bili u pravu kad smo osnovni uzrok sadašnje krize u ruskoj socijaldemokratiji gledali u *zaostajanju rukovodilaca* (»ideologa«, revolucionara, socijaldemokrata) za *spontanim poletom masa.* Ono pokazuje da sva ona rasuđivanja autorâ ekonomističkog pisma (u br. 12 »Iskre«), B. Kričevskog i Martinova, o opasnosti preumanjivanja značenja spontanog elementa, sive svakondevne borbe, o taktici-procesu itd., — predstavljaju slavljenje i obranu sitničarstva. Ti ljudi, koji bez prezrive grimase ne mogu izgovoriti riječ »teoretičar«, koji svoje klečanje pred najobičnijom nepripremljenošću i nerazvijenošću nazivaju »njuhom za život«, pokazuju faktički neshvaćanje naših najprečih *praktičnih* zadataka. Ljudima koji su zaostali govore: idite u korak! ne trčite naprijed! Ljudima koji pate od nedostatka energije i inicijative u organizacionom radu, od nedostatka »planova« široke i smjele organizacije posla govore o »taktici-procesu«! Osnovni naš

[62] Brošura: »Ko će izvršiti političku revoluciju«? — u zborniku: »Proleterska borba« izdanom u Rusiji. Ponovo ju je izdao Kijevski komitet.

[63] »Preporod revolucionizma« i »Svoboda«.

grijeh sastoji se u *snižavanju* naših političkih i organizacionih zadataka do neposrednih, »opipljivih«, »konkretnih« interesa svakodnevne ekonomske borbe, — a nama i dalje gude: samoj ekonomskoj borbi treba dati politički karakter! Još jedanput: to je doslovno onaj isti »njuh za život« koji je pokazivao junak iz narodne priče koji je gledajući sprovod vikao: »dabogda i sutra nosili!«

Sjetite se s kakvom su nevjerojatnom, zaista »narcisovskom« nadmenošću ti mudraci poučavali Plehanova: »radničkim *kružocima* su uopće (sic!) nepristupačni politički zadaci u stvarnom, *praktičnom* smislu te riječi, tj. u smislu svrsishodne i uspješne *praktične* borbe za političke zahtjeve« (Odgovor redakciji »Rabočeg Djela«, str. 24.) Ima kružoka i kružoka, gospodo! Kružoku »sitničara«, naravno, nepristupačni su politički zadaci, sve dok ti sitničari ne postanu svjesni svog sitničarstva i dok ga se ne oslobode. A ako su ti sitničari još uz to zaljubljeni u svoje sitničarstvo, ako oni riječ »praktičan« stalno pišu kurzivom i uobražavaju da praktičnost traži snižavanje svojih zadataka do nivoa shvaćanja najzaostalijih slojeva mase, — onda, razumije se, tim sitničarima nema spasa i njima su, doista *uopće nepristupačni politički zadaci*. Ali kružoku korifeja tipa Aleksejeva i Miškina, Halturina i Željabova, pristupačni su politički zadaci u najstvarnijem, u najpraktičnijem smislu te riječi, pristupačni su baš zato i utoliko ukoliko njihova vatrena propovijed nalazi odjeka kod mase koja se spontano budi, ukoliko njihovu uzavrelu energiju prihvaća i podržava energija revolucionarne klase. Plehanov je imao hiljadu puta pravo kad je ne samo pokazao tu revolucionarnu klasu, ne samo dokazao neizbježnost i neminovnost njena spontanog buđenja, nego i postavio čak i pred »radničke kružoke« visoki i veliki politički zadatak. A vi se pozivate na poslije toga nastali masovni pokret zato da biste *snizili* taj zadatak, — zato da biste *suzili* energiju i razmakli djelatnost »radničkih kružoka«. Što je to do zaljubljenost sitničara u svoje sitničarstvo? Vi se hvalite svojom praktičnošću, a ne vidite činjenicu poznatu svakom ruskom praktičaru: kakva čuda može učiniti u revolucionarnom poslu energija ne samo kružoka, nego čak i pojedine ličnosti. Ili vi mislite da u našem pokretu ne može biti korifeja kakvih je bilo sedamdesetih godina prošlog vijeka? Zašto

ne bi moglo biti? Zato što smo malo pripremljeni? Ali mi se pripremamo, pripremaćemo se i pripremićemo se! Doduše, na ustajaloj vodi »ekonomske borbe protiv poslodavaca i protiv vlade« uhvatila se kod nas, na nesreću, žabokrečina, pojavili su se ljudi koji padaju na koljena i mole se pred spontanošću, gledajući s pijetetom (kako je rekao Plehanov) na »zadnjicu« ruskog proletarijata. Ali mi ćemo znati da se oslobodimo te žabokrečine. Baš ruski revolucioar, rukovođen istinski revolucionarnom teorijom, oslanjajući se na istinski revolucionarnu klasu koja se spontano budi, može napokon — napokon! — uspraviti se potpuno i razviti sve svoje herkulovske snage. Za to je potrebno samo da u masi praktičara, u još većoj masi ljudi koji maštaju o praktičnom radu još od školske klupe, svaki pokušaj snižavanja naših političkih zadataka i razmaha našeg organizacionog rada naiđe na podsmijeh i prezir. I mi ćemo to postići, ne brinite, gospodo!

U članku »Od čega početi?« pisao sam protiv »Rabočeg Djela«: »Za 24 sata može se promijeniti taktika agitacije u nekom specijalnom pitanju, taktika provođenja nekog detalja partijske organizacje, ali promijeniti ne samo za 24 sata nego čak i za 24 mjeseca svoje poglede na to da li je uopće potrebna, uvijek i bezuslovno, borbena organizacija i politička agitacija u masi mogu samo ljudi bez ikakvih principa«. »Rabočeje Djelo« odgovora: »Ova optužba od strane »Iskre«, jedina koja pretendira na to da bude konkretna, potpuno je neosnovana. Čitaoci »Rabočeg Djela« dobro znaju da smo mi od samog početka ne samo pozivali na političku agitaciju ne čekajući pojavljivanje »Iskre«« ... (govoreći pri tome da je ne samo radničkim kružocima »nego i masovnom radničkom pokretu nemoguće postavljati kao prvi politički zadatak — obaranje apsolutizma«, već samo borbu za neposredne političke zahtjeve, i da će »neposredni politički zahtjevi postati pristupačni masi poslije jednog ili, u krajnjem slučaju, nekoliko štrajkova«) ... »nego i svojim izdanjima dostavljati iz inostranstva *jedini* socijaldemokratski političkoagitacioni materijal drugovima koji rade u Rusiji« ... (pri čemu ste u tom jedinom materijalu ne samo primjenjivali najširu političku agitaciju samo na bazi ekonomske borbe nego ste naposljetku došli do zaključaka da je ta sužena agitacija »najšire primjenljiva«. I vi ne opažate, gospodo, da vaša argumentacija

dokazuje baš neophodnu potrebu pojavljivanja »Iskre« — jer je materijal te vrste bio *jedini* materijal — i neophodnu potrebu borbe »Iskre« protiv »Rabočeg Djela«?)... »S druge strane, naša izdavačka djelatnost je na djelu pripremala taktičko jedinstvo partije«... (jedinstvo uvjerenja da je taktika proces rastenja partijskih zadataka koji rastu zajedno s partijom? Dragocjeno jedinstvo!)...»i tim samim mogućnost »borbene organizacije«, za čije je stvaranje Savez činio uopće sve što može činiti jedna zagranična organizacija« (Rabočeje Djelo« br. 10, str. 15). Uzaludan pokušaj izvlačenja! Da ste vi činili sve što ste mogli činiti, to ja nisam nikad ni mislio poricati. Ja sam tvrdio i tvrdim da vam kratkovidost vašeg shvaćanja sužava *granice* »onog što možete«. Smiješno je i govoriti o »borbenoj organizaciji« za borbu za »neposredne političke zahtjeve« ili za »ekonomsku borbu protiv poslodavaca i protiv vlade«.

Ali ako čitalac hoće da vidi bisere »ekonomističke« zaljubljenosti u sitničarstvo, on se, razumije se, mora okrenuti od eklektičkog i nepostojanog »Rabočeg Djela« k dosljednoj i odlučnoj »Rabočoj Misli«. »Sad dvije riječi specijalno o takozvanoj revolucionarnoj inteligenciji — pisao je R. M. u «Posebnom prilogu«, str. 13 — ona je, doduše više puta pokazala na djelu svoju punu spremnost da »stupi u odlučnu borbu protiv carizma«. Nesreća je samo u tome što je naša revolucionarna inteligencija, koju nemilosrdno progoni politička policija, smatrala borbu protiv te političke policije za političku borbu protiv samodržavlja. Zato za nju još jednako ostaje neobjašnjeno pitanje: »otkuda uzeti snage za borbu protiv samodržavlja?««

Zar se išta može mjeriti s tim veličanstvenim omalovažavanjem borbe protiv policije od strane poklonika (u rđavom smislu poklonika) *spontanog* pokreta? Našu konspiracijsku nevještinu on je spreman da *opravda* time što nama, pri spontanom masovnom pokretu, nije ni važna, u suštini, borba protiv političke policaje! Ovaj monstruozni zaključak potpisaće malo, malo ko: toliko je kod svih postalo akutno pitanje nedostataka naših revolucionarnih organizacija. Ali ako ga ne potpiše, na primjer, Martinov, on će to učiniti samo zato što ne umije ili nema hrabrosti da u svojim postavkama ide do kraja. Zar »zadatak« kao što je isticanje, od strane masa,

konkretnih zahtjeva koji obećavaju opipljive rezultate traži naročitu brigu o stvaranju čvrste, centralizirane, borbene organizacije revolucionara? zar taj »zadatak« ne ispunjava i masa koja se uopće ne »bori protiv političke policije«? I ne samo to: zar bi se taj zadatak mogao ispuniti kad se njega ne bi prihvatili, pored nekolicine rukovodilaca, i (u ogromnoj većini) takvi radnici koji su uopće *nesposobni* da se »bore protiv političke policije«? Takvi radnici, prosječni ljudi iz mase, kadri su pokazati gigantsku energiju i samopožrtvovanje u štrajku, uličnoj borbi protiv policije i vojske, kadri su (i jedino oni mogu) *riješiti* ishod cjelokupnog našeg pokreta; — ali baš borba protiv *političke* policije traži naročita svojstva, traži revolucionare *po profesiji*. I mi se moramo brinuti ne samo za to da masa »ističe« konkretne zahtjeve nego i za to da radnička masa »ističe« u sve većem broju te revolucionare po profesiji. Tako smo došli do pitanja o odnosu između organizacije profesionalnih revolucionara i čisto radničkog pokreta. To pitanje, koje se malo odrazilo u literaturi, mnogo je interesiralo nas, »političare«, u razgovorima i diskusijama s drugovima koji više ili manje naginju ekonomizmu Na njemu se vrijedi naročito zadržati. Ali najprije da završimo s još jednim citatom ilustraciju naše teze o vezi sitničarstva s ekonomizmom.

»Grupa »Oslobođenje rada« — pisao je g. N. N. u svom »Odgovoru« — traži direktnu borbu protiv vlade, ne izmjerivši gdje je materijalna snaga za tu borbu, ne pokazavši *gdje su putevi za nju.*« I, podvukavši posljednje riječi, pisac uz riječ »putevi« stavlja ovu napomenu: »Ta okolnost ne može se objasniti konspirativnim ciljevima, jer u programu nije riječ o zavjeri nego o *masovnom pokretu.* A masa ne može ići tajnim putevima. Zar je moguć tajni štrajk? Zar je moguća tajna manifestacija i tajna peticija«? (»Vedemecum«, str. 59) Pisac je došao do same te »materijalne snage« (organizatori štrajkova i manifestacija) i do »puteva« za borbu, ali je ipak ostao u velikoj nedoumici, jer se on »klanja« pred masovnim pokretom, tj. gleda na njega kao na nešto što nas *oslobađa* naše, revolucionarne, aktivnosti, a ne kao na nešto što treba da bodri i da *podstiče* našu revolucionarnu aktivnost. Tajni štrajk je nemoguć — za njegove učesnike i za osobe koje su u neposrednom dodiru s njim. Ali za masu ruskih radnika taj

štrajk može ostati (i u većini slučajeva ostaje) »tajnim«, jer će se vlada pobrinuti da prekine svaku vezu sa štrajkašima, pobrinuće se da onemogući svako širenje vijesti o štrajku. A tu je već potrebna specijalna »borba protiv političke policije«, borba koju nikad ne može aktivno voditi tako široka masa kao što je ona koja učestvuje u štrajkovima. Tu borbu moraju organizirati »po svim pravilima vještine« ljudi koji se profesionalno bave revolucionarnim radom. Organizacija te borbe nije postala *manje potrebna* zato što se u pokret spontano uključuje masa. Naprotiv, zbog toga organizacija postaje *još potrebnija,* jer mi socijalisti ne bismo ispunili svoje direktne dužnosti prema masi kad ne bismo mogli spriječiti policiju da učini tajnim (a ponekad i sami pripremali tajno) svaki štrajk i svaku manifestaciju. A mi to *možemo* baš zato što će masa koja se spontano budi *isticati također iz svoje sredine* sve veći i veći broj »revolucionara po profesiji« (ako nam ne padne na pamet da na sve moguće načine pozivamo radnike da tapkaju na mjestu).

### c) Organizacija radnika i organizacija revolucionara

Ako se pojam političke borbe za socijaldemokrata poklapa s pojmom »ekonomske borbe protiv poslodavaca i vlade«, prirodno je očekivati da će se za njega pojam »organizacija revolucionara« manje ili više poklapati s pojmom: »organizacija radnik«. I to se zaista događa, tako da mi, razgovarajući o organizaciji, ispadamo doslovno ljudi koji govore raznim jezicima. Sjećam se kao danas, na primjer, razgovora s jednim dosta dosljednim ekonomistom, koga ranije nisam poznavao. Poveo se razgovor o brošuri: »Ko će izvršiti političku revoluciju?«, i mi smo se brzo složili da je osnovni nedostatak brošure — ignoriranje pitanja organizacije. Već smo mislili da smo solidarni jedan s drugim, — ali . . . razgovor teče dalje i ispostavlja se da mi govorimo o različitim stvarima. Moj sabesjednik optužuje pisca zbog ignoriranja štrajkaških kasa, društava za uzajamnu pomoć itd., ja sam, međutim, imao pred očima organizaciju revolucionara, neophodnu za »izvršenje« političke revolucije. I čim se pokazalo

to neslaganje, — ne sjećam se da sam se uopće više mogao složiti u ma kom principijelnom pitanju s tim ekonomistom!

U čemu je bio izvor naših neslaganja? Baš u tome što ekonomisti stalno skreću sa socijaldemokratizma na tredjunionizam i u organizacionim, kao i u političkim, zadacima. Politička borba socijaldemokratije kudikamo je šira i složenija od ekonomske borbe radnika protiv poslodavaca i vlade. Isto tako (i zbog toga) organizacija revolucionarne socijaldemokratske partije neizbježno mora biti *drukčija* nego organizacija radnika za ekonomsku borbu. Organizacija radnika mora biti, prvo, strukovna; drugo, ona mora biti što šira; treće, ona mora biti što manje konspirativna (ja govorim, razumije se, ovdje i dalje, imajući u vidu samo apsolutističku Rusiju). Naprotiv, organizacija revolucionara mora obuhvaćati prije svega i poglavito ljude čija je profesija revolucionarna djelatnost (zato ja i govorim o organizaciji *revolucionara,* imajući u vidu revolucionare socijaldemokrate). Pred tim zajedničkim obilježjem članova takve organizacije *mora se potpuno brisati svaka razlika između radnika i intelektualaca,* da i ne govorimo o razlici između pojedinih struka jednih i drugih. Ta organizacija neminovno mora biti ne mnogo široka i što konspirativnija. Da se zadržimo na toj trojakoj razlici.

U zemljama s političkom slobodom razlika između strukovne i političke organizacije potpuno je jasna, kao što je jasna i razlika između tredjuniona i socijaldemokratije. Naravno, odnosi ove druge prema prvima neizbježno variraju u raznim zemljama, prema istorijskim, pravnim i drugim uslovima, — oni mogu biti više ili manje tijesni, složeni itd. (oni moraju biti, s našeg gledišta, što tješnji i što manje složeni), ali o poklapanju organizacije strukovnih saveza s organizacijom socijaldemokratske partije u slobodnim zemljama ne može se ni govoriti. U Rusiji, pak, jaram samodržavlja briše, na prvi pogled, svaku razliku između socijaldemokratske organizacije i radničkog saveza, jer su *svi* radnički savezi i *svi* kružoci zabranjeni, jer je glavna manifestacija i oruđe ekonomske borbe radnika — štrajk — u njoj uopće krivični (a ponekad čak i politički!) prestup. Na taj način naši uslovi, s jedne strane, jako »navode« radnike koji vode ekonomsku borbu na politička pitanja, a, s druge strane, »navode« socijaldemokrate na miješanje tredjunionizma i socijaldemokratizma

(i naši Kričevski, Martinovi i $K^0$, revnosno govoreći o »navođenju« prve vrste, ne opažaju »navođenje« druge vrste). Zamislite ljude koji su sa 99 procenata apsorbirani »ekonomskom borbom protiv poslodavaca i vlade«. Jedni od njih u toku *čitavog* perioda svoje djelatnosti (4—6 mjeseci) nijedanput neće naići na pitanje o potrebi složenije organizacije revolucionara; drugi će »naići«, možda, na relativno široko rasprostranjenu bernštajnijansku literaturu, iz koje će pocrpsti uvjerenje o ogromnoj važnosti »progresivnog toka sive svakodnevne borbe«. Najzad, treći će se, možda, oduševiti sablažnjivom idejom da pokažu svijetu nov primjer »tijesne i organske veze s proleterskom borbom«, veze strukovnog i socijaldemokratskog pokreta. Ukoliko kasnije neka zemlja stupa na arenu kapitalizma, prema tome i radničkog pokreta — mogu rasuđivati ti ljudi — utoliko više mogu socijalisti uzimati učešća u strukovnom pokretu i pružati mu pomoć, utoliko manje može i mora biti nesocijaldemokratskih strukovnih saveza. Dovde je takvo rasuđivanje sasvim pravilno, ali nesreća je u tome što oni idu još dalje i sanjaju o potpunom stapanju socijaldemokratizma i tredjunionizma. Mi ćemo odmah vidjeti na primjeru »Statuta petrogradskog Saveza borbe« kako se takvi snovi štetno odražavaju na naše organizacione planove.

Organizacije radnika za ekonomsku borbu moraju biti strukovne organizacije. Svaki socijaldemokrat-radnik mora koliko može pomagati te organizacije i aktivno raditi u njima. To je tačno. Ali nikako nije u našem interesu zahtijevati da članovi »cehovskih« saveza mogu biti samo socijaldemokrati: to bi suzilo razmjere našeg utjecaja na masu. Neka u cehovskom savezu učestvuje svaki radnik koji shvaća potrebu ujedinjavanja radi borbe protiv poslodavaca i protiv vlade. Sam cilj cehovskih saveza ne bi se mogao postići kad oni ne bi ujedinjavali sve one koji su došli bar do tog elementarnog stupnja svijesti, kad ti cehovski savezi ne bi bili vrlo *široke* organizacije. I ukoliko su te organizacije šire, utoliko će širi biti i naš utjecaj na njih, utjecaj koji se vrši ne samo »spontanim« razvitkom ekonomske borbe nego i direktnim, svjesnim djelovanjem socijalističkih članova saveza na drugome. Ali pri širokom sastavu organizacije nemoguća je stroga konspiracija (koja zahtijeva kudikamo više spreme nego što je potrebno za učešće u ekonomskoj borbi).

Kako da se pomiri ta protivrječnost između potrebe širokog sastava i stroge konspiracije? Kako da se postigne to da cehovske organizacije budu što manje konspirativne? Za to mogu postojati, uopće govoreći, samo dva puta: ili legalizacija cehovskih saveza (koja je u nekim zemljama prethodila legalizaciji socijalističkih i političkih saveza) ili zadržavanje organizacija ilegalne, ali toliko »slobodne«, malo oformljene, lose, kako kažu Nijemci, da bi se konspiracija za masu članova svodila gotovo na nulu.

Legalizacija nesocijalističkih i nepolitičkih radničkih saveza u Rusiji već je počela, i ne može biti nikakve sumnje da će svaki korak našeg socijaldemokratskog radničkog pokreta koji brzo raste umnožavati i stimulirati pokušaje te legalizacije, — pokušaje koji dolaze uglavnom od pristalica postojećeg sistema, ali donekle i od samih radnika i od liberalne inteligencije. Zastavu legalizacije istakli su već Vasiljevi i Zubatovi, pomoć su joj već obećali i dali gospoda Ozerovi i Vormsi, među radnicima ima već sljedbenika nove struje. I odsad mi moramo voditi računa o toj struji. Kako da vodimo računa, — o tome teško da među socijaldemokratima mogu biti dva mišljenja. Mi smo dužni da neprestano raskrinkavamo svako učešće Zubatovâ i Vasiljevâ, žandarma i popova u toj struji i da objašnjavamo radnicima prave namjere tih učesnika. Mi smo dužni pokazivati tako isto i sve pomirljive, »harmonične« tonove, koji će izbijati u govorima liberalnih političara na javnim radničkim skupštinama, — bez obzira uzimaju li oni te tonove iz svog iskrenog uvjerenja želeći mirnu saradnju klasa, ili iz želje da se dodvore vlastima, ili, naposljetku, naprosto iz nevještine. Mi smo dužni, najzad, da upozoravamo radnike na onu klopku koju im često postavlja policija motreći na tim javnim skupštinama i u dozvoljenim društvima »ljude s revolucionarnom žicom«, pokušavajući da preko legalnih organizacija ubaci provokatore i u ilegalne organizacije.

Ali raditi sve to — nikako ne znači zaboravljati da *će na kraju krajeva* legalizacija radničkog pokreta donijeti korist baš nama, a ne nipošto Zubatovima. Naprotiv, baš svojom razgolićivalačkom kampanjom mi ćemo i odvojiti kukolj od pšenice. Na kukolj smo već pokazali. Pšenica — to je privlačenje pažnje još širih i najzaostalijih slojeva radnika k socijal-

nim i političkim pitanjima, to je oslobođenje nas, revolucionara, od funkcija koje su zapravo legalne (raspačavanje legalnih knjiga, uzajamna pomoć itd.) i čiji će nam razvitak neizbježno davati sve veći i veći materijal za agitaciju. U tom smislu mi možemo i moramo reći Zubatovima i Ozerovima: trudite se, gospodo, trudite! Ukoliko vi postavljate radnicima klopku (bilo u smislu direktnog provokatorstva bilo u smislu »poštenog« kvarenja radnika »struvizmom«) — mi ćemo se već pobrinuti da vas raskrinkamo. Ukoliko vi činite stvarni korak naprijed, — makar i u obliku »najnesmjelijeg cikcaka«, ali korak naprijed — mi ćemo reći: izvolite! Stvarni korak naprijed može biti samo stvarno, makar i minijaturno, proširenje prostora za radnike. A svako takvo proširenje biće od koristi nama i ubrzaće pojavljivanje takvih legalnih društava u kojima neće provokatori hvatati socijaliste, nego će socijalisti hvatati adepte. Jednom riječi, naš posao je sad — boriti se protiv kukolja. Naš posao nije da gajimo pšenicu u saksijama. Čupajući kukolj, mi samim tim čistimo tlo na kome će moći da niče sjeme pšenično. I dok se Afanasiji Ivanoviči i Pulherije Ivanovne bave sobnim gajenjem biljaka, mi treba da spremamo žeteoce koji će znati i da kose današnji kukolj i da žanju sutrašnju pšenicu[64].

Dakle, putem legalizacije *rješavati* pitanje stvaranja što manje konspirativne i što šire strukovne organizacije *mi* ne možemo (ali bilo bi nam vrlo milo kad bi nam Zubatovi i Ozerovi otvorili bar djelomičnu mogućnost takvog rješavanja, — radi čega se moramo boriti što energičnije protiv njih!). Ostaje put ilegalnih strukovnih organizacija, i *mi moramo* pružiti svaku pomoć radnicima, koji već stupaju (kao što sasvim tačno znamo) na taj put. Strukovne organizacije

---

[64] Borba »Iskre« protiv kukolja izazvala je od strane »Rabočeg Djela« ovakav ljutit ispad: »Za »Iskru« predstavljaju znak vremena ne toliko ovi krupni događaji (proljetni), koliko mizerni pokušaji Zubatovljevih agenata da »legaliziraju« radnički pokret. Ona ne vidi da te činjenice baš govore protiv nje; upravo one dokazuju da je radnički pokret dobio veoma opasne razmjere u očima vlade« (»Dva kongresa« str. 27). Svemu je kriv — »dogmatizam« tih ortodoksa »koji su gluhi za imperativne zapovijesti života«. Oni neće pa neće da vide metar visoku pšenicu i bore se protiv centimetra visokog kukolja! Zar to nije »abnormalno osjećanje perspektive u pogledu ruskog radničkog pokreta« (ibid., str. 227)?

mogu ne samo donijeti veliku korist u razvijanju i jačanju ekonomske borbe nego i postati veoma važno pomoćno sredstvo političke agitacije i revolucionarne organizacije. Da bismo postigli taj rezultat, da bismo tek početkom strukovnom pokretu dali pravac koji je poželjan za socijaldemokratiju, potrebno je prije svega da nam bude jasna aspurdnost onog plana organizacije kojim se gotovo već pet godina zanose petrogradski ekonomisti. Taj plan iznesen je i u »Statutu radničke klase« jula 1897. godine (»Listok »Rabotnika«« br. 9—10, str. 46, — iz br. 1 »Raboče Misli«) i u »Statutu sindikalne radničke organizacije« oktobra 1900. godine (posebni letak, štampan u Petrogradu i spomenut u br. 1 »Iskre«). Osnovni je nedostatak oba statuta detaljno oformljivanje široke radničke organizacije i miješanje te organizacije s organizacijom revolucionara. Uzimamo drugi statut, kao razrađeniji. On se sastoji od *pedeset i dva* paragrafa: u 23 paragrafa izlaže se struktura, način vođenja poslova i granice nadležnosti »radničkih kružoka« koji se organiziraju u svakoj tvornici (»najviše 19 ljudi«) i koji biraju »centralne (tvorničke) grupe«. »Centralna grupa — glasi § 2 — prati sve što se događa u njenoj tvornici i vodi kroniku događaja u njoj.« »Centralna grupa podnosi svakog mjeseca izvještaj svim članovima o stanju kase« (§ 17) itd. Deset paragrafa posvećeno je »rajonskoj organizaciji« i 19 — veoma kompliciranom prepletanju »Komiteta radničke organizacije« i »Komiteta petrogradskog Saveza borbe« (delegati od svakog rajona i od »izvršnih grupa« — »grupe propagandista, grupe za vezu s unutrašnjošću, za vezu s inostranstvom, za upravljanje magazinima, grupe izdavačke, blagajničke«).

Socijaldemokratija = »izvršne grupe« u odonsu na ekonomsku borbu radnika! Teško bi bilo reljefnije pokazati kako ekonomistova misao skreće od socijaldemokratizma na tredjunionizam, kako je ekonomistu tuđa svaka ideja o tome da socijaldemokrat mora prije svega misliti o organizaciji revolucionara kadrih da rukovode *cjelokupnom* oslobodilačkom borbom proletarijata. Govoriti o »političkom oslobođenju radničke klase«, o borbi protiv »carske tiranije« — i pisati takve statute organizacije znači nemati ni pojma o pravim političkim zadacima socijaldemokratije. Nijedan od pola stotine paragrafa ne pokazuje ni traga od razumijevanja da je

potrebna najšira politička agitacija u masama koja osvjetljava sve strane ruskog apsolutizma, cijelu fizionomiju raznih društvenih klasa u Rusiji. Ne samo politički nego čak ni tredjunionistički ciljevi nisu ostvarljivi s takvim statutom, jer oni zahtijevaju organizaciju *po strukama*, o kojoj se uopće ne govori.

Ali je možda najkarakterističnija nevjerojatna nezgrapnost čitavog »sistema«, koji pokušava da svaku pojedinu tvornicu poveže s »komitetom« stalnom niti uniformnih i upravo smiješno tričavih pravila, uz sistem trostepenih izbora. Stiješnjena uskim horizontom ekonomizma, misao se ovdje gubi u detaljima koji strašno mirišu na birokratizam i formalizam. U praksi, naravno, tri četvrtine svih tih paragrafa nikad se ne primjenjuju, ali zato žandarmima takva »konspirativna« organizacija s centralnom grupom u svakoj tvornici olakšava organiziranje nevjerojatno širokih provala. Poljski drugovi su već preživjeli taj period pokreta kad su se svi oduševljavali širokim osnivanjem radničkih kasa, ali oni su vrlo brzo napustili tu misao, uvjerivši se da samo omogućavaju obilnu žetvu žandarmima. Ako hoćemo široke radničke organizacije i ako nećemo široke provale, ako nećemo da pružamo zadovoljstvo žandarmima, mi moramo ići za tim da te organizacije budu potpuno neoformljene. — Hoće li one tada moći da funkcioniraju? — Pogledajte te funkcije: »... pratiti sve što se događa u tvornici i voditi kroniku događaja u njoj« (§ 2. statuta). Zar je to neizostavno potrebno oformljivati? Zar se to ne može još bolje postići dopisima u ilegalne listove bez ikakva stvaranja specijalnih grupa za to? »... Rukovoditi borbom radnika za poboljšanje njihova položaja u tvornici« (§ 3. statuta). Ni ovo nije potrebno oformljivati. Koje zahtjeve žele da istaknu radnici, to će svaki iole inteligentniji agitator detaljno doznati iz običnog razgovora i, pošto dozna, znaće da prenese u usku, a ne široku, organizaciju revolucionara, da bi se doturio odgovarajući letak. »... Organizirati kasu ... s ulogom od po 2 kopejke na rubalj« (§ 9) — i zatim svakog mjeseca podnositi svima izvještaj o kasi (§ 17), isključivati članove koji ne plaćaju (§ 10) itd. Pa to je za policiju pravi raj, jer nije ništa lakše nego prozreti cijelu tu konspiraciju »centralne tvorničke kase« i novac konfiscirati, a sve najbolje ljude strpati u haps. Zar

nije prostije izdavati markice od kopejke ili od dvije kopejke s pečatom neke (vrlo uske i vrlo konspirativne) organizacije, ili vršiti sabirne akcije bez ikakvih markica, o kojima donosi izvještaje, pod nekom ugovorenom lozinkom, ilegalni list? Biće postigut isti cilj, a žandarmima će u tom slučaju biti sto puta teže da pohvataju niti.

Mogao bih nastaviti ovu analizu statuta, ali mislim da je dosta i ovo što sam rekao. Mala, kompaktna jezgra najsigurnijih, najiskusnijih i najprekaljenijih radnika, koja ima povjerenike u glavnim rajonima i koja je povezana, po svim pravilima najstrože konspiracije, s organizacijom revolucionara, moći će, uz najširu pomoć masa i bez ikakvog oformljivanja, u potpunosti ispuniti *sve* funkcije koje leže na strukovnoj organizaciji, i to ispuniti baš onako kako je to poželjno za socijaldemokratiju. Samo se tim putem i može doći do *učvršćenja* i razvitka, i pored svih žandarma, *socijaldemokratskog* strukovnog pokreta.

Može neko reći: organizacija koja je toliko lose[55] ona uopće nije oformljena, da u njoj čak članova, poznatih i registriranih, uopće i nema, ne može se ni nazvati organizacijom. — Može biti. Ja i ne trčim za nazivom. Ali sve što je potrebno ta će »organizacija bez članova« učiniti i osiguraće od samog početka čvrstu vezu naših budućih tredjuniona sa socijalizmom. A ko želi *široku* organizaciju radnika s izborima, s izvještajima, s općim glasanjima itd. pod apsolutizmom, — taj je prosto nepopravljiv utopist.

Odavde se može izvući jednostavna pouka: ako počnemo sa solidnim organiziranjem jake organizacije revolucionara, moći ćemo osigurati stabilnost pokreta u njegovoj cjelini, ostvariti i socijaldemokratske i strogo tredjunionističke ciljeve. A ako počnemo s tobože masi »najpristupačnijom« (a u stvari najpristupačnijom žandarmima i koja čini revolucionare najpristupačnijim policiji) širokom radničkom organizacijom, nećemo ostvariti ni jedne ni druge ciljeve, nećemo se osloboditi sitničarstva, i svojom rascjepkanošću, svojom vječitom razbijenošću samo ćemo tredjunione zubatovskog ili ozerovskog tipa učiniti masi najpristupačnijim.

U čemu upravo treba da se sastoje funkcije te organizacije revolucionara? — O tome ćemo sad detaljno govoriti. Ali

---

[65] — slobodna, široka. *Prev.*

najprije da izvršimo analizu još jednog vrlo tipičnog rezoniranja našeg terorista, koji se opet našao (žalosna mu majka!) u najbližem komšiluku s ekonomistom. U »Svobodi« (br. 1), časopisu za radnike, ima članak: »Organizacija«, čiji pisac hoće da odbrani svoje poznanike, ivanovo-voznesenske radnike-ekonomiste.

»Ne valja — piše on — kad je masa nijema, nesvjesna, kad pokret ne ide odozdo. Eto vidite: studenti iz univerzitetskog grada razilaze se o praznicima ili u ljeto kućama — i radnički pokret se zaustavlja. Zar takav radnički pokret, koji turkaju sa strane, može biti stvarna snaga? Nikako... On se još nije naučio da hoda svojim nogama, njega vode za ruku. I tako je u svemu: studenti se razišli — zastoj; pokupili najsposobnije, kajmak — i mlijeko se ukiselilo; uhapsili »Komitet« — dok se ne organizira novi, opet zatišje; još se i ne zna kakav će on biti — možda nimalo nalik na raniji: onaj je govorio jedno, a ovaj će reći nešto drugo... Veza između jučerašnjeg i sutrašnjeg dana gubi se, iskustvo prošlosti ne služi kao pouka budućnosti... I sve to zato što nema korijena u dubini, u masi, što radi ne stotine budala, nego desetak mudraca. Desetak uvijek mogu pohvatati, ali kad organizacija obuhvaća masu, kad sve ide od mase, — ničija revnost ne može upropastiti stvar« (str. 63).

Činjenice su prikazane tačno. Slika našeg sitničarstva nije loša. Ali zaključci su dostojni »Raboče Misli« i po svojoj neinteligentnosti po svojoj političkoj netaktičnosti. To je vrhunac neinteligencije, jer pisac miješa filozofsko i socijalnoistorijsko pitanje o »korijenima« pokreta u »dubini« s tehničko-organizacionim pitanjem o boljoj borbi protiv žandarma. To je vrhunac političke netaktičnosti, jer umjesto da apelira od rđavih rukovodilaca na dobre rukovodioce, pisac apelira od rukovodilaca uopće na »masu«. To je — isti pokušaj da budemo odvučeni nazad u organizacionom pogledu kao što nas u političkom pogledu vuče nazad misao o zamjeni političke agitacije ekscitativnim terorom. Ja, iskreno da kažem, osjećam pravi embarras de richesses[66], ne znajući od čega da počnem analizu zbrke koju nam servira »Svoboda«. Pokušaću da počnem, radi očiglednosti, od primjera. Uzmite Nijemce. Nadam se da nećete poricati da kod njih organizacija obuhvaća masu, da sve ide od mase, da se radnički pokret naučio da hoda svojim nogama? A kako, međutim,

[66] — neprilika od izobilja. *Prev.*

ta milionska masa umije cijeniti »desetak« svojih oprobanih političkih vođa, kako se čvrsto drži njih! U parlamentu se često dešavalo da su poslanici neprijateljskih partija dirali socijaliste: »lijepi ste mi vi demokrati! kod vas pokret radničke klase postoji samo na riječima, — a na djelu istupa sve jedna te ista kompanija vođa. Stalno Bebel, stalno Libkneht, iz godine u godinu, iz decenja u deceniju. Vaši tobože izborni radnički delegati još više su nesmjenljivi nego činovnici koje postavlja car!« Ali Nijemci su odgovarali samo prezrivim osmijehom na te demagoške pokušaje da se »masa« suprotstavi »vođama«, da se u masi raspale niski i tašti instinkti, da se pokretu oduzme njegova čvrstina i njegova stabilnost putem potkopavanja povjerenja mase u »desetak mudraca«. Kod Nijemaca je politička misao već dovoljno razvijena, oni imaju dovoljno političkog iskustva da shvate da bez »desetka« talentovanih (a talenti se ne rađaju na stotine), oprobanih, stručno pripremljenih i dugom školom obučenih vođa, koji se odlično slažu jedan s drugim, nije moguća u današnjem društvu istrajna borba nijedne klase. Nijemci su viđali i u svojoj sredini demagoge koji su laskali »stotinama budala«, uzdižući ih iznad »desetaka mudraca«, laskali »žuljevitoj pesnici« mase, podstičući je (kao Most ili Haselman) na nepromišljene »revolucionarne« akcije i sijući nepovjerenje u dosljedne i čvrste vođe. I samo zahvaljujući nepokolebljivoj i nepomirljivoj borbi protiv svih mogućih demagoških elemenata u socijalizmu, porastao je toliko i očvrsnuo njemački socijalizam. A naši mudraci, u periodu kad se sva kriza ruske socijaldemoktratije objašnjava time što kod spontano probuđenih masa nema dovoljno pripremljenih, izgrađenih i iskusnih rukovodilaca, objavljuju s dubokomislenošću Ivanuške: »Ne valja kad pokret ne ide odozdo«!

»Komitet sastavljen od studenata ne valja, on je nestabilan.« — Potpuno tačno. Ali odavde proizilazi zaključak: neophodan je komitet sastavljen od profesionalnih *revolucionara,* svejedno ko će: student ili radnik, umjeti da izgradi od sebe profesionalnog revolucionara. A vi izvolite zaključak da radnički pokret ne treba turkati sa strane! U svojoj političkoj naivnosti vi i ne opažate da time idete naruku našim ekonomistima i našem sitničarstvu. U čemu se izražavalo to, dozvolite da upitamo, »turkanje« naših radnika od strane naših

studenata? *Jedino* u tome što je student nosio radniku one fragmente političkog znanja koje je sam imao, one mrvice socijalističkih ideja koje su njega dopale (jer glavna duhovna hrana današnjeg studenta, legalni marksizam, i nije mogao dati ništa osim azbuke, osim mrvica). *Takvog* »turkanja sa strane« nije bilo suviše mnogo, nego, naprotv, suviše malo, skandalozno i sramotno malo u našem pokretu, jer smo se mi odveć revnosno pirjanili u vlastitom sosu, suviše se ropski klanjali pred elementarnom »ekonomskom borbom radnika protiv poslodavaca i protiv vlade«. *Takvim* se »turkanjem« sto puta više moramo baviti i bavićemo se mi, revolucionari po profesiji. Ali baš time što birate tako gnusnu riječ kao što je »turkanje sa strane«, koja neizbježno izaziva kod radnika (bar kod radnika koji je isto tako neizgrađen kao što ste neizgrađeni vi) nepovjerenje u *sve* koji mu političko znanje i revolucionarno iskustvo nose sa strane, izaziva instinktivno želju da dâ otpor *svim* takvim ljudima, — vi pokazujete da ste *demagog*, a demagozi su najgori neprijatelji radničke klase.

Da, da! Ne žurite se da dižete galamu zbog »nedrugarskih metoda« moje polemike! Ja i ne mislim sumnjati u čistoću vaših namjera, ja sam već rekao da čovjek može postati demagog i samo zbog političke naivnosti. Ali ja sam pokazao da ste se vi srozali do demagogije. I ja nikad neću prestati govoriti da su demagozi najgori neprijatelji radničke klase. Najgori baš zato što oni raspaljuju niske instinkte mase, što neizgrađeni radnici ne mogu poznati te neprijatelje koji istupaju, i ponekad iskreno istupaju, kao njihovi prijatelji. Najgori — zato što u periodu zbrke i kolebanja, u periodu kad se fizionomija našeg pokreta tek formira, ništa nije lakše nego demagoški zavesti masu, koju poslije samo najteža iskušenja mogu uvjeriti u njenu pogrešku. Eto zašto parola dana za današnjeg ruskog socijaldemokrata mora biti: odlučna borba i protiv »Svobode« koja se srozava do demagogije i protiv »Rabočeg Djela« koje se srozava do demagogije (o čemu ćemo iscrpnije govoriti[67] niže).

---

[67] Ovdje ćemo samo napomenuti da sve što smo rekli povodom »turkanja sa strane« i svih drugih rasuđivanja »Svobode« o organizaciji *potpuno* važi za *sve* ekonomiste, razumijevajući tu i »rabočedelence«, jer su oni dijelom aktivno propovijedali i

»Desetak mudraca lakše je pohvatati nego stotinu budala.« Ova veličanstvena istina (na kojoj će vam uvijek pljeskati stotina budala) izgleda očigledna samo zato što ste u toku rasuđivanja skočili s jednog pitanja na drugo. Vi ste počeli govoriti i govorite i dalje o hvatanju »komiteta«, o hvatanju »organizacije«, a sad ste skočili na pitanje hvatanja »korijena« pokreta »u dubini«. Naravno, naš pokret ne može se shvatati samo zato što on ima stotine i stotine hiljada korijena u dubini, ali sad nije uopće o tome riječ. Što se tiče »korijena u dubini«, nas ne mogu »pohvatati« ni sad, i pored sveg našeg sitničarstva, i opet se svi mi žalimo, i moramo se žaliti, na hvatanje *»organizacija«*, hvatanje koje ruši svaki kontinuitet pokreta. A čim postavite pitanje o hvatanju *organizacija* i ne budete skretali s tog pitanja, ja vam kažem da je pohvatati desetak mudraca kudikamo teže nego stotinu budala. I ja ću braniti tu postavku, ma koliko vi huškali na mene masu zbog mog »antidemokratizma« itd. Pod »mudracima« u organizacionom pogledu treba razumjeti jedino, kao što sam već više puta istakao, *profesionalne revolucionare*, svejedno da li se oni izgrađuju od studenata ili radnika. I evo ja tvrdim: 1) da nijedan revolucionarni pokret ne može biti čvrst bez organizacije rukovodilaca koja je stabilna i koja održava kontinuitet; 2) da ukoliko je šira masa koja se spontano uključuje u borbu, masa koja čini bazu pokreta i koja učestvuje u njemu, utoliko je preča potreba za takvom organizacijom i utoliko ta organizacija mora biti čvršća (jer je utoliko lakše raznim demagozima zavesti zaostale slojeve mase); 3) da se takva organizacija mora sastojati poglavito od ljudi koji se profesionalno bave revolucionarnom djelatnošću; 4) da će u apsolutističkoj zemlji, ukoliko više *suzimo* sastav članova takve organizacije do učešća u njoj samo onih članova koji se profesionalno bave revolucionarnom djelatnošću i koji su dobili profesionalnu spremu za vođenje borbe protiv političke policije, utoliko teže biti »podvatati« takvu organizaciju, i — 5) — utoliko će *širi* biti krug osoba i iz radničke klase i iz ostalih društvenih klasa koje će imati mogućnosti da učestvuju u pokretu i da aktivno rade u njemu.

---

branili iste poglede na pitanja organizacije, dijelom skretali na njih.

Predlažem našim ekonomistima, teroristima i »ekonomistima-teroristima«[68] da pobiju ove postavke, od kojih ću se sad zadržati na dvjema posljednjim. Pitanje o tome što je lakše pohvatati: »desetak mudraca« ili »stotinu budala« svodi se na gore analizirano pitanje — je li moguća masovna *organizacija* ondje gdje je nužna najstroža konspiracija. Široku organizaciju mi nikad nećemo moći postaviti na onu konspirativnu visinu bez koje ne može biti ni riječi o stalnoj i kontinuiranoj borbi protiv vlade. I koncentriranje svih konspirativnih funkcija u rukama što manjeg broja profesionalnih revolucionara nikako ne znači da će ovi »misliti za sve«, da masa neće uzimati aktivnog učešća u *pokretu*. Naprotiv, masa će izdizati sve veći i veći broj tih profesionalnih revolucionara, jer će onda znati da nije dovoljno sakupiti nekoliko studenata i nekoliko radnika koji vode ekonomsku borbu da bi se sastavio »komitet«, nego da je potrebno godinama izgrađivati od sebe profesionalnog revolucionara, i masa će »misliti« ne isključivo o sitničarstvu, nego baš o tom izgrađivanju. Centralizacija konspirativnih funkcija *organizacije* nikako ne znači centralizaciju svih funkcija *pokreta*. Zato što će »desetak« profesionalnih revolucionara centralizirati konspirativne funkcije tog posla, aktivno učešće najšire mase u ilegalnoj literaturi neće se smanjiti, nego će se deseterostruko *pojačati*. Tako i samo tako postići ćemo da čitanje ilegalne literature, sarađivanje u njoj, donekle čak i njeno rasparčavanje, *gotovo prestanu biti konspirativna stvar*, jer će policija ubrzo uvidjeti besmislenost i nemogućnost sudskog i administrativnog natezanja povodom svakog primjerka izdanjâ koja se rasparčavaju u hiljadama primjeraka. I to važi

[68] Ovaj je termin, možda, što se tiče »Svobode« tačniji nego termin pred njim, jer se u »Preporodu revolucionizma« brani terorizam, a u članku koji analiziramo — ekonomizam. Duh je srčan, ali je tijelo slabo! — može se uopće reći za »Svobodu«! Najljepše sklonosti i najbolje namjere — a rezultat — zbrka, zbrka najviše zbog toga što, braneći kontinuitet organizacije, »Svoboda« neće da zna za kontinuitet revolucionarne misli i socijaldemokratske teorije. Nastojati opet vratiti u život profesionalnog revolucionara (»Preporod revolucionizma«) i predlagati za to, prvo, ekscitativni teror i, drugo, »organizaciju radnikâ-srednjakâ (»Svoboda« br. 1 str. 66. i dalje) što manje »turkanih sa strane« — to zaista znači grijati svoju kuću drvima od kojih je sagrađena.

ne samo za štampu nego i za sve funkcije pokreta, sve do demonstracija. Najaktivnije i najšire učešće masa u demonstracijama ne samo što neće izgubiti, nego, naprotiv, mnogo će dobiti od toga što »desetak« oprobanih revolucionara, koji su profesionalno školovani ništa manje nego naša policija, centralizira sve konspirativne strane posla, štampanje letaka, izradu približnog plana, postavljanje odreda rukovodilaca za svaki rajon grada, za svaku tvorničku četvrt, za svaku školu itd. (ja znam, napašće me zbog »nedemokratičnosti« mojih pogleda, ali ja ću na taj, nimalo inteligentan, napad iscrpno odgovoriti niže). Centralizacija najkonspirativnijih funkcija u organizaciji revolucionara neće oslabiti, nego će obogatiti širinu i sadržajnost djelatnosti čitave mase drugih organizacija, koje su sračunate na široku publiku i zato što manje oformljene i što manje konspirativne: i radničkih strukovnih saveza, i radničkih kružoka za samoobrazovanje i čitanje ilegalne literature, i socijalističkih, a tako isto i demokratskih kružoka u *svim* drugim slojevima stanovništva itd., itd. Takvi kružoci, savezi i organizacije potrebni su svuda u *najvećem* broju, s najraznovrsnijim funkcijama, ali je glupo i štetno *miješati* ih s organizacijom *revolucionara*, brisati granicu među njima, gasiti u masi i onako nevjerojatno izblijedjelu svijest o tome da su za »služenje« masovnom pokretu potrebni ljudi koji se specijalno potpuno posvećuju socijaldemokratskoj djelatnosti i da takvi ljudi moraju sa strpljenjem i upornošću *izgrađivati* od sebe profesionalne revolucionare.

Da, ta svijest je nevjerojatno izblijedjela. Osnovni je naš grijeh u organizacionom pogledu — što smo *svojim sitničarstvom srozali ugled revolucionara u Rusiji*. Čovjek mlitav i kolebljiv u pitanjima teoretskim, s uskim horizontom, koji se poziva na spontanost mase radi pravdanja svoje mlitavosti, koji je više nalik na sekretara tredjuniona nego na narodnog tribuna, koji ne umije da istakne širok i smion plan koji bi ulio poštovanje i protivnicima, neiskusan i nevješt u svom profesionalnom poslu — u borbi protiv političke policije — aman — to nije revolucionar, već neki bijedan sitničar.

Neka se nijedan praktičar ne ljuti na mene zbog ove oštre riječi, jer, ukoliko je riječ o nepripremljenosti, ja tu imam

na umu u prvom redu samog sebe. Ja sam radio u kružoku[65] koji je postavljao sebi vrlo široke, univerzalne zadatke, — i svi mi, članovi tog kružoka, morali smo teško i bolno patiti znajući da ispadamo sitničari u jednom istorijskom momentu u kojem bi se moglo, parafrazirajući poznatu izreku, reći: dajte nam organizaciju revolucionara — i mi ćemo prevrnuti Rusiju! I ukoliko sam se otada češće sjećao tog vrelog osjećaja stida koji me je tada obuzimao, utoliko se u meni nakupljalo više gorčine protiv pseudosocijaldemokrata, koji svojim propovijedanjem »sramote dostojanstvo revolucionara«, koji ne shvaćaju da je naš zadatak — ne braniti snižavanje revolucionara do sitničara, nego *uzdizati sitničare* do revolucionara.

### d) Razmah organizacionog rada

Gore smo čuli od B—va »o nedostatku revolucionarnih snaga sposobnih za akciju koji se osjeća ne samo u Petrogradu nego i u cijeloj Rusiji«. I teško da će neko osporavati tu činjenicu. Ali, pitanje je u tome kako nju treba objasniti? B—v piše:

»Mi se nećemo upuštati u objašnjavanja istorijskih uzroka te pojave; reći ćemo samo da društvo, demoralizirano dugom političkom reakcijom i rastrgano ekonomskim promjenama koje su se izvršile i koje se vrše, izdvaja iz svoje sredine *veoma mali broj osoba sposobnih za revolucionarni rad;* da radnička klasa, izdvajajući revolucionare-radnike, jednim dijelom popunjava redove ilegalnih organizacija, — ali da broj takvih revolucionara ne odgovara potrebama vremena. Utoliko prije što radnik koji radi u tvornici 11½ sati može uslijed svoje situacije vršiti većinom funkcije agitatora; propaganda pak, i organizacija, raspačavanje i umnožavanje ilegalne literature, izdavanje letaka itd. nužno padaju uglavnom na jako male inteligentske snage« (»Raboček Djelo« br. 6, str. 38—39).

Mi se u mnogome ne slažemo s tim mišljenjem B—va, a naročito se ne slažemo s riječima koje smo podvukli, koje osobito reljefno pokazuju da B—v, koji se napatio (kao i svaki praktičar koji koliko-toliko misli) zbog našeg sitničarstva, ne može, zbog toga što je prigušen ekonomizmom, napi-

---

[69] Lenjin misli na svoj rad u Petrogradu od 1893. do 1895. *Prev.*

pati izlaz iz nepodnošljivog položaja. Ne, društvo izdvaja vanredno *mnogo* osoba sposobnih za »posao«, ali mi ne umijemo sve njih da iskoristimo. Kritično, prelazno stanje našeg pokreta u ovom pogledu može se formulirati riječima: *ljudi nema i — ljudi ima masa.* Ljudi ima masa, zato što i radnička klasa i sve raznovrsniji i raznovrsniji slojevi društva izdvajaju svake godine sve više i više nezadovoljnika, koji hoće da protestiraju, koji su spremni da, koliko mogu, pomognu borbu protiv apsolutizma, čije nepodnošljivosti nisu još svi svjesni, ali koju nepodnošljivost široka masa sve više i sve oštrije osjeća. I u isto vrijeme ljudi nema, zato što nema rukovodilaca, nema političkih vođa, nema organizatorskih talenata koji su sposobni da organiziraju tako širok i u isto vrijeme jedinstven i usklađen rad koji bi omogućavao primjenu svake, i najmanje snage. »Porast i razvitak revolucionarnih organizacija« zaostaje ne samo za porastom radničkog pokreta, što priznaje i B—v, nego i za porastom općeg demokratskog pokreta u svim slojevima naroda. (Uostalom, danas bi, vjerojatno, B—v priznao i to kao dopunu svom zaključku.) Razmah revolucionarnog rada je odveć uzak u poređenju sa širokom frontalnom bazom pokreta, odveć je prigušen ubogom teorijom »ekonomske borbe protiv poslodavaca i protiv vlade«. A, međutim, danas ne samo politički agitatori nego i organizatori-socijaldemokrati moraju »ići u sve klase stanovništva«[70]. I teško da će ijedan praktičar posumnjati u to da bi socijaldemokrati mogli raspodijeliti hiljade sitnih funkcija svog organizacionog rada među pojedine predstavnike najrazličitijih klasa. Nedostatak specijalizacije jedan je od najkrupnijih nedostataka naše tehnike, na koje se tako gorko i opravdano žali B—v. Ukoliko sitnije budu pojedine »operacije« zajedničke stvari, utoliko se više može naći osoba sposobnih za izvršavanje takvih operacija (i apsolutno nesposobnih, u većini slučajeva, da postanu profesionalni revolucionari) i utoliko će biti teže policiji »pohvatati« sve te »detalj-

[70] Na primjer, u vojsci se u posljednje vrijeme opaža nesumnjivo oživljavanje demokratskog duha, donekle uslijed češćih slučajeva borbe protiv »neprijatelja« kao što su radnici i studenti. I, čim nam snage koje imamo dopuste, mi moramo pošto-poto obratiti najozbiljniju pažnju na propagandu i agitaciju među vojnicima i oficirima, na stvaranje »vojnih organizacija« koje bi ulazile u našu partiju.

ne radnike«, ukoliko će joj biti teže da od hvatanja jednog čovjeka na nekoj sitnici isfabrikuje čitavu »aferu« koja bi kompenzirala rashode državne kase na »Ohranu«. A što se tiče broja osoba spremnih da nas pomažu, mi smo već i u prethodnoj glavi ukazivali na ogromnu promjenu koja se u tom pogledu izvršila za nekih pet godina. Ali, s druge strane, i za to da bi se sabrali svi ti sitni razlomci, i za to da se zajedno s funkcijama pokreta ne bi rascjepkao i sam pokret, i za to da bi se izvršiocu sitnih funkcija ulila ona vjera u potrebu i značenje njegova rada bez koje on nikada neće ni raditi[71], — za sve to potrebna je snažna organizacija oprobanih revolucionara. S takvom organizacijom vjera u snagu partije učvrstiće se utoliko jače i raširiće se utoliko više ukoliko bude ta organizacija konspirativnija, — a u ratu je, kao što je poznato, najvažnije uliti vjeru u svoje snage ne samo svojoj vojsci nego i neprijatelju i svim *neutralnim* elementima; prijateljska neutralnost može ponekad odlučiti stvar. S takvom organizacijom, koja stoji na čvrstoj teoretskoj bazi i ima socijaldemokratski organ, neće biti razloga bojazni da će mnogobrojni elementi privučeni u pokret, elementi »sa strane«, skrenuti pokret s puta (naprotiv, baš sad kad vlada sitničarstvo vidimo kako mnogi socijaldemokrati idu linijom »Cre-

---

[71] Sjećam se, jedan drug mi je pričao kako se neki tvornički inspektor, koji je bio spreman da pomaže i koji je pomagao socijaldemokratiju, gorko žalio na to što ne zna da li njegova »informacija« dolazi do pravog revolucionarnog centra, koliko je njegova pomoć potrebna i kolika je mogućnost iskorišćavanja njegovih malih i sitnih usluga. Svaki praktičar zna, naravno, dosta takvih slučajeva u kojima smo zbog sitničarstva gubili saveznike. A »sitne«, uzete zasebno, i neocjenjive, uzete zajedno, usluge mogli bi i počeli bi nam ukazivati službenici i činovnici ne samo tvorničke nego i poštanske, željezničke, carinske, plemićke, popovske i *svake* druge struke, čak i policijske i dvorske! Da mi već imamo pravu partiju, stvarno borbenu organizaciju revolucionara, mi ne bismo eksponirali sve te »pomagače«, ne bismo se žurili uvijek i bezuslovno da ih uvlačimo u samu srž »ilegalnog rada«, nego naprotiv, naročito bismo ih čuvali i čak bismo specijalno pripremali ljude za takve funkcije, znajući da bi mnogi studenti mogli donijeti više koristi partiji kao »pomagači« — činovnici, nego kao »kratkoročni« revolucionari. Ali — ponavljam još jedanput — primijenjivati tu taktiku može samo već potpuno čvrsta organizacija, koja ne osjeća oskudicu u aktivnim snagama.

da«, uobražavajući da su samo oni socijaldemokrati). Jednom riječi, specijalizacija nužno pretpostavlja centralizaciju i, sa svoje strane, bezuslovno je zahtijeva.

Ali sam B—v, koji je lijepo ocrtao svu neophodnost specijalizacije, nedovoljno je ocjenjuje, po našem mišljenju, u drugom dijelu navedenog razmatranja. Broj revolucionara iz radničkih redova je nedovoljan — veli on. To je potpuno tačno, i mi opet podvlačimo da »dragocjeno saopćenje neposrednog promatrača« potpuno potvrđuje naš pogled na uzroke današnje krize u socijaldemokratiji, prema tome, i na sredstva za njeno liječenje. Ne samo da revolucionari uopće zaostaju za spontanim poletom masa, nego čak i radnici-revolucionari zaostaju za spontanim poletom radničkih masa. A ta *činjenca* najočiglednije potvrđuje, čak i s »praktičnog« gledišta, ne samo besmislenost nego i *političku reakcionarnost* one »pedagogije« kojom nas tako često časte pri pretresanju pitanja o našim dužnostima prema radnicima. Ta činjenica dokazuje da je prva, najpreča naša dužnost — pomagati izgrađivanje radnika-revolucionara koji bi *u pogledu partijske djelatnosti* stajali na istom nivou na kojem i intelektualci-revolucionari (mi podvlačimo riječi: u pogledu partijske djelatnosti, jer, mada je postizanje takvog nivoa od strane radnika potrebno i u drugim pravcima, ono nije ni izdaleka tako lako i tako prijeko potrebno). Zato *glavna* pažnja mora biti obraćena na to da se radnici *uzdižu* do revolucionarâ, a ne nikako na to da se mi sami pošto-poto *spuštamo* do »radničke mase«, kako hoće ekonomisti, pošto-poto do »radnikâ-srednjakâ«, kako hoće »Svoboda« (koja se u tom pogledu uzdiže na drugi stepen ekonomističke »pedagogije«). Nije mi ni na kraj pameti da poričem potrebu popularne literature za radnike i naročito popularne (samo, naravno, ne vašarske) literature za naročito zaostale radnike. Ali mene revoltira ono stalno prikačivanje pedagogije pitanjima politike, pitanjima organizacije. Ta vi, gospodo pokrovitelji »radnikâ-srednjakâ, u suštini, veoma vrijeđate radnike svojom željom da se pošto pošto *sagnete* prije nego što počnete govoriti o radničkoj politici ili o radničkoj organizaciji. Govorite vi o ozbiljnim stvarima uspravivši se, i ostavite pedagogiju pedagozima, a ne političarima i ne organizatorima! Zar među inteligencijom nema također najnaprednijih, »srednjaka« i »mase«? Zar svi ne pri-

znaju tako isto potrebu popularne literature i za inteligenciju i zar se ne piše ta literatura? Zamislite samo da u članku o organizaciji studenata ili gimnazijalaca pisac uzme da izlaže, kao neko otkriće, da je prije svega potrebna organizacija »studenata-srednjaka«. Takvog bi pisca sigurno ismijali — i s pravom. Dajte vi nama, reći će mu, organizacione ideje, ako ih imate, a mi ćemo već sami vidjeti ko je od nas »srednjak«, ko je iznad, a ko ispod. A ako vi nemate *svojih* organizacionih ideja, — sva vaša naprezanja u pogledu »mase« i »srednjaka« ispašće naprosto dosadna. Znajte da su već sama pitanja »politike«, »organizacije« toliko ozbiljna da se o njima ne može govoriti drukčije nego potpuno ozbiljno: moguće je i potrebno *pripremati* radnike (i studente i gimnazijalce) za to da bi se s njima *moglo govoriti* o tim pitanjima, ali kad ste vi već počeli o njima govoriti, onda dajte prave odgovore, ne uzmičite nazad k »srednjacima« ili k »masi«, ne izvlačite se dosjetkama ili frazama[72].

Radnik-revolucionar, da bi se potpuno pripremio za svoj posao, tako isto mora postati profesionalni revolucionar. Zato B—v nema pravo kad kaže da zbog toga što radnik radi u tvornici po 11½ sati ostale revolucionarne funkcije (osim agitacije) *»nužno* padaju uglavnom na jako male intelektualske snage«. To uopće ne biva »nužno«, nego zbog našeg zaostajanja, zato što mi nismo svjesni svoje dužnosti da pomažemo svakom radniku koji se ističe svojim sposobnostima da postane *profesionalni* agitator, organizator, propagandist, kurir itd., itd. U tom pogledu mi rasipamo svoje snage tako da je to naprosto sramota, ne umijući da čuvamo ono što treba naročito pažljivo njegovati i gajiti. Pogledajte Nijemce: oni imaju sto puta više snaga nego mi, ali oni vrlo dobro shvaćaju da »srednjaci« uopće ne izdvajaju stvarno sposobne agitatore itd, odveć često. Zato se oni odmah trude da svakog

[72] »Svoboda« br. 1, članak »Organizacija«, str. 66: »Teškim korakom radnička masa jačaće sve zahtjeve koji se postavljaju u ime ruskog Rada«, — neizostavno velikim slovom! I taj isti pisac uzvikuje: »ja se uopće ne odnosim neprijateljski prema inteligenciji, ali« ... (to je ono isto *ali* koje je Ščedrin prevodio riječima: uši su uvijek niže od čela!) ... »ali mene uvijek strašno ljuti kad dođe čovjek i napriča vrlo lijepih i krasnih stvari i traži da se one prime zbog svoje (njegove?) ljepote i drugih kvaliteta« (62). Da, i mene to »uvijek strašno ljuti«...

sposobnog radnika postave u takve uslove u kojima se njegove sposobnosti mogu potpuno razviti i naći punu primjenu: od njega stvaraju profesionalnog agitatora, podstiču ga da proširi poprište svoje djelatnosti šireći je s jedne tvornice na čitavu branšu, s jednog mjesta na cijelu zemlju. On stiče iskustvo i vještinu u svojoj profesiji, on širi svoj horizont i svoja znanja, on promatra izbliza istaknute političke vođe iz drugih krajeva i drugih partija, on nastoji da se i sam uzdigne na istu takvu visinu i da spoji u sebi poznavanje radničke sredine i svježinu socijalističkih uvjerenja s onim profesionalnim školovanjem bez kojeg proletarijat *ne može* voditi upornu borbu protiv odlično obučenih redova svojih neprijatelja. Tako i samo tako se izdižu iz radničke mase Bebeli i Aueri. Ali ono što se u politički slobodnoj zemlji vrši u velikoj mjeri samo od sebe, to kod nas moraju sistematski provoditi naše organizacije. Iole darovit i koji »nešto obećava« agitator iz radničke sredine *ne smije* raditi u tvornici po 11 sati. Mi se moramo pobrinuti da on živi od partijskih sredstava, da umije na vrijeme preći u ilegalnost, da mijenja mjesto svoje djelatnosti, jer inače on neće steći veliko iskustvo, neće proširiti svoj horizont, neće moći da se održi bar nekoliko godina u borbi protiv žandarma. Ukoliko spontani polet radničkih masa postaje širi i dublji, utoliko više one izdižu ne samo darovite agitatore nego i darovite organizatore, propagandiste i »praktičare« u dobrom smislu riječi (kojih ima tako malo među našom inteligencijom, koja je većinom onako ruski malčice komotna i nepokretna). Kad budemo imali odrede specijalno pripremljenih, i koji su prošli dugu školu, radnika-revolucionara (i uz to, razumije se, revolucionara »svih rodova oružja«), — onda te odrede neće savladati nikakva politička policija na svijetu, jer će ti odredi ljudi neograničeno odanih revoluciji uživati i neograničeno povjerenje najširih radničkih masa. A što premalo »turkamo« radnike na taj put profesionalnorevolucionarnog školovanja, koji je isti i za njih i za »intelektualce «, što ih odveć često vučemo nazad svojim glupim govorima o tome što je »pristupačno« radničkoj masi, »radnicima-srednjacima« itd. — to je naša direktna *krivica*.

U ovom pogledu, kao i drugim pogledima, uzak razmah organizacionog rada stoji u nesumnjivoj i nerazdvojnoj vezi

(mada nje ogromna većina »ekonomista« i mladih praktičara nije svjesna) sa sužavanjem naše teorije i naših političkih zadataka. Klanjanje pred spontanošću izaziva izvjestan strah da se ne pođe ni korak dalje od onoga što je »pristupačno« masi, strah od uzdizanja odveć visoko iznad prostog služenja najbližim i neposrednim interesima mase. Ne bojte se, gospodo! Znajte da mi stojimo u organizacionom pogledu tako nisko da je apsurdna čak i sama pomisao o tome da bismo se *mogli* uzdići *odveć* visoko.

### e) »Zavjerenička« organizacija i »demokratizam«

A ima među nama vrlo mngo ljudi koji su toliko osjetljivi za »glas žitota« da se najviše boje baš toga, optužujući one koji se pridržavaju ovdje izlaganih pogleda za »narodovoljsto«, za neshvaćanje »demokratizma«, itd. Moramo se zadržati na tim optužbamo, koje je jedva dočekalo, razumije se, i »Rabočeje Djelo«.

Pisac ovih redova vrlo dobro zna da su petrogradski ekonomisti još »Rabočuju Gazetu« optuživali za narodovoljstvo (što je i razumljivo ako .... uporedimo nju i »Rabočuju Misl«). Zato se mi nismo nimalo začudili kad nam je jedan drug, uskoro poslije izlaska »Iskre«, saopćio da socijaldemokrati grada X nazivaju »Iskru« »narodovoljačkim« organom. Nama je ta optužba, razumije se, mogla samo laskati, jer kojeg čestitog socijaldemokrata nisu ekonomisti optuživali za narodovoljstvo?

Ove optužbe dolaze od dvije vrste nesporazuma. Prvo, kod nas tako rđavo znaju istoriju revolucionarnog pokreta da »narodovoljstvom« nazivaju svaku ideju o borbenoj centraliziranoj organizaciji koja objavljuje odlučan rat carizmu. Ali onu sjajnu organizaciju koju su imali revolucionari sedamdesetih godina i koja bi nam svima morala služiti kao uzor uopće nisu stvorili narodovoljci, nego *zemljovoljci,* koji su se pocijepali na čornoperedeljce i narodovoljce. Na taj način, vidjeti u borbenoj revolucionarnoj organizaciji nešto specifički narodovoljačko apsurdno je i istorijski i logički, jer *nijedan* revolucionarni pravac, ako on samo zaista misli na ozbiljnu

borbu, ne može biti bez takve organizacije. Nije pogreška narodovoljaca bila u tome što su se pobrinuli da privuku u svoju organizaciju *sve* nezadovoljnike i usmjere tu organizaciju na odlučnu borbu protiv samodržavlja. U tome je, naprotiv, njihova velika istorijska zasluga. Njihova je pogreška bila u tome što su se oni oslanjali na teoriju koja u suštini nije bila uopće revolucionarna teorija, i nisu umjeli ili nisu mogli da nerazdvojno povežu svoj pokret s klasnom borbom u samom kapitalističkom društvu koje se razvijalo. I samo najgrublje neshvaćanje marksizma (ili njegovo »shvaćanje« u duhu »struvizma«) moglo je stvoriti mišljenje da nas pojava masovnog, spontanog radničkog pokreta *oslobađa* dužnosti da stvorimo isto tako dobru, kao što je bila zemljovoljačka, da stvorimo još kudikamo bolju organizaciju revolucionara. Naprotiv, taj pokret baš nam *nameće* tu dužnost, jer spontana borba proletarijata neće ni postati njegova prava »klasna borba« sve dotle dok tom borbom ne bude rukovodila jaka organizacija revolucionara.

Drugo, mnogi — među njima, očigledno, i B. Kričevski (»Raboćeje Djelo« br. 10, str. 18) — nepravilno shvaćaju onu polemiku protiv »zavjereničkog« pogleda na političku borbu koju su uvijek vodili socijaldemokrati. Mi smo ustajali, i uvijek ćemo, naravno, ustajati, protiv *sužavanja* političke borbe do zavjere[73], ali to, razumije se, nikako nije značilo poricanje neophodnosti jake revolucionarne organizacije. I, na primjer, u brošuri spomenutoj u napomeni, uporedo s polemikom protiv svođenja političke borbe na zavjeru, daje se skica (kao socijaldemokratski ideal) organizacije toliko jake da bi ona mogla »pribjeći ... da bi zadala odlučan udarac apsolutizmu« i »ustanku« i svakom »drugom načinu napada«[74]. Po svom

[73] »Zadaci ruskih socijaldemokrata«, str. 21, polemika protiv P. L. Lavrova.

[74] »Zadaci ruskih socijaldemokrata«, str. 23. Uzgred budi rečeno: evo još jedne ilustracije toga da »Raboćeje Djelo« ili ne razumije ono što samo govori ili mijenja svoje poglede »prema vjetru«. U br. 1 »Raboćeg Djela« štampano je kurzivom: *»izložena suština brošure potpuno se poklapa s programom redakcije »Raboćeg Djela«* (str. 142). Zbilja? Sa »Zadacima« se poklapa shvaćanje da se masovnom pokretu ne može stavljati kao prvi zadatak obaranje samodržavlja? poklapa se teorija »ekonomske borbe protiv poslodavaca i protiv vlade«? poklapa se teorija

*obliku* takva jaka revolucionarna organizacija u apsolutističkoj zemlji može biti nazvana i »zavjereničkom« organizacijom, jer francuska riječ »konspiracija« znači isto što i »zavjera«, a konspirativnost je potrebna za takvu organizaciju u maksimalnoj mjeri. Konspirativnost je tako neophodan uslov za takvu organizaciju da svi ostali uslovi (broj članova, njihov izbor, funkcije itd.) moraju biti dovedeni s njim u sklad. Zato bi bila najveća naivnost bojati se optužbe da mi, socijaldemokrati, hoćemo da stvorimo zavjereničku organizaciju. Te optužbe moraju laskati svakom neprijatelju ekonomizma, isto onako kao i optužbe zbog »narodovoljstva«.

Može neko reći: tako snažna i strogo tajna organizacija, koja koncentrira u svojim rukama sve niti konspirativne djelatnosti, organizacija po neophodnosti centralistička, može odveć lako poletjeti u preuranjen napad, može nepromišljeno zaoštriti pokret prije nego što je to moguće i potrebno s obzirom na porast političkog nezadovoljstva, s obzirom na snagu vrenja i ogorčenja u radničkoj klasi, itd. Mi ćemo na to odgovoriti: apstraktno govoreći, ne može se, naravno, poricati da borbena organizacija *može* da povede u nepromišljen boj, koji se *može* svršiti porazom koji bi se u drugim uslovima mogao sasvim izbjeći. Ali ograničavati se u takvom pitanju na apstraktne razloge nije moguće, jer svaka bitka sadrži u sebi apstraktnu mogućnost poraza, i nema drugog sredstva da se *umanji* ta mogućnost osim organiziranog pripremanja bitke. A ako postavimo pitanje na konkretno tlo sadašnjih ruskih uslova, moraćemo izvesti pozitivan zaključak da je jaka revolucionarna organizacija bezuvjetno potrebna baš zato da bi se pokretu dala stabilnost i da bi se on *sačuvao* od mogućnosti nepromišljenih napada. Baš sad, kad nema takve organizacije i kad revolucionarni pokret raste brzo i spontano, *zapažaju se već* dvije suprotne krajnosti (koje se, kako se i moglo očekivati, »dodiruju«): čas sasvim neosnovani ekonomizam i propovijedanje umjerenosti, čas isto tako neosnovani »ekscitativni teror«, koji ide za tim da »u pokretu koji se razvija i jača, ali koji još stoji bliže početku nego kraju, umjetno izazove simptome njegova kraja« (V. Zasulič u »Zar-

---

stadija? Ostavljamo neka čitalac sudi može li se govoriti o principijelnoj čvrstini organa koji tako originalno shvaća »poklapanje«.

ji« br. 2—3, str. 353). I primjer »Raboćeg Djela« pokazuje da *već ima* socijaldemokrata koji polažu oružje pred objema krajnostima. Toj pojavi ne treba se čuditi, pored ostalih razloga i zato što »ekonomska borba protiv poslodavaca i protiv vlade« *nikad* neće zadovoljiti revolucionara, i suprotne krajnosti će uvijek izbijati čas ovdje čas ondje. Samo centralizirana borbena organizacija, koja dosljedno vodi socijaldemokratsku politiku i zadovoljava, tako da kažem, sve revolucionarne instinkte i težnje, može sačuvati pokret od nepromišljenog napada i pripremiti napad koji obećava uspjeh.

Dalje, može neko reći da izloženi pogled na organizacju protivrječi »demokratskom principu«. Ukoliko je prva optužba specifično ruskog porijekla, utoliko je ova *specifično zagraničnog* karaktera. I samo zagranična organizacija (»Savez ruskih s.-d.«) mogla je dati svojoj redakciji između ostalih instrukcija i ovu:

»*Organizacioni princip.* U interesu uspješnog razvitka i ujedinjenja socijaldemokratije treba podvlačiti, razvijati, boriti se za širok demokratski princip njene partijske organizacije, što je naročito potrebno zbog antidemokratskih tendencija koje su se pojavljivale u redovima naše partije« (»Dva kongresa«, str. 18).

Kako se »Raboćeje Djelo» bori protiv »antidemokratskih tendencija« »Iskre«, to ćemo videjti u slijedećoj glavi. A sad pogledajmo izbliže »princip« koji ističu ekonomisti. Svako će se, vejerojatno, složiti s tim da »širok demokratski princip« sadrži ova dva nužna uslova: prvo, potpun publicitet i, drugo, izbornost svih funkcija. Bez publiciteta bilo bi smiješno govoriti o demokratizmu, i uz to publiciteta koji se ne bi ograničavao na članove organizacije. Demokratksom organizacijom nazvaćemo organizaciju njemačke socijalističke partije, jer je u njoj sve javno, čak i sjednice partijskog kongresa; ali niko neće nazivati demokratskom organizacijom — organizaciju koja je od svih nečlanova sakrivena velom tajne. Pita se: kakav smisao ima isticanje »*širokog* demokratskog principa«, kad je osnovni uvjet tog principa *neizvodljiv* za tajnu organizaciju? »Širok princip« je naprosto zvučna, ali prazna fraza. I ne samo to. Ta fraza dokazuje potpuno neshvaćanje najosnovnijih zadataka momenta u organizacionom pogledu. Svi znaju kolika nekonspirativnost vlada kod nas među »širo-

kom« masom revolucionara. Vidjeli smo kako se na to gorko žali B—v, koji potpuno s pravom traži »strog izbor članova« (»Rabočeje Djelo« br. 6, str. 42). A eto, pojavljuju se ljudi koji se hvale svojim »njuhom za život«, koji pri takvom stanju stvari *podvlače* ne potrebu najstrože konspiracije i najstrožeg (i prema tome užeg) izbora članova, nego — *»širok* demokratski princip«!) To se zove — pogoditi prstom u pekmez.

Ne stoji stvar bolje ni s drugim obilježjem demokratizma, — s izbornošću. U zemljama s političkom slobodom taj uvjet se podrazumijeva sam po sebi. »Članom partije smatra se svako ko priznaje principe partijskog programa i pomaže partiju prema svojim snagama« — glasi prvi paragraf organizacionog statuta njemačke socijaldemokratske partije. A kako je čitava politička arena otvorena pred svima kao pozornica pred publikom u kazalištu, priznavanje ili nepriznavanje, pomaganje ili oponiranje poznati su svima i svakome i iz novina i s narodnih zborova. Svi znaju da je taj i taj politički radnik počeo tako i tako, preživio takvu i takvu evoluciju, pokazao se u teškim časovima života tako i tako, odlikuje se uopće takvim i takvim kvalitetima, — i zato, prirodno, takvog političkog radnika mogu, dobro poznajući stvari, birati ili ne birati za izvjesnu partijsku funkciju *svi* članovi partije. Opća (u doslovnom smislu te riječi) kontrola nad svakim korakom partijskog čovjeka na njegovu političkom poprištu stvara automatski djelujući mehanizam, koji daje ono što se u biologiji zove »održanje najviše prilagođenih«. »Prirodno odabiranje« potpunog publiciteta, izbornosti i opće kontrole osigurava to da se svaki partijski funkcioner nađe na kraju krajeva, »na svom mjestu«, da se prihvaća posla koji najbolje odgovara njegovim snagama i sposobnostima, da sam na sebi provjerava sve posljedice svojih grešaka i pred očima svih dokazuje svoju sposobnost da uviđa greške i da ih se kloni.

Pokušajte da stavite tu sliku u okvir našeg samodržavlja! Da li je moguće kod nas da svi »koji priznaju principe partijskog programa i pomažu partiju prema svojim snagama« kontroliraju svaki korak revolucionara-konspiratora? Da svi oni biraju između njih ovog ili onog, kad je revolucionar *dužan* da u interesu rada krije od devet desetina tih »svih«

ko je on? Razmislite makar malo o pravom značenju onih zvučnih riječi s kojima istupa »Rabočeje Djelo«, i vidjećete da je »širok demokratizam« partijske organizacije u tmini samodržavlja, kad vlada žandarmsko odabiranje, samo *gola i štetna igračka.* To je gola igračka, jer faktički nikad nijedna revolucionarna organizacija *širok* demokratizam nije provodila i ne može provoditi, čak ni kad za to ima najbolju volju. To je štetna igračka, jer pokušaji da se faktički provodi »širok demokratski princip« olakšavaju samo policiji široke provale i ovjekovječuju vladajuće sitničarstvo, odvlače misao praktičara od ozbiljnog, najprečeg zadatka da izgrađuju od sebe profesionalne revolucionare k sastavljanju detaljnih »papirnatih« statuta o sistemima izbora. Samo u inostranstvu, gdje se često skupljaju ljudi koji nemaju mogućnosti da nađu sebi pravi, živi posao, mogla se ovdje-ondje, i naročito u raznim sitnim grupama, razviti ta »igra demokratizma«.

Da bismo pokazali čitaocu svu neprivlačnost omiljenog metoda »Rabočeg Djela« da ističe tako privlačan »princip« kao što je demokratizam u revolucionarnom poslu, mi ćemo se opet pozvati na svjedoka. Taj svjedok — J. Serebrjakov, urednik londonskog čosopisa »Nakanune«, — gaji veliku slabost prema »Rabočem Djelu« i veliku mržnju prema Plehanovu i »plehanovcima«; u člancima povodom rascjepa zagraničnog »Saveza ruskih socijaldemokrata« »Nakanune« je odlučno stalo na stranu »Rabočeg Djela« i sručilo čitavu kišu dirljivih riječi na Plehanova. Utoliko je za nas taj svjedok u ovom pitanju dragocjeniji. U br. 7 »Nakanune« (juli 1889) u članku: »Povodom proglasa Grupe samooslobođenja radnika« J. Serebrjakov je ukazivao koliko je »nepristojno« pokretati pitanje »o samozavaravanju, o vodećoj ulozi, o takozvanom areopagu u ozbiljnom revolucionarnom pokretu« i pisao je, između ostalog:

»Miškin, Rogačov, Željabov, Mihajlov, Perovska, Figner i drugi nikad nisu sebe smatrali za vođe, i niko ih nije birao ni postavljao, iako su oni u stvari bili to, jer su kako u periodu propagande tako i u periodu borbe protiv vlade uzeli na sebe najveći teret rada, išli u najopasnija mjesta, i njihova djelatnost bila je najproduktivnija. I vodeća uloga nije bila rezultat njihovih želja, nego povjerenja od strane drugova oko njih u njihovu pamet, u njihovu energiju i predanost. A bojati se

nekog areopaga (ako ne postoji strah od njega, zašto o njemu pisati?) koji može samovoljno upravljati pokretom odveć je naivno. Ko će ga slušati?«

Mi pitamo čitaoca: po čemu se razlikuje »areopag« od »antidemokratskih tendencija«? I zar nije očigledno da je »privlačni« organizacioni princip »Raboćeg Djela« isto tako i naivan i nepristojan, — naivan, zato što »areopag« ili ljude s »antidemokratskim tendencijama« naprosto niko neće slušati ako ne bude »povjerenja od strane drugova oko njih u njihovu pamet, energiju i predanost«. Nepristojan, — kao demagoški trik koji špekulira s taštinom jednih, s nepoznavanjem stvarnog stanja našeg pokreta drugih, nepripremljenošću i nepoznavanjem istorije revolucionarnog pokreta trećih. Jedini ozbiljan organizacioni princip za aktivne radnike našeg pokreta mora biti: najstroža konspiracija, najstroži izbor članova, spremanje profesionalnih revolucionara. Kad ti elementi postoje, — osigurano je i nešto više nego »demokratizam«, naime: potpuno drugarsko povjerenje među revolucionarima. A ovo više za nas je bezuvjetno potrebno, jer o njegovoj zamjeni demokratskom općom kontrolom kod nas u Rusiji ne može biti ni govora. I bila bi velika pogreška misliti da nemogućnost stvarno »demokratske« kontrole ostavlja članove revolucionarne organizacije bez kontrole: oni nemaju kad da misle o minijaturnim oblicima demokratizma (demokratizma unutar uske jezgre drugova koji imaju jedan u drugog puno povjerenje), ali svoju odgovornost osjećaju vrlo živo, znajući pri tome iz iskustva da organizacija pravih revolucionara neće prezati ni pred čim da se riješi člana koji ne valja. A osim toga postoji kod nas prilično razvijeno, koje ima za sobom čitavu istoriju, javno mnjenje ruske (i međunarodne) revolucionarne sredine, koje kažnjava s nemilosrdnom strogošću svako odstupanje od dužnosti drugarstva (a »demokratizam«, pravi, ne minijaturni demokratizam, ulazi kao dio u cjelinu u taj pojam drugarstva!). Uzmite sve to u obzir — i shvatićete kakav se težak zadah zagraničnog igranja generala širi od tih razgovora i rezolucija o »antidemokratskim tendencijama«!

Valja još napomenuti da drugi izvor takvih razgovora, tj. naivnost, dobiva hranu i iz nejasnih predodžbi o tome što je demokratija. U knjizi suprugâ Veb o engleskim tredjunio-

nima ima zanimljiva glava: »primitivna demokratija«. Pisci u njoj iznose kako su engleski radnici u prvom periodu postojanja svojih saveza smatrali za neophodno obilježje demokratije da svi rade sve što ima veze s upravljanjem savezima: ne samo što su se sva pitanja rješavala glasanjem svih članova; nego su i dužnosti vršili svi članovi redom. Bilo je potrebno dugo istorijsko iskustvo da radnici shvate apsurdnost takvog shvaćanja demokratije i neophodnost predstavničkih institucija, s jedne strane, i profesionalnih funkcionera, s druge. Bilo je potrebno nekoliko slučajeva finansijskog kraha saveznih kasa da radnici shvate da pitanje proporcionalnog odnosa plaćenih članskih uloga i dobivenih potpora ne može biti riješeno isključivo demokratskim glasanjem, nego da zahtijeva da se čuje i glas specijalista u pitanju osiguranja. Uzmite, dalje, knjigu Kautskog o parlamentarizmu i narodnom zakonodavstvu, — i vidjećete da se zaključci teoretičara-marksista poklapaju s iskustvom dugogodišnje prakse radnika koji su se ujedinjavali »spontano«. Kautski odlučno ustaje protiv primitivnog shvaćanja demokratije kod Ritinghauzena, ismijava ljude koji su u njeno ime spremni da traže da »narodne novine direktno uređuje narod«, dokazuje potrebu *profesionalnih* novinara, parlamentaraca itd. za socijaldemokratsko rukovođenje klasnom borbom proletarijata, napada »socijalizam anarhista i literata« koji, u »trci za efektima«, kuju u zvijezde direktno narodno zakonodavstvo i ne shvaćaju veoma uslovnu mogućnost njegove primjene u savremenom društvu.

Ko je praktički radio u našem pokretu, taj zna kako je široko rasprostranjeno u masi školske omladine i radnika »primitivno« shvaćanje demokratije. Nije nikakvo čudo što to shvaćanje prodire i u statute i u literaturu. Ekonomisti bernštajnovskog smjera pisali su u svom statutu: »§ 10. Svi poslovi koji se tiču interesa čitave organizacije saveza rješavaju se većinom glasova svih njenih članova«. Ekonomisti terorističkog smjera sekundiraju im: »potrebno je da komitetske odluke prođu kroz sve kružoke i da tek onda postanu stvarne odluke« (»Svoboda« br. 1, 67) Ne zaboravljajte da se taj zahtjev širokog primjenjivanja referenduma ističe *povrh* zahtjeva da se *čitava* organizacija izgradi na izbornom principu! Nama, naravno, nije ni na kraj pameti da osuđujemo za to praktičare, koji su imali odveć malo mogućnosti da

se upoznaju s teorijom i praksom stvarno demokratskih organizacija. Ali kad se »Rabočeje Djelo«, koje pretendira na rukovodeću ulogu, ograničava u takvim uslovima na rezoluciju o širokom demokratskom principu, kako to ne nazvati naprosto »trkom za efektom«?

### f) Mjesni i općeruski rad

Iako su prigovori protiv ovdje izloženog plana organizacije s gledišta njena nedemokratizma i zavjereničkog karaktera potpuno neosnovani, ostaje ipak jedno pitanje koje se vrlo često pokreće i koje zaslužuje detaljnu analizu. To je pitanje odnosa između mjesnog i općeruskog rada. Strahuje se: da stvaranje centralističke organizacije ne dovede do premještanja težišta s mjesnog rada na općeruski rad da to ne naškodi pokretu, oslabivši čvrstinu naših veza s radničkom masom i uopće stabilnost mjesne agitacije. Mi ćemo odgovoriti na to: naš pokret posljednjih godina pati baš od toga što su mjesni radnici suviše zaokupljeni mjesnim radom; da je zato pomaknuti malo težište na općeruski rad bezuvjetno potrebno; da takvo pomicanje neće oslabiti, nego ojačati i čvrstinu naših veza i stabilnost naše mjesne agitacije. Uzećemo pitanje centralnog organa i mjesnih organa i molimo čitaoca da ne zaboravlja da nam štampa služi samo kao *primjer* koji ilustrira kudikamo širi i raznovrsniji revolucionarni rad uopće.

U prvom periodu masovnog pokreta (1896—1898) mjesni aktivisti pokušavaju da pokrenu općeruski organ — »Rabočuju Gazetu«; u slijedećem periodu (1898—1900) — pokret čini ogroman korak naprijed, ali pažnju rukovodilaca potpuno apsorbiraju mjesni organi. Ako uzmemo zajedno sve te mjesne organe, naći ćemo[75] da prosječno dolazi po jedan list na mjesec. Zar to nije očigledna ilustracija našeg sitničarstva? Zar to očigledno ne pokazuje zaostajanje naše revolucionarne organizacije iza spontanog rastenja pokreta? Da

---

[75] Vidi »Izvještaj Pariskom kongresu«, str. 14: »Otada (1879. godine) do proljeća 1900. godine izišlo je u raznim mjestima 30 brojeva raznih listova... Prosječno se pojavljivalo više od jednog broja mjesečno«.

je *tu istu cifru* brojeva listova izdala jedna organizacija, a ne rascjepkane mjesne grupe, — mi ne samo što bismo uštedjeli masu snaga nego bismo i osigurali kudikamo veću stabilnost i kontinuitet našeg rada. Tu jednostavnu računicu odveć često gube iz vida i oni praktičari koji *aktivno* rade gotovo isključivo na mjesnim organima (nažalost, u ogromnoj većini slučajeva, i danas tako stoje stvari) i oni publicisti koji u ovom pitanju pokazuju čudno donkihotstvo. Praktičar se obično zadovoljava mišlju da je mjesnim aktivistima »teško«[76] prihvatiti se organiziranja općeruskog lista i da je bolje imati mjesne listove nego nikakve. Posljednje je, naravno, sasvim tačno, i mi ne zaostajemo ni za kakvim praktičarom u priznavanju ogromnog značenja i ogromne koristi mjesnih listova *uopće*. Ali ne radi se o tome; radi se o ovome: da li je moguće osloboditi se rascjepkanosti i sitničarstva koji se tako očigledno pokazuju u 30 brojeva mjesnih listova u cijeloj Rusiji za 2½ godine. Ne ograničavajte se na neospornu, ali odveć opću postavku o koristi mjesnih listova uopće, nego imajte tako isto hrabrosti da otvoreno priznate njihove negativne strane koje nam je pokazalo iskustvo dviju i po godina. To iskustvo dokazuje da su mjesni listovi u našim prilikama u većini slučajeva nestabilni u principima, politički lišeni značenja, u pogledu rashoda revolucionarnih snaga — preko svake mjere skupi, u tehničkom pogledu — potpuno nezadovoljavajući (ja imam u vidu, razumije se, ne tehniku štampanja, nego čestoću i redovnost izlaženja). I svi spomenuti nedostaci nisu slučajnost, nego neizbježan rezultat rascjepkanosti, koja, s jedne strane, objašnjava prevladavanje mjesnih listova u razmatranom periodu, a koju, s druge strane, to prevladavanje *pomaže*. Pojedina mjesna organizacija naprosto *nema snage* da osigura stabilnost u principima svog lista i da ga postavi na visinu političkog organa, *nema snage* da prikupi i iskoristi dovoljno materijala za osvjetljavanje čitavog našeg političkog života. A argument kojim obično brane potrebu velikog broja mjesnih listova u slobodnim zemljama — njihova jeftinoća, jer ih štampaju mjesni radnici, i potpunije i brže obavještavanje mjesnog stanovništva — taj *argu-*

[76] Ta teškoća je samo prividna. U stvari *nema* takvog mjesnog kružoka koji ne bi imao mogućnosti da se aktivno prihvati ove ili one funkcije općeruskog rada. »Ne kaži: ne mogu, nego kaži: neću.«

*ment* pretvara se kod nas, kao što pokazuje iskustvo, u argument *protiv* mjesnih listova. Oni ispadaju preko svake mjere skupi, u smislu rashoda revolucionarnih snaga, i *veoma* rijetko izlaze iz jednostavnog razloga što je za *ilegalni* list, ma kako on bio malen, potreban ogroman konspirativni aparat, koji traži tvorničku krupnu industriju, jer se u kustarskoj radionici ne može izgraditi taj aparat. A primitivnost konspirativnog aparata vodi najčešće tome (svaki praktičar zna mnoštvo primjera te vrste) da policija iskorišćuje izlaženje i raspačavanje jednog-dva broja za *masovnu* provalu, koja briše sve, tako da se opet mora počinjati iznova. Dobar konspirativni aparat zahtijeva dobru profesionalnu spremu revolucionara i najdosljednije provedenu podjelu rada, a oba ova zahtjeva traže kudikamo veće snage nego što ih ima pojedina mjesna organizacija, ma kako ona bila jaka u danom momentu. Da ne govorimo o općim interesima čitavog našeg pokreta (principijelno dosljedno socijalističko i političko odgajanje radnika), — i specijalno mjesnim interesima *bolje služe organi koji nisu mjesni:* to izgleda kao paradoks samo na prvi pogled, a faktički spomenuto iskustvo od dvije i po godine dokazuje to nepobitno. Svi će se složiti u ovome: kad bi sve te mjesne snage koje su izdale 30 brojeva listova radile na jednom listu, taj bi list lako dao 60, ako ne i sto brojeva, prema tome, i potpunije odrazio sve osobenosti pokreta čisto mjesnog karaktera. Nesumnjivo je da do takve organiziranosti nije lako doći, ali potrebno je da postanemo svjesni njene potrebe, da svaki mjesni kružok misli i *aktivno radi* na njoj, ne čekajući podsticaj spolja, ne zavaravajući se pristupačnošću, blizinom mjesnog organa, koja se — u svjetlosti podataka našeg revolucionarnog iskustva — pokazuje u velikoj mjeri fiktivna.

I rđavu uslugu praktičnom radu čine oni publicisti koji misle da su naročito bliski praktičarima, ali koji ne vide tu fiktivnost i koji se izvlače nevjerojato jeftinim i nevjerojatno praznim rasuđivanjem: potrebni su mjesni listovi, potrebni su rajonski listovi, potrebni su općeruski listovi. Naravno, sve je to, općenito govoreći, potrebno, ali je tako isto potrebno i misliti o uslovima sredine i momenta kad se već prihvaćaš konkretnog organizacionog pitanja. Zar to nije donkihotstvo kad »Svoboda« (br. 1, str. 68), specijalno se »zadržavajući

na *pitanju lista«*, piše: »Nama se čini da u svakom iole većem radničkom centru — mora postojati vlastiti radnički list. Ne odnekud donesen, nego baš vlastiti«. Kad već taj publicist neće da misli o značenju svojih riječi, razmislite malo umjesto njega vi, čitaoče: koliko ima u Rusiji desetaka, ako ne i stotina, »iole većih radničkih centara«, i kako bi to ovjekovječilo naše sitničarstvo kad bi doista svaka mjesna organizacija počela da izdaje vlastiti list! Kako bi ta rascjepkanost olakšala zadatak našim žandarmima da hvataju — i to bez »iole većeg« napora — mjesne aktiviste u samom početku njihove djelatnosti, ne dajući da se od njih razviju pravi revolucionari! — U općeruskom listu — nastavlja pisac — opisivanja mahinacija fabrikanata i »sitnica tvorničkog života u raznim, ne svojim gradovima« ne bi bila interesantna, ali »radniku Orela nikako nije dosadno čitati o svojim orelskim prilikama. On uvijek zna koga su »ošinuli«, koga su »izribali«, i srce mu igra« (str. 69). Da, da, srce Orelca igra, ali odveć »igra« i misao naših publicista. Da li je taktična ta odbrana regionalne uskosti? — eto o čemu bi trebalo malo razmisliti. Mi ni za kim ne zaostajemo u priznavanju potrebe i važnosti tvorničkih razgolićivanja, ali ne treba zaboravljati da smo već došli dotle da je Petrograđanima postalo dosadno čitati petrogradske dopise petrogradskog lista »Rabočaja Misl«. Za tvornička razgolićivanja u pojedinim mjestima mi smo uvijek imali i *uvijek ćemo morati imati* letke, — ali tip *lista* mi moramo podizati, a ne snižavati do tvorničkog letka. Za »list« nama nisu toliko potrebna razgolićivanja »sitnica«, koliko razgolićivanja krupnih, tipičnih nedostataka tvorničkog života, razgolićivanja na primjerima naročito reljefnim, koja zato mogu zainteresirati *sve* radnike i sve rukovodioce pokreta, koja stvarno mogu obogatiti njihova znanja, proširiti njihov horizont i dati podsticaj buđenju novog rajona, novog strukovnog sloja radnika.

»Zatim, u mjesnom listu mogu se sve mahinacije tvorničke uprave ili drugih vlasti hvatati odmah, dok su vruće. A dok do općeg, dalekog lista ta vijest dođe — u tom mjestu su već i zaboravili što se dogodilo: »Kad li je to bilo, ko će se sjetiti!«« (na istom mjestu). Zaista: ko će se sjetiti! Trideset brojeva izdanih za 2½ godine otpadaju, kako doznajemo iz istog izvora, na 6 gradova. Prosječno dolazi na jedan

grad *po jedan broj lista za pola godine!* I čak ako naš lakomisleni publicist u svojoj pretpostavci *utrostruči* produktivnost mjesnog rada (što bi u pogledu osrednjeg grada bilo apsolutno nepravilno, jer je u okviru sitničarstva nemoguće znatnije povećanje produktivnosti), — opet ćemo dobiti samo po jedan broj u dva mjeseca, tj. nešto što nimalo nije nalik na »hvatanje nečeg dok je vruće«. A međutim dovoljno je da se ujedini deset mjesnih organizacija i da one pošalju svoje delegate koji će aktivno raditi na organiziranju općeg lista, — i tada bi bilo moguće *u čitavoj Rusiji* »hvatati« ne sitnice, nego doista krupne i tipične gadosti jedanput u dvije nedjelje. U to neće posumnjati niko ko zna stanje stvari u našim organizacijama. A o hvatanju neprijatelja na mjestu zločina, ako to shvaćamo ozbiljno, a ne samo kao lijepu riječ, ilegalni list ne treba ni da misli: to može činiti samo letak, jer krajnji rok za takvo hvatanje obično nije duži od jednog do dva dana (uzmite, na primjer, običan kratki štrajk, ili sukob u tvornici ili demonstraciju, itd.).

»Radnik živi ne samo u tvornici nego i u gradu« — nastavlja naš pisac, prelazeći od posebnog na opće s onom strogom dosljednošću koja bi činila čast i samom Borisu Kričevskom. I on ukazuje na pitanja o gradskim dumama, gradskim bolnicama, gradskim školama, tražeći da radnički list ne prelazi ćutke preko gradskih poslova uopće. — Zahtjev je sam po sebi odličan, ali on u isti mah vrlo lijepo ilustrira onu besadržajnu apstraktnost na koju se odveć često ograničavaju pri raspravljanju o mjesnim listovima. Prvo, kad bi se stvarno »u svakom iole većem radničkom centru« pojavili listovi s tako detaljnom gradskom rubrikom, kao što to hoće »Svoboda«, to bi se, u našim ruskim prilikama, neminovno izmetnulo u pravu regionalnu uskost, dovelo bi do slabljenja svijesti o značenju općeruske revolucionarne navale na carsko samodržavlje, ojačalo bi vrlo otporne klice, koje su prije pritajene ili su prije prigušene nego iščupane iz korijena, onog pravca koji se već pročuo čuvenom izrekom o revolucionarima koji odveć mnogo govore o nepostojećem parlamentu, a odveć malo o postojećim gradskim dumama. Mi kažemo: neminovno, podvlačeći time da »Svoboda« očigledno neće to, nego suprotno. Ali nisu dovoljne samo dobre namjere. — Da bi se osvjetljavanje gradskih poslova stavilo u pravilnu per-

spektivu prema cijelom našem radu, potrebno je *najprije* da ta perspektiva bude potpuno izgrađena, da bude čvrsto utvrđena ne samo rasuđivanjima nego i mnoštvom primjera, da ona naprosto stekne čvrstinu *tradicije*. Toga kod nas nikako još nema, a baš to je potrebno *najprije*, prije nego što se bude moglo misliti i govoriti o širokoj mjesnoj štampi.

Drugo, da bi se zaista dobro i zanimljivo moglo pisati o gradskim stvarima, treba dobro i ne samo po knjizi poznavati te poslove. A socijaldemokratâ koji bi imali takvo poznavanje gotovo i nema *u cijeloj Rusiji*. Da bi se u listu (a ne u popularnoj brošuri) pisalo o gradskim i državnim poslovima, treba imati svjež, raznovrstan materijal, prikupljen i obrađen od vješta čovjeka. A da se prikupi i obradi takav materijal, nije dovoljna »primitivna demokratija« primitivnog kružoka u kome svi rade sve i zabavljaju se igrajući se referenduma. Za to je potreban štab specijalista-pisaca, specijalista- dopisnika, vojska reportera- socijaldemokrata, koji uspostavljaju veze svuda i na svakom mjestu, koji umiju da prodru u sve moguće »državne tajne« (s kojima se ruski činovnik pravi tako važan i koje on tako lako izbrblja), da se ušunjaju iza svih »kulisa«, — potrebna je vojska ljudi koji »po dužnosti« moraju biti svuda prisutni i koji moraju sve znati. A mi, partija borbe protiv *svakog* ekonomskog, političkog, socijalnog i nacionalnog ugnjetavanja, možemo i moramo naći, sakupiti, obučiti, mobilizirati i krenuti u boj takvu vojsku ljudi koji sve znaju, — ali to još treba učiniti! A kod nas ne samo što u ogromnoj većini mjesta još ništa nije učinjeno u tom pravcu nego najčešće nema ni *svijesti* o tome da je to potrebno učiniti. Potražite u našj socijaldemokratskoj štampi žive i zanimljive članke, dopise i razgolićivanja naših diplomatskih, vojnih, crkvenih, gradskih, finansijskih itd., itd. stvari i stvarčica: nećete naći *gotovo ništa* ili ćete naći sasvim malo[77]. Eto

[77] Eto zašto čak i primjer izvanredno dobrih mjesnih organa potpuno potvrđuje naše gledište. Na primjer »Južnij Rabočij« je odličan list, za koji se nikako ne može reći da nema stabilnosti u principima. Ali ono što je on htio da dâ mjesnom pokretu nije mogao dati zbog rijetkog izlaženja i širokih provala. Za ono što je u ovom momentu za partiju najpreče — principijelno postavljanje osnovnih pitanja pokreta i svestrana politička agitacija — mjesni organ nije imao snage. A ono naročito dobro što je list davao, kao što su članci o kongresu vlasnika rudnika,

zašto »mene uvijek strašno ljuti kad dođe čovjek i napriča vrlo lijepih i krasnih stvari« o potrebi »u svakom iole većem radničkom centru« listova koji bi razgolićivali i tvorničke, i gradske i državne gadosti!

Prevladavanje mjesne štampe nad centralnom znak je ili oskudnosti ili luksuza. Oskudnosti — kad pokret nije još izgradio snage za krupnu proizvodnju, kad on još tavori u kustarštini i gotovo tone u »sitnicama tvorničkog života«. Luksuza — kad je pokret *već potpuno savladao* zadatak svestranih razgolićivanja i svestrane agitacije, tako da osim centralnog organa postaju potrebni i mnogobrojni mjesni organi. Neka svako sam riješi što znači prevladavanje mjesnih listova kod nas danas. A ja ću se ograničiti na tačnu formulaciju svog zaključka, kako ne bih dao povoda nesporazumima. Dosad većina mjesnih organizacija kod nas misli gotovo isključivo o mjesnim organima i gotovo samo na njima aktivno radi. To je nenormalno. Treba da bude obrnuto: da većina mjesnih organizacija misli najviše o općeruskom organu i da najviše na njemu radi. Dok to ne bude, mi nećemo moći osnovati *nijedan* list koji bi bio koliko toliko sposoban da zaista posluži pokretu *svestranom* agitacijom u štampi. A kad to bude, — tada će se normalan odnos između neophodnog centralnog organa i neophodnih mjesnih organa uspostaviti sam od sebe.

Na prvi pogled može izgledati da je zaključak o potrebi prenošenja težišta s mjesnog na općeruski rad neprimjenjljiv na oblast specijalno ekonomske borbe: ovdje su neposredan neprijatelj radnika pojedini preduzetnici ili grupe preduzetnika, koji nisu povezani organizacijom koja bi bar koliko-toliko podsjećala na čisto vojničku, strogo centralističku, do najmanjih sitnica jedinstvenom voljom rukovođenu organizaciju ruske vlade, našeg neposrednog neprijatlja u političkoj borbi.

Ali nije tako. Ekonomska borba — mi smo na to već mnogo puta ukazivali — jeste strukovna borba i zato ona za-

---

o nezaposlenosti itd., — nije predstavljalo strogo mjesni materijal i *bilo je potrebno čitavoj Rusiji*, a ne samo jugu. Takvih članaka nije bilo ni u čitavoj socijaldemokratskoj štampi.

htijeva organiziranje radnika po strukama, a ne samo po mjestu njihova rada. I to strukovno organiziranje postaje utoliko preča potreba ukoliko brže napreduje organiziranje naših preduzetnika u svakovrsna udruženja i sindikate. Naša rascjepkanost i naše sitničarstvo direktno smetaju tom organiziranju, za koje je prijeko potrebna jedinstvena općeruska organizacija revolucionara koja može da uzme na sebe rukovođenje općeruskim radničkim strukovnim savezima. Mi smo gore već govorili o poželjnom tipu organizacije za taj cilj, i sad ćemo samo dodati nekoliko riječi u vezi s pitanjem naše štampe.

Da u svakom socijaldemokratskom listu mora postojati *rubrika* strukovne (ekonomske) borbe, u to teško da iko može sumnjati. Ali porast strukovnog pokreta tjera da se misli i o strukovnoj štampi. Međutim nama se čini da o strukovnim listovima u Rusiji, osim rijetkih izuzetaka, zasad ne može biti ni govora: to je luksuz, a mi obično nemamo ni svagdanjeg kruha. Sad bi već kod nas oblik strukovne štampe, koji odgovara uslovima ilegalnog rada i koji je prijeko potreban, morale biti *strukovne brošure*. U njima bi trebalo skupljati i sistematski grupirati *legalni*[78] i ilegalni materijal

---

[78] Legalni materijal je u tom pogledu naročito važan, i mi smo naročito zaostali u vještini sistematskog skupljanja i iskorišćavanja tog materijala. Neće biti pretjerano ako kažemo da se na osnovu samo legalnog materijala može još nekako i napisati strukovna brošura, ali na osnovu samog ilegalnog — ne može. Skupljajući od radnika ilegalni materijal o pitanjima kao što su ona što ih je pokrenula »Rabočaja Misl«, mi uzalud tratimo masu snaga revolucionara koga bi u tome lako zamijenio legalni radnik) i opet nikad ne dobivamo dobar materijal, jer radnici, koji najčešće znaju samo jedno odjeljenje velike tvornice i koji gotovo uvijek znaju ekonomske rezultate, a ne opće uslove i norme svog rada, ne mogu ni steći ona znanja koja imaju tvornički službenici, inspektori, liječnici itd. i koja su većinom rasuta u sitnim novinskim dopisima i specijalnim industrijskim, medicinskim, zemskim i drugim izdanjima.

Sjećam se kao danas svog »prvog pokušaja«, koji ne bih nikada ponovio. Mučio sam se mnogo nedjelja, »s pasijom« ispitujući jednog radnika, koji je k meni dolazio, o svim i svakojakim stvarima u ogromnoj tvornici u kojoj je on radio. Istina, ja sam opis (samo jedne tvornice!), iako s mnogo muke, još nekako i sastavio, ali zato se dešavalo da mi radnik, brišući znoj, pri kraju sastanka kaže s osmijehom: »meni je lakše raditi prekovremeno, nego odgovarati na vaša pitanja!«

o uslovima rada u danoj industriji, o razlici u tom pogledu između raznih krajeva u Rusiji, o glavnim zahtjevima radnika dane struke, o nedostacima zakonodavstva koje se odnosi na nju, o najkarakterističnijim slučajevima ekonomske borbe radnika tog ceha, o zamecima, sadašnjem stanju i potrebama njihove strukovne organizacije, itd. Takve brošure, prvo, oslobodile bi našu socijaldemokratsku štampu mase onih strukovnih detalja koji specijalno interesiraju samo radnike danog zanata; drugo, one bi fiksirale rezultate našeg iskustva u strukovnoj borbi, čuvale bi skupljani materijal, koji se sad doslovno gubi u masi letaka i fragmentarnih dopisa, i uopćavale bi taj materijal; treće, one bi mogle služiti kao neka vrsta rukovodstva za agitatore; jer se uslovi rada mijenjaju relativno sporo, osnovni zahtjevi radnika danog zanata su neobično stabilni (uporedi zahtjeve tkača moskovskog rajona 1885. godine i petrogradskog 1896. godine) i zbirka tih zahtjeva i potreba mogla bi godinama služiti kao sjajan priručnik za ekonomsku agitaciju u zaostalim krajevima ili među zaostalim slojevima radnika; primjeri uspješnih štrajkova u jednom rajonu, podaci o višem standardu života, o boljim uslovima rada u jednom kraju, podsticali bi i radnike drugih krajeva na nove i nove borbe; četvrto, uzevši na sebe inicijativu uopćavanja strukovne borbe i učvrstivši na taj način vezu ruskog strukovnog pokreta sa socijalizmom, socijaldemokratija bi se u isto vrijeme pobrinula da naš tredjunionistički rad ne zauzima ni suviše mali ni suviše veliki dio u općem zbiru našeg socijaldemokratskog rada. Mjesnoj organizaciji, ako je ona odvojena od organizacija u drugim gradovima, vrlo je teško, neki put čak i gotovo nemoguće, da u tome sačuva pravilnu proporciju (i primjer »Raboče Misli« pokazuje do kakvog se čudovišnog pretjerivanja u pravcu tredjunionizma može pri tome doći). Ali općeruska organizacija revolucionara, koja stoji na nepokolebljivom gledištu marksizma. koja rukovodi cjelokupnom političkom borbom i raspolaže štabom profesionalnih agitatora, nikad neće imati teškoća pri određivanju te pravilne proporcije.

---

Ukoliko energičnije budemo vodili revolucionarnu borbu, utoliko će više vlada biti primorana da legalizira dio »strukovnog« rada, skidajući s nas na taj način jedan dio našeg tereta.

V

## »PLAN« OPĆERUSKOG POLITIČKOG LISTA

»Najkrupnija pogreška »Iskre« u tom pogledu« — piše B. Kričevski (»Raboćeje Djelo« br. 10, str. 30), optužujući nas da imamo tendenciju »da pretvorimo teoriju, putem njena izoliranja od prakse, u mrtvu doktrinu« — jeste »njen »plan« općepartijske organizacije« (tj. članak »Od čega početi?«). I Martinov mu sekundira, govoreći da je »tendencija »Iskre« da umanjuje značenje progresivnog toka sive svakodnevne borbe u poređenju s propagandom blještavih i završenih ideja... krunisana planom partijske organizacije koji ona predlaže u br. 4 u članku: »Od čega početi: «« (ibid., str. 61). Naposljetku, u najnovije vrijeme se ljudima revoltiranim tim »planom« (navodnici treba da znače ironičan stav prema njemu) pridružio i L. Nadeždin u brošuri koju tek što smo primili: »Predvečerje revolucije« (izdanje poznate nam već »revolucionarnosocijalističke grupe« *Svoboda),* u kojoj se veli da: »govoriti sad o organizaciji čije niti idu od općeruskog lista, — to znači producirati kabinetske misli i kabinetski rad« (str. 126), to je manifestacija »literaturštine«, itd.

Što je naš terorist ispao solidaran s pobornicima »progresivnog toka sive svakodnevne borbe«, — to nas ne može iznenaditi pošto smo ispitali korijene te bliskosti u poglavljima o politici o organizaciji. Ali mi moramo reći već sad da je L. Nadeždin, i jedino on, pokušao da savjesno prodre u tok misli članka koji mu se nije dopao, pokušao da odgovori na njega stvarno —dok »Raboćeje Djelo« nije reklo apsolutno ničega stvarnog, nego se pobrinulo samo da zamrsi pitanje čitavom

gomilom nepristojnih demagoških ispada. I, ma koliko to bilo neprijatno, moraćemo najprije tratiti vrijeme na čišćenje Augijeve štale.

### a) Ko se uvrijedio zbog članka »Od čega početi?«

Navešćemo buketić izraza i eksklamacija s kojima se okomilo na nas »Rabočeje Djelo«. »Ne može list stvoriti partijsku organizaciju, nego obrnuto«... »List koji stoji *iznad* partije, *izvan njene kontrole* i koji ne zavisi od nje zahvaljujući vlastitoj mreži agenata«... »Kako to da »Iskra« zaboravi na faktički postojeće socijaldemokratske organizacije one partije kojoj pripada?«... »Ljudi koji imaju čvrste principe i odgovarajući plan predstavljaju i vrhovne regulatore realne borbe partije koji joj diktiraju izvršavanje svog plana«... »Plan tjera naše žive i životne organizacije u carstvo sjena i hoće da oživi fantastičnu mrežu agenata«... »Ako bi se plan »Iskre« ispunio, on bi doveo do potpunog uništenja tragova Socijaldemokratske radničke partije Rusije koja se kod nas stvarala«... »Propagandistički organ postaje beskontrolni, aposolutistički zakonodavac čitave praktične revolucionarne borbe«... »Kakav stav treba da zauzme naša partija prema svome *potpunom* potčinjavanju autonomnoj redakciji«, itd., itd.

Kao što čitalac vidi iz sadržaja i tona ovih citata, »Rabočeje Djelo« *se uvrijedilo.* Ali ono se nije uvrijedilo zbog sebe, nego zbog organizacija i komiteta naše partije koje »Iskra« tobože hoće da otjera u carstvo sjena i čak da uništi njihove tragove. Jeste, strašno! Čudnovato je samo jedno. Članak »Od čega početi?« izišao je maja 1901, članci »Rabočeg Djela« — septembra 1901, a sad je već polovina januara 1902. Za svih tih 5 mjeseci (i do septembra i poslije septembra) *nijedan* komitet i *nijedna* organizacija partije nije istupila s formalnim protestom protiv tog čudovišta koje hoće da komitete i organizacije otjera u carstvo sjena! A za to vrijeme i u »Iskri« i u masi drugih, mjesnih i ne mjesnih, publikacija pojavilo se na desetke i stotine vijesti iz svih krajeva Rusije. Kako to da oni koje hoće da otjeraju u carstvo sjena nisu

to opazili i nisu se zbog toga uvrijedili, — nego se uvrijedilo treće lice?

To je zato što se komiteti i druge organizacije bave pravim poslom, a ne igraju se »demokratizma«. Komiteti su pročitali članak »Od čega početi?«, vidjeli da je to pokušaj »da se izradi izvjestan plan organizacije *kako bi se njenoj izgradnji moglo pristupiti sa svih strana«* i, jer su oni vrlo dobro znali i vidjeli da *nijedna* od tih »svih strana« ne misli »pristupiti izgradnji« dok se ne uvjeri u njenu neophodnost i tačnost arhitektonskog plana, nisu, prirodno, ni pomislili da se »vrijeđaju« zbog drskosti ljudi koji su rekli u »Iskri«: »Zbog neodložne važnosti pitanja mi smo se odlučili, sa svoje strane, da predložimo drugovima skicu plana koji detaljnije razvijamo u brošuri koju spremamo za štampu«. Zar je bilo moguće, pri poštenom odnosu prema stvari, ne razumjeti ovo: ako drugovi *prime* plan koji im se predlaže, oni će ga provoditi ne iz »potčinjavanja«, nego iz uvjerenja da je on neophodan za našu opću stvar, a ako ga *ne prime,* — onda će »skica« (kakva pretenciozna riječ, zar ne?) i ostati naprosto skica? Zar to nije demagogija kad se protiv skice plana bore ne samo tim što ga »grde« i savjetuju drugovima da odbace taj plan, — nego i time što *huškaju* ljude neiskusne u revolucionarnom poslu na sastavljače skice *jedino zbog toga što se ovi usuđuju* da »zakonodavstvuju«, da istupaju kao »vrhovni regulatori«, tj. što se usuđuju da *predlažu* skicu plana? Može li se naša partija razvijati i ići naprijed ako joj se za pokušaj da *uzdigne* mjesne aktiviste do širih pogleda, zadataka, planova itd. bude oponiralo ne samo s gledišta netačnosti tih pogleda, nego s gledišta »uvreda« zbog toga što »hoće« da nas *»uzdigne«?* Tä L. Nadeždin je također »nagrdio« naš plan, ali do demagogije, koja se više ne može objasniti samo naivnošću ili primitivnošću političkih pogleda, on se nije srozao, optužbu za »inspektorstvo nad partijom« on je odbacio odlučno i od samog početka. I zato se Nadeždinu može i mora na njegovu kritiku plana odgovoriti stvarno, a »Rabočemu Djelu« može se odgovoriti samo prezirom.

Ali prezir prema piscu koji se srozava do vike o »apsolutizmu« i »potčinjavanju« još nas ne oslobađa dužnosti da razmrsimo onu zbrku koju takvi ljudi serviraju čitaocu. I, evo, mi ovdje možemo jasno pokazati svima koje su sorte

te trivijalne fraze o »širokom demokratizmu«. Nas optužuju da zaboravljamo komitete, da želimo ili da pokušavamo da ih otjeramo u carstvo sjena, itd. Kako da odgovorimo na te optužbe, kad čitaocu *ne možemo* reći *gotovo ništa činjenično* o našim stvarnim odnosima prema komitetima, ne možemo iz konspirativnih razloga? Ljudi koji bacaju optužbu koja je oštra i koja razdražuje masu u boljem su položaju od nas, zahvaljujući svojoj razbaškarenosti, zahvaljujući svome omalovažavajućem odnosu prema dužnostima revolucionara, koji brižljivo krije od očiju svijeta odnose i veze koje ima, koje uspostavlja ili pokušava da uspostavi. Razumljivo je da se mi jednom zauvijek odričemo konkurencije tim ljudima na poprištu »demokratizma«. A što se tiče čitaoca koji nije upućen u sve partijske stvari, jedini način da ispunimo svoj dug prema njemu jeste da mu ispričamo ne o onome što jeste i što se nalazi im Werden[79], nego o *djeliću* onog što je bilo i o čemu je dopušteno pričati kao o prošlosti.

Bund aludira na naše »samozvanstvo«[80], zagranični »Savez« optužuje nas za pokušaj uništenja tragova partije. Dobro, gospodo. Vi ćete dobiti potpunu satisfakciju kad ispričamo publici *četiri činjenice* iz prošlosti.

Prva[81] činjenica. Članovi jednog od »Saveza borbe«, koji su uzimali neposredno učešće u stvaranju naše partije i u slanju delegata na partijski kongres koji ju je osnovao, sporazumijevaju se s jednim od članova grupe »Iskra« o pokretanju specijalne radničke biblioteke za potrebe čitavog pokreta. Pokretanje radničke biblioteke ne polazi za rukom i napi-

---

[79] — u procesu nastajanja. *Prev.*

[80] »Iskra« br. 8, odgovor Centralnog komiteta Općeg jevrejskog saveza u Rusiji i Poljskoj na naš članak o nacionalnom pitanju.

[81] Mi namjerno ne iznosimo ove činjenice onim redom kako su se one desile. (Napomena koju je učinio Lenjin iz konspirativnih razloga; u stvari, on je činjenice izložio baš onim redom kako su se desile. »*Prva činjenica*« tiče se Lenjinovih pregovora s petrogradskim »Savezom borbe« 1897. godine, tj. iz vremena kad su u njegov sastav ulazili »ekonomisti«, a Lenjin bio u progonstvu. Spomenuti u »*trećoj činjenici*« pregovori CK Bunda s jednim od članova »Iskre« vođeni su tako isto s Lenjinom 1898. godine. »*Član komiteta koji organizira drugi redovni kongres naše partije* (»četvrta činjenica«) — I. H. Lalajanc, član Harkovskog komiteta, koji je u proljeće 1900. godine došao u Moskvu radi pregovora s Lenjinom. *Prev.*

sane za nju brošure »Zadaci ruskih socijaldemokrata« i »Novi tvornički zakon« dospijevaju zaobilaznim putem i preko treće osobe u inostranstvo, gdje se i štampaju.

Druga činjenica. Članovi Centralnog komiteta Bunda obraćaju se jednom od članova grupe »Iskra« s prijedlogom da se organizira, kako je Bund tada govorio, »literarni laboratorij«. Pri tome oni ističu: ako ne pođe za rukom da se to učini, naš pokret može jako udariti nazad. Rezultat pregovora je brošura »Radnička stvar u Rusiji«[82].

Treća činjenica. Centralni komitet Bunda obraća se preko jedne provincijske varošice jednom od članova »Iskre« s prijedlogom da ovaj uzme na sebe redakciju »Raboče Gazete«, na čijem se pokretanju radi, i dobiva, razumije se, pristanak. Prijedlog se zatim mijenja: predlaže se saradnja, zbog nove kombinacije s redakcijom. I na ovo se dobiva, razumije se pristanak. Šalju se članci (koji su se sačuvali) — »Naš program« — s otvorenim protestom protiv bernštajnijade, zaokreta u legalnoj literaturi i listu »Rabočaja Misl«; »Naš najbliži zadatak« (»organizacija partijskog organa koji bi redovno izlazio i bio tijesno povezan sa svim mjesnim grupama«; nedostaci vladajućeg »sitničarstva«); »Neodložno pitanje« (analiziranje prigovora da treba *prije svega* razviti djelatnost mjesnih grupa, prije nego što se pređe na izdavanje općeg organa; insistiranje na prvostepenoj važnosti »revolucionarne organizacije« — na neophodnosti da se »organizacija, disciplina i konspirativna tehnika dovedu do najvišeg stepena savršenstva«). Prijedlog da se ponovo pokrenu »Radničke novine« ne ostvaruje se, i članci ostaju neobjavljeni.

Četvrta činjenica. Član komiteta koji organizira drugi redovni kongres naše partije saopćava članu grupe »Iskra« program kongresa i kandidira tu grupu za funkciju redigiranja »Raboče Gazete«, koja treba da ponovo izlazi. Njegov prvi, tako da kažem, korak sankcionira zatim i komitet kome

[82] Uzgred rečeno: pisac te brošure moli me da kažem da je ona, kao i ranije njegove brošure, bila poslana »Savezu« s pretpostavkom da je redaktor njegovih izdanja grupa »Oslobođenje rada« (iz izvjesnih razloga on u to vrijeme, tj. u februaru 1899, nije mogao znati za promjenu redakcije). Tu brošuru će uskoro ponovo izdati Liga.

je on pripadao i Centralni komitet Bunda; grupa »Iskra« dobiva obavještenje o mjestu i vremenu kongresa, ali (pošto nije sigurna da li će moći, iz izvjesnih razloga, da pošalje delegata na taj kongres) sastavlja i pismeni izvještaj kongresu. U tom izvještaju zastupa se gledište da samo izborom Centralnog komiteta mi ne samo što nećemo riješiti pitanje ujedinjenja u jedno vrijeme puno zbrke kao što je vrijeme koje preživljavamo, nego još možemo kompromitirati veliku ideju stvaranja partije u slučaju nove, brze i potpune provale, koja je pri današnjoj nekonspirativnosti više nego vjerojatna; da zato treba početi od pozivanja svih komiteta i svih drugih organizacija da pomažu ponovo pokrenuti opći organ, koji će *realno* povezati sve komitete *faktičkom* vezom, *realno* spremiti grupu rukovodilaca čitavim pokretom, — a pretvoriti takvu, od strane komitetâ stvorenu, grupu u CK moći će komiteti i partija lako, čim ta grupa poraste i ojača. Međutim, do kongresa ne dolazi uslijed niza provala, i izvještaj se iz konspirativnih razloga uništava, pošto ga je pročitao samo mali broj drugova, među njima i delegati jednog komiteta.

Neka sad čitalac sam sudi o karakteru metodâ kao što je Bundova aluzija na samozvanstvo ili argumenat »Rabočeg Djela« da mi hoćemo da otjeramo komitete u carstvo sjena, da »zamijenimo« organizaciju partije organizacijom širenja ideja jednog lista. Baš komitetima, *na osnovu toga što su oni to ne jedanput tražili,* mi smo i referirali o potrebi da se primi određeni plan općeg rada. Baš za partijsku organizaciju mi smo razrađivali taj plan u člancima za »Rabočuju Gazetu« i u izvještaju kongresu partije, opet na traženje onih koji su u partiji zauzimali tako utjecajan položaj da su uzimali na sebe inicijativu njenog (faktičkog) obnavljanja. I tek kad su propala *dva* pokušaja partijske organizacije da *zajedno s nama* obnovi centralni organ partije *službeno,* mi smo smatrali za svoju direktnu dužnost da istupimo s organom *neslužbenim,* kako bi pri *trećem* pokušaju drugovi imali pred sobom već izvjesne rezultate *iskustva,* a ne samo problematične pretpostavke. Sad već svi vidimo izvjesne rezultate tog pokušaja, i svi drugovi mogu suditi da li smo mi pravilno shvatili svoju dužnost i što treba misliti o ljudima koji se trude da dovedu u zabludu lica neupoznata

s najbližom prošlošću, ozlojeđeni time što smo dokazivali jednima — njihovu nedosljednost u »nacionalnom« pitanju, drugima — nedopuštenost besprincipijelnih kolebanja.

### b) Može li list biti kolektivni organizator?

Cijela suština članka »Od čega početi?« sastoji se u postavljanju *baš* tog pitanja i u njegovu pozitivnom rješenju. Jedini, nama poznati, pokušaj stvarne analize tog pitanja i dokazivanja potrebe njegova negativnog rješenja čini L. Nadeždin, čije ćemo argumente navesti u cjelini:

»...Nama se mnogo sviđa kako »Iskra« (br. 4) postavlja pitanje potrebe općeruskog lista, ali mi nikako ne možemo primiti da se tom postavljanju može dati naslov: »Od čega početi?« To je jedna od stvari nesumnjivo veoma važnih, ali ni njom, ni čitavom serijom popularnih listića, ni morem letaka ne može se udariti temelj borbenoj organizaciji za revolucionarni momenat. Neophodno je pristupiti stvaranju jakih političkih organizacija u mjestima. Mi ih nemamo, mi smo radili uglavnom među inteligentnim radnicima, a mase su vodile gotovo isključivo ekonomsku borbu. *Ako se ne odgoje snažne političke organizacije u mjestima, šta znači makar i odlično organiziran općeruski list?* Neopaljenu kupinu, koja gori, a ne sagorijeva ali nikoga i ne zapaljuje! Oko njega, na radu za nj, okupiće se narod, organiziraće se — misli »Iskra«. *Ali njemu je mnogo bliže okupiti se i organizirati se oko konkretnijeg posla!* Takav posao može i mora biti široko organiziranje mjesnih listova, pripremanje već sad radničkih snaga za demonstracije, stalni rad mjesnih organizacija među nezaposlenima (jednako rasparčavati među njih letke i brošure, pozivati ih na zborove, na otpor protiv vlade itd.). Treba razviti živ politički rad u mjestima, i kad nastane potreba za ujedinjenjem na toj realnoj bazi, — ono neće biti umjetno, papirnato, — listovima se takvo ujedinjenje mjesnih radova u općeruski rad ne postiže!« (»Predvečerje revolucije«, str. 54).

Podvukli smo ona mjesta ove krasnorječive tirade koja najreljefnije pokazuju i nepravilnost ocjene našeg plana koju daje pisac i nepravilnost njegova gledišta uopće, koje on ovdje suprostavlja »Iskri«. Ako se ne odgoje snažne političke organizacije u mjestima, — neće ništa značiti ni najbolji općeruski list. — Potpuno tačno. Ali suština i jest u tome što *nema nikakvog drugog sredstva da se odgoje* snažne poli-

tičke organizacije osim putem općeruskog lista. Pisac je previdio najbitniju izjavu »Iskre«, koju je ona učinila još *prije nego što je prešla* na izlaganje svog »plana«: potreban je »poziv na izgradnju revolucionarne organizacije koja će moći da ujedini sve snage i da rukovodi pokretom *ne samo po imenu* nego i stvarno, tj. koja će biti *uvijek spremna na podršku svakog protesta i svake eksplozije,* iskorišćujući ih za povećanje i jačanje vojnih snaga sposobnih za odlučni boj«. Ali, s time će se sad, poslije februara i marta, principijelno složiti svi — nastavlja »Iskra« — međutim, nama je potrebno ne principijelno, nego *praktično rješenje pitanja,* potrebno je odmah istaći takav određen plan izgradnje da se svi mogu odmah *s raznih strana* latiti izgradnje. A nas opet vuku nazad od praktičnog rješenja — k principijelno tačnoj, neospornoj, velikoj, ali potpuno nedovoljnoj, potpuno nerazumljivoj širokoj masi radnika, istini: »odgajati snažne političke organizacije«! Ne radi se više o tome, poštovani pišče, nego o tome *kako* treba odgajati i odgojiti!

Nije tačno da smo mi »radili uglavnom među inteligentnim radnicima, a mase su vodile gotovo isključivo ekonomsku borbu«. U takvom obliku ta postavka liči na obično za »Svobodu« i iz osnova pogrešno suprotstavljanje inteligentnih radnika »masi«. Kod nas su i inteligentni radnici u toku posljednjih godina »gotovo isključivo vodili ekonomsku borbu«. To je s jedne strane. A, s druge strane, mase se nikad neće ni naučiti da vode političku borbu dok mi ne pomognemo da *se odgoje* rukovodioci te borbe i iz redova inteligentnih radnika i iz redova intelektualaca; a odgojiti se takvi rukovodioci mogu *jedino* na sistematskoj, stalnoj ocjeni *svih* strana našeg političkog života, *svih pokušaja* protesta i borbe raznih klasa i povodom raznih slučajeva. Zato je govoriti o »odgajanju političkih organizacija« i u isto vrijeme *suprotstavljati* »papirnati rad« političkog lista — »živom političkom radu u mjestima« naprosto smiješno! Ta »Iskra« i podešava svoj »plan« lista »planu« izgrađivanja takve »borbene spremnosti«, da bi mogla podržavati i pokret nezaposlenih i seljačke pobune i nezadovoljstvo zemaca, i »ogorčenje stanovništva protiv osionog carskog bašibozuka«, itd. Svako ko je upoznat s pokretom odlično zna da ogromna većina mjesnih organizacija o tom *čak i ne misli,* da mnoge od ovdje ocrtanih per-

spektiva »živog političkog rada« *još nijedanput* nije provodila u život nijedna organizacija, da, na primjer, pokušaj skretanja pažnje na porast nezadovoljstva i protesta kod zemske inteligencije izaziva osjećaj zbunjene nedoumice i kod Nadeždina (»gospode, da taj organ nije za zemce?«, »Predvečerje«, str. 129) i kod ekonomista (br. 12 »Iskre«, pismo) i kod mnogih praktičara. U takvim uslovima može se »početi« *samo* od toga što ćemo potaći ljude da *misle* o svemu tome, što ćemo ih podstaći da sumiraju i uopćavaju sve moguće proplamsaje vrenja i aktivne borbe. »Živ politički rad« može se *početi* danas kad se snižavaju socijaldemokratski zadaci *jedino* od žive političke agitacije, koja nije moguća bez općeruskog lista koji često izlazi i pravilno se raspačava.

Ljudi koji u »planu« »Iskre« vide izraz »literaturštine« apsolutno nisu razumjeli samu suštinu plana, uzevši za cilj ono što se predlaže kao najpodesnije sredstvo u sadašnjem momentu. Ti se ljudi nisu potrudili da razmisle o dva poređenja koja jasno ilustriraju predloženi plan. Organiziranje općeruskog političkog lista — pisalo je u »Iskri« — mora biti *osnovna nit* koje se moramo držati da bismo mogli stalno razvijati, produbljivati i proširivati tu organizaciju (tj. revolucionarnu organizaciju, uvijek spremnu da pomogne svaki protest i svaku eksploziju). Recite, molim vas: kad zidari na raznim mjestima postavljaju kamenje ogromne i još nigdje neviđene zgrade, — zar je to »papirnati« rad kad se zateže nit koja pomaže da se iznalazi tačno mjesto za stavljanje, koja ukazuje na krajnji cilj zajedničkog rada, koja omogućava da se iskoristi ne samo svaki kamen nego i svaki komadić kamena, koji, povezan s prethodnim i slijedećim kamenom, daje završenu i opću liniju? I zar mi baš ne preživljujemo takav momenat u našem partijskom životu kad imamo i kamenja i zidara, a nemamo svima vidljivu nit za koju bismo se svi mogli uhvatiti? Neka viču da mi, zatežući nit, hoćemo da komandiramo: kad bismo mi htjeli da komandiramo, gospodo, onda bismo umjesto »Iskra br. 1« napisali — »Rabočaja Gazeta br. 3« kao što su nam predlagali neki drugovi i kao što *bismo imali potpuno pravo da učinimo* poslije događaja o kojima je govoreno gore. Ali mi to nismo učinili: mi smo htjeli da imamo odriješene ruke za nepomirljivu borbu protiv svih pseudosocijaldemokrata; mi smo htjeli da našu nit, ako

je zategnuta pravilno, počnu cijeniti zbog njene pravilnosti, a ne zbog toga što ju je zategao službeni organ.

»Pitanje ujedinjenja mjesne djelatnosti u centralnim organima vrti se u začaranom krugu, — uči nas L. Nadeždin — za ujedinjenje je potrebna homogenost elemenata, a tu homogenost može stvoriti samo nešto što ujedinjuje; međutim to što ujedinjuje može biti proizvod jakih mjesnih organizacija koje se sad apsolutno ne odlikuju homogenim karakterom.« Istina— isto toliko dostojna poštovanja i isto toliko neosporna koliko i istina da je potrebno odgajati jake političke organizacije. Istina — isto toliko jalova koliko i ova druga. *Svako* pitanje »vrti se u začaranom krugu«, jer je čitav politički život beskrajan lanac od beskrajnog niza karika. Sva vještina političara se i sastoji u tome da nađe i da se čvrsto, čvrsto uhvati baš za onu kariku koja mu se najteže može izbiti iz ruku, koja je u danom momentu najvažnija, koja najviše garantira onome kome je u rukama da će on ovladati čitavim lancem[83]. Kad bismo mi imali odred iskusnih zidara koji se toliko slažu u radu da mogu i bez niti stavljati kamenje baš ondje gdje treba (apstraktno govoreći, to nije nemoguće), — onda bismo se mi, možda, mogli uhvatiti za drugu kariku. Ali nevolja i jeste u tome što mi iskusnih i složnih zidara još nemamo, što se kamenje najčešće postavlja sasvim nasumce, što se ne postavlja prema općoj niti, nego tako bez veze da ga neprijatelj može odunuti kao da to nije kamenje, nego pijesak.

Drugo poređenje: »List je ne samo kolektivni propagandist i kolektivni agitator nego i kolektivni organizator. U ovom posljednjem pogledu *on se može uporediti sa skelama* koje se podižu oko zgrade koja se gradi, koje obilježavaju konture građevine, olakšavaju vezu među pojedinim zidarima, pomažu im da raspodijele posao i da vide opće rezultate postignute organiziranim radom«[84]. Kako ovo liči na pre-

---

[83] Druže Kričevski i druže Martinove! Skrećem vam pažnju na ovu skandaloznu manifestaciju »samodržavlja«, beskontrolne autoritativnosti«, »suverenog reguliranja« itd. Pobogu brate: hoće da *ovlada* čitavim lancem!! Pišite što prije žalbu. Evo vam tema za dva uvodnika u br. 12 »Rabočeg Djela«!

[84] Martinov, navodeći u »Rabočem Djelu« prvu rečenicu tog citata (br. 10 str. 62), izostavio je baš drugu rečenicu kao da je

uveličavanje svoje uloge od strane literata, kabinetskog čovjeka? Skele za samu zgradu uopće nisu potrebne, skele se grade od najgoreg materijala, skele se podižu za neko kratko vrijeme i bacaju se u peć čim se zgrada makar grubo dovrši. Što se tiče građevina revolucionarnih organizacija, iskustvo nam pokazuje da se one ponekad mogu izgraditi i bez skela — uzmite period sedamdesetih godina. Ali kod nas se danas ne može ni zamisliti podizanje bez skela građevine koja nam je potrebna.

Nadeždin se ne slaže s tim i kaže: »oko lista, na radu za nj, okupiće se narod, organiziraće se — misli »Iskra«. *Ali njemu je mnogo bliže* okupiti se i organizirati se oko *konkretnijeg* posla!« Jest, jest: »mnogo biliže oko konkretnijeg« ... Ruska poslovica kaže: ne pljuj u bunar, može ti zatrebati. Ali ima ljudi koji hoće da piju i iz bunara u koji se već pljuvalo. Do kakvih samo gadosti nisu došli naši sjajni legalni »kritičari marksizma« i ilegalni poklonici »Raboče Misli« u ime te veće konkretnosti! Koliko je sav naš pokret prignječen našom uskošću, neinicijativnošću i nesmjelošću koja se pravda tradicionalnim argumentima »mnogo bliže oko konkretnijeg«! I Nadeždin — koji smatra da ima naročito fino uho za »život«, koji naročito strogo osuđuje »kabinetske« ljude, koji optužuje (pretendirajući na duhovitost) »Iskru« za slabost da svuda vidi ekonomizam, koji uobražava da stoji visoko iznad te podjele na ortodokse i kritićare — ne opaža da on svojim argumentima ide samo naruku uskosti koja ga revoltira, da pije iz najzapljuvanijeg bunara! Da, ni najiskreniji revolt zbog uskosti, ni najvatrenija želja da se usprave ljudi koji se klanjaju pred njom nisu još dovoljni ako onaj koji se revoltira plovi bez krme i bez jedrila i ako se isto onako »spontano« kao i revolucionari sedamdesetih godina hvata za »ekscitativni teror«, za »agrarni teror«, za »zvonjenje na uzbunu«, itd. Pogledajte to »konkretnije« oko čega će se — misli on — »mnogo bliže« okupiti i organizirati: 1. mjesni listovi; 2. pripremanje za demonstracije; 3. rad među nezaposlenima. Na prvi pogled se vidi da su sve te stvari dohvaćene potpuno slučajno, nesumce, da se nešto kaže, jer, ma kako mi na te stvari gledali, vidjeti u

---

htio podvući da ne želi da ulazi u suštinu pitanja ili da je nesposoban da tu suštinu shvati.

njima nešto specijalno podesno za »okupljanje i organiziranje« sasvim je apsurdno. Ta, isti Nadeždin poslije nekoliko strana veli: »vrijeme je da naprosto konstatiramo fakat: u mjestima rad je krajnje mizeran, komiteti ne rade ni deseti dio onog što bi mogli da rade ... oni ujedinjavajući centri koje sad imamo jesu — fikcija, jesu — revolucionarni birokratizam, uzajamno proizvođenje u čin generala, i tako će biti dotle dok ne izrastu snažne mjesne organizacije«. U tim riječima ima, nesumnjivo, pored pretjerivanja, mnogo gorke istine, i zar Nadeždin ne opaža vezu između mizernog rada u mjesnim organizacijama i one uskosti horizonta aktivistâ, uskosti razmaha njihove djelatnosti, uskosti koje su neizbježne kad je posrijedi nepripremljenost aktivista koji se zatvaraju u okvir mjesnih organizacija? Zar je i on, kao i pisac članka o organizaciji u »Svobodi«, zaboravio da je prelaz na široku mjesnu štampu (od 1898. godine) bio praćen neobičnim jačanjem ekonomizma i »sitničarstva«? Kad bi čak i bilo moguće da se koliko-toliko zadovoljavajuće organizira »široka mjesna štampa« (a mi smo gore pokazali da je to nemoguće, osim u sasvim specijalnim slučajevima), ni tada mjesni organi ne bi mogli »okupiti i organizirati« *sve* snage revolucionara za opću navalu na samodržavlje, za rukovođenje *jedinstvenom* borbom. Ne zaboravite da se ovdje radi *samo* o »okupljajućem«, o organizatorskom značaju lista, i mi bismo mogli postaviti braniocu rascjepkanosti, Nadeždinu, ironično pitanje koje je on sam postavio: »da nismo mi odnekud naslijedili 200.000 revolucionarnih organizatorskih snaga?« Dalje, »pripremanje za demonstracije« ne može se *suprotstavljati* planu »Iskre« već zato što taj plan baš predviđa, *kao jedan od ciljeva,* baš najšire demonstracije; radi se, međutim, o izboru praktičnog *sredstva*. Nadeždin se opet ovdje zapleo, izgubivši iz vida da »pripremati« demonstracije (koje su se dosad u ogromnoj većini slučajeva dešavale potpuno spontano) može samo već »okupljena i organizirana« vojska, a mi baš *ne umijemo* da okupimo i organiziramo. »Rad među nezaposlenima.« Opet ista zbrka, jer to je također jedna od vojnih operacija mobilizirane vojske, a ne plan za mobiliziranje vojske. Koliko Nadeždin i ovdje potcjenjuje štetu od naše rascjepkanosti, fakat što mi nemamo »200.000 snaga«, vidi se iz ovog. »Iskri« su zamjerili mno-

gi (među njima i Nadeždin) što donosi malo vijesti o nezaposlenosti, što dopisi o najobičnijim pojavama seoskog života imaju slučajan karakter. Zamjerka je umjesna, ali »Iskra« je ovdje »bez krivice kriva«. Mi nastojimo da »zategnemo nit« i kroz selo, ali zidara tamo nema gotovo nigdje i mi *moramo* podsticati *svakog* ko saopćava čak i najobičniju činjenicu, — u nadi da će to povećati broj saradnika u toj oblasti i *naučiti* sve nas da odabiramo, najzad, i stvarno reljefne činjenice. Ali materijala za učenje ima tako malo da se bez njegova uopćavanja u cijeloj Rusiji nemamo apsolutno na čemu učiti. Nema sumnje da bi čovjek koji bi imao makar približno one agitatorske sposobnosti i ono poznavanje života lumpenproletera koje vidimo kod Nadeždina mogao učiniti neocjenjive usluge pokretu agitacijom među nezaposlenima, — ali takav čovjek zakopao bi u zemlju svoj talenat kad se ne bi potrudio da obavještava *sve* ruske drugove o svakom koraku svog rada za pouku i primjer ljudima koji, u velikoj većini, još ne umiju da se late novog posla.

O važnosti ujedinjavanja, o potrebi» okupljanja i organiziranja« govore sad apsolutno svi, ali u većini slučajeva ne postoji nikakva određena predodžba o tome — od čega početi i kako izvoditi to ujedinjavanje. Svi će, sigurno, priznati: ako »ujedinjujemo« pojedine — recimo rajonske — kružoke jednog grada, za to su potrebne *zajedničke institucije*, tj. ne samo zajedničko ime »savez« nego stvarno *zajednički* rad, razmjena materijala, iskustva i snaga, podjela funkcija ne samo po rajonima nego i po specijalnostima cjelokupne gradske djelatnosti. Svako će priznati da se solidan konspirativni aparat ne može pokriti (ako smijemo upotrijebiti trgovački izraz) »sredstvima« (i materijalnim i ličnim, razumije se) jednog rajona, da se na tom uskom poprištu ne može razviti talenat specijalista. Ali to isto važi i za ujedinjavanje raznih gradova, jer se i poprište, kao što je pojedina oblast, *pokazuje* i pokazalo se već u istoriji našeg socijaldemokratskog pokreta kao veoma usko: mi smo to iscrpno dokazivali gore na primjeru i političke agitacije i organizacionog rada. Potrebno je, prijeko je potrebno i prije svega je potrebno proširiti to poprište, stvoriti *faktičku* vezu među gradovima na bazi *redovnog zajedničkog* rada, jer rascjepkanost guši ljude, koji »sjede kao u jami« (kako se izrazio pisac

jednog pisma »Iskri») ne znajući što se radi na bijelom svijetu , ko će ih poučiti, kako će steći iskustvo, kako zadovoljiti želju za širokom djelatnošću. I ja i dalje insistiram na tome da se ta *faktička* veza može početi stvarati samo na bazi zajedničkog lista, kao jedinog redovnog općeruskog pothvata koji sumira rezultate najrazličitijih oblika djelatnosti i time *gura* ljude da stalno idu naprijed *svim mnogobrojnim* putevima koji vode k revoluciji, kao što svi putevi vode u Rim. Ako hoćemo ujedinjenje ne samo na riječima, potrebno je da svaki mjesni kružok *odmah posveti*, recimo, četvrtinu svojih snaga *aktivnom* radu na *zajedničkom* poslu, i list mu[85] odmah pokazuje opće konture, razmjere i karakter tog posla, pokazuje mu koji se nedostaci najjače osjećaju u cijeloj općeruskoj djelatnosti, gdje nema agitacije, gdje su veze slabe, koje bi točkiće ogromnog zajedničkog mehanizma dotični kružok mogao da popravi ili zamijeni boljim. Kružok koji još nije radio, nego bi tek htio da radi, mogao bi počinjati ne kao kustar u zasebnoj sitnoj radionici, koji ne poznaje ni raniji razvitak »industrije« ni opće stanje postojećih industrijskih načina proizvodnje, nego kao učesnik širokog pothvata koji *održava* cijelu općerevolucionarnu navalu na samodržavlje. I ukoliko bi preciznije bio izrađen svaki točkić, ukoliko bi broj detaljnih radnika na zajedničkom poslu bio veći, utoliko bi naša mreža postajala gušća i utoliko bi neizbježne provale izazivale manje zabune u zajedničkim redovima.

*Faktičku* vezu počela bi stvarati već i sama funkcija rapačavanja lista (ako bi on zasluživao naziv lista, tj. ako bi izlazio redovno i ne jedanput mjesečno, kao što izlaze debeli časopisi, nego jedno četiri puta mjesečno). Danas su veze među gradovima što se tiče potreba revolucionarnog rada najveća rijetkost i, u svakom slučaju, izuzetak; onda bi te veze postale pravilo i osiguravale bi, razumije se, ne samo raspačavanje lista nego i (što je kudikamo važnije) razmjenu iskustva, materijala, snaga i sredstava. Razmah organizaci-

[85] *Ograda:* ako on simpatizira s pravcem tog lista i smatra korisnim za stvar da postane njegov saradnik, razumijevajući pod tim ne samo literarnu nego uopće svaku revolucionarnu saradnju. *Napomena za »Rabočeje Djelo«:* među revolucionarima koji cijene stvar, a ne igranje demokratizma, koji ne odvajaju »simpatiju« od najaktivnijeg i najživljeg učešća, ova ograda se razumijeva sama po sebi.

onog rada postao bi odmah mnogo širi, i uspjeh jednog kraja podsticao bi stalno na dalje usavršavanje, na želju da se iskorišćuje već stečeno iskustvo druga koji radi u drugom kraju zemlje. Mjesni rad postao bi kudikmo bogatiji i mnogostraniji nego što je sad: politička i ekonomska razgolićivanja, skupljana po čitavoj Rusiji, davala bi duhovnu hranu radnicima svih struka i *svih stupnjeva razvitka,* davala bi materijal i povod za konferencije i predavanja o najraznovrsnijim pitanjima koja se uz to pokreću i aluzijama legalne štampe, i razgovorima u društvu i »stidljivim« vladinim saopćenjima. Svaka eksplozija, svaka demonstracija ocjenjivala bi se i pretresala sa svih strana u svim krajevima Rusije, izazivajući želju da se ne zaostane za drugima, da se uradi bolje od drugih — (mi socijalisti nikako ne odbijamo svako takmičenje, svaku »konkurenciju«!), — da se svjesno pripremi ono što je prvi put ispalo nekako spontano, da se iskoriste povoljni uslovi danog kraja ili danog momenta radi modificiranja plana za napad, itd. U isto vrijeme to oživljavanje mjesnog rada ne bi dovodilo do onog očajnog »predsmrtnog« naprezanja *svih* snaga i mobiliziranja *svih ljudi*, kako to sad često biva prilikom svake demonstracije ili svakog broja mjesnog lista: s jedne strane, policiji je kudikamo teže da se dokopa »korijena« kad ne zna u kom kraju da ih traži; s druge strane, redovan zajednički rad navikavao bi ljude da podešavaju snagu *danog* napada prema danom stanju snaga tog i tog odreda zajedničke vojske (sad o tom podešavanju gotovo niko nikad i ne misli, jer se napadi u devet desetina slučajeva vrše spontano) i olakšavao bi »prebacivanje« iz drugog mjesta ne samo literature nego i revolucionarnih snaga.

Sad se te snage u masi slučajeva potpuno iscrpljuju na uskom mjesnom radu, a tada bi postojala mogućnost i stalno bi bilo povoda da se koliko-toliko sposoban agitator ili organizator prebacuje iz jednog kraja zemlje u drugi. Počinjući od malog putovanja partijskim poslom na trošak partije, ljudi bi se navikavali da potpuno prelaze na partijsko izdržavanje, da postaju profesionalni revolucionari, da izgrađuju od sebe prave političke vođe.

I kad bi nam stvarno pošlo za rukom da postignemo da se svi mjesni komiteti, mjesne grupe i kružoci, ili velika većina njih, aktivno late zajedničkog posla, mi bismo mogli

u najskorijoj budućnosti organizirati nedjeljni list, koji bi se redovno raspačavao u desecima hiljada primjeraka po čitavoj Rusiji. Taj list bi postao djelić ogromnog kovačkog mijeha koji bi razduvavao svaku iksru klasne borbe i narodnog revolta u opći požar. Oko tog, samog po sebi još vrlo nevinog i još vrlo malog, ali redovnog ili u punom smislu riječi *zajedničkog* posla sistematski bi se okupljala i obučavala stalna vojska oprobanih boraca. Po skelama ili daskama te opće organizacione građevine uskoro bi se popeli i izdigli iz redova naših revolucionara socijaldemokratski Željabovi, iz redova naših radnika ruski Bebeli, koji bi se postavili na čelo mobilizirane vojske i koji bi podigli cio narod na obračun s ruglom i prokletstvom Rusije.

Eto o čemu treba da sanjamo!

»Treba da sanjamo!« Napisao sam te riječi i uplašio sam se. Učinilo mi se da sjedim na »kongresu ujedinjenja«, naspram mene sjede redaktori i saradnici »Rabočeg Djela«. I gle, ustaje drug Martinov i obraća mi se stroga lica: »A dozvolite da vas zapitam, ima li još autonomna redakcija pravo da sanja ne pitajući prethodno komitete partije?« A za njim ustaje drug Kričevski i (filozofski produbljujući druga Martinova, koji je već odavno produbio druga Plehanova) nastavlja još strožeg lica: »Ja idem dalje. Ja pitam: ima li uopće pravo da sanja marksist koji ne zaboravlja da po Marksu čovječanstvo uvijek postavlja sebi ostvarljive zadatke i da je taktika proces rastenja zadataka koji rastu zajedno s partijom?«

Već od same pomisli na ta strašna pitanja mene podilaze žmarci, i ja samo gledam — gdje da se sakrijem. Pokušaću da se sakrijem iza Pisareva.

»Ima neslaganja i neslaganja — pisao je povodom pitanja o neslaganju snova i stvarnosti Pisarev. — Moji snovi mogu ići ispred prirodnog toka događaja, ili oni mogu udariti sasvim u stranu, onamo kuda nikakav prirodni tok događaja nikad ne može dovesti. U prvom slučaju snovi ne nanose nikakve štete; oni čak mogu pomagati i jačati energiju radnog čovjeka ... U takvim snovima nema ničeg što bi izopćavalo

ili paraliziralo radnu snagu. Naprotiv. Kad bi čovjek bio potpuno lišen sposobnosti da tako sanja, kad on ne bi mogao ponekad istrčavati naprijed i u svojoj fantaziji promatrati potpunu i završenu sliku one tvorevine koja tek počinje da se formira pod njegovim rukama, — u tom slučaju ja apsolutno ne mogu zamisliti koja bi to pobuda gonila čovjeka da poduzima i dovodi do kraja zamašne i zamorne radove na polju umjetnosti, nauke i praktičnog života... Neslaganje snova i stvarnosti ne nanosi nikakve štete, samo ako ličnost koja sanja ozbiljno vjeruje u svoje snove, ako pažljivo posmatra život, ako poredi svoja opažanja sa svojim kulama u zraku i uopće savjesno radi na ostvarenju svoje fantazije. Ako postoji neka dodirna tačka između snova i života, onda je sve dobro.«

Takvih snova, na žalost, ima odveć malo u našem pokretu. I krivi su za to najviše predstavnici legalne kritike i ilegalnog »pripepaštva«, koji se razmeću svojom trezvenošću, svojom »blizošću« »konkretnom«.

### c) Kakvog je tipa organizacija nama potrebna

Iz ovoga što je dosad rečeno čitalac vidi da se naša »taktika-plan« sastoji u poricanju neposrednog *poziva* na juriš, u zahtjevu da se organizira »pravilna opsada neprijateljske tvrđave« ili, drugim riječima, u zahtjevu da se sve snage usmjere na okupljanje, organiziranje i *mobiliziranje* stalne vojske. Kad smo ismijali »Rabočeje Djelo« zbog njegova skoka od ekonomizma s vapajima o jurišu (koji su se čuli u *aprilu* 1901. godine, »Listok »Rabočega Djela«« br. 6), ono se, razumije se, okomilo na nas, optužujući nas za »doktrinarstvo«, neshvaćanje revolucionarne dužnosti, za pozivanje na opreznost, itd. Naravno, nas nisu ni najmanje iznenadile te optužbe u ustima ljudi koji nemaju nikakvih principa i koji se izvlače dubokomislenom »taktikom-procesom«, kao što nas nije iznenadilo ni to što je te optužbe ponovio Nadeždin, koji uopće veličanstveno prezire čvrsta programska i taktička načela.

Kažu da se istorija ne ponavlja. Ali Nadeždin nastoji iz petnih žila da je ponovi i revnosno kopira Tkačova, grdeći

»revolucionarno kulturništvo«, galameći o »zvonjenju na uzbunu, o specijalnom »gledištu predvečerja revolucije«, itd. On zaboravlja, po svoj prilici, poznatu izreku: ako je original historijskog događaja tragedija, njegova kopija može biti samo farsa. Pripremljen propovijedima Tkačova i ostvaren putem »zastrašujućeg« terora, koji je zaista zastrašivao, pokušaj uzimanja vlasti — bio je veličanstven, a »ekscitativni« teror malog Tkačova naprosto je smiješan, i naročito je smiješan kad se dopunjuje idejom o organizaciji srednjaka.

»Kad bi »Iskra« — piše Nadeždin — izišla iz svoje sfere literaturštine, ona bi vidjela da su to (pojave kao što je pismo jednog radnika u »Iskri« br. 7 itd.) simptomi toga da će vrlo, vrlo brzo početi »juriš«, i govoriti sad (sic) o organizaciji čije niti idu od općeruskog lista, znači producirati kabinetske misli i kabinetski rad.« Pogledajte koliko je to nevjerojatna konfuzija: s jedne strane, ekscitativni teror i »organizacija srednjaka« zajedno s mišljenjem da je »mnogo bliže okupiti se oko »konkretnijeg«, kao što su mjesni listovi, — a, s druge strane, »sad« govoriti o općeruskoj organizaciji znači producirati kabinetske misli, tj., govoreći otvorenije i jednostavnije, »sad« je već kasno! A »široko organiziranje mjesnih listova« — zar to nije kasno, mnogopoštovani L. Nadeždine? I uporedite s tim gledištem i taktiku »Iskre«: ekscitativni teror — to je koješta, govoriti o organizaciji srednjaka i o *širokom* organiziranju lokalnih listova znači širom otvarati vrata ekonomizmu. Treba govoriti o jedinstvenoj općeruskoj organizaciji revolucionara, a govoriti o njoj nije kasno sve dotle dok ne počne pravi, a ne papirnati juriš.

»Da, što se tiče organizacije kod nas, stvari ne stoje nimalo sjajno — nastavlja Nadeždin — da, »Iskra« je potpuno u pravu kad kaže da su glavna masa naših vojnih snaga — dobrovoljci i ustanici... Dobro je što vi trezveno gledate na stanje naših snaga, ali zašto pri tome zaboravljati *da masa uopće nije naša* i da zato *ona nas neće pitati* kad treba da počne vojne operacije, i udariće »u bune«... Kad istupi sama masa sa svojom stihijskom rušilačkom snagom, ona *može* zbuniti, odgurnuti »stalnu vojsku«, u koju su se neprestano spremali, ali nisu *stigli* da unose vanredno sistematsku organizaciju.« (Kurziv je moj.)

Čudna logika! *Baš zato* što »masa nije naša«, nerazumno je i ne dolikuje galamiti o neodložnom »jurišu«, jer je juriš napad stalne vojske, a ne spontana eksplozija mase. Baš zato što masa *može* zbuniti i odgurnuti stalnu vojsku, mi sa svojim radom na »unošenju vanredno sistematske organizacije« u stalnu vojsku obavezno moramo »stizati« spontani razvitak, jer ukoliko prije »stignemo« da unesemo takvu organiziranost, utoliko je vjerojatnije da masa neće zbuniti stalnu vojsku, nego će stalna vojska stati ispred i na čelo mase. Nadeždin se zapliće zato što misli da je ta sistematski organizirana vojska zauzeta nečim što je odvaja od mase, dok je ona u stvari zauzeta isključivo svestranom i sveobuhvatnom političkom agitacijom, tj. baš radom koji *zbližava i stapa* stihijski rušilačku snagu mase i svjesno rušilačku snagu organizacije revolucionara. Tä vi, gospodo, svaljujete svoju krivicu na drugog, jer baš grupa »Svoboda«, unoseći *u program* teror, samim tim poziva na stvaranje organizacije terorista, a takva organizacija stvarno bi odvukla našu vojsku od njena zbližavanja s masom, koja još, na žalost, nije naša, koja nas još, na žalost, ne pita ili malo pita o tome kad i kako treba počinjati vojne operacije.

»Mi ćemo previdjeti revoluciju — nastavlja Nadeždin da plaši »Iskru« — kao što smo previdjeli sadašnje događaje, koji su došli kao grom iz vedra neba«. Ova rečenica, u vezi s onim što je gore rečeno, jasno nam pokazuje apsurdnost posebnog »gledišta predvečerja revolucije« koje je iskonstruirala »Svoboda«[86]. Posebno »gledište« svodi se, ako ćemo pravo, na to da je »sad« već kasno rasuđivati i pripremati se. Ako je tako, o mnogopoštovani neprijatelju »literaturštine«, — zašto je onda bilo potrebno pisati na 132 štampane strane »o pitanjima teorije [87] i taktike«? Zar vi ne nalazite da bi »gle-

[86] »Predvečerje revolucije«, str. 62.

[87] Uostalom, o pitanjima teorije u svom »osvrtu na teorijska pitanja« L. Nadeždin nije dao gotovo ništa, ako ne računamo ovo, veoma zanimljivo s »gledišta predvečerja revolucije«, mjesto: »Bernštajnijada kao cjelina gubi u naše vrijeme svoj akutni karakter isto onako kao i to hoće li g. Adamovič (V. V. Vorovski. *Prev.*) dokazati da je g. Struve već zaslužio orden ili će, naprotiv, g. Struve pobiti g. Adamoviča i neće pristati da dâ ostavku, — to je sasvim svejedno, jer kuca čas revolucije« (str. 110). Teško bi bilo reljefnije prikazati krajnju nemarnost L. Nadeždina što se tiče teorije. Mi smo objavili »predvečerje revolu-

dištu predvečerja revolucije« više odgovaralo izdanje 132 hiljade letaka s kratkim proglasom: »Udri po njima!«?

Najmanje rizikuje da će previdjeti revoluciju baš onaj tko stavlja na prvo mjesto čitavog svog programa, i *taktike i organizacionog rada* svenarodnu političku agitaciju, kao što to čini »Iskra«. Ljudi koji se bave sukanjem u čitavoj Rusiji niti organizacije koja ide od općeruskog lista ne samo što nisu previdjeli proljetne događaje, nego, naprotiv, dali su nam mogućnost da ih proreknemo. Nisu oni previdjeli ni one demonstracije koje su opisane u br. 13 i 14 »Iskre«: naprotiv, oni su učestvovali u njima, duboko svjesni svoje dužnosti da idu u pomoć spontanom poletu mase i da pomažu u isto vrijeme, putem lista, svim ruskim drugovima da se upoznaju s tim demonstracijama i da iskorišćuju njihovo iskustvo. Neće oni previdjeti, ako budu živi, ni revoluciju, koja će od nas zatražiti prije svega i iznad svega iskusnost u agitaciji, vještinu u pomaganju (socijaldemokratskom pomaganju) svakog protesta, vještinu usmjeravanja spontanog pokreta, čuvajući ga i od pogrešaka prijatelja i od klopki neprijatelja!

Na taj način, mi smo došli do posljednjeg argumenta, koji nas primorava da naročito insistiramo na planu organizacije oko općeruskog lista, putem zajedničkog rada na općem listu. Samo takva organizacija osiguraće socijaldemokratskoj borbenoj organizaciji prijeko potrebnu *elastičnost*, tj. sposobnost da se odmah prilagođava najraznovrsnijim uslovima borbe koji se brzo mijenjaju, vještinu da, »s jedne strane, izbjegne bitku na otvorenom polju s kudikamo jačim po snazi neprijateljem, kad je ovaj koncentrirao na jednom mjestu sve snage, a, s druge strane, da iskoristi nesposobnost manevriranja tog neprijatelja i da napada na njega onđje i onda gdje se i kad se najmanje očekuje napad«[88]. Bila bi najveća

---

cije« — *zato* je »potpuno svejedno« hoće li ortodoksima poći za rukom da definitivno otjeraju kritičare s njihovih pozicija! Naš mudrac i ne opaža da će nam baš za vrijeme revolucije biti potrebni rezultati teoretske borbe protiv kritičara radi odlučne borbe protiv njihovih *praktičnih* pozicija!

[88] »Iskra« br. 4: »Od čega početi?« — »Revolucionarne kulturnike, koji ne stoje na gledištu predvečerja revolucije, dugotrajnost rada nimalo ne zbunjuje« — piše Nadeždin (str. 62). Povodom toga mi ćemo reći: ako mi ne budemo umjeli da izgradimo takvu političku taktiku i takav organizacioni plan koji bi bili

pogreška izgrađivati partijsku organizaciju računajući samo na eksploziju i uličnu borbu ili samo na »progresivni tok sive svakodnevne borbe«. Mi moramo *uvijek* obavljati svoj svakodnevni posao i uvijek biti spremni za sve, zato što se vrlo često dešava da je nemoguće unaprijed predvidjeti smjenjivanje perioda eksplozije periodima zatišja, a u onim slučajevima kad je to moguće ne bi se to predviđanje moglo iskoristiti za preuređenje organizacije, jer se to smjenjivanje u apsolutističkoj zemlji vrši nevjerojatno brzo, jer je neki put vezano s jednim noćnim naletom carskih janjičara. I samu revoluciju nikako ne treba zamišljati kao jedan akt (kao što se to, po svoj prilici, čini Nadeždinu), nego kao nekoliko brzih smjenjivanja manje ili više jake eksplozije i manje ili više dubokog zatišja. Zato osnovni sadržaj djelatnosti naše partijske organizacije, žarište te djelatnosti mora biti rad koji je i moguć i potreban kako u periodu najjače eksplozije tako i u periodu najdubljeg zatišja, naime: rad na političkoj agitaciji koja je ujedinjena u čitavoj Rusiji, koja osvjetljava sve strane života i koja je usmjerena put najširih masa. A taj rad u današnjoj Rusiji *ne može se ni zamisliti* bez općeruskog lista koji vrlo često izlazi. Organizacija koja se sama od sebe formira oko tog lista, organizacija njegovih *saradnika* (u širokom smislu riječi, tj. svih onih koji rade na njemu) biće spremna baš *za sve:* od spasavanja časti, prestiža i kontinuiteta partije u momentu najveće revolucionarne »depresije« do pripremanja, određivanja roka i provođenja *svenarodnog oružanog ustanka.*

Zamislite kod nas veoma običan slučaj potpune provale u jednom mjestu ili u nekoliko mjesta. Kad *sve* mjesne organizacije nemaju *jedan* zajednički redovan posao, takve provale često prati prekidanje rada na mnogo mjeseci. Kad, pak, sve one imaju zajednički posao, — dovoljno je, i u slučaju najveće provale, nekoliko nedjelja rada dvojice trojice energičnih

bezuvjetno sračunati na *veoma dug rad* i u isto vrijeme osiguravali *samim procesom tog rada* spremnost naše partije da bude na svom mjestu i da izvrši svoju dužnost u slučaju svakog iznenađenja, u slučaju svake ubrzanosti toka događaja, — onda ćemo mi biti naprosto mizerni politički avanturisti. Samo Nadeždin, koji je od juče počeo da se naziva socijaldemokratom, može zaboravljati na to da je cilj socijaldemokratije — radikalan preobražaj životnih uslova čitavog čovječanstva, da se stoga socijaldemokrat ne smije »zbunjivati« pitanjem dugotrajnosti rada.

ljudi da bi se s općim centrom povezali novi kružoci omladine, koji, kao što znamo, niču vrlo brzo čak i sad; — a kad taj zajednički posao, koji strada od provala, vide svi, onda kružoci mogu nicati i povezivati se s njim još brže.

S druge strane, zamislite narodni ustanak. Danas će, vjerojatno, svi priznati da mi moramo misliti o njemu i spremati se za nj. Ali *kako* da se spremamo? Neće valjda Centralni komitet odrediti agente u svim mjestima za pripremanje ustanka! Kad bismo i imali CK, on tim određivanjem ne bi apsolutno ništa postigao u današnjim ruskim uslovima. Naprotiv, mreža agenata[89], koja bi se sama od sebe formirala na radu oko organiziranja i raspačavanja općeg lista, ne bi smjela »sjediti i čekati« parolu za ustanak, nego bi radila onaj redovni posao koji bi joj garantirano najveću vjerojatnost uspjeha u slučaju ustanka. Baš takav posao učvršćivao bi veze i s najširim masama radnika i sa svim slojevima koji su nezadovoljni samodržavljem, što je tako važno za ustanak. Baš na takvom poslu izgrađivala bi se sposobnost tačnog procjenjivanja opće političke situacije i, prema tome, sposobnost izbora povoljnog momenta za ustanak. Baš takav posao navikavao bi *sve* mjesne organizacije da istovremeno reagiraju na jedna i ista politička pitanja, slučajeve i događaje koji živo interesiraju svu Rusiju, da odgovaraju na te »događaje« što energičnije, što jednoobraznije i svrsishodnije, — ta, ustanak i jeste, u suštini, najenergičniji, najjednoobrazniji i najsvrsishodniji »odgovor« cijelog naroda vladi. Baš takav posao, naposljetku, navikavao bi sve revolucionarne organizacije u svim krajevima Rusije da održavaju najčvršće i u isto vrije-

[89] Avaj, avaj! Opet mi se omakla ta strašna riječ »agent«, koja tako para demokratsko uho Martinovâ! Čudim se zašto ta riječ nije vrijeđala korifeje sedamdesetih godina, a vrijeđa kustare devedesetih godina? Meni se sviđa ta riječ, jer ona jasno i reljefno ukazuje na *zajednički posao* kome svi agenti potčinjavaju svoje misli i akcije, i ako je potrebno tu riječ zamijenti drugom, ja bih mogao pristati jedino na riječ »saradnik«, kad ona ne bi odisala izvjesnom literaturštinom i izvjesnom risplinutošću. nama je potrebna vojna organizacija agenata. Uostalom, oni mnogobrojni (naročito u inostranstvu) Martinovi koji vole da se bave »uzajamnim proizvođenjem u čin generala« mogli bi da govore umjesto »agent za pasoše« — »načelnik specijalnog odjeljenja za izdavanje pasoša revolucionarima«, itd.

me najkonspirativnije veze, koje stvaraju *faktičko* jedinstvo partije, — a bez takvih veza nemoguće je kolektivno pretresti plan ustanka i poduzeti one nužne pripremne mjere uoči ustanka koje moraju ostati u najvećoj tajnosti.

Jednom riječi, »plan općeruskog političkog lista« ne samo što nije plod kabinetskog rada lica zaraženih doktrinarstvom i literaturštinom (kao što se to učinilo ljudima koji nisu dovoljno ušli u nj), nego, naprotiv, on je najpraktičniji plan da se sa svih strana i odmah počne s pripremanjem za ustanak, ne zaboravljajući u isto vrijeme ni za trenutak svoj svakodnevni, prijeko potrebni rad.

## ZAKLJUČAK

Istorija ruske socijaldemokratije očigledno se dijeli na tri perioda.

Prvi period obuhvaća oko deset godina, otprilike 1884—1894. To je period nastanka i učvršćenja teorije i programa socijaldemokratije. Broj pristalica novog pravca u Rusiji mogao se izbrojati na prste. Socijaldemokratija je postojala bez radničkog pokreta, preživljavajući, kao politička partija, proces embrionalnog razvitka.

Drugi period obuhvaća tri-četiri godine, 1894—1898. Socijaldemokratija se pojavljuje na svjetlost dana kao društveni pokret, kao polet narodnih masa, kao politička partija. To je period djetinjstva i dječaštva. Brzinom epidemije širi se opće oduševljenje inteligencije borbom protiv narodnjaštva i idenje među radnike, opće oduševljenje radnika štrajkovima. Pokret ima ogromne uspjehe. Većina rukovodilaca su sasvim mladi ljudi, koji su još bili daleko od »trideset pet godina«, koje su se g. N. Mihajlovskom činile kao neka prirodna granica. Poradi svoje mladosti, oni se pokazuju nepripremljeni za praktičan rad i nevjerojatno brzo silaze s pozornice. Ali razmah rada bio je kod njih većinom vrlo širok. Mnogi od njih počinjali su revolucionarno misliti kao narodovoljci. Gotovo svi oni u ranoj mladosti oduševljavali su se herojima terora. Oslobađanje od fascinirajućeg utiska te herojske tradicije bilo je skopčano s borbom, bilo je praćeno raskidom s ljudima koji su po svaku cijenu htjeli da ostanu vjerni Narodnoj volji i koje su mladi socijaldemokrati visoko cijenili. Borba je gonila da se uči, da se čitaju ilegalna djela raznih pravaca, da se intenzivno bavi pitanjima legalnog narodnjaštva. U toj borbi odgojeni socijaldemokrati išli su u radnički pokret »ni za trenutak« ne zaboravljajući ni teoriju marksiz-

ma, koja ih je ozarila jasnom svjetlošću, ni zadatak obaranja samodržavlja. Osnivanje partije u proljeće 1898. bilo je najreljefnije i u isto vrijeme *posljednje* djelo socijaldemokrata tog perioda.

Treći period priprema se, kao što smo vidjeli, 1897. godine i konačno smjenjuje drugi period 1898. godine (1898. do ?). To je period zbrke, raspadanja, kolebanja. U doba dječaštva glas kod čovjeka mutira. I kod ruske socijaldemokratije tog perioda počeo je glas da mutira, počeo je da zvuči pogrešno, — s jedne strane u djelima gospode Struvea i Prokopoviča, Bulgakova i Berdjajeva, a s druge strane kod V. I—na i R. M., kod B. Kričevskog i Martinova. Ali udarali su svak na svoju stranu i išli nazad samo rukovodioci: sam proleterski pokret rastao je i dalje i koračao je ogromnim koracima naprijed. Proleterska borba je zahvatala nove slojeve radnika i širila se po čitavoj Rusiji, utječući u isto vrijeme indirektno i na oživljavanje demokratskog duha kod studenata i kod drugih slojeva stanovništva. A svjesnost rukovodilaca položila je oružje pred širinom i snagom spontanog poleta; među socijaldemokratima prevladalo je već drugo nastrojenje — nastrojenje rukovodilaca koji su se odgajali gotovo isključivo na »legalnoj marksističkoj literaturi, a ova je bila utoliko više nedovoljna ukoliko je spontanost mase zahtijevala od njih više svjesnosti. Rukovodioci su ne samo zaostajali i u teoretskom (»sloboda kritike«) i u praktičnom pogledu (»sitničarstvo«) nego su pokušavali da svoje zaostajanje brane svim mogućim bombastičnim argumentima. Socijaldemokratizam snižavao se do tredjunionizma i od strane brentanovaca legalne i od strane prirepaša ilegalne literature. Program »Creda« počeo se ostvarivati, naročito kad je »sitničarstvo« socijaldemokrata izazvalo oživljavanje revolucionarnih nesocijaldemokratskih pravaca.

I eto, ako mi čitalac zamjeri što sam se i suviše iscrpno bavio nekim »Rabočim Djelom«, ja ću odgovoriti na to: »Rabočeje Djelo« steklo je »istorijsko« značenje zato što je najreljefnije odrazilo »duh« tog trećeg perioda[90]. Nije dosljedni

[90] Ja bih mogao isto tako odgovoriti njemačkom poslovicom: Den Sack schlägt man, den Esel meint man (kćerku kara, snasi prigovara). Nije se samo »Raboćeje Djelo« nego *široka masa* praktičara i *teoretičara* oduševljavala modnom »kritikom«, zap-

R. M. mogao, nego su baš povodljivi Kričevski i Martinovi mogli najbolje da izraze zbrku i kolebanja, spremnost na ustupke i »kritici«, i »ekonomizmu«, i terorizmu. Nije veličanstveno omalovažavanje prakse od strane nekog poklonika »apsoluta« karakteristično za taj period, nego baš spajanje sitnog prakticizma s najpotpunijom teoretskom nemarnošću. Nisu se junaci tog perioda bavili toliko direktnim negiranjem »velikih riječi« koliko njihovom vulgarizacijom: naučni socijalizam je prestao da bude cjelovita revolucionarna teorija, i pretvarao se u miksturu u koju su »slobodno« dolivali tekućinu iz svakog novog njemačkog udžbenika; parola »klasna borba« nije gurala naprijed na sve širu, sve energičniju djelatnost, nego je služila kao sredstvo za umirenje, jer je, zaboga, »ekonomska borba nerazdvojno povezana s političkom borbom«; ideja partije nije služila kao poziv na stvaranje borbene organizacije revolucionara, nego i pravdala nekakav »revolucionarni birokratizam« i dječje igranje» demokratskih« formi.

Kad će se završiti treći i kad će početi četvrti period (koji u svakom slučaju već nagovještavaju mnogi znaci), — mi ne znamo. Iz oblasti istorije ovdje mi prelazimo u oblast sadašnjosti, donekle budućnosti. Ali mi čvrsto vjerujemo da će četvrti period dovesti do učvršćenja borbenog marksizma, da će iz krize ruska socijaldemokratija izići ojačana i snažna, da će »na smjenu« arijergarde oportunistâ doći stvarna avangarda najrevolucionarnije klase.

Kao poziv na takvu »smjenu« i rezimirajući sve ono što smo naprijed rekli, možemo na pitanje: šta da se radi? dati kratak odgovor:

Likvidirati treći period.

---

lItala u pitanju spontanosti, skretala sa socijaldemokratskog na tredjunionističko shvaćanje naših političkih i organizacionih zadataka.

*Prilog*

## POKUŠAJ UJEDINJENJA »ISKRE« I »RABOČEG DJELA«

Ostaje nam da ocrtamo taktiku koju je uzela i dosljedno provodila »Iskra« u organizacionom pogledu prema »Rabočem Djelu«. Ta taktika izražena je potpuno već u br. 1 »Iskre«, u članku o »Rascjepu u Zagraničnom savezu ruskih socijaldemokrata«. Mi smo odmah stali na gledište da se *pravi* »Savez ruskih socijaldemokrata u inostranstvu«, koji je na prvom kongresu naše partije priznat kao njen predstavnik u inostranstvu, *pocijepao* na dvije organizacije; — da pitanje predstavništva partije ostaje otvoreno, budući da je samo privremeno i uslovno riješeno time što su na Pariskom međunarodnom kongresu u stalni Međunarodni socijalistički biro kao predstavnici Rusije bila izabrana dva člana, po jedan od svakog dijela »Saveza« koji se pocijepao. Mi smo izjavili da u suštini »Rabočeje Djelo« *nema pravo,* mi smo u principijelnom pogledu odlučno stali na stranu grupe »Oslobođenje rada«, ali smo u isto vrijeme odbili da ulazimo u detalje rascjepa i istakli smo zaslugu »Saveza« u oblasti čisto praktičnog rada.[81]

Na taj način naš stav bio je do izvjesne mjere stav iščekivanja: mi smo napravili ustupak mišljenju većine ruskih socijaldemokrata, mišljenju da ruku pod ruku sa »Savezom« mogu raditi i najodlučniji neprijatelji ekonomizma, jer je

---

[81] Za osnovu takve ocjene rascjepa uzeli smo ne samo literaturu nego i podatke koje su u inostranstvu skupili neki članovi naše organizacije koji su tamo boravili.

»Savez« više puta izjavljivao da se principijelno slaže s grupom »Oslobođenje rada«, ne pretendirajući, tobože, na samostalnu fizionomiju u osnovnim pitanjima teorije i taktike. Pravilnost tog našeg stava indirektno je bila potvrđena time što su se gotovo istovremeno s izlaskom prvog broja »Iskre« (decembar 1900) odvojila od »Saveza« tri člana, koji su stvorili takozvanu »grupu inicijatora« i obratili se: 1. zagraničnom odjelenju organizacije »Iskra«, 2. revolucionarnoj organizaciji »Socijaldemokrat« i 3. »Savezu« — s prijedlogom da posreduju u vođenju pregovora o izmirenju. Prve dvije organizacije odmah su pristale na to, *treća je odbila*. Doduše, kad je jedan govornik iznio te činjenice na kongresu »ujedinjenja« prošle godine[82], jedan član uprave »Saveza« izjavio je da je njihovo odbijanje bilo izazvano *isključivo* time što je »Savez« bio nezadovoljan sastavom grupe inicijatora. Smatrajući za svoju dužnost da navedem ovo objašnjenje, ja ne mogu ipak da ne dodam sa svoje strane da ga smatram za nezadovoljavajuće: znajući da su dvije organizacije pristale na pregovore, »Savez« im se mogao obratiti i preko drugog posrednika ili neposredno.

U proljeće 1901. godine istupila je s otvorenom polemikom protiv »Rabočeg Djela« i »Zarja« br. 1, april) i »Iskra« (br. 4, maj). Ova druga je naročito napala »Istorijski zaokret« »Rabočeg Djela«, koje je u svom *aprilskom* Listku, prema tome već poslije proljetnih događaja, ispoljilo nepostojanost što se tiče oduševljavanja terorom i »krvavim« apelima. I pored te polemike, »Savez« je pristao na obnavljanje pregovora o izmirenju posredovanjem nove grupe »miritelja«. Pretkonferencija predstavnika triju gore spomenutih organizacija držana je u junu i izradila je nacrt ugovora na bazi vrlo detaljnog »principijelnog sporazuma«, koji je »Savez« objavio u brošuri »Dva kongresa«, a Liga u brošuri »Dokumenti kongresa »ujedinjenja««.

Sadržaj tog principijelnog sporazuma (ili rezolucija junske konferencije, kako ga češće zovu) pokazuje potpuno jas-

---

[82] Kongres »ujedinjenja« — kongres zagraničnih socijaldemokratskih organizacija (»Savez ruskih socijaldemokrata«, »Zagranični komitet Bunda«, »Socijaldemokrati«, »Iskra—Zarja«, »Borba«) održan je 21. i 22. septembra (4. i 5. oktobra) 1901. u Cirihu i završio se potpunim raskidom između »iskrovaca« i oportunista. *Prev.*

no da smo mi postavljali kao obligatan uslov ujedinjenja *najodlučnije* odbacivanje svih mogućih manifestacija oportunizma uopće i ruskog oportunizma napose. »Mi odbacujemo — glasi t. 1 — sve pokušaje unošenja oportunizma u klasnu borbu proletarijata, — pokušaje koji su se ispoljili u takozvanom ekonomizmu, bernštajnijanstvu, mileranizmu itd.«. »U krug djelatnosti socijaldemokratije ulazi... idejna borba protiv svih protivnika revolucionarnog marksizma«, (4, c): U svim oblastima organizaciono-agitacione djelatnosti socijaldemokratija ne smije ni za trenutak gubiti iz vida neposredni zadatak ruskog proletarijata — obaranje samodržavlja« (5, a);... »agitacija ne samo na bazi svakodnevne borbe najamnog rada protiv kapitala« (5, b);... »ne priznajući... stadij čisto ekonomske borbe i borbe za djelomične političke zahtjeve (5, c) ;... »smatramo da je za pokret važna kritika struja koje od... elementarnosti... i uskosti najnižih oblika pokreta prave princip« (5, d). Čak i netko sa strane ko koliko-toliko pažljivo pročita te rezolucije vidjeće već iz same njihove formulacije da su one uperene protiv ljudi koji su bili oportunisti i »ekonomisti«, koji su zaboravljali ma i za trenutak na zadatak obaranja samodržavlja, koji su priznavali teoriju stadija, koji su pravili princip od uskosti, itd. I ko je koliko-toliko upoznat s polemikom grupe »Oslobođenje rada«, »Zarje« i »Iskre« protiv »Raboćeg Djela«, taj neće ni za trenutak posumnjati u to da te rezolucije odbacuju tačku po tačku baš one zablude u koje je padalo Raboćeje Djelo«. Zato kad je na kongresu »ujedinjenja« jedan od članova »Saveza« rekao da su članci u br. 10 »Raboćeg Djela« izazvani ne novim historijskim zaokretom« »Saveza«, nego nevjerojatno velikom »apstraktnošću«[83] rezolucija, — jedan govornik je imao potpuno pravo kad se tome nasmijao. Rezolucije ne samo što nisu apstraktne — odgovorio je on — nego su nevjerojatno konkretne: dovoljno je samo baciti pogled na njih pa vidjeti da su u njima »nekoga hvatali«.

Ovaj posljednji izraz dao je povoda jednoj karakterističnoj epizodi na kongresu. S jedne strane, B. Kričevski se uhvatio za riječ »hvatali«, zaključivši da je to omaška koja odaje rđavu namjeru s naše strane (»postaviti klopku«), i patetič-

[83] Ovo tvrđenje ponovljeno je u »Dva kongresa«, str. 25.

no je uzviknuo: »Koga su to, koga su hvatali?« — »Jest, zbilja, koga?« ironično je upitao Plehanov. — »Ja ću pomoći nedosjetljivosti druga Plehanova — odgovorio je B. Kričevski — ja ću mu objasniti da su u njima hvatali *redakciju »Saboćeg Djela«* (opći smijeh). Ali mi nismo pustili da nas uhvate! « (upadice s lijeve strane: utoliko gore po vas!) — S druge strane, član grupe »Borba« (grupe miritelja), govoreći protiv »Savezovih« izmjena i dopuna rezolucija i želeći da brani našeg govornika, rekao je da se izraz »hvatali«, očigledno, nehotice omakao u vatri polemike.

Što se mene tiče, ja mislim da od takve »obrane« neće biti bolje govorniku koji je upotrijebio gornji izraz. Ja mislim da su riječi »nekoga hvatali« »rečene kao šala, ali ozbiljno mišljene«: mi smo uvijek optuživali »Rabočeje Djelo« za neodlučnost, za kolebanja, i zato smo se, prirodno, *morali* potruditi da ga *uhvatimo,* kako bismo ubuduće onemogućili kolebanja. O rđavoj namjeri tu nije moglo biti ni riječi, jer se radilo o nepostojanosti u principima. I mi smo uspjeli da »uhvatimo« »Savez« tako drugarski[94], da je junske rezolucije potpisao sam B. Kričevski i još jedan član uprave »Saveza«.

Članci u br. 10 »Rabočeg Djela« (naši drugovi su vidjeli taj broj tek kad su došli na kongres, nekoliko dana prije početka sjednice) jasno su pokazali da se od ljeta do jeseni u »Savezu« izvršio nov zaokret: ekonomisti su opet nadvladali, i redakcija, upravljajući se prema svakom »ćarlijanju vjetra«, uzela je opet da brani »najnotornije bernštajnovce« i »slobodu kritike«, da brani »spontanost« i da na usta Mar-

---

[94] Naime: mi smo rekli u uvodu junskih rezolucija da je ruska socijaldemokratija u cjelini uvijek stajala na bazi principa grupe »Oslobođenje rada« i da je zasluga »Saveza« bila naročito njegova izdavačka i organizaciona djelatnost. Drugim riječima, mi smo izražavali potpuno spremnost da predamo zaboravu čitavu prošlost i da priznamo korisnost (za stvar) rada naših drugova iz »Saveza« *pod uslovom* da on potpuno prekine s kolebanjima koja smo mi gonili »hvatanjem«. Svaki nepristran čovjek, kad pročita junske rezolucije, samo tako će ih i razumjeti. A ako nas »Savez« sad, kad je *izazvao* raskid svojim novim zaokretom k ekonomizmu (u člancima u br. 10 i u izmjenama i dopunama), svečano optužuje za *neistinu* (»Dva kongresa«, str. 30) zbog tih riječi o njegovim zaslugama, takva optuba može izazvati, naravno, samo osmijeh.

tinova propovijeda »teoriju sužavanja« oblasti našeg političkog utjecanja (da bi se, tobože samo utjecanje pojačalo). Potvrdile su se još jedanput tačne Parvusove riječi da je oportunista teško uhvatiti ikakvom formulom: on će lako potpisati *svaku* formulu i lako će odstupiti od nje, jer se oportunizam i sastoji u odsustvu koliko-toliko određenih i čvistih principa. Danas su oportunisti odbacili *sve* pokušaje unošenja oportunizma, odbacili *svaku* uskost, obećali svečano da »ni za trenutak neće zaboravljati na obaranje samodržavlja«, da će voditi »agitaciju ne samo na bazi svakodnevne borbe najamnog rada protiv kapitala« itd., itd. A sutra oni mijenjaju svoj način izražavanja i hvataju se za staro pod izgovorom obrane spontanosti, progresivnog toka sive, svakodnevne borbe, kovanja u zvijezde zahtjeva koji obećavaju opipljive rezultate, itd. Tvrdeći i dalje da u člancima u br. 10 »Savez« nije našao i ne nalazi nikakvo heretičko odstupanje od općih principa nacrta konferencije (»Dva kongresa«, str. 26), »Savez« pokazuje time samo da je potpuno nesposoban ili da ne želi da shvati suštinu neslaganja.

Poslije br. 10 »Rabočeg Djela« ostalo nam je da učinimo samo jedan pokušaj: da počnemo opću diskusiju, kako bismo se uvjerili da li je cio »Savez« solidaran s tim člancima i sa svojom redakcijom. »Savez« je naročito nezadovoljan s nama zbog toga, optužujući nas za pokušaj sijanja razdora u »Savezu«, za miješanje u njegove stvari, itd. Optužbe — apsolutno neosnovane, jer kad je posrijedi izborna redakcija koja se »okreće« pri najslabijem vjetriću, sve zavisi baš od pravca vjetra, a mi smo određivali taj pravac na zatvorenim sjednicama na kojima nije bilo nikog osim članova organizacija koje su htjele da se ujedine. Predlaganje izmjena i dopuna junskih rezolucija u ime »Saveza« oduzelo nam je i posljednji zračak nade na sporazum. Izmjene i dopune dokumentarno su potvrdile nov zaokret k ekonomizmu i solidarnost većine »Saveza« s br. 10 »Rabočeg Djela«. Iz kruga manifestacija oportunizma brisan je »takozvani ekonomizam« (zbog tobože »neodređenosti smisla« tih dviju riječi, — mada iz takve motivacije proizlazi samo potreba tačnijeg definiranja suštine široko rasprostranjene zablude), brisan je i »mileranizam« (iako ga je B. Kričevski branio i u »Rabočem Djelu« br. 2—3,

str. 83—84. i još otvorenije u »*Vorwärts-u*[95]). I pored toga što su junske rezolucije određeno istakle zadatak socijaldemokratije — »rukovoditi *svim* manifestacijama borbe proletarijata protiv *svih* oblika političkog, *ekonomskog* i socijalnog ugnjetavanja«, zahtijevajući tim samim unošenje plana i jedinstva u sve te manifestacije borbe, — »Savez« je dodavao još i potpuno suvišne riječi da je »ekonomska borba snažan stimul masovnog pokreta« (same po sebi ove riječi su neosporno tačne, ali, kad je posrijedi uski »ekonomizam«, one su morale dati povoda krivim tumačenjima). I ne samo to: u junske rezolucije unosilo se čak otvoreno *sužavanje* »politike«, kako putem izbacivanja riječi »ni za trenutak« (ne zaboravljati na cilj obaranja samodržavlja) tako i putem dodavanja riječi da je »ekonomska borba *najšire* primjenljivo sredstvo za uvlačenje masa u aktivnu političku borbu«. Jasno je da su poslije unošenja takvih izmjena i dopuna svi naši govornici počeli jedan za drugim da odustaju od riječi, smatrajući da je potpuno suvišno dalje pregovarati s ljudima koji opet zaokreću k ekonomizmu i osiguravaju sebi slobodu kolebanja.

»Baš ono što je »Savez« smatrao kao uvjet sine qua non[96] čvrstine budućeg sporazuma, tj. čuvanja samostalne fizionomije »Rabočeg Djela« i njegove autonomije, — baš to je »Iskra« smatrala kamenom spoticanja za sporazum« (»Dva kongresa«, str. 25). To je sasvim netačno. Na autonomiju »Rabočeg Djela« mi nikad nismo dizali ruku[97]. Samostalnost njegove fizionomije mi smo doista *bezuslovno odbacivali*, ako se pod tim razumije »samostalna fizionomija« u principijelnim pitanjima teorije i taktike: junske rezolucije i sadrže u sebi bezuslovno negiranje *takve* samostalnosti fizionomije, jer je ta »samostalnost fizionomije« u praksi uvijek značila, ponavljam, sva moguća kolebanja i podršku putem tih kolebanja zbrke koja kod nas vlada i koja se s partijskog gledišta ne

[95] U »Vortwärts«-u počela je povodom toga polemika između njegove sadašnje redakcije, Kautskog i »Zarje«. Mi nećemo propustiti da upoznamo ruske čitaoce s tom polemikom.

[96] — apsolutno neophodan. *Prev.*

[97] Ako se kao ograničenje autonomije ne smatraju ona redakcijska savjetovanja u vezi s osnivanjem zajedničkog vrhovnog vijeća ujedinjenih organizacija na koje je pristalo u junu i »Rabočeje Djelo«.

može trpjeti. Člancima u br. 10 i »izmjenama i dopunama« »Raboče je Djelo« je jasno pokazalo da želi sačuvati baš tu samostalnost fizionomije, a takva želja je prirodno i neizbježno dovela do raskida i do objave rata. Ali mi smo svi bili spremni da priznamo »samostalnu fizionomiju« »Raboćeg Djela« u smislu njegova usredsređivanja na određene literarne funkcije. Pravilna podjela tih funkcija nametala se sama od sebe: 1. naučni časopis, 2. politički list i 3. popularni zbornici i popularne brošure. Samo pristanak »Raboćeg Djela« na takvu podjelu dokazao bi njegovu *iskrenu* želju da definitivno svrši s onim zabludama protiv kojih su uperene junske rezolucije, samo takva podjela odstranila bi svaku mogućnost trvenja i stvarno osigurala čvrstinu sporazuma, poslužívši u isto vrijeme kao baza za nov polet našeg pokreta i njegove nove uspjehe.

Sad nijedan ruski socijaldemokrat ne može više sumnjati u to da je definitivni raskid revolucionarnog pravca s oportunističkim pravcem izazvan ne nekim »organizacionim« razlozima, nego baš željom oportunista da učvrste samostalnu fizionomiju oportunizma i da unose i dalje konfuziju u glave rasuđivanjima Kričevskih i Martinovâ.

*Napisano od jeseni 1901. do februara 1902.*
*Prvi put štampano kao zasebna knjiga*
*marta mjeseca 1902. u Štutgartu.*

## ISPRAVAK UZ »ŠTA DA SE RADI?«

»Grupa inicijatora«, o kojoj govorim u brošuri »Šta da se radi?«, str. 98, moli me da učinim slijedeći ispravak uz izlaganje njena učešća u pokušaju izmirenja zagraničnih socijaldemokratskih organizacija: «Od tri člana te grupe samo jedan je izišao iz »Saveza« krajem 1900. godine, a ostali su izišli 1901. godine, tek kad su se uvjerili da je od »Saveza« nemoguće dobiti pristanak na konferenciju sa zagraničnom organizacijom »Iskre« i »Revolucionarnom organizacijom Socijaldemokrat«, — u čemu se i sastojao prijedlog »Grupe inicijatora«. Taj prijedlog je uprava »Saveza« u početku odbacila, motivirajući svoje odbijanje konferencije »nekompetentnošću« osoba koje ulaze u sastav posredničke »Grupe inicijatora«, pri čemu je izrazila želju da stupi u neposredan kontakt sa zagraničnom organizacijom »Iskre«. Međutim, uskoro je uprava »Saveza« izvijestila »Grupu inicijatora« da je ona poslije pojave prvog broja »Iskre«, u kome je objavljena bilješka o rascjepu u »Savezu«, promijenila svoju odluku i da ne želi da stupa u kontakt s »Iskrom«. Kako objasniti poslije toga izjavu člana uprave »Saveza« da je odbijanje konferencije od strane »Saveza« bilo izazvano *isključivo* nezadovoljstvom »Saveza« sastavom »Grupe inicijatora«? Doduše, teško je razumjeti i to zašto je uprava »Saveza« pristala na konferenciju u junu prošle godine: bilješka u prvom broju »Iskre« ostala je na snazi, a »negativan« stav prema »Savezu« još jasnije se ispoljio u prvoj svesci »Zarje« i u 4. broju »Iskre«, koji su izišli prije junske konferencije«.

*»Iskra« br. 19, 1. aprila 1902.* N. Lenjin

# DODACI

## ISPRAVAK UZ »ŠTA DA SE RADI?«

»Grupa inicijatora«, o kojoj govorim u brošuri »Šta da se radi?«, str. 98, moli me da učinim slijedeći ispravak uz izlaganje njena učešća u pokušaju ujedinjenja zagraničnih socijaldemokratskih organizacija: »Od tri člana te grupe samo jedan je izašao iz »Saveza« krajem 1900. godine, a ostali su izišli 1901. godine, tek kad su se uvjerili da je od »Saveza« nemoguće dobiti pristanak na konferenciju sa zagraničnom organizacijom »Iskre« i »Revolucionarnom organizacijom Socijaldemokrat«, — u čemu se i sastojao prijedlog »Grupe inicijatora«. Taj prijedlog je uprava »Saveza« u početku odbacila, motivirajući svoje odbijanje konferencije »nekompetentnošću« osoba koje ulaze u sastav posredničke »Grupe inicijatora«, pri čemu je izrazila želju da stupi u neposredan kontakt sa zagraničnom organizacijom »Iskre«. Međutim, uskoro je uprava »Saveza« izvijestila »Grupu inicijatora« da je ona poslije pojave prvog broja »Iskre«, u kome je objavljena bilješka o rascjepu u »Savezu«, promijenila svoju odluku i da ne želi da stupa u kontakt s »Iskrom«. Kako objasniti poslije toga izjavu člana uprave »Saveza« da je odbijanje konferencije od strane »Saveza« bilo izazvano *isključivo* nezadovoljstvom »Saveza« sastavom »Grupe inicijatora«? Doduše, teško je razumjeti i to zašto je uprava »Saveza« pristala na konferenciju u junu prošle godine: bilješka u prvom broju »Iskre« ostala je na snazi, a »negativan« stav prema »Savezu« još jasnije se ispoljio u prvoj svesci »Zarje« i u 4. broju »Iskre«, koji su izišli prije junske konferencije«.

*»Iskra« br. 19, 1. aprila 1902.* N. Lenjin

## PROTEST SOCIJALDEMOKRATA RUSIJE

### SKUP OD SEDAMNAEST SOCIJALDEMOKRATA JEDNOG KRAJA (RUSIJE) USVOJIO JE JEDNOGLASNO SLIJEDEĆU REZOLUCIJU I ODLUČIO DA JE OBJAVI I PREDA NA DISKUSIJU SVIM DRUGOVIMA

U posljednje vrijeme među ruskim socijaldemokratima opažaju se odstupanja od onih osnovnih principa ruske socijaldemokratije koje su proglasili kako njeni osnivači i prvoborci — članovi grupe »Oslobođenje rada« — tako i socijaldemokratska izdanja ruskih radničkih organizacija dvadesetih godina. Niže navedeni »credo«[1], koji treba da izražava osnovne poglede nekih (takozvanih »mladih«) ruskih socijaldemokrata, predstavlja pokušaj sistematskog i određenog izlaganja »novih pogleda.« — Evo tog »creda« u cijelosti.

»Postojanje cehovskog i manufakturnog perioda na Zapadu ostavilo je dubok trag na cijeloj kasnijoj istoriji, naročito na istoriji socijaldemokratije. Potreba buržoazije da izvojuje slobodne forme, njeno nastojanje da se oslobodi od cehovskih reglementacija koje sputavaju proizvodnju, učinila je tu buržoaziju revolucionarnim elementom; svuda na Zapadu ona počinje sa liberté, fraternité, égalité (sloboda, bratstvo, jednakost), s izvojevanjem slobodnih političkih formi. Ali tim izvojevanjem ona je, kako se izrazio Bismark, izdala mjenicu na budućnost svom antipodu — radničkoj klasi. Gotovo svuda na Zapadu radnička klasa kao klasa nije izvojevala demokratske institucije, — ona se njima koristila. Nama mogu odgovoriti da je ona učestvovala u revolucijama. Istorijski podaci demantiraju to mišljenje, jer upravo 1848. godine, kad se na Zapadu učvrstila ustavna forma vladanja, radnička klasa je predstavljala zanatsko-gradski element, sitnoburžoasku demo-

[1] Credo — ispovijedanje vjere, simbol vjere; u prenesenom zncenju: program, izlaganje pogleda na svijet. *Prev.*

kratiju; fabrički proletarijat gotovo nije postojao, a proletarijat krupne proizvodnje (tkači Njemačke — Hauptman, tkači Liona) predstavljao je sirovu masu, sposobnu samo za buntove ali nikako za postavljanje bilo kakvih političkih zahtjeva. Može se direktno reći da su ustave 1848. izvojevale buržoazija i sitna buržoazija, zanatlije. S druge strane, radnička klasa (zanatlije i radnici manufaktura, tipografi, tkači, urari i dr.) još je od srednjeg vijeka navikla da učestvuje u organizacijama, u kasama uzajamne pomoći, religioznim društvima itd. Ovaj organizacioni duh još i sad živi kod kvalificiranih radnika Zapada i oštro ih razlikuje od fabričkog proletarijata koji se teško i sporo podvrgava organizaciji i koji je sposoban samo za takozvanu lose Organisation (privremene organizacije), a ne za čvrste organizacije sa statutima i pravilima. Upravo ovi kvalificirani manufakturni radnici postali su jezgra socijaldemokratskih partija. Tako se dobila ova slika: relativna lakoća i puna mogućnost političke borbe, s jedne strane, s druge — mogućnost planske organizacije te borbe s pomoću radnika koje je odgojio manufakturni period. Na tom tlu izrastao je na Zapadu teoretski praktički marksizam. Njegova polazna tačka bila je parlamentarna politička borba s perspektivom — samo po vanjštini sličnom blankizmu, ali po porijeklu sasvim drugog karaktera — s perspektivom zahvata vlasti, s jedne strane, Zasammenbrucha (katastrofe) — s druge strane. Marksizam je bio teoretski izraz vladajuće prakse: političke borbe koja preteže nad ekonomskom. I u Belgiji, i u Francuskoj, i osobito u Njemačkoj radnici su s nevjerojatnom lakoćom organizirali političku borbu, a sa strašnim naporom i s ogromnim trenjem — ekonomsku. I dosad ekonomske organizacije u poređenju s političkima (apstrahirajući Englesku) pate od neobične slabosti i nestabilnosti, i svuda laissent à désirer quelque chose (ostavljaju da se štošta želi). Dok energija u političkoj borbi nije bila dokraja iscrpena, Zasammenbruch je bio neophodan organizirajući Schlagwort (općeprimljena fraza) kome je bilo suđeno da odigra veliku istorijsku ulogu. Osnovni zakon koji se može izvesti pri izučavanju radničkog pokreta jeste linija najmanjeg otpora. Na Zapadu je takva linija najmanjeg otpora bila politička djelatnost, i marksizam, u obliku u kojem je formulirana u »Komunističkom manifestu«, bio je izvanredno sretna forma u koju se pokret morao da ulije. Ali kad je u političkoj djelatnosti sva energija bila iscrpena, kad je politički pokret došao do takve napetosti od koje ga je dalje bilo teško i gotovo nemoguće voditi (spor porast glasova u posljednje vrijeme, apatija publike na skupštinama, sumoran ton literature), s druge strane, nemoć parlamentarne aktivnosti i izlazak na arenu široke mase neorganiziranog i organizaciji gotovo nepristupačnog fabričkog proletarijata, stvorili su na Zapadu ono što se danas zove bernštajnijada, kriza marksizma. Logičnijeg toka stvari nego što je period razvitka radničkog pokreta od »Komunističkog manifesta« do bernštajnijade teško je zamisliti, i pažljivo izu-

čavanje čitavog tog procesa može s astronomskom tačnošću odrediti ishod te »krize«. Ovdje nije riječ, razumije se, o porazu ili pobjedi bernštajnijade — to nije interesantno. riječ je o korjenitom mijenjanju praktične djelatnosti koja se već odavno pomalo vrši u krilu partije.

To mijenjanje će ići ne samo u pravcu energičnijeg vođenja ekonomske borbe, učvršćenja ekonomskih organizacija nego i, i to je najbitnije, u pravcu mijenjanja odnosa partije prema ostalim opozicionim partijama. Netrpeljivi marksizam, negatorski marksizam, primitivni marksizam (koji se služi odveć šematskom predodžbom klasne podjele društva) ustupiće mjesto demokratskom marksizmu, i društveni položaj partije u krilu savremenog društva mora se oštro izmijeniti. Partija će *priznati* društvo; njeni usko korporativni, u većini slučajeva sektaški zadaci proširiće se do društvenih zadataka i njena težnja za zahvatom vlasti pretvoriće se u težnju za mijenjanjem, reformiranjem današnjeg društva u demokratskom pravcu, težnju prilagođenu današnjem stanju stvari, u cilju najuspjelije, najpotpunije zaštite prava radnih klasa (svake vrste). Sadržaj pojma »politika« proširiće se do istinski društvenog značenja, i praktični zahtjevi trenutaka dobiće veću težinu, moći će računati na veću pažnju nego što je to bilo dosad.

Iz ovoga kratkog opisa razvojnog toka radničkog pokreta na Zapadu nije teško izvući zaključak za Rusiju. Linija najmanjeg otpora neće kod nas nikad biti usmjerena u pravcu političke djelatnosti. Nemogući politički pritisak natjeraće da se o njemu mnogo govori i da se upravo na to pitanje usredotočuje pažnja, ali on nikad neće natjerati na to da se praktički djeluje. Dok su na Zapadu slabe snage radnika, pošto su bile uvučene u političku djelatnost, ojačale u njoj i formirale se, kod nas ove slabe snage, naprotiv, stoje pred zidom političkog pritiska i ne samo što nemaju praktičkih puteva za borbu protiv njega, a prema tome i za svoj razvitak, nego ih taj zid čak sistematski guši i one ne mogu puštati čak ni slabe klice. Ako tome dodamo da naša radnička klasa nije dobila u naslijeđe onaj organizacioni duh kojim su se odlikovali borci Zapada, onda će slika biti deprimirajuća i sposobna da baci u melankoliju najoptimističijeg marksista koji vjeruje u to da svaki novi fabrički dimnjak, već samim faktom svoga postojanja, nosi veliko blagostanje. Teška, beskonačno teška je i ekonomska borba, ali ona je moguća, nju, najzad, prakticiraju same mase. Navikavajući se u toj borbi na organizaciju i svakog se časa sudarajući u njoj s političkim režimom, ruski radnik će stvoriti, najzad, ono što se može nazvati formom radničkog pokreta, stvoriće ovu organizaciju ili ove organizacije koje najbolje odgovaraju uslovima ruske stvarnosti. Danas se može sa sigurnošću reći da se ruski radnički pokret nalazi još u stanju sličnom amebi i da nije stvorio nikakvu formu. Štrajkaški pokret, koji postoji pri svakoj formi organizacije, ne može se još nazvati kristaliziranom formom ruskog pokreta, a ilegalne organizacije već sa čisto kvantitativnog gledišta ne

zaslužuju pažnju (da ne govorimo o njihovoj korisnosti u sadašnjim uslovima).

Takva je situacija. Ako se tome doda još glad i proces osiromašavanja koji pomažu štrajkbreherstvu i, prema tome, još veću teškoću podizanja radničkih masa na snošljiviji kulturni nivo, onda... šta će tu da radi ruski marksist?! Razgovori o samostalnoj radničkoj političkoj partiji nisu ništa drugo nego produkt prenošenja tuđih zadataka, tuđih rezultata na naše tlo. Ruski marksist je zasad žalosna slika. Njegovi praktični zadaci danas su mizerni, njegova teoretska znanja, ukoliko se njima služi *ne kao oruđem istraživanja* nego kao šemom djelatnosti, nemaju vrijednosti za vršenje čak tih mizernih praktičkih zadataka. Osim toga, te šeme, uzete po tuđoj mjeri, u smislu prakse su štetne. Zaboravivši da je na Zapadu radnička klasa stupila na već raščišćeno političko polje djelatnosti, naši se marksisti, više nego što je potrebno, prezrivo odnose prema radikalno ili liberalno opozicionoj djelatnosti svih drugih neradničkih slojeva društva, Najmanji pokušaj da se pažnja usredotoči na društvene manifestacije liberalnopolitičkog karaktera izazivaju protest ortodoksnih marksista, koji zaboravljaju da nama čitav niz istorijskih uslova smeta da budemo marksisti Zapada i zahtijeva od nas drukčiji marksizam, umjestan i potreban u ruskim uslovima. Odsustvo političkog osjećanja i instikta kod svakog ruskog građanina ne može, očigledno, biti iskupljeno razgovorima o politici ili apelima na nepostojeću snagu. Taj politički instinkt može da se dobije samo odgojem, tj. učestvovanjem u onom životu (ma kako on bio nemarksistički) koji pruža ruska stvarnost. Koliko je »negacija« bila umjesna (privremeno) na Zapadu, toliko je ona kod nas štetna, jer negacija koja polazi iz nečeg organiziranog i nečeg što ima faktičnu snagu je jedno, a negacija koja polazi iz bezobilične mase razbacanih ličnosti je drugo.

Za ruskog marksista ima jedan izlaz: učešće u ekonomskoj borbi proletarijata, tj. pomoć toj borbi i učešće u liberalno-opozicionoj djelatnosti. Kao »negator«, ruski marksist je došao vrlo rano, a ta negacija oslabila je u njemu onaj dio energije koji mora da bude usmjeren u pravcu političkog radikalizma. Zasad sve ovo još nije strašno, ali ako klasna šema bude smetala aktivnom učešću ruskog inteligenta u životu i ako ga bude odmakla odveć daleko od opozicionih krugova, to će biti bitna šteta za sve koji su prinuđeni da se bore za pravne forme ne s radničkom klasom, koja još nije istakla političke zadatke. Politička nevinost ruskog marksista, inteligenta, skrivena iza neostvarenih rasuđivanja o političkim temama, može da se s njim nezgodno našali.«

Ne znamo da li će se naći mnogo ruskih socijaldemokrata koji imaju iste takve poglede. Ali je nesumnjivo da uopće ideje te vrste imaju pristalica, i zato se smatramo obaveznim da kategorički protestiramo protiv takvih pogleda i da upo-

zorimo sve drugove na opasnost odvođenja ruske socijaldemokratije s već zacrtanog puta, naime s puta stvaranja samostalne političke radničke partije koja je neodjeljiva od klasne borbe proletarijata i koja postavlja kao svoj najbliži zadatak izvojevanje političke slobode.

Gore navedeni »credo« predstavlja, prvo, »kratak opis razvojnog toka radničkog pokreta na Zapadu« i, drugo, »zaključke za Rusiju«.

Potpuno su netačne, prije svega, predstave autora »creda« o prošlosti zapadnoevropskog radničkog pokreta. Nije tačno da radnička klasa na Zapadu nije učestvovala u borbi za političku slobodu i u političkim revolucijama. Istorija čartizma, revolucija 1848. godine u Francuskoj, Njemačkoj i Austriji dokazuju obrnuto. Potpuno je netačno da je »marksizam bio teoretski izraz vladajuće prakse: političke borbe koja preteže nad ekonomskom«. Naprotiv, »marksizam« se pojavio tada kad je dominirao nepolitički socijalizam (ovenizam, »furijerizam«, »istinski socijalizam«), i »Komunistički manifest« je odmah istupio protiv nepolitičkog socijalizma. Čak onda kad je marksizam istupio naoružan teorijom (»Kapital«) i organizirao čuveno »Međunarodno radničko udruženje«, politička borba nipošto nije bila vladajuća praksa (uski tredjunionizam u Engleskoj, anarhizam i prudonizam u romanskim zemljama). U Njemačkoj se velika istorijska zasluga F. Lasala sastojala u tome što je on pretvorio radničku klasu iz prirepka liberalne buržoazije u samostalnu političku partiju. Marksizam je povezao u jednu neraskidivu cjelinu ekonomsku i političku borbu radničke klase, i težnja autora »creda« da odvoje te forme borbe spada među njihova najnesretnija i najžalosnija odstupanja od marksizma.

Dalje, potpuno su netačne i predstave autora »creda« o sadašnjem položaju zapadnoevropskog radničkog pokreta i onoj teoriji marksizma pod čijom zastavom taj pokret korača. Govoriti o »krizi marksizma« znači ponavljati besmislene fraze buržoaskih piskarala koja se upinju da naduvaju svaki spor među socijalistima i da ga pretvore u rascjep socijalističkih partija. Famozna »bernštajnijada« — u onom smislu u kojem je obično razumije široka publika uopće i autori »creda« napose — znači pokušaj sužavanja teorije marksizma, pokušaj pretvaranja revolucionarne radničke partije u refor-

matorsku, i taj pokušaj, kao što je i trebalo očekivati, naišao je na odlučnu osudu od strane većine njemačkih socijaldemokrata. Oportunističke struje više puta su se ispoljavale u njemačkoj socijaldemokratiji, i svaki put ih je odbacila partija koja vjerno čuva zavjete revolucionarne međunarodne socijaldemokratije. Uvjereni smo da će svi pokušaji prenošenja oportunističkih pogleda u Rusiji naići na isto tako odlučan otpor od strane ogromne većine ruskih socijaldemokrata.

Isto tako ne može biti govora ni o kakvom »korjenitom mijenjanju praktične djelatnosti« zapadnoevropskih radničkih partija, uprkos autorima »creda«: ogromno značenje ekonomske borbe proletarijata i nužnost takve borbe priznao je marksizam od samog početka, i još u četrdesetim godinama Marks i Engels su polemizirali protiv utopijskih socijalista koji su negirali značenje takve borbe.

Kad se, oko dvadeset godina kasnije, formiralo Međunarodno radničko udruženje, pitanje značenja radničkih strukovnih saveza i ekonomske borbe bilo je postavljeno odmah na prvom kongresu u Ženevi 1866. godine. Rezolucija tog kongresa je tačno pokazala značenje ekonomske borbe, upozoravajući socijaliste i radnike, s jedne strane, na preuveličavanje njenog značenja (primjetno kod engleskih radnika u ono vrijeme), s druge strane, na nedovoljnu ocjenu njenog značenja (što se opažalo kod Francuza i Nijemaca, osobito kod lasalovaca). Rezolucija je priznala radničke strukovne saveze ne samo zakonitom i nužnom pojavom pri postojanju kapitalizma; priznala ih je izvanredno važnima za organiziranje radničke klase u njenoj svokodnevnoj borbi protiv kapitala i za uništenje najamnog rada. Rezolucija je priznala da radnički strukovni savezi ne smiju obraćati isključivu pažnju na »neposrednu borbu protiv kapitala, ne smiju da stoje po strani od općeg političkog i socijalnog pokreta radničke klase; njihovi ciljevi ne smiju biti »uski«, nego moraju težiti ka sveopćem oslobođenju ugnjetenih miliona radnog naroda. Otada je među radničkim partijama raznih zemalja više puta isticano i, razumije se, više puta će biti isticano pitanje: ne treba li u datom momentu obratiti nešto više ili nešto manje pažnje ekonomskoj ili političkoj borbi proletarijata; no opće ili principijelno pitanje i sad stoji onako kako ga je postavio marksizam. Uvjerenje u to da jedinstvena klasna borba proletarijata

nužno mora spajati političku i ekonomsku borbu prešlo je u krv i meso međunarodne socijaldemokratije. Istorijsko iskustvo neoborivo svjedoči dalje da nepostojanje političke slobode ili ograničenje političkih prava proletarijata uvijek vodi nužnosti da se politička borba postavi u prvi plan.

Još manje može biti govora o koliko-toliko bitnom mijenjanju u odnosu radničkih partija prema ostalim opozicionim partijama. I u tom pogledu marksizam je pokazao ispravan stav, podjednako dalek i od preuveličavanja značenja politike i od zavjereništva (blankizma i dr.), i od omalovažavanja politike ili njenog sužavanja na oportunističko reformatorsko socijalno krpljenje (anarhizam, utopijski socijalizam itd.). Proletarijat mora težiti k osnivanju samostalnih političkih radničkih partija, glavni cilj mora da bude zahvat političke vlasti od strane proletarijata radi organiziranja socijalističkog društva. Na druge klase i partije proletarijat nipošto ne smije gledati kao na »jednu reakcionarnu masu«: naprotiv, on mora učestvovati u čitavom političkom i društvenom životu, podržavati progresivne klase i partije protiv reakcionarnih, podržavati svaki revolucionarni pokret protiv postojećeg pokreta, biti zaštitnik svake ugnjetene narodnosti ili rase, svakog progonjenog vjeroučenja, bespravnog spola, itd. Rasuđivanje autora »creda« o toj temi svjedoči o težnji da se zabašuri klasni karakter borbe proletarijata, da se ta borba oslabi nekakvim besmislenim »priznavanjem društva«, da se revolucionarni marksizam suzi na najobičniju reformatorsku struju. Mi smo uvjereni da će ogromna većina ruskih socijaldemokrata bezuslovno odbaciti takvo izvrtanje osnovnih principa socijaldemokratije. Netačne premise o zapadnoevropskom radničkom pokretu dovode autore »creda« do još neispravnijih »zaključaka za Rusiju«.

Tvrdnja da ruska radnička klasa »još nije istakla političke zadatke« svjedoči samo o nepoznavanju ruskog revolucionarnog pokreta. Još su »Sjevernoruski radnički savez«, osnovan 1878, i »Južnoruski radnički savez«, osnovan godine 1875, postavili u svom programu zahtjev političke slobode. Poslije reakcije osamdesetih godina radnička klasa je isti zahtjev više puta isticala devedesetih godina. Tvrdnja da »razgovori o samostalnoj radničkoj političkoj partiji nisu ništa drugo nego produkt prenošenja tuđih zadataka, tuđih rezultata na

naše tlo« svjedoči samo o potpunom nerazumijevanju istorijske uloge ruske radničke klase i najprečih zadataka ruske socijaldemokratije. Vlastiti program autora »creda« priklanja se, očigledno, tome da se radnička klasa, idući »linijom najmanjeg otpora«, ograničava na ekonomsku borbu, a da se »liberalnoopozicioni elementi« bore uz »učešće« marksista za »pravne forme«. Ostvarenje takvog programa bilo bi isto što i političko samoubistvo ruske socijaldemokrtije, isto što i ogromno usporavanje i ponižavanje ruskog radničkog pokreta i ruskog revolucionarnog pokreta (za nas se posljednja dva pojma poklapaju). Već sama mogućnost pojavljivanja takvog programa pokazuje koliko su bila osnovana strahovanja jednog od prvoboraca ruske socijaldemokratije, P. B. Akselroda, kad je pisao, potkraj 1897, o mogućnosti takve perspektive:

»Radnički pokret ne izlazi iz uskog korita čisto ekonomskih sukoba radnika s poduzetnicima i sam po sebi, u cjelini, lišen je političkog karaktera, a u borbi za političku slobodu napredni slojevi proletarijata idu za revolucionarnim kružocima i frakcijama takozvane inteligencije« (Akselord, »K pitanju o sadašnjim zadacima i taktici ruskih socijaldemokrata«. Ženeva 1898, str. 19).

Ruski socijaldemokrati moraju objaviti odlučan rat čitavom krugu ideja koje su našle svoj izraz u »credu«, jer ove ideje direktno vode k ostvarenju takve perspektive. Ruski socijalisti moraju učiniti sve napore da se ostvari druga perspektiva, koju P. B. Akselrod izlaže ovim riječima:

Druga »perspektiva: socijaldemokratija organizira ruski proletarijat u samostalnu političku partiju koja se bori za slobodu *dijelom pored i u savezu* s buržoaskim revolucionarnim frakcijama (ukoliko takvih bude bilo) a dijelom privlačeći direktno u svoje redove ili vukući za sobom najnarodoljubivije i najrevolucionarnije elemente inteligencije« (ibidem, str. 20).

U isto vrijeme kad je P. B. Akselrod pisao ove retke, izjave socijaldemokrata u Rusiji jasno su pokazivale da ogromna većina njih stoji na tom istom gledištu. Doduše, jedan list petrogradskih radnika, »Rabočaja Misl« kao da se priklonio idejama autora »creda«, iznoseći, na žalost, u svom uvodnom programskom članku (br. 1, oktobar 1897) sasvim pogrešnu i socijaldemokratizmu protivrječnu misao da »eko-

nomska osnova pokreta« može biti »zamagljena težnjom da se nikad ne zaboravlja politički ideal«. Ali u isto vrijeme drugi list petrogradskih radnika, »S. Peterbugskij Rabočij Listok« (br. 2, septembar 1897) odlučno se izjašnjavao za to da »svrgnuti samodržavlje ... može samo čvrsto organizirana mnogobrojna radnička partija«, da će radnici, »organiziravši se u jaku partiju« »osloboditi sebe i svu Rusiju od svakog političkog i ekonomskog ugnjetavanja«. Treći list, »Rabočaja Gazeta«, u uvodniku broja 2 (novembar 1897) pisao je: »Borba protiv apsolutističke vlade za političku slobodu jeste najbliži zadatak ruskog radničkog pokreta«. — »Ruski radnički pokret udesetorostručiće svoje snage ako bude istupio kao jedinstvena skladna cjelina sa zajedničkim imenom i skladnom organizicajom ...« »Pojedini radnički kružoci moraju da se pretvore u jednu zajedničku partiju.« »Ruska radnička partija će biti socijaldemokratska.« — Da je ogromna većina ruskih socijaldemokrata potpuno dijelila upravo ova uvjerenja lista »Rabočaja Gazeta«, to se vidi i iz toga što je kongres ruskih socijaldemokrata održan u proljeće 1898. godine formirao »Socijaldemokratsku radničku partiju Rusije«, objavio njen manifest i priznao »Rabočuju Gazetu« za oficijelni organ partije. Na taj način, autori »creda« čine kolosalan korak nazad od onog stupnja razvitka koji je ruska socijaldemokratija već dostigla i koji je zapečatila u »Manifestu socijaldemokratske radničke partije Rusije«. Ako je očajna hajka ruske vlade dovela da toga da je danas djelatnost partije privremeno oslabila i njen oficijelni organ prestao izlaziti, onda se za sve uske socijaldemokrate zadatak sastoji u tome da se učine svi napori za definitivno učvršćenje partije za izradu programa partije, za obnavljanje njenog oficijelnog organa. S obzirom na ono kolebanje misli o kome svjedoči mogućnost pojavljivanja takvih programa kao što je gore pretreseni »credo«, smatramo naročito potrebnim da potcrtamo slijedeće osnovne principe koji su izloženi u »Manifestu« i koji imaju ogromnu važnost za rusku socijaldemokratiju. Prvo, ruska socijaldemokratija »hoće da bude i da ostane klasni pokret organiziranih radničkih masa«. Otud slijedi da deviza socijaldemokratije mora biti pomoć radnicima ne samo u ekonomskoj nego i u političkoj borbi; agitacija ne samo na tlu najbližih ekonomskih potreba nego i na tlu svih manifestacija po-

litičkog ugnjetavanja; propaganda ne samo ideja naučnog socijalizma nego i propaganda demokratskih ideja. Zastava klasnog pokreta radnika može biti samo teorija revolucionarnog marksizma, i ruska socijaldemokratija mora se brinuti o njenom daljnjem razvijanju i pretvaranju u život, čuvajući je u isto vrijeme od onih izvrtanja i vulgariziranja kojima se tako često podvrgavaju »pomodne teorije« (a uspjesi revolucionarne socijaldemokratije učinili su već marksizam »pomodnom« teorijom). Usredotočujući danas sve svoje snage na djelatnost među fabričko-zavodskim i rudarskim radnicima, socijaldemokratija ne smije zaboravljati da u redove radničkih masa koje ona organizira moraju sa širenjem pokreta ući i kućni radnici, i kustari, i seoski radnici, i milioni osiromašenog i od gladi umirućeg seljaštva.

Drugo: »Na svojim čvrstim plećima ruska radnička klasa mora iznijeti i iznijeće stvar izvojevanja političke slobode«. Postavljajući obaranje apsolutizma kao svoj najbliži zadatak, socijaldemokratija mora istupiti kao prvoborac demokratije i već zbog toga mora pružiti svaku podršku svim demokratskim elementima ruskog stanovništva, privlačeći ih među svoje saveznike. Sàmo samostalna radnička partija može biti čvrsti oslonac u borbi protiv samodržavlja, i samo u savezu s takvom partijom, u podršci takvoj partiji mogu aktivno istupiti svi ostali borci za političku slobodu.

Najzad, treće: »Kao socijalistički pokret i pravac, Socijaldemokratska partija Rusije nastavlja djelo i tradicije čitavog prethodnog revolucionarnog pokreta u Rusiji; stavljajući kao glavni od najbližih zadataka partije kao cjeline izvojevanje političke slobode, socijaldemokratija ide k cilju koji su jasno zacrtali slavni borci stare »Narodne volje«. Tradicije čitavog prethodnog revolucionarnog pokreta u Rusiji zahtijevaju da socijaldemokratija sada usredotoči sve svoje snage na organiziranje partije, na učvršćenje discipline unutar nje i na razvijanje konspirativne tehnike. Ako su borci stare »Narodne volje« mogli odigrati veliku ulogu u ruskoj istoriji bez obzira na uskost onih društvenih slojeva koji su podržavali malobrojne heroje, bez obzira na to što kao zastava pokreta uopće nije služila revolucionarna teorija, socijaldemokratija će, oslanjajući se na klasnu borbu proletarijata, moći da postane nepobjediva. »Ruski proletarijat će zbaciti

sa sebe jaram samodržavlja, da bi s to većom energijom nastavio borbu protiv kapitala i buržoazije do potpune pobjede socijalizma.«

Mi pozivamo sve grupe socijaldemokrata i sve radničke kružoke u Rusiji da pretresu gore navedeni »credo« i našu rezoluciju, i da određeno kažu svoj stav prema pokrenutom pitanju, da bi se uklonila svakojaka neslaganja i ubrzala stvar organiziranja i učvršćenja Socijaldemokratske radničke partije Rusije.

Rezolucije grupa i kružoka mogle bi se saopćavati zagraničnom »Savezu ruskih socijaldemokrata«, koji je na osnovu 10. tačke odluke kongresa ruskih socijaldemokrata iz 1898. dio Socijaldemokratske partije Rusije i njen predstavnik u inostranstvu.

*Napisano krajem augusta 1899.*
*Prvi put štampano u decembru 1899.*
*kao poseban otisak iz broja 4—5*
*časopisa »Rabočeje Djelo«.*

## NAŠ PROGRAM

Međunarodna socijaldemokratija proživljava danas ideološka kolebanja. Dosad su se učenja Marksa i Engelsa smatrala solidnom osnovom revolucionarne teorije, a sad se odasvud čuju glasovi o nedovoljnosti tih učenja i njihovoj zastarjelosti. Ko se proglašava socijaldemokratom i ko ima namjeru da istupi u javnosti sa socijaldemokratskim organom, taj mora tačno odrediti svoj odnos prema pitanju koje ne uzbuđuje samo i jedino njemačke socijaldemokrate.

Mi stojimo potpuno na tlu Marksove teorije: tek ona je pretvorila socijalizam iz utopije u nauku, postavila čvrste temelje te nauke i zacrtala put kojim treba ići razvijajući dalje tu nauku i razrađujući je u svim detaljima. Ona je razotkrila suštinu moderne kapitalističke privrede, objasnivši na koji način unajmljivanje radnika, kupnja radne snage, prikriva robovanje miliona neposjedujućeg naroda šačici kapitalista, vlasnika zemlje, tvornica, rudnika, itd. Ona je pokazala kako čitav razvitak modernog kapitalizma ide ka potiskivanju sitne proizvodnje od strane krupne, stvara uslove koji čine mogućim i nužnim socijalističko društveno uređenje. Ona je naučila da se ispod plašta uvriježenih običaja, političkih intriga, zamršenih zakona i lukavo smišljenih učenja vidi *klasna borba,* borba između posjedujućih klasa i mase neposjedujućih, *proletarijata, koji* stoji na čelu svih neposjedujućih. Ona je rasvijetlila pravi zadatak revolucionarne socijalističke partije: ne izmišljanje planova za reorganizaciju društva, ne propovijed kapitalistima i njihovim prirepcima o poboljšanju položaja radnika, ne kovanje zavjera, *nego organiziranje klasne borbe proletarijata i rukovođenje tom borbom, konačni cilj koje jeste izvojavanje političke*

*vlasti od strane proletarijata i organiziranje socijalističkog društva.*

Mi se sad pitamo: što su novo unijeli u tu teoriju njeni gromoglasni »obnovitelji«, koji su u naše doba digli toliku buku grupirajući se oko njemačkog socijalista Bernštajna? *Baš ništa:* oni nisu pomakli ni za korak naprijed onu nauku koju su nam Marks i Engels ostavili iza sebe da je razvijemo; oni nisu naučili proletarijat nikakvim novim metodima borbe; oni su samo išli nazad, uzimajući fragmente zaostalih teorija i pripovijedajući proletarijatu ne teoriju borbe, nego teoriju popustljivosti — popustljivosti prema najgorim neprijateljima proletarijata, vladama i buržoaskim partijama, koje ne sustaju u traženju novih sredstava za hajku na socijaliste. Jedan od osnivača i vođa ruske socijaldemokratije, Plehanov, bio je potpuno u pravu kad je nemilosrdno kritikovao najnoviju »kritiku« E. Bernštajna, čijih su se pogleda odrekli sad i predstavnici njemačkih radnika (na kongresu u Hanoveru).

Mi znamo da će se na nas zbog tih riječi sručiti čitava gomila optužbi: povikaće da hoćemo socijalističku partiju pretvoriti u red »pravovjernih« koji progone »heretike« za odstupanje od »dogme«, za svako samostalno mišljenje itd. Nama su poznate sve te pomodne efektne fraze. Sàmo — u njima nemi ni trunka istine i ni trunka smisla. Čvrste socijalističke partije ne može biti ako nema revolucionarne teorije koja ujedinjuje sve socijaliste, iz koje oni crpe sva svoja uvjerenja, koju oni primjenjuju na svoje metode borbe i načine djelatnosti; braniti takvu teoriju, koju po svom najboljem znanju i uvjerenju smatraš istinitom, od neosnovanih napada i od pokušaja pogoršavanja — još nikako ne znači biti neprijatelj *svake* kritike. Mi uopće ne gledamo na Marksovu teoriju kao na nešto završeno i neprikosnoveno; uvjereni smo, naprotiv, da je ona stavila samo ugaone kamenove one nauke koju socijalisti *moraju* kretati dalje u svim pravcima ako neće da zaostanu za životom. Mi mislimo da je za ruske socijaliste osobito potrebna *samostalna* razrada Marksove teorije, jer ta teorija daje samo opća *rukovodna* načela, koja se primjenjuju *u pojedinosti* na Englesku drukčije nego na Francusku, na Francusku drukčije nego na Njemačku, na Njemačku drukčije nego na Rusiju. Stoga ćemo u na-

šem listu rado davati mjesto člancima o teoretskim pitanjima i pozivamo sve drugove na otvoreno pretresanje spornih tačaka.

Koja su glavna pitanja što nastaju kad se na Rusiju primjenjuje program zajednički svim socijaldemokratima? Već smo rekli da se suština tog programa sastoji u organiziranju klasne borbe proletarijata i rukovođenju tom borbom, kojoj je konačni cilj izvojevanje političke vlasti od strane proletarijata i uređenje socijalističkog društva. Klasna borba proletarijata dijeli se na ekonomsku borbu (borbu protiv pojedinih kapitalista ili protiv pojedinih grupa kapitalista za poboljšanje položaja radnika) i na političku borbu (borbu protiv vlade za proširenje pravâ naroda, tj. za demokratizaciju, i za proširenje političke vlasti proletarijata). Neki ruski socijaldemokrati (među njih, kao što se vidi, spadaju oni koji vode list »Rabočaja Misl«) smatraju neuporedivo važnijom ekonomsku borbu, a političku očigledno odlažu do više ili manje daleke budućnosti. Takvo mišljenje je sasvim netačno. Svi socijaldemokrati slažu se u tome da je potrebno organizirati ekonomsku borbu radničke klase, da je potrebno voditi agitaciju među radnicima na tom tlu, tj. pomagati radnicima u njihovoj svakodnevnoj borbi protiv poslodavaca, obraćati njihovu pažnju na sve vrste i slučajeve tlačenja i na taj način objašnjavati im neophodnost ujedinjavanja. Ali zbog ekonomske borbe zaboravljati političku — značilo bi odstupati od osnovnog principa međunarodne socijaldemokratije, značilo bi zaboravljati ono čemu nas uči čitava istorija radničkog pokreta. Notorni pristalice buržoazije i vlade koja njoj služi često su pokušavali čak organizirati ekonomske saveze radnika i odvući ih na taj način od »politike«, od socijalazma. Vrlo lako je moguće da će i ruska vlada umjeti da poduzme nešto slično, jer se ona uvijek trudila da baca narodu petparačke poklone ili, tačnije, lažne poklone, samo da bi ga odvukla od misli o njegovu bespravlju i njegovoj ugnjetenosti. Nikakva ekonomska borba ne može donijeti radnicima trajno poboljšanje, ne može se čak voditi u širokim razmjerima ako radnici ne budu imali pravo da slobodno organiziraju skupštine, saveze, da imaju svoje listave, da šalju svoje predstavnike u narodne skupštine, kao što to čine radnici Njemačke i svih drugih evropskih

zemalja (osim Turske i Rusije). A da bi se ta prava postigla, treba voditi *političku borbu*. U Rusiji su ne samo radnici nego i svi građani lišeni političkih prava. Rusija je apsolutna, neograničena monarhija. Car izdaje zakone sâm, postavlja činovnike i vrši nad njima nadzor. Zbog toga *se čini* da u Rusiji car i carska vlada ne zavise ni od kakvih klasa i da se za sve brinu podjednako. A *u stvari* svi činovnici se uzimaju samo iz klase vlasnika i svi su potčinjeni utjecaju krupnih kapitalista, koji motaju ministre oko malog prsta i koji postižu sve što hoće. Ruska radnička klasa je dvostruko ugnjetena: nju gule i pljačkaju kapitalisti spahije, a da se protiv njih ne bi mogla boriti, njoj vezuje ruke i noge policija, zapušujući joj usta, progoneći svaki pokušaj obrane naroda. Svaki štrajk protiv kapitalista vodi tome da se na radnike napušta vojska i policija. Svaka ekonomska borba nužno se pretvara u političku, i socijaldemokratija mora neraskidivo vezati i jednu i drugu u *jedinstvenu klasnu borbu proletarijata*. Prvi i glavni cilj takve borbe mora biti izvojevanje političkih prava, *izvojevanje političke slobode*. Ako su petrogradski radnici sami, uz malu pomoć socijalista, mogli da brzo postignu ustupke od vlade — izdavanje zakona o skraćenju radnog dana, onda će cijela ruska radnička klasa kojom rukovodi jedna »Socijaldemokratska radnička partija Rusije« moći da upornom borbom postigne i neuporedivo važnije ustupke.

Ruska radnička klasa može i sama voditi svoju ekonomsku i političku borbu čak kad i ne bi imala pomoći ni od koje druge klase. Ali u političkoj borbi radnici nisu usamljeni. Potpuno bespravlje naroda i neobuzdana samovolja bašibozuka-činovnika revoltiraju i sve iole čestite obrazovane ljude, koji se ne mogu pomiriti s gonjenjem svake slobodne riječi i slobodne misli, revoltiraju progonjene Poljake, Fince, Jevreje, ruske sektaše, revoltiraju sitne trgovce, industrijalce, seljake koji nemaju da u koga traže zaštitu od činovničkog i policijskog tlačenja. Sve ove grupe stanovništva, uzete ponaosob, nesposobne su za upornu političku borbu, ali kad radnička klasa bude digla zastavu takve borbe, — njoj će odasvud pružiti ruku pomoći. Ruska socijaldemokratija staće na čelo svih boraca za pravdu naroda, svih boraca za demokratiju, i tada će postati nepobjediva!

Takvi su naši osnovni pogledi koje ćemo sistematski i svestrano razvijati u našem listu. Uvjereni smo da ćemo na taj način ići putem koji je »Socijaldemokratska partija Rusije« zacrtala u svom »Manifestu«.

*Napisano najranije u oktobru 1899.*
*Prvi put štampano 1925.*
*u Lenjinskom zborniku III.*

## NAJPREČI ZADACI NAŠEG POKRETA

Ruska socijaldemokratija već je više puta izjavljivala da najbliži politički zadatak ruske radničke partije mora biti obaranje samodržavlja, izvojevanje političke slobode. To su izjavljivali prije više od 15 godina predstavnici ruske socijaldemokratije članovi grupe »Oslobođenje rada«, to su izjavili prije dvije i po godine i predstavnici ruskih socijaldemokratskih organizacija koji su u proljeće 1898. formirali Socijaldemokratsku radničku partiju Rusije. Ali, i pored tih ponavljanih izjava, pitanje političkih zadataka socijaldemokratije u Rusiji danas ponovo staje na dnevni red. Mnogi predstavnici našeg pokreta izražavaju sumnju u pravilnost navedenog rješenja pitanja. Oni kažu da pretežan značaj ima ekonomska borba, potiskuju političke zadatke proletarijata u drugi plan, sužavaju i ograničavaju te zadatke, izjavljuju čak da su razgovori o formiranju samostalne radničke partije u Rusiji prosto ponavljanje tuđih riječi, da radnici treba da vode samo ekonomsku borbu, prepuštajući politiku inteligentima u savezu s liberalima. Ova posljednja izjava novog simbola vjere (famozni »Credo«) svodi se već direktno na priznanje da je ruski proletarijat nepunoljetan i na potpuno negiranje socijaldemokratskog programa. A »Rabočaja Misl« (naročito u »Posebnom prilogu«) u suštini se izjasnila u istom smislu. Ruska socijaldemokratija proživljuje period kolebanja, period sumnji koje se graniče s negiranjem same sebe. S jedne strane, radnički pokret se otkida od socijalizma; radnicima se pomaže da vode ekonomsku borbu, ali im se pri tome nimalo ne objašnjavaju ili im se nedovoljno objašnjavaju socijalistički ciljevi i politički zadaci pokreta u cjelini. S druge strane, socijalizam se otkida od radničkog pokreta: ruski

socijalisti opet počinju sve više i više govoriti o tome da borbu protiv vlade mora voditi inteligencija isključivo svojim snagama, jer se radnici ograničavaju samo na ekonomsku borbu.

Tri vrste okolnosti pripremile su, po našem mišljenju, tlo za ove žalosne pojave. Prvo, u početku svoje djelatnosti ruski socijaldemokrati su se ograničili samo na propagandistički rad u kružocima. Prešavši na agitaciju u masama, mi se nismo uvjek mogli uzdržati od toga da ne padnemo u drugu krajnost. Drugo, u početku svoje djelatnosti morali smo vrlo često braniti svoje pravo na opstanak u borbi protiv narodovoljaca, koji su pod »politikom« razumijevali djelatnost otrgnutu od radničkog pokreta, koji su sužavali politiku na samo zavjereničku borbu. Odbacujući takvu politiku, socijaldemokrati su padali u krajnost, potiskujući u drugi plan politiku uopće. Treće, djelujući odvojeno u sitnim mjesnim radničkim kružocima, socijaldemokrati nisu obraćali dovoljno pažnje na potrebu organizovanja revolucionarne partije koja bi ujedinjavala svu djelatnost mjesnih grupa i omogućavala da se revolucionarni rad postavi pravilno. A preovlađivanje odvojenog rada prirodno je povezano s preovlađivanjem ekonomske borbe.

Sve pomenute okolnosti dovele su do zanošenja jednom stranom pokreta. »Ekonomski« pravac (ukoliko se tu može govoriti o »pravcu«) pokušavao je da se od te uskosti napravi posebna teorija, pokušavao da se za tu svrhu iskoristi pomodna bernštajnijada, pomodna »kritika marksizma«, koja protura stare buržoaske ideje pod novom zastavom. Ovi pokušaji rodili su opasnost slabljenja veze između ruskog radničkog pokreta i ruske socijaldemokratije kao avangardnog borca za političku slobodu. A najpreči zadatak našeg pokreta sastoji se u učvršćivanju te veze.

Socijaldemokratija je sjedinjenje radničkog pokreta sa socijalizmom, njen zadatak nije pasivno služenje radničkom pokretu na svakom pojedinom njegovom stadiju, nego pretpostavljanje interesa pokreta u cjelini, pokazivanje tom pokretu njegovog konačnog cilja, njegovih političkih zadataka, čuvanje njegove političke i idejne samostalnosti. Otrgnut od socijaldemokratije, radnički pokret

postaje sve plići i nužno pada u buržoaznost: vodeći samo ekonomsku borbu, radnička klasa gubi svoju političku samostalnost, postaje rep drugih partija, iznevjerava veliki zavjet: »oslobođenje radnika mora biti djelo samih radnika[1]. U svim zemljama bio je period kada su radnički pokret i socijalizam postojali odvojeni jedan od drugog i išli posebnim putem, — i u svim zemljama takva odvojenost dovodila je do slabosti socijalizma i radničkog pokreta; u svim zemljama samo sjedinjenje socijalizma sa radničkim pokretom stvaralo je solidnu osnovu i za jedan i za drugi. Međutim, u svakoj zemlji se to sjedinjenje radničkog pokreta sa socijalizmom ostvarivalo istorijski, ostvarivalo posebnim putem, u zavisnosti od uslova, mjesta i vremena. U Rusiji je potreba sjedinjenja socijalizma i radničkog pokreta teorijski proklamovana već davno, — ali praktički se to sjedinjenje ostvaruje tek danas. Proces tog ostvarivanja je vrlo težak proces, i nema ničega naročito čudnog u tome što ga prate razna kolebanja i sumnje.

Kakva pouka proizlazi za nas iz prošlosti?

Istorija čitavog ruskog socijalizma dovela je do toga da se kao njegov najpreči zadatak pokazala borba protiv samodržavne vlade, izvojevanje političke slobode; naš socijalistički pokret koncentrisao se, tako reći, na borbu protiv samodržavlja. S druge strane, istorija je pokazala da je u Rusiji otrgnutost socijalističke misli od naprednih predstavnika radnih klasa kurdikamo veća nego u drugim zemljama, i da je pri takvoj otrgnutosti ruski revolucionarni pokret osuđen na nemoć. Otuda sam po sebi proizlazi zadatak koji je ruska socijaldemokratija pozvana da ostvari: unijeti socijalističke ideje u političku samosvijest u masu proletarijata i organizovati revolucionarnu partiju, nerazdvojeno povezanu sa spontanim radničkim pokretom. Ruska socijaldemokratija je već mnogo uradila u tom pogledu, ali još više ostaje da se uradi. S rastenjem pokreta, poprište djelatnosti za socijaldemokratiju, postaje

---

[1] Lenjin ovdje navodi slavnu prvu postavku prvog stava iz »Opšteg statuta međunarodnog radničkog udruženja« (Internacionale). — Vidi K. Marks—Fr. Engels, »Izabrana djela«, t. I, str. 360. »Kultura«, Beograd 1947. *Prev.*

sve šire, rad sve raznostraniji, sve veći broj predstavnika pokreta koncentriše svoje snage na ostvarenje raznih posebnih zadataka koje postavljaju svokodnevne potrebe propagande i agitacije. Ova pojava je potpuno zakonita i neizbježna, ali ona goni na to da se naročita pažnja obraća tome da se posebni zadaci djelatnosti i pojedini metodi borbe ne pretvaraju u nešto što je sebi dovoljno, da se pripremni rad ne podiže na stepen glavnog i jedinog rada.

Pomagati politički razvitak i političko organizovanje radničke klase — naš je glavni i osnovni zadatak. Svako ko taj zadatak potiskuje u drugi plan, ko mu ne podređuje sve posebne zadatke i pojedine metode borbe, taj staje na pogrešan put i nanosi ozbiljnu štetu pokretu. A potiskuju ga, prvo, oni koji revolucionare zovu u borbu protiv vlade snagama pojedinih zavjereničkih kružoka, otrgnutih od radničkog pokreta. Drugo, taj zadatak potiskuju oni koji sužavaju sadržaj i razmah političke propagande, agitacije i organizacije, koji drže za moguće i umjesno ugošćivati radnike »politikom« samo u izuzetnim momentima njihova života, samo u svečanim zgodama, koji suviše brižljivo razmjenjuju političku borbu protiv samodržavlja za zahtjev pojedinih ustupaka od samodržavlja i koji se nedovoljno brinu o tome da se ti zahtjevi pojedinih ustupaka podignu do sistematske i neodstupne borbe revolucionarne radničke partije protiv samodržavlja. »Organizujte se!«, ponavlja radnicima u raznim glasovima list »Rabočaja Misl«, ponavljaju sve pristalice »ekonomskog« pravca. I mi, se dabome, potpuno pridružujemo tom pokliču, ali mi ćemo mu neizostavno dodati: organizujte se ne samo u društva uzajamne pomoći, štrajkačke kase i radničke kružoke, organizujte se tako isto i u političku partiju, organizujte se za odlučnu borbu protiv samodržavne vlade i protiv cijelog kapitalističkog društva. Bez takve organizacije proletarijat ne može da se uzdigne do svjesne klasne borbe, bez takve organizacije radnički pokret je osuđen na nemoć, a samo s kasama, kružocima i društvima uzajamne pomoći radničkoj klasi nikad neće poći za rukom da izvrši veliki istorijski zadatak koji je pao na nju: osloboditi sebe i cio ruski narod od njegovog političkog i ekonomskog ropstva. Nijedna klasa u istoriji nije dolazila do vlasti ako

nije izdizala svoje političke vođe, svoje napredne predstavnike, sposobne da organizuju pokret i da njime rukovode. I ruska radnička klasa je već pokazala da može izdizati takve ljude: široko rasprostranjena borba ruskih radnika za 5—6 posljednih godina pokazala je kolika se masa revolucionarnih snaga krije u radničkoj klasi, kako ni najočajniji vladini progoni ne umanjuju već povećavaju broj radnika koji teže k socijalizmu, političkoj svijesti i političkoj borbi. Kongres naših drugova 1898. godine tačno je postavio zadatak, a nije ponovio tuđe riječi, nije izrazio samo zanos »inteligenata«... I mi se moramo odlučno prihvatiti ispunjavanja tih zadataka, stavivši na dnevni red pitanje programa, organizacije i taktike partije. Kako mi gledamo na osnovne postavke našeg programa, već smo rekli, a ovdje, razumije se, nije mjesto da ih potanko razvijamo. Organizacionim pitanjima namjeravamo posvetiti niz članaka u narednim brojevima. To je jedno od naših najbolnijih pitanja. U tom pogledu mnogo smo zaostali za starim predstavnicima ruskog revolucionarnog pokreta; treba otvoreno priznati taj nedostatak i usmjeriti svoje snage na konspirativnije organizovanje rada, na sistematsku propagandu pravila vođenja borbe, načina obmanjivanja žandarma i zaobilaženja policijskih mreža. Treba pripremati ljude koji posvećuju revoluciji ne samo slobodne večeri nego cio svoj život, treba pripremati organizaciju toliko veliku da se u njoj može izvršiti stroga podjela rada među raznim vrstama našeg posla. Najzad, što se tiče taktičkih pitanja, ovdje ćemo se ograničiti na ovo: socijaldemokratija ne vezuje sebi ruke, ne sužava svoju djelatnost nekim unaprijed izmišljenim planom ili metodom političke borbe, — ona priznaje sva sredstva borbe, samo ona odgovaraju postojećim snagama partije i omogućavaju postizanje najboljih rezultata koji se u datim uslovima mogu postići. Ako postoji čvrsto organizovana partija, pojedini štrajk se može pretvoriti u političku demonstraciju, u političku pobjedu nad vladom. Ako postoji čvrsto organizovana partija, ustanak u pojedinom kraju može izrasti u pobjedonosnu revoluciju. Mi moramo imati na umu da su borba protiv vlade za pojedine zahtjeve i izvojevanje pojedinih ustupaka samo sitne čarke s neprijateljem, mali okršaji predstraža, a odlučna bitka je još pred nama.

Pred nama stoji u svoj svojoj snazi neprijateljska tvrđava, iz koje nas zasipa kiša topovske i puščane tanadi, odnoseći najbolje borce. Mi moramo osvojiti tu tvrđavu i mi ćemo je osvojiti ako sve snage proletarijata koji se budi sjedinimo sa svim snagama ruskih revolucionara u jednu partiju, kojoj će pohrliti sve što je u Rusiji živo i pošteno. I tek tada će se ispuniti veliko proročanstvo ruskog radnika-revolucionara Petra Aleksejeva: »Podići će se žilava ruka miliona radnog naroda, i jaram despotizma, oslonjen na vojničke bajonete, razletjeće se kao prašina!«

*Napisano u prvoj polovini novembra 1900. godine.*
*Objavljeno u decembru 1900. godine u listu »Iskra« br. 1.*

SADRŽAJ

Strana
Čitaocu — — — — — — — — — — — — — — 5
ŠTA DA SE RADI? Goruća pitanja našeg pokreta — — 8
Predgovor — — — — — — — — — — — — — 9
I DOGMATIZAM I „SLOBODA KRITIKE" — — — — 12
a) Šta znači „sloboda kritike"? — — — — — — 12
b) Novi pobornici „slobode kritike" — — — — — 15
c) Kritika u Rusiji — — — — — — — — — — 20
d) Engels o značenju teoretske borbe — — — — 26
II SPONTANOST MASA I SVJESNOST SOCIJALDEMOKRATIJE — — — — — — — — — — — — — — 32
a) Početak spontanog poleta — — — — — — — 33
b) Klanjanje pred spontanošću. „Rabočaja Misl" — — 37
c) „Grupa samooslobođenja" i „Rabočeje Djelo" — — 45
III TREDJUNIONISTIČKA I SOCIJALDEMOKRATSKA POLITIKA — — — — — — — — — — — — — 55
a) Politička agitacija i njeno sužavanje od strane ekonomista — — — — — — — — — — — 56
b) Priča o tome kako je Martinov produbio Plehanova 65
c) Politička razgolićivanja i „odgajanja revolucionarne aktivnosti" — — — — — — — — — — 68
d) Šta je zajedničko ekonomizmu i terorizmu? — — 73
e) Radnička klasa kao avangardni borac u borbi za demokratiju — — — — — — — — — — — 76
f) Još jedanput „klevetnici", još jedanput „mistifikatori" — — — — — — — — — — — — — 90
IV SITNIČARSTVO EKONOMISTA I ORGANIZACIJA REVOLUCIONARA — — — — — — — — — — — 94
a) Šta je sitničarstvo? — — — — — — — — — 95
b) Sitničarstvo i ekonomizam — — — — — — — 98

Strana

c) Organizacija radnika i organizacija revolucionara 104
d) Razmah organizacionog rada — — — — — — 118
e) „Zavjerenička" organizacija i „demokratizam" — 124
f) Mjesni i općeruski rad — — — — — — — 132

V „PLAN" OPĆERUSKOG POLITIČKOG LISTA — — — 141
a) Ko se uvrijedio zbog članka „Od čega početi?" — 142
b) Može li list biti kolektivni organizator? — — — 147
c) Kakvog je tipa organizacija nama potrebna? — — 157

Zaključak — — — — — — — — — — — — — 164
*Prilog*. Pokušaj ujedinjenja „Iskre" i „Rabočeg Djela" — 167

ISPRAVKA UZ „ŠTA DA SE RADI?" — — — — — — 174

DODACI — — — — — — — — — — — — 175

PROTEST SOCIJALDEMOKRATA RUSIJE — — — — 177

NAŠ PROGRAM — — — — — — — — — — — 188

NAJPREČI ZADACI NAŠEG POKRETA — — — — — 193

V. I. Lenjin
ŠTA DA SE RADI

*

Izdavač:
„Svjetlost", izdavačko preduzeće, Sarajevo

Za izdavača:
Abdulah Jesenković

Likovna oprema:
Ivica Čavar

Tehnički urednik
Ladislav Fabian

Korektor:
Dubravka Žurić

Štampa:
Štamparsko preduzeće
„Budućnost"
Novi Sad, Šumadijska 12

Štampano u 5000 primjeraka
1976.